C.GH.MARINESCU • AL. TÂNASE

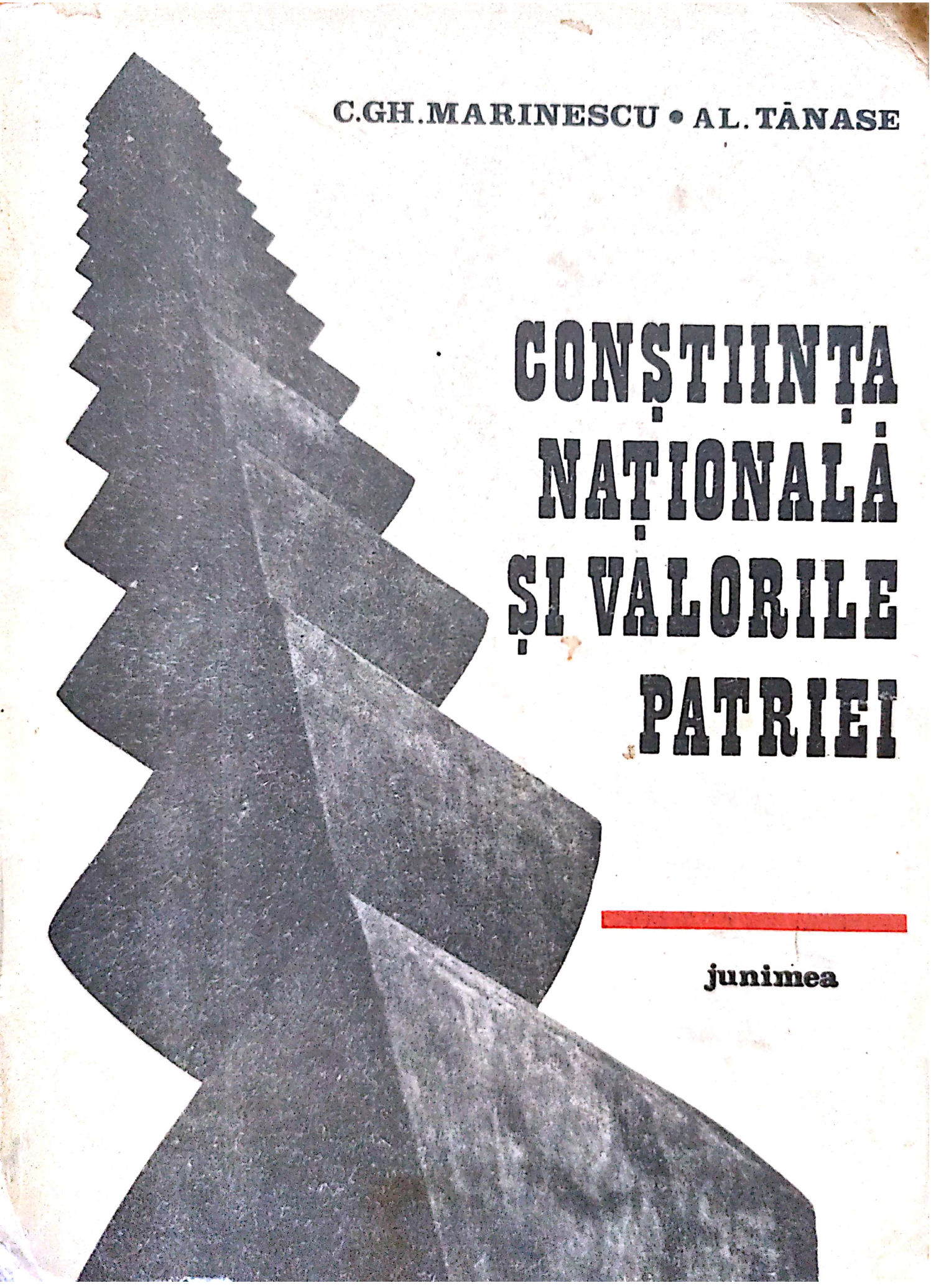

CONȘTIINȚA NAȚIONALĂ ȘI VALORILE PATRIEI

junimea

Scanned with OKEN Scanner

C. GH. MARINESCU AL. TĂNASE

conştiinţa naţională şi valorile patriei

Tov. Colonel Simion Gh.
Unui distins activist de partid
şi de stat cu o profundă vibraţie
a sentimentelor patriotice
şi o excepţională receptivitate faţă
de problematica istoriei noastre.

EDITURA JUNIMEA
IAŞI • 1982

Iaşi 03 VII 1983

Scanned with OKEN Scanner

CUVÎNT ÎNAINTE

Tema prezentei cărți s-a impus conștiinței spirituale *a României moderne cu o pregnanță unică, ca o adevărată idee forță, încă din secolul trecut. De fapt, ea vine de departe, din adîncuri de istorie, ca o mărturie a forței de creație și a statorniciei poporului român în vatra străbună, în spațiul carpato-danubio-pontic. Un popor nu-și poate înscrie numele în cartea de aur a istoriei și nu-și poate construi ființa spirituală decît încărcînd propria sa lume spațial-geografică și temporal-istorică cu sensuri, cu valori ce se constituie ca valori ale patriei, aprinzînd deci pe cerul existenței sale luminile cunoașterii și ale culturii.*

La o deplină conștiință de sine însă, poporul nostru nu a putut ajunge decît în epoca contemporană, îndeosebi în anii revoluției și construcției socialiste. Pentru Partidul Comunist Român, pentru Secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, ideea de patrie și de conștiință națională nu este o chestiune conjuncturală, de oportunitate tactică, ci de identitate spirituală, *de mîndrie și demnitate națională, de organizare și realizare optimă a unui potențial de creativitate social-economică și culturală. S-a acumulat deja o bogată experiență social-istorică pentru a încerca o nouă sinteză și a aduce unele clarificări și unele puncte de vedere noi în această problemă ce vizează însuși destinul, statutul și rolul istoric al poporului român.*

Cum era și firesc, date fiind profilul și formația nastră, una cu deosebire sociologică, cealaltă mai ales filosofică, contribuția prof. Marinescu la elaborarea prezentei cărți a fost preponderent, dar nu exclusiv, de ordin sociologic, iar a prof. Tănase a fost preponderent, dar nu exclusiv, de ordin filosofic. Pe lîngă faptul că ne aparține paternitatea unor concepte și idei privind valorile patriei, națiunii și conștiinței naționale,*

Scanned with OKEN Scanner

*noi am consacrat capitole în întregime cu profil teoretic acestor probleme. Convingerea noastră comună este că fără o serioasă argumentare multidisciplinară nu mai e cu putință a spune ceva cu temei și convingător în problema conștiinței naționale. Pe parcursul elaborării ca și al finisării noi am discutat și am convenit asupra principalelor aspecte teoretice, filosofico-istorice și structurale ale lucrării. Este un procedeu de la sine înțeles. Dacă am ținut totuși să facem aici unele precizări privind colaborarea noastră a fost pentru a sublinia că dincolo de delimitarea aportului fiecăruia** — posibilă desigur, dar nu necesară și nesemnificativă —cert este faptul că noi am* investit deopotrivă aici cele mai bune roade extrase din neodihna căutărilor și strădaniilor noastre anterioare, fără de care prezenta carte nu ar fi apărut niciodată. Pentru noi a constituit un îmbold puternic de a finaliza, dezvolta și adînci, de a da un contur mai clar și o configurație mai închegată unor preocupări personale mai vechi despre patrie și națiune, specific național și conștiință națională din unghiul de vedere al istoriei, politologiei, sociologiei și filosofiei culturii.

Sîntem conștienți de faptul că prezenta lucrare este susceptibilă de îmbunătățiri și perfecționări și mai ales de necesitatea reluării acestei teme din unghiuri de vedere mai cuprinzătoare și convergente, menite a înfățișa tabloul amplu și complex al patriei în devenirea sa istorică și în structurile sale axiologice, portretul spiritual al națiunii și conștiinței naționale, caracteristicile originale, inconfundabile ale acelui segment de umanitate pe care îl reprezintă poporul român angajat în epopeea edificării unei lumi a binelui, frumosului și omeniei, a dreptății și încrederii, a păcii și libertății.

Al. Tănase — C. Gh. Marinescu

---

* În spiritul adevărului și al onestității, trebuie să spun aici că unul dintre specialiștii care au înțeles pe deplin un atare imperativ a fost prof. dr. C. Gh. Marinescu, consacrîndu-i studii și articole precum și cîteva cărți de referință asupra cărora am avut prilejul să public în presa literară judecăți de valoare elogioase. Nu este de mirare așadar că inițiativa prezentei lucrări a avut-o d-sa, care a și acționat cu consecvență și pasiune pentru realizarea ei. Propunerea de a o elabora împreună a avut în vedere o complementaritate fericită a preocupărilor noastre mai vechi și mai noi (Al. Tănase).

** Semnăturile autorilor — în ordine alfabetică.

Scanned with OKEN Scanner

I. conștiința națională, specificul național și ideea de patrie

Organizarea societății pe baze socialiste, construcția unei societăți mai drepte și mai umane implică între altele, dezvoltarea și valorizarea optimă a acelui uriaș laborator al creativității istorice conștiente pe care-l reprezintă națiunea, lichidarea definitivă a colonialismului de orice fel, inclusiv a colonialismului *cultural*, afirmarea nestingherită, plurivalentă a patriotismului. Este singurul mod de înfăptuire a aspirațiilor de progres continuu, în sfera vieții economico-sociale, politice și spirituale, de libertate și bunăstare, de dreptate socială și națională. Numai așa se poate demonstra „forța ideilor socialismului, creșterea influenței și prestigiului socialismului pe plan mondial".[1])

În socialism, națiunea își schimbă radical nu numai baza economică, substanța sa intimă, dar și conștiința sa de sine, deoarece noua orînduire este *creația conștientă* a maselor călăuzită de partid, principalul factor subiectiv al procesului istoric obiectiv. Ceea ce conferă *unitate interioară, caracter științific* și *dinamism* conștiinței naționale este *ideologia marxistă* care reprezintă totodată un principiu eficient de coordonare și structurare a valorilor conștiinței, de ierarhizare a lor în funcție de exigențele *cunoașterii* și *acțiunii*.

Socialismul reprezintă cadrul, mediul propice pentru formarea unei conștiințe naționale calitativ superioare, cu un conținut nou, sub raportul structurilor sale și a formelor specifice de manifestare, între care, pe primul plan se situează conștiința apărării, consolidării și dezvoltării cuceririlor socialiste, revoluționare ale poporului, a integrității teritoriale, a independenței și suveranității împotriva oricărui pericol, a oricărei forțe ostile idealurilor democratice, patriotice și umaniste ale națiunii noastre.

---

[1]) Nicolae Ceaușescu, *Raport la cel de-al XII-lea Congres al Partidului Comunist Român*, Editura politică, București, 1979 p. 92

Conținutul socialist al conștiinței naționale integrează, de asemenea, conștiința apartenenței naționale, conștiința unității și coeziunii socialiste a poporului, conștiința trecutului istoric, a personalității și prestigiului națiunii în tabla de valori ce o definește, conștiința patriotică etc.

În literatura filosofică, sociologică și politologică dedicată problematicii națiunii, conștiința națională este inclusă de regulă printre trăsăturile definitorii ale națiunii, ceea ce nu este greșit atunci cînd examinăm națiunea în toate articulațiile ei, în istoricitatea și structura ei complexă. Privită însă din alt unghi de vedere, conștiința națională nu se reduce la o dimensiune a națiunii, alături de altele, ci reprezintă *conștiința de sine* a națiunii în ansamblu, în întreaga multiplicitate și complexitate a laturilor și trăsăturilor ei definitorii. Or, tocmai din acest punct de vedere, conștiința națională nu a fost încă supusă unui amplu și multilateral examen critic. În absența unui material de sinteză, prezenta lucrare nu poate fi decît o introducere la o cercetare mai amplă și pluridisciplinară a problemei.

Este necesară, mai întîi, definirea conceptelor de bază : *conștiință națională, specific național, patrie* — care sînt interferente și parțial coincidente, raportate evident la conceptul de națiune la a cărui definiție și analiză gîndirea românească a adus deja, prin Constantin Vlad, Elena Florea ș.a.[1]). contribuții originale, relevante. Națiunea și conștiința națională alcătuiesc o formă superioară de existență și conștiință de sine a umanității privită din unghiul de vedere al evoluției comunității omenești. Patria este tocmai liantul, ceea ce constituie continuitate și permanență în succesiunea formelor de comunitate, de la ginta străveche pînă la națiunea modernă, inclusiv națiunea socialistă ; ea este tezaur de gînd și simțire prin care o comunitate umană își afirmă dreptul la nemurire, matricea valorică a existenței omenești, un spațiu de precipitare și decantare a strădaniilor demiurge, este chipul răsfrînt în oglinda istoriei a unui popor, locul de taină a unor puteri zămislitoare de frumusețe nouă, izvor de tării morale. Prin patrie, omul devine conștient de sine ca forță colectivă, ca o comunitate creatoare, se formează deci conștiința națională care

---

[1]) P. Pânzaru, *Considerații privind conștiința de sine socialistă a poporului român*, în vol. *Națiune, suveranitate, independență*, Ed. pol. Buc. 1977 p. 194—200, cf. și Gh. Bourceanu, Em. Bujor, *Conștiința națională — factor dinamizator al națiunii socialiste*, în vol. *Națiune, suveranitate, independență*, Ed. pol., București, 1977, p. 246—251, cf. și C. Gh. Marinescu, *Valori contemporane ale conștiinței naționale*, în vol. *Națiune, suveranitate, independență*, Ed. pol. București, 1977, p. 256—265 ; Ov. Trăsnea, *Bazele politico-ideologice ale conștiinței naționale*, „Era socialistă", nr. 23/1982, p. 10—14.

Scanned with OKEN Scanner

— privită în devenirea ei istorică, din punct de vedere al istoriei ei moderne, dar și al „preistoriei“ — este însăși *conștiința de patrie sau conștiința valorilor patriei.*

Omul este singurul *erou civilizator,* dar el nu-și poate realiza acest destin prometeic ca un singuratic izolat de ceilalți, ci doar în cooperare cu ei, în cuprinsul unui spațiu geografic și al unei istorii. În și prin patrie omul poate deveni factor activ de instituire a unei geografii spirituale și de ridicare a unui edificiu istoric; în și prin patrie, grădinile pămîntului au devenit grădini ale omului, de mare frumusețe și autenticitate ca niște flori ale spiritului, iscate dintr-o relație nouă a omului cu natura. Experiența românească este cu deosebire relevantă pentru modul în care patria poate să aibă un dublu rol: să-l propulseze pe om în cultură, restabilind totodată legătura originară cu pămîntul. În și prin patrie omul se detașează de natură umanizînd-o, transformînd-o în cultură. Dar în experiența poporului român, patria nu-l rupe pe om de natură, ci face din *natură, cultură* și *istorie* o *trinitate dialectică* a aventurii omului român. Numai așa patria poate fi, după cuvintele poetului Ioan Alexandru, „prototipul celei mai durabile comunități“ — deși poetul citat vorbește despre o altă triadă (sau „Patrie Triadă“): dialogul Părinte Fiu, Erosul și Maica, „icoana transparentă, singura care poate înnobila curăția erosului și-l poate sălta în sfera iubirii...“. E frumos spus și exact istoricește și antropologic. De aceea, nu vedem cum ar putea exista patrii, cum ar fi cea greacă, fără acest al treilea termen după spusele aceluiași poet. Chiar în această optică alegorizantă, Maica este de fapt singurul garant de nezdruncinat al autenticității patriei, singura certitudine rațională și afectivă a unei apartenențe ce ține de valoarea patriei. Dincolo însă de acest aspect de ordin antropologic metamorfozat într-o viziune transformator-poetică, patria este, mai mult decît un cadru exterior de existență al unor comunități umane, și o matrice valorică, unitate între spațiul exterior și cel interior al conștiinței și sentimentelor, spațiul de geneză al actelor istorice (făuritoare de istorie). Deci patria este altceva decît un fundal neutru al comunităților umane, este modul de existență istorică specifică a acestora, este factorul de continuitate și permanență al devenirii lor, iar *valorile patriei* sînt tocmai acele valori ce alcătuiesc *specificul național* — una dintre cele mai controversate chestiuni în cultura românească. Problema specificului național a fost pusă în diferite chipuri.

Cultura noastră, îndeosebi literatura și arta, „conține un anumit specific sufletesc ireductibil, deosebit de al altor popoare?“

Scanned with OKEN Scanner

(Mihail Ralea). În ce constă această particularitate sau aceste particularități ? Este o problemă de etnopsihologie, de sociologie sau de filosofie a culturii ? Cert este că nu e vorba de o problemă strict teoretică, ci și de practică culturală. Porblema ce se pune din acest punct de vedere pentru înaintarea civilizației este aceea ca fiecare comunitate umană să dea întreaga măsură a puterilor sale creatoare, să asigure ceea ce S. Mehedinți numea „un maximum de dezvoltare a varietății etnice din care face parte".

Într-o epocă de renaștere în viața comunităților umane și în viața spiritului, cunoașterea identității și sensibilității creatoare „este necesară atît pentru exprimarea pregnantă a specificului național în artă ce se creează astăzi, cît și pentru autoperfecționarea societății. Țelul nostru trebuie să fie elevarea spiritualității în condiția istorică nouă infinit superioară trecutului și, odată cu aceasta, elevarea artei care o exprimă".[1])

O amplă cercetare a acestei probleme o găsim în cartea *Tradiționalism și modernitate în deceniul al treilea* de Z. Ornea deoarece, așa cum precizează autorul, „specificul național ocupă un loc central în înfruntarea dintre cele două concepte (orientări), de vreme ce tradiționalismul avea ca argument, adesea principal, zestrea specificității care, socotită imobilă, s-ar opune înnoirii".[2]) Același autor precizează : „Cu siguranță că nu există problemă mai pasionantă în toată istoria culturii noastre ca aceea a specificului național. E nevoia, irepresibilă a poporului român, atît de încercat din cauza condiției sale geopolitice, de a se lămuri asupra formulei sale etnice".[3])

Așa este, cu rezerva că specificul național nu este doar o chestiune de formulă etnică. Etnicul reprezintă, așa cum vom vedea, nucleul originar în jurul căruia se formează o comunitate umană cum este poporul și este totodată, un nivel istoric și axiologic al constituirii specificului național.

De acord cu Z. Ornea că nu putem pune un semn de egalitate între *tradiționalism* și *specificul național* nici chiar între *tradiție* și specific național, dar nu-l mai putem urma atunci cînd plasează specificul național „irevocabil în sfera esteticului și a ideologiei literare". Noi credem însă că specificul național este un concept de filosofia culturii deoarece realitatea spirituală pe care o

---

[1]) Dumitru Popescu, *Identitatea și universalitatea artei noastre*, în *Național și universal*, Studiu introductiv și antologie de Pompiliu Marcea, Editura „Eminescu", București, 1975, p. 301.

[2]) Z. Ornea, *Tradiționalism și modernitate în deceniul al treilea*, Editura „Eminescu", București, 1980, p. 365.

[3]) *Ibidem* p. 366.

Scanned with OKEN Scanner

designează cuprinde toate formele majore de manifestare culturală a unui popor, dar privite dintr-un unghi de vedere propriu, nemaiîntîlnit aidoma la alte popoare. Înainte însă de a avansa un punct de vedere, este necesar să zăbovim puțin la unele „confuzii și prejudecăți", ce s-au acumulat într-un veac de dezbateri asupra acestei probleme, ceea ce face „o limpezire" ca „absolut necesară".

Specificul național este creație a majorității poporului și nu poate fi deci redus la viața țărănească, sau la un stil de viață țărănească, arhaică, deși multe secole — așa cum a subliniat în repetate rînduri tovarășul Nicolae Ceaușescu — țărănimea a fost principala forță socială de apărare a ființei noastre naționale, de făurire și promovare a valorilor ce ne definesc. Mai există apoi prejudecățile legate de culturalismul etnic și negarea istoricității etnicului, de imobilitate a psihologiei țărănești, de avatarurile conceptului de rasă, de exacerbare a valorilor tradiției sau a modernității, de statutul și funcția religiei în alcătuirea și consolidarea specificului național, de ponderea și articularea lăuntrică a elementelor autohtone, traco-geto-dacice, a celor latine și grecești, iar apoi a celor bizantine în spiritualitatea românească etc. Vom reveni și noi la unele din aceste probleme, precum și la unele dezbateri în cuprinsul lucrării în legătură cu analiza componentelor specificului național ce alcătuiesc totodată conținutul concret al conștiinței naționale. Deocamdată ne interesează acele observații menite să ne lămurească asupra acestor concepte.

După opinia noastră :

— Specificul național nu este produsul exclusiv sau privilegiul acțiunii istorice a unei singure clase sau categorii sociale ;

— Specificul național nu se limitează la elemente oarecum exterioare de natură etnografică, de felul acelora pe care Blaga le raporta la tradiționalismul retrograd al cărui „zel etnografic duce de obicei la rezultate facile, compromițînd definitiv naționalizarea artei românești, dorită cu ardoare de toți".[1]) În acest sens, Blaga sublinia, de asemenea, că specificul național în cultură (în artă îndeosebi) nu constă în elemente facile, exterioare, ci este o realitate spirituală mai adîncă de ordin intern. „O operă de artă nu devine „națională" prin faptul că aruncă în sine ca într-o căldare vrăjitorească un cît mai mare număr de elemente etnografice. O operă de artă devine „națională" prin ritmul lăuntric, prin felul cum tălmăcește o realitate, prin adînca afirmare sau tăgăduire

[1]) Lucian Blaga, *Zări și etape*, Editura pentru Literatură, București, 1968. p. 322

a unor valori de viață..., prin dragostea invincibilă față de un anumit fel de a fi și prin ocolirea altora".[1])

— Specificul național nu se limitează la tradiție, interpretată ca un depozit dat, imuabil de valori, ca o moștenire globală, sacră și incompatibilă cu spiritul critic, ci este un fenomen și un proces istoric ce implică o permanentă valorizare critică a tradiției, tensiunea, contrarietatea între tradiție și modernitate, între continuitate și discontinuitatea evoluției culturale ;

— Specificul național al poporului român nu se reduce la o singură componentă istorică — fie ea traco-dacică, latină, bizantină, — oricîtă pondere ar avea unele din aceste componente ;

— Specificul național nu se limitează la o singură formă de cultură, la literatură — în sfera căreia problema a fost de regulă discutată — ci angajează întreaga spiritualitate românească, decurge din (și caracterizează) toate formele de cultură, este rezultatul tuturor puterilor creatoare ale poporului.

— Specificul național nu se reduce la o singură componentă sufletească, la *rațiune* de exemplu sau la *psihicul* național, înțeles ca ansamblul puterilor infrarationale ale conștiinței. Luînd atitudine împotriva identificării profilului spiritual al poporului cu psihicul național, Nicolae Kállós aduce contribuții relevante la analiza psihicului național, caracterizat prin anumite *permanențe*, general-umane, dar nu prin imobilism, prin trăsături ce „s-au format tocmai datorită conviețuirii îndelungate a diferitelor clase în același cadru social-istoric care este națiunea"[2]) Accentuînd asupra ponderii ideologicului și teoreticului în conștiința națională, asupra rolului lor primordial în modelarea psihicului național, prof. Kállos scrie : „De asemenea se poate constata că, atît datorită acestui fapt, cît și datorită vieții și luptei comune, în psihicul național român și în cel al naționalităților conlocuitoare s-au accentuat și se accentuează ponderea și rolul elementelor comune, factor important în unitatea națiunii socialiste române și a naționalităților conlocuitoare socialiste, a procesului de omogenizare". [3])

Lăsînd la o parte denaturările mistice sau aprecierea elementului religios ca esențial factor de constituire a spiritualității specifice, principala limitare din dezbaterile ce au avut loc în cadrul diverselor curente literare este tocmai aceea de a considera speci-

---

[1]) *Ibidem*, p. 382.

[2]) Nicolae Kállos, ***Psihicul național și conștiința națională***, în vol. *Națiune, suveranitate, independență*, coordonatori : Ion Mitran, Nicolae Lotreanu, Editura politică, București, 1977, p. 253

[3]) Nicolae Kállos, *Op. cit.*, p. 254.

Scanned with OKEN Scanner

ficul național ca o *categorie estetică* sau reducerea sa la etnic „oarecum locul geometric între individual și uman", după cuvintele lui M. Ralea care dealtfel îl socoate de asemenea *„o categorie de estetică* subt care artistul e obligat să vadă lumea". Este îndeosebi punctul de vedere al lui G. Ibrăileanu, exprimat în numeroase articole din „Viața românească", al lui M. Ralea, care respinge misticismul de toate nuanțele, tradiționalismul retrograd al lui Crainic și urmărește „să evidențieze realitatea unui stil național în actele artistice, cu deosebire în literatură". [1]) Interesantă ni se pare distincția sa între *stilul individual* al artistului, ce-l individualizează în raport cu alți artiști, și *stilul național* care, pe de o parte înseamnă deschiderea artistului către spiritualitatea națională, asumarea specificului național, iar pe de altă parte individualizează cultura artistică a unui popor față de alte culturi artistice. Pentru un artist, formula cea mai fericită i se pare aceea de a evita extremele, de a realiza o simbioză între cele două stiluri. „Artistul național are și stilul individual plus celălalt social. E deci mai bogat. Arta fiind expresia sufletului, aceea care se muncește să rămînă mai puțin, adică va expune mai redus, mai unilateral. Împuținați sufletul, adică sărăciți-l cu unul din aspectele lui, se va împuțina, se va sărăci și expresia... Stilul național în ceea ce are în același timp specific (față de omenire) și general omenesc (față de individ) găsește exact acel loc geometric dintre tipic și caracteristic, care constituie arta mare".[2])

Spre deosebire de tradiționaliștii mistici și retrograzi care exacerbează constituienții religioși ai specificului național și dogmatizează fondul etnic, M. Ralea și alți autori de orientare rațională susțin istoricitatea sufletului etnic, dar și în acest caz reducția specificului național la etnic și estetic ni se pare inacceptabilă.

Să amintim aici și opinia lui Liviu Rebreanu care, în discursul de recepție de la Academie, din 1940, făcînd elogiul țăranului român, a spiritualității țărănești ca matcă și permanență a civilizației neamului, respinge totuși încercarea de a răstălmăci, de a reduce literatura la țărănism, muzica la doine și hore, sculptura la crestături în lemn. „Ar fi o aberație să anchilozăm și să limităm inspirația artistului. Confundînd culturalul sau etnicul cu esteticul se anihilează creația de artă. Opera nu valorează prin material rural sau urban, ci numai prin realizarea estetică. Dar

[1]) Z. Ornea, *Op. cit.*, p. 397

[2]) Mihai Ralea, *Etnic și estetic*, „Viața Românească", XIX, nr. 2/1927, p. 230—243

Scanned with OKEN Scanner

estetica nu exclude predominanta unui spirit specific care dă anume culoare și autenticitate operei".

Nu ne-am propus în aceste pagini o analiză amplă exhaustivă a dezbaterii problemei în literatura noastră. Trebuie amintit însă și cunoscut studiul prin care G. Călinescu își încheia magistrala sa *Istorie a literaturii române* în care plecînd de la ideea că „este foarte firesc ca un popor așa de unitar și vechiu să aibă trăsătura lui diferențială" combate punctul de vedere sceptic potrivit căruia noi nu am dispune de un *tip colectiv*, comun de intelectual, român, de o diferențiere tipologică, că trebuie să învățăm a fi români, învățînd mai întîi rațiunea Occidentului", declarație comparată pe bună dreptate cu *Nimeni* a lui Odiseu. Există desigur multe note comune între oamenii de pretutindeni, lăsînd impresia superficială de uniformitate, dar „ochiul adînc va distinge *stilul propriu* care este cu totul altceva decît un muzeu „cu șlicuri și benișuri" sau un „spectacol de bîlciu policrom". Străin de orice xenofobie sau megalomanie, pentru G. Călinescu, specificitatea este nu o chestiune de unicitate, ci de pondere, de precădere, de tip de originalitate. „Garanția originalității noastre fundamentale stă în factorul etnic" ;[1]) specificitate nu înseamnă nici încredere exagerată, șovină în noi înșine, împingînd mîndria națională „pînă la a tăgădui orice valoare restului lumii", și cu atît mai puțin neîncrederea ; dimpotrivă „toată problema la noi este de a formula personalitatea noastră și de a spori pe drumuri sigure creația de valori".[2]) Specificul național nu se obține prin conformare la un *canon*, ci este un element structural, iar o *istorie a literaturii române* „nu poate să fie decît o demonstrație a puterii de creație române, cu notele ei specifice, arătarea contribuției naționale la literatura universală".[3]) Nu prin căutarea unor inexistente purități etnice, ci prin decelarea „fibrelor intime ale sufletului autohton" G. Călinescu pune în lumină unele trăsături distinctive ale sufletului românesc — așa cum se manifestă ele în diferite împrejurări de viață sau așa cum își găsesc expresie la cei mai de seamă scriitori exponenți ai spiritualității românești, ai conștiinței naționale. Spre a întregi concepția atît de interesantă a lui G. Călinescu — deseori citată dar puțin analizată, aprofundată și aplicată pînă în prezent — vom mai cita următoarele : „Creangă arată contemporaneitatea civilizației noas-

[1]) G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, „Fundația europeană Drăgan", Editura Nagard, 1980, p. 885
[2]) *Ibidem*, p. 886.
[3]) *Ibidem*, p. 886

Scanned with OKEN Scanner

tre cu cele mai vechi civilizații din lume, vîrsta noastră asiatică".[1]) Vechime confirmată prin numeroase fapte spirituale de existență. Din punct de vedere al psihologiei sociale, el observă că „Poporul știe să-și disimuleze reacțiunile sufletești sub o față nepăsătoare, fără a juca comedie bizantină".[2]) Este o dovadă de prudență, de înțelepciune, de măsură, de interiorizare și îndelungă chibzuință asupra unor acte și opțiuni. „În fiecare Român e ascuns un Vlaicu-Vodă".[3]) Dar iartă și celălalt aspect — al deschiderii către lume, al solidarității și constructivității: „În forma noastră de civilizație covîrșește factorul colectiv. Românul este o ființă sociabilă... Românul e constructiv, stăruitor și privește tăcut și cu interes progresele altora, împrumutînd tot ce simte că îi e realmente util".[4]).

Spre a nu lărgi prea mult aici această dez atere conceptuală, să conchidem provizoriu — înainte de a aduce o argumentare mai amplă în capitolele ce vor urma — asupra cîtorva precizări conceptuale. Patria este o matcă de existență a unei comunități umane în devenirea ei istorică; ea are o *dimensiune geografică — orizontală* (ca geografie fizică dar mai ales economică, demografică, spirituală) și una *istorică-verticală* — ca proces de etnogeneză, de rosturire etnică și națională, ca devenire culturală (în alți termeni, o dimensiune spațială, alta temporală); *o dimensiune obiectivă, exterioară,* cu trepte și structuri de existență — de la familie la sat sau comună, de la un spațiu teritorial mai restrîns, la popor sau națiune, cu bogăția pluriformă și policromă a existenței sale — și o *dimensiune subiectivă interioară* — ca un fond de permanență, ca o totalitate de reacții sufletești specifice, individuale și colective, prin care omul-român se raportează la natură și istorie, la cultură și civilizație, la ansamblul factorilor obiectivi ce-i condiționează și modelează viața interioară — ceea ce unii autori numesc „formula sufletului românesc". Există între aceste dimensiuni ale patriei un permanent circuit informațional, o tensiune creatoare din care rezultă toate acele transformări civilizatorice ale mediului existențial, toate acele cristalizări spirituale perene din ordinea culturii care alcătuiesc *valorile patriei,* este vorba de faptul că tot ceea ce produce omul și-i supraviețuiește, tot ceea ce atestă partea sa de nemurire, are și o altă adresă decît sufletul individual, viața spirituală a crea-

---

[1]) *Ibidem*
[2]) *Ibidem*
[3]) *Ibidem*
[4]) *Ibidem,* p. 387

Scanned with OKEN Scanner

torului — este lumea geografică și istorică, antropologică și sociologică, naturală și culturală, materială și spirituală a patriei.

Ideea de valori ale patriei ne duce așadar cu gîndul la acele rădăcini adînci și de neînlocuit din care se constituie substanța însăși a valorilor.

Specificul național aparține desigur valorilor patriei, dar nu se identifică pur și simplu cu totalitatea acestora, ci reprezintă un fel de coloane vertebrale ale patriei, ca niște centre de precipitare valorică sau criterii în lumina cărora putem aprecia coeficientul de valoare națională a unei producții spirituale. Modul de existență al specificului național este axiologic, dar valorile întruchipează în proporții diferite și la nivele diferite de elaborare și profunzime diferite aspecte ale specificului național. Fără a fi o entitate imuabilă, dată odată pentru totdeauna, specificul național constituie totuși ceea ce durează, partea de rezistență și de permanență din viața spirituală și din cultura unui popor, este certificatul său de autenticitate și legitimitate istorică, caratele de aur ale existenței și dăinuirii sale. Specificul național implică constituirea și existența unor centre de sensibilitate, de voință și inteligență creatoare polarizînd puterile creatoare ale unui popor și radiind apoi fertilizator în întregul său cîmp spiritual-cultural.

„Cultura noastră a avut, din toate timpurile, o personalitate a ei. Specificul național nu este o etichetă sau o podoabă exterioară a unei culturi. El este o realitate organică, o chestiune de esență a oricărei literaturi, o problemă vitală pentru orice creator, este conștiința de sine a unui popor care s-a format într-un proces istoric îndelungat în anumite condiții sociale și economice, într-un anume mediu geografic, în cadrul unor anumite condiții pe fondul unei facturi psihice proprii".[1])

Specificul național este o sinteză mereu deschisă, deci perfectibilă de felurite însușiri care se constituie, cum am precizat deja, în dialogul omului (ca ființă individuală și ca ființă comunitară-națională) cu natura, cu mediul cosmic, geografic și social, cu istoria.

Conștiința națională este specificul național devenit conștient de sine ; principalele coordonate ce alcătuiesc împreună specificul național — și care vor fi analizate în prezenta lucrare — alcătuiesc însăși *conținutul* conștiinței naționale.

Dacă am încerca să înțelegem aceste concepte într-o imagine arhitectonică, *am spune că patria este ca un uriaș templu ca loc*

[1]) Ion Dodu Bălan, *Ethos și cultură*, Editura „Albatros", 1972 p. 187.

Scanned with OKEN Scanner

și mod de existență a unei comunități umane; varietatea și bogăția podoabelor sale sînt valorile patriei ale căror trăinicie și durabilitate sînt determinate de potențialul creator al oamenilor comunității respective și de măreața columnă a sufletului românesc, de toate acele coloane de susținere, vizibile și invizibile, construite din cel mai curat și rezistent mortar sufletesc — care alcătuiesc specificul național, peste toate aflîndu-se uriașa cupolă — peste toate dar și trăgîndu-și propria tărie din toate nervurile templului — care este conștiința națională. Imaginea propusă are desigur defectul de a fi statică, dar adăugîndu-i dinamismul unui cîmp de forțe spirituale, am putea să ne apropiem de înțelegerea mai clară a conținutului și a relațiilor complexe între conceptele puse în discuție: *patrie, valorile patriei, specific național, conștiință națională.* Analizînd *conținutul* conștiinței naționale, componentele acesteia vom pune în lumină, implicit și explicit, dimensiuni ale specificului național, iar ideea de patrie și de valori ale patriei vor dobîndi — sperăm — un loc mai clar și o funcție mai bogată în conștiința culturală contemporană.

Patria nu este un club de discuții sau o catedrală în care intri cu smerenie și uitare de sine, ci o *zidire* continuă, punerea în valoare a unor inepuizabile energii creatoare, aportul la înălțarea valorilor sale presupune muncă asiduă, organizată și disciplinată. O perspectivă autentic-patriotică este de pildă cea exprimată de Eminescu care spunea că „nu originea face pe un popor să fie trainic, ci munca lui proprie, fie cu mîna, fie cu mintea" și că „nu devine cineva scriitor național prin aceea că repetă cuvintele patrie, libertate, glorie, națiune, cu fiecare șir al scrierilor sale, precum, pe de altă parte, poate cineva să nu pomenească deloc vorbele de mai sus și să fie cu toate acestea un scriitor național"[1])

„O analiză spectrală «morfologică» a specificului național ne poate dezvălui faptul că el se configurează prin integrarea organică a unor factori multipli. Fără a epuiza structura specificului național trebuie să menționăm că ea cuprinde: acțiunea modelatoare a factorilor cosmico-geografici, particularitățile biologic-antropologice ale unei comunități, ethosul, factura psihică, fizionomia morală, dominantele temperamental-afective și caracterologice ale psihologiei colective, tradiția sa ca sistem al valorilor durabile

[1]) Mihai Eminescu, Despre cultură și artă, Ediție îngrijită de D. Irimia, Editura „Junimea", Iași, 1970, p. 55.

Scanned with OKEN Scanner

și regulative în care se obiectivează modul specific de viață al unui popor, factorul lingvistic, ca instrument esențial de constituire a semnificațiilor și a valorilor, fizionomia spirituală, modurile specifice de organizare mentală a conținuturilor de cunoaștere, precum și elementele legate de condițiile vieții materiale, într-un cuvînt viața socială, istoria (respectivei comunități) ca matrice a tuturor celorlalți factori menționați... Nu mai e nevoie să precizăm că nu juxtapunerea lor mecanică, ci sinteza acestor factori, dispoziția și modul în care se implică, coexistența și rețeaua conexiunilor lor configurează specificitatea națională".[1])

Conștiința națională este specificul național devenit conștient de sine. Principalele coordonate ce alcătuiesc împreună specificul național — și care vor fi analizate în prezenta lucrare — alcătuiesc însuși *conținutul* conștiinței naționale.

Dacă am încerca să înțelegem aceste concepte într-o imagine arhitectonică, am spune că patria este ca un uriaș templu în spațiul cultural românesc, un cumul latent de posibilități pentru plăsmuirea celor mai înalte și rafinate valori de cultură, dar geniul creator al poporului a fost contrariat, pînă în anii socialismului de împrejurări potrivnice. Tocmai de aceea socialismul înseamnă și cea mai adînc înnoitoare renaștere națională în toate sferele culturii, în toate domeniile de activitate.

Patria socialistă reclamă și afirmă un nou set de valori, o nouă ierarhie a valorilor, pune în joc manifestarea plenitudinară și cooperarea puterilor spirituale creatoare ale poporului.

O strălucită sinteză a ideii de patrie și a *patriotismului revoluționar* găsim în *Expunerea* tovarășului Nicolae Ceaușescu la primul Congres al Educației Politice și al Culturii Socialiste ca și în Expunerea la Plenara C. C. al P.C.R. din 1—2 iunie 1982, *cu privire la activitatea politico-ideologică și cultural-educativă de formare a omului nou ,constructor conștient și devotat al societății socialiste multilateral dezvoltate și al comunismului în România.* Este vorba de o dimensiune fundamentală a activității politice și culturale, avînd ca postulat prețuirea și valorizarea moștenirii de gînd și simțire, de adevăr și frumusețe morală a celor care „cu sacrificii și jertfe uriașe au apărat ființa națională a poporului, au purtat steagul luptei pentru libertate și neatîrnare, pentru dreptate națională și socială..."[2])

---

[1]) Grigore Georgiu, *Specificul național în cultură și artă*, în vol. *Națiune, suveranitate, independență*, coordonatori: Ion Mitran, Nicolae Lotreanu, Editura politică, București, 1977, p. 268

[2]) *Congresul Educației Politice și al Culturii Socialiste*, Editura Politică, București, 1976, p. 43.

Scanned with OKEN Scanner

În fapt, patriotismul ca *principiu de educație,* ca *atitudine socio-culturală,* în primul rînd *morală,* reprezintă un factor esențial al *acțiunii umane* în toate domeniile vieții sociale. Nu putem vorbi de patrie și patriotism în afara luptei pentru sporirea *avuției naționale,* pentru dezvoltarea și consolidarea *proprietății socialiste,* condiție fundamentală a progresului multilateral al patriei socialiste.

Apărarea *libertății* și *independenței,* a integrității și demnității patriei socialiste — ca expresie a dragostei și devotamentului față de țară, este o altă caracteristică definitorie a patriotismului socialist. Patria socialistă este o patrie a tuturor oamenilor muncii independent de apartenența națională. De aceea noul patriotism este incompatibil cu șovinismul, cu discriminările naționale și rasiale, presupune o conștiință revoluționară a libertății și egalității tuturor oamenilor muncii, a solidarității active a tuturor popoarelor pentru cauza păcii și colaborării. Cu alte cuvinte patriotismul înseamnă angajare totală — prin muncă, prin efort constructiv, prin dăruire pasionată — în ridicarea patriei socialiste pe culmi tot mai înalte de cultură și civilizație. Tăria materială și spirituală a partiei socialiste este determinată de măsura în care proiectele oamenilor, aspirația lor de împlinire, visurile oamenilor devin *valori active* de civilizație, *resorturi de acțiune.*

Înainte de a trece la analizarea dimensiunilor caracterizante, definitorii ale conștiinței naționale, este necesară clarificarea altor chestiuni preliminarii, îndeosebi : *nivelul etnic al conștiinței naționale și relația dintre conștiința națională și conștiința de clasă.*

Scanned with OKEN Scanner

II. conștiința de neam sau nivelul etnic al conștiinței naționale

Pentru a defini *caracterul problematic și interogativ al conștiinței* — în primul rînd al conștiinței filosofice — se citează adesea întrebarea formulată de Gauguin în limba tahitiană pe unul din tablourile sale: *de unde venim, cine sîntem, încotro mergem*. Credem că această întrebare se aplică nu numai conștiințelor individuale privind *esența* și *destinul* omului, ci și conștiinței colective a unei națiuni deoarece aceasta poate îndeplini un rol de demnitate și eficiență socială în istorie numai în măsura în care își cunoaște bine istoria și potențele de care dispune, în măsura în care această conștiință de sine deopotrivă științifică și etică, raționalist-cognitivă și axiologică, devine o motivație revoluționară a acțiunii, *o forță creatoare de istorie*. *Apartenența etnică* este un element al conștiinței naționale, preluat din arsenalul spiritual al poporului, este *conștiința* de neam al cărei rol istoric și raport dialectic cu *conștiința națională modernă* au fost insuficient analizate în lucrări și studii de specialitate.

Importanța acestei probleme decurge fie și numai din faptul că această conștiință de neam — conștiința de sine a poporului — are o vechime de peste 12 secole, o puternică încărcătură de valori politice, morale etc. și a jucat un rol excepțional în procesul conservării personalității poporului român, a intereselor și a existenței sale independente.

În rostuirea și devenirea istorică a popoarelor se produc acele nuclee de gînd și simțire, acele precipitate de cunoaștere și experiență, adevărate izvoare de tării psihice și spirituale, comori de înțelepciune, centre matriciale ale spiritului, inventiv, și creator, mărturii de permanență și perenitate, moduri de a fi, de a simți și de a munci ale unui popor. Toate acestea sînt cu atît mai importante într-o epocă istorică în care conștiința de sine a identității proprii, cunoașterea și îmbogățirea patrimoniului etnografic

Scanned with OKEN Scanner

și folcloric al fiecărei națiuni, apărarea și dezvoltarea valorilor proprii reprezintă o condiție esențială a progresului și cooperării pașnice a tuturor popoarelor în spiritul ideilor de libertate, independență și respect reciproc. În țara noastră bogatele tradiții ale creației populare de artă, inepuizabile, tezaure etnografice și folclorice ce s-au izvodit de-a lungul a peste două milenii, au determinat apariția de timpuriu a unor preocupări teoretice de etnologie și grija pentru buna gospodărire și valorificare a celui mai prețios tezaur de care poate să dispună un popor. Pe primul plan se cuvin a fi menționate : *Introducere în etnologie,* Editura Academiei, 1980, coordonator științific prof. dr. Romulus Vulcănescu — adevărata inaugurare a unei colecții de mare interes pentru toți truditorii din sfera teoriei și practicii culturale — *Biblioteca Anthropologica* și *Ethnologica Romaniae, Dicționar de etnologie* de același Romulus Vulcănescu, sufletul publicației pentru străinătate — *Ethnologica.*

Conștiința de sine a poporului — conștiința comunității și personalității sale în raport cu diversitatea popoarelor[1]) — integrează conștiința de limbă, teritoriu, valori spirituale ; ea nu poate fi redusă la vreunul din aceste elemente componente luate separat ci alcătuiește un ansamblu unitar, o totalitate dialectică. Conștiința de neam exprimă totalitatea ideilor și sentimentelor ce formează configurația spirituală a unui popor, istoricește condiționată de factori materiali, în cadrul fiecărei formațiuni sociale, astfel încît, „conștiința de sine nu este o autoapreciere subiectivistă, nedeterminată și nedeterminabilă".[2]) Ea are rădăcini obiective în specificul condițiilor materiale în care și-a durat existența poporul nostru, în modul său de trai, de organizare economică, socială, politică, instituțională, în particularitățile bazei economice și a suprastructurii proprii, ea reflectă tradițiile, moravurile, sentimentele, stările de spirit, idealurile poporului. Purtînd amprenta specificului diferitelor epoci istorice, ,a modului de viață a poporului, conștiința de neam și-a modificat și îmbogățit în timp conținutul valoric, structurile sale, în concordanță cu progresul social-istoric, cu idealurile și aspirațiile comunității umane, cu interesele și problemele de viață ale poporului.

Putem spune că majoritatea elementelor ce alcătuiesc conștiința națională modernă își au preistoria în conștiința de neam, există deja, potențial sau activ în cuprinsul acesteia, dar elemen-

[1]) P. Pânzaru, *Conștiința de sine a poporului român,* „Contemporanul", nr. 48 din 2. XII. 1966

[2]) *Ibidem.*

Scanned with OKEN Scanner

tul fundamental al conștiinței de sine a poporului îl constituie *conștiința etnogenezei,* sentimentul apartenenței etnice. Încă din antichitate, popoarele erau conștiente de comunitatea de origine și de neam. Poporul roman îndeosebi a ajuns la o atare conștiință, atestată și de expresia plină de mîndrie și demnitate „civis romanus sum"... Această idee s-a dezvoltat însă, în lărgime și adîncime, în epoca feudală — caracterizată, între altele, printr-un intens și generalizat proces de etnogeneză — devenind o pîrghie de rezistență în lupta popoarelor împotriva imperiilor cuceritoare pentru a-și apăra și păstra ființa proprie, tradițiile și obiceiurile, limba și cultura. Conștiința originii etnice a împiedicat marile imperii să devină topitorii ale specificului etnic ale unora sau altora dintre popoarele subjugate sau intrate în sfera de dominație a cuceritorilor.[1]) Un rol covîrșitor în formarea, dezvoltarea și conservarea conștiinței de sine a popoarelor l-a avut limba care a îndeplinit funcții multiple în cristalizarea, conservarea și amplificarea conștiinței de sine, a exercitat rolul unui adevărat catalizator de idealuri, simțăminte, deziderate și aspirații specifice fiecărui popor, precum și fiecărei epoci istorice. În toate timpurile, limba a exprimat esența conștiinței de sine a unui popor, a legat între ei fiii acelui popor, a conservat toate realizările spirituale, toată experiența de viață a oamenilor într-un tezaur inestimabil, permanent îmbogățit prin aportul fiecărei generații[2]).

O componentă importantă a conștiinței de sine a fiecărui popor, a constituit-o, așa cum confirmă istoria universală, puternicul sentiment al atașamentului și dragostei nețărmurite pentru glia străbună, pentru apărarea, chiar cu prețul sacrificiului suprem, a integrității teritoriale, a neatîrnării față de imperiile opresoare, expansioniste, a independenței și suveranității politice, statale.

În numele acestui ideal, sub impulsul acestui nobil sentiment, asistăm în perioada feudalismului la desfășurarea unor războaie populare, la manifestarea unei veritabile rezistențe împotriva expansiunii otomane, la afirmarea unor puternice coaliții în Balcani și sud-estul Europei ale popoarelor mici și mijlocii, pentru zădărnicirea politicii nefaste a Porții de transformare a unora dintre acestea în pașalîkuri, pentru conservarea tradițiilor, a spiritualității proprii și-ndeosebi, a ființei lor, a integrității teritoriale și independenței statale.

---

[1]) Cf. Elena Florea, *Cu privire la caracteristicile generale ale națiunii* în vol. *Socialismul și progresul,* Editura Academiei, București, 1967, p. 96

[2]) Virgil Cândea, *Cultivarea limbii strămoșești.* „Tribuna României" nr. 207 din 15. VI. 1981, p. 1

Scanned with OKEN Scanner

Studierea trecutului nostru istoric demonstrează, cu pregnanță, manifestarea vibrantă, cu deosebită forță a conștiinței de sine, reflex de conștiință a unui mod specific de existență istorică. Este un fapt bine cunoscut și admis din totdeauna de către istoriografia mondială că „românii și-au păstrat puternic conștiința etnogenezei, au știut că alcătuiesc un singur popor, că vorbesc aceeași limbă, că au același nume“ [1])

Una din valențele cele mai ilustrative ale conștiinței de sine a poporului român în condițiile feudalismului, a constituit-o dragostea nețărmurită pentru limba strămoșească, ceea ce a determinat puritatea și unitatea acesteia [2]), pe deasupra timpurilor și indiferent de provincia istorică în care era vorbită. Aceasta a produs o puternică impresie asupra străinilor, dovadă fiind în acest sens afirmația lui Antonio Bonfini, care scria că românii din Transilvania erau hotărîți să lupte pentru apărarea dreptului de folosire a limbii lor materne ca și pentru propria lor existență. În același sens se exprimau și alți umaniști străini care ne-au cunoscut și au relevat originea latină a poporului și a limbii române ca Poggio Braciolini, Flavio Biondo, Enea Silvio Picolomini etc.[3])

După opinia unor lingviști și istorici, cuvîntul limbă a avut în româna veche și semnificația de popor, ceea ce subliniază, odată în plus, relația intimă, organică dintre limbă și conștiința de sine, conștiința de neam[4]). Dealtfel, cronicarul moldovean Miron Costin ne informează că în vremea sa apartenența de neam era declarată prin răspunsul la întrebarea : „Știi românește ?“, aceasta fiind o dovadă a echivalenței conceptului de limbă cu acela de neam.

Pe baza unei ample motivații documentare, științifice, profesorul Gh. Platon în lucrarea „Geneza revoluției române de la 1848“, observă că la români conștiința de neam a fost mereu vie[5]) și în cadrul acesteia conștiința originei s-a manifestat ca o dominantă permanentă. Conștiința de sine a poporului român s-a manifestat timp de veacuri, în acte de demnitate și fermitate politică, în lupta neabătută pentru neatîrnare, pentru dobîndirea independenței și unității politice statale, în cultivarea și conservarea vieții spirituale, a tradițiilor, în acte de civilizație și cul-

---

[1]) *Ibidem*

[2]) I. Coteanu, *Povestea limbii române (Unitatea de limbă, unitatea națiunii)*, „Tribuna României“ nr. 207 din 15. VI. 1981, p. 5.

[3]) Gh. Platon, *Geneza revoluției române de la 1848*, Ed. Junimea Iași, 1980, p. 280

[4]) Virgil Cândea, *Op. cit.*, p. 1

[5]) Gh. Platon, *Op. cit.*

Scanned with OKEN Scanner

tură. Conştiinţa de sine a jucat un rol proeminent în toate momentele hotărîtoare din evoluţia noastră ca popor, în afirmarea intereselor şi mobilizarea maselor pentru promovarea acestora. La procesul formării şi afirmării conştiinţei de sine a poporului român, şi-au adus o contribuţie inestimabilă toţi oamenii de seamă din domeniul vieţii politice, al istoriei şi culturii noastre, de la domnitori de talia lui Ştefan cel Mare, Mircea cel Bătrîn, Mihai Viteazul, Neagoe Basarab, Constantin Brîncoveanu, pînă la cronicari ca Gr. Ureche, Miron Costin, stolnicul Constantin Cantacuzino, cărturari de prestigiul lui Dimitrie Cantemir şi Nicolae Milescu[1]), corifeii Şcolii ardelene şi mulţi alţii.

Prin eforturi susţinute, demne de toată veneraţia urmaşilor, ei au cultivat în masele largi populare ideile generoase ale originii noastre daco-romane, latinităţii limbii, a unităţii politice, statale, ale respectului pentru luptele şi jertfele înaintaşilor etc. sau au militat pentru apărarea gliei strămoşeşti, a fiinţei noastre, a tradiţiilor, a independenţei şi suveranităţii Principatelor Române etc.

Gestul tulburător, unic în epocă, al marelui patriot şi om de cultură, domnitorul Constantin Brâncoveanu şi a fiilor săi de a accepta sacrificiul suprem în locul renunţării la tradiţiile şi credinţa neamului său, reprezintă o expresie vie, elocventă a valenţelor conştiinţei de sine, patriotice a poporului român în plină epocă feudală. În aceeaşi arie de manifestări pilduitoare, revelatoare a conştiinţei de sine, româneşti, se înscrie şi martiriul conducătorilor răscoalei ţăranilor ardeleni din anul 1784, în frunte cu Horia, eroul din Zarand, cum îl numeşte Marx.

Semnificaţia şi rezonanţa acestor acte de conştiinţă ne apar în toată strălucirea şi semnificaţia lor, dacă avem în vedere faptul că în aceeaşi perioadă istorică unele popoare europene fuseseră transformate în paşalîkuri, ceea ce le eroda profund fiinţa naţională. Tot astfel rămîne deosebit de edificatoare conştiinţa de neam a marelui cărturar român Dimitrie Cantemir. Deşi formaţia sa intelectuală s-a desăvîrşit la Constantinopol, în climatul spiritual otoman şi sub protecţia autorităţilor Porţii, el a fost tot timpul stăpînit de acea idee înălţătoare de a descoperi şi aprofunda noi izvoare documentare privind originea daco-romană a poporului său şi a le face cunoscute opiniei publice europene, de a-şi dedica întreaga pregătire intelectuală intereselor poporului, ale Moldovei.

---

[1]) Cf. V. Cândea, *Raţiunea dominantă*, Ed. „Dacia", Cluj-Napoca, 1979, p. 79, passim.

Scanned with OKEN Scanner

Atît Dimitrie Cantemir, cît şi alţi tineri aflători la studii în diverse centre ale Imperiului otoman nu au rămas ispitiţi de slujbele strălucite ce li se ofereau în ierarhia statului şi nici de luxoasele vile ale Fanarului, preferînd să se reîntoarcă în Principate pentru a contribui la emanciparea economico-socială, spirituală a acestora, ca şi la împlinirea marilor idealuri de independenţă şi unitate politică.

Conştiinţa de sine a popoarelor din societatea feudală a constituit, în genere, o veritabilă forţă propulsivă care a determinat conturarea personalităţii acestora*), delimitarea unui popor de altul, accentuarea particularităţilor, a potenţialului creator, precum şi stimularea spiritului de emulaţie, afirmarea valenţelor productive, creative la nivelul epocii, ceea ce a permis manifestarea identităţii proprii în comunitatea internaţională.

Este perioada în care în istoria europeană, de pildă, cunoaşte o manifestare specifică, conştiinţa de sine franceză, britanică, germană etc. ca expresie a voinţei şi acţiunii claselor conducătoare, propulsată de statutul acestor popoare, de rolul lor dominant în plan continental şi mondial, mai ales în perioada „descoperirilor geografice", care impulsionează nu numai dezvoltarea vieţii economice, ci şi politice, spirituale, prin transferul bogăţiilor coloniale către metropolele europene. Conştiinţa de sine, în bună măsură se identifică cu conştiinţa intereselor de clasă, se manifestă la clasele dominante, la cercurile monarho-feudale cu o notă de emfază, reflectă veleitatea exercitării unui „rol civilizator" al marilor puteri europene în teritoriile de peste mări, care, masca în realitate o politică perfidă, de exploatare sălbatică a indigenilor din teritoriile coloniale. Aceeaşi subliniere este valabilă pentru conştiinţa de sine a claselor dominante din marile imperii, din centrul şi răsăritul Europei, respectiv, din Austro-Ungaria şi Rusia, care reuneau cu forţa zeci de popoare şi le striveau propria fiinţă, particularismul etnic, lingvistic, aspiraţiile de libertate, de autonomie politică, statală.

În condiţiile transformării legice, obiective a feudalismului în capitalism, pe măsura maturizării noii societăţi capitaliste şi a cristalizării unei noi forme de comunitate umană, naţiunea burgheză, conştiinţa de neam capătă dimensiuni noi, calitativ superioare, ea devine, practic, conştiinţa naţională modernă.

---

*) Trebuie însă precizat că pe lîngă elementele comune, pe lîngă manifestarea unitară, conştiinţa de sine a poporului feudal, de altfel, ca şi a celui antic, a avut un caracter relativ diferenţiat si contradictoriu, determinat de structura socială şi de clasă, de interesele şi aspiraţiile deosebite ale acestora şi ca atare de ideile şi stările lor de spirit.

Scanned with OKEN Scanner

„Produs al unei evoluții îndelungate, aflată în strîns raport cu întregul șir de procese din interferența și acțiunea cărora a fost generată, conștiința națională, care-și găsește o atît de puternică expresie în ideologia națională“[1]), reprezintă una din componentele principale, sintetizatoare ale națiunii.

Filosofia iluministă exercită o influență favorabilă asupra dezvoltării conștiinței naționale, prin propagarea unor principii raționaliste carteziene și baconiene și a unui concept umanist al omului, investit cu drepturi înnăscute. De unde s-a desprins principiul imuabil, care a sensibilizat milioane de conștiințe, ale egalității în drepturi între toți oamenii presupuși a fi participat la convențiile din care s-a născut societatea civilă și statul.

Conștiința umană (pe care d'Alambert o mai lega încă cu prudență de un act creaționist, providențial, transcendental) devenise — prin intermediul senzației și al experienței — în același timp mijloc de cunoaștere veridică și instanță axiologică (drept, morală, sociabilitate etc.), în calitatea sa de conștiință înțeleaptă și rațională[2]). În virtutea acesteia, toți oamenii apar ca destinați să beneficieze de dreptul natural, inalienabil de a se instrui, de a se lumina și de a beneficia de roadele unei educații elevate și utilitariste, capabilă să contribuie la ridicarea demnității și personalității omului, precum și a capacităților sale de a-și subordona tot mai mult natura, de a stăpîni manifestările forțelor oarbe, stihinice ale acesteia.

În viziunea acestei filosofii, națiunea și conștiința națională integrează particularismul etnicității, al Volksgeist-ului și al geniului popular, cu o originalitate ce devenea semnul electiunii și al valorii de sine[3]). Națiunea este concepută o adunare de oameni asemănători, egali între ei, a căror demnitate și calitate de titulari de drepturi înnăscute, imperceptibile, impun respectul puterilor constituite în sînul fiecărui popor, iar conștiința națională un ansamblu de idei, concepții, sentimente reflectînd această realitate.

D'Alambert, unul din exponenții principali ai iluminismului consideră națiunea ca trăind sub tutela suveranului, definit drept „capul“ persoanei morale care ar fi societatea civilă. Principiul susținut de către acesta, după care izvorul suveranității rezidă în popor, are un caracter revoluționar, oricît de neprecizat apare în construcția sa filozofică raportul popor — națiune. În concep-

---

[1]) Gh. Platon, *Op. cit.*, p. 280.

[2]) Valentin Georgescu, *Rolul filosofiei iluministe în formarea conștiinței naționale a românilor*, Manuscris, 1968, p. 5.

[3]) *Ibidem*, p. 6.

Scanned with OKEN Scanner

ția generală a iluminismului occidental, națiunea și conștiința națională s-ar fi născut dintr-un fel de contract social, dintr-un act rațional și înțelept, iar binele comun al statului și deci al poporului sau al națiunii, prevalează asupra oricărei diversități și asupra arbitrariului[1]).

Conștiința națională îndeplinește atributul unui liant care dă expresie transformărilor materiale, economico-sociale, contribuie la eliminarea fărâmițării regionale, de tip feudal, la unirea diferitelor provincii, regiuni în cuprinsul pieții devenite naționale[2]).

După opinia noastră, între conștiința de neam și conștiința națională modernă nu există bariere impenetrabile, un zid despărțitor, aceasta aflîndu-se într-un proces de interferență dialectică, de interpătrundere ca trăsături specifice, esențiale ale unor forme de comunitate umană (respectiv poporul și națiunea) care, la rîndul lor, nu se exclud, nu se neagă în mod absolut ci se succed, asigurînd continuitatea procesului de dezvoltare istorică a societății umane. Altfel spus, între conștiința de sine a poporului feudal și conștiința națională modernă există un raport dialectic de continuitate și discontinuitate. Conștiința națională este de fapt conștiința de sine a națiunii. Elementele componente ale conștiinței de neam : conștiința comunității istorice, de origine, de neam, limbă, teritoriu, valori spirituale etc., *se topesc în sfera conștiinței naționale,* mai largă, mai cuprinzătoare, date fiind și dimensiunile incomparabil mai ample ale vieții social-economice, politice, spirituale etc. ale națiunii în comparație cu poporul feudal și care își pun amprenta, determină în ansamblul lor conștiința națională.

Discontinuitatea conștiinței se manifestă sub forma apartenenței membrilor la o formă nouă și superioară de comunitate umană, națiunea. Conștiința de neam ce reprezintă în feudalism conștiința comunității etnice și a personalității unui popor în diversitatea celorlalte popoare, devine în condițiile trecerii la capitalism conștiința comunității și personalității unei națiuni în diversitatea celorlalte națiuni ale sistemului mondial capitalist.

Delimitarea conștiinței de sine a poporului de conștiința națională, precum și procesul de transformare, de contopire a uneia în cealaltă, este subliniată pregnant și de lucrările acad. Ștefan Pascu. Într-un articol comemorativ închinat semicentenarului statului național român unitar, autorul scria în acest sens : „Transformarea conștiinței de neam în conștiința națională și formarea națiunii moderne, odată cu apariția relațiilor capitaliste au însem-

[1]) *Ibidem.*
[2]) Gh. Platon, *Op. cit.*, p. 285.

Scanned with OKEN Scanner

nat, în același timp și transformarea tendințelor în lupta conștientă a maselor pentru realizarea unirii politice a țărilor române“ [1]).

Conștiința națională continuă și desăvîrșește elementele componente ale conștiinței de sine a poporului, în condiții superioare de existență materială, precum și la un nivel mai înalt de dezvoltare și organizare a comunității etnice umane, fără a nega sau abandona ceea ce au reprezentat elemente pozitive, de progres în sine, la poporul feudal, care au conturat și definit personalitatea, identitatea sa.

Conștiința națională ca sistem complex de elemente componente de natură spirituală sudate și integrate organic, devansează apariția celorlalte trăsături ale națiunii ; ea se manifestă, embrionar, încă în perioada de declin a feudalismului, continuă să se amplifice pe parcursul întregului proces al dezvoltării și a maturizării națiunii în condițiile societății capitaliste.

Evoluția de la inferior la superior a conștiinței naționale este un proces obiectiv, ce a avut loc simultan cu dezvoltarea noii formațiuni sociale capitaliste, a existenței naționale, cu ascensiunea națiunilor pe drumul progresului și al civilizației.

În decursul celor trei veacuri care au trecut de la formarea primelor națiuni burgheze europene, conștiința națională a avut un rol proeminent în promovarea și stimularea progresului economic, social-politic, tehnico-științific și spiritual, a jucat rolul unei puternice forțe de propulsie pentru dinamizarea națiunii și popularizarea sa în jurul marilor idealuri naționale. Tot ceea ce au înfăptuit națiunile pe planul civilizației, al afirmării capacității lor creative în sferele infra și suprastructurii, al promovării intereselor naționale, este expresia nemijlocită a manifestării conștiinței naționale. Încă în secolul al XIX-lea popoarele europene parcurg, după cum se cunoaște, două revoluții industriale cu implicații incontestabile, cantitative și calitative în planul dezvoltării forțelor de producție, care propulsează la noi cote valorice societatea capitalistă în ansamblu.

În perioada de după victoria revoluțiilor burgheze, asistăm la acel salt calitativ despre care aveau să scrie atît de sugestiv Marx și Engels, încă din lucrarea *Manifestul Partidului Comunist* : „Burghezia a creat, în cursul dominației ei de clasă... mai multe și mai uriașe forțe de producție decît toate generațiile trecute la-

[1]) Ștefan Pascu, *Desăvîrșirea statului național unitar român*, „Lupta de clasă“ nr. 11, 1968, p. 18 ; cf. și Șt. Pascu, *Formarea statului național unitar român* în vol. *Națiune, suveranitate, independență*, Ed. pol. Buc. 1971, p. 381—395.

olaltă. Subjugarea forţelor naturii, maşinismul, aplicarea chimiei în industrie şi agricultură, navigaţia cu aburi, căile ferate, telegraful electric, desţelenirea unor întregi continente, fluvii făcute navigabile, populaţii întregi ieşite din pămînt — care dintre secolele trecute ar fi putut să bănuiască că în sînul muncii sociale dormitau astfel de forţe de producţie“ [1]).

Aceste elemente de progres economic care au influenţat favorabil dezvoltarea naţiunilor sînt şi un rezultat al acţiunii conştiinţei naţionale, al aspiraţiilor unor popoare europene de a promova noile cuceriri ale geniului uman, de a înainta rapid pe traiectoria industrializării şi urbanizării, a elevării vieţii spirituale.

Aceste mutaţii impresionante se resimt nu numai în structurile economice ale societăţii, ci, şi în suprastructura acesteia prin promovarea de către burghezia în asccensiune a unor componente noi ale sistemului de valori politice, spirituale, între care, un loc aparte îl ocupă partidismul, sistemul constituţional, electoral, bazat pe votul universal, noi valori ale culturii şi ale comunităţii etnice, naţionale, etc.

După cum au subliniat expres în opera lor Marx şi Engels, în perioada în care burghezia reprezenta încă o clasă progresistă, ea are merite incontestabile în dezvoltarea ştiinţei şi culturii, în promovarea unor importante valori umane.

Exponenţii săi au elaborat sub impulsul noii conştiinţe patriotice, revoluţionare, teze valoroase cu privire la drepturile omului, suveranitatea poporului, a naţiunii, au adus contribuţii apreciabile la promovarea unei filosofii progresiste, antifeudale şi anticlericale.

Burghezia, în perioada sa de ascensiune, fiind o clasă progresistă, a pus bazele unei democraţii superioare, proclamînd idei şi principii nobile, generoase de organizare şi convieţuire socială : ideea de *Libertate, Egalitate, Fraternitate* (este vorba de ideile proclamate de revoluţia franceză) care erau deopotrivă expresia intereselor maselor largi populare. Graţie acestor idei înălţătoare, acelui „imperiu al raţiunii, al dreptăţii şi egalităţii sociale“, masele populare au putut fi polarizate în jurul burgheziei şi transformate în trupă de şoc a revoluţiei franceze de la 1789 ca şi a altor revoluţii similare de pe continent. Este un fapt incontestabil că burghezia devenită clasă dominantă a instituit, ab initio, un regim politic bazat pe introducerea sistemului electoral, constituţional, al partidelor politice, pe proclamarea unor drepturi şi libertăţi ci-

[1]) K. Marx, Fr. Engels, *Opere*, vol. IV., Bucureşti, Editura politică, 1958, p. 470—471.

Scanned with OKEN Scanner

vice, între acestea un loc central fiind rezervat dreptului de vot universal, egal, direct și secret, libertății de conștiință, de acțiune și opțiune politică, etc, care, toate laolaltă, au avut un puternic ecou în conștiința civică a maselor populare.

Ce sînt toate acestea dacă nu expresii ale conștiinței naționale a burgheziei, precum și ale claselor care o secondau, atîta timp cît ea continua să manifeste o atitudine progresistă în viața social-economică și spirituală ? Ea avea, desigur, interesul să promoveze în primul rînd, pro domo, asemenea drepturi și libertăți*).

Este perioada în care conștiința națională, în general, nu cunoaște o manifestare net contradictorie**), diferențiată expres, în funcție de interesele de clasă, cînd conștiința de clasă a burgheziei coincidea, în mod relativ, în anumite limite, cu conștiința națională, cu interesele de progres ale unei societăți care succeda feudalismul conservator și retrograd.

*

* *

În concluzie, putem spune că, la *nivelul etnic* de comunitate pe care-l reprezenta poporul, *conștiința de sine* ca o *conștiință de neam* este dominată mai ales de *conștiința originii comune,* de *etnogeneză,* este o conștiință orientată mai ales spre trecut, cu scopul afirmării și dovedirii *legitimității* existenței sale istorice. Într-o excelentă carte, prima de caracter monografic consacrată etniei, Dionisie Petcu argumentează convingător asupra *permanenței structurilor etnice* în viața comunităților umane — ca niște nuclee de cristalizare, metamorfozare socio-istorică și psi-

*) Treptat însă burghezia se va îndepărta de aceste idealuri, sau va imprima un caracter formal unora din principiile democratice, temîndu-se de consecințele fructificării și manipulării lor efective de către demos, de pericolul subminării puterii sale politice și economice cu instrumentele democrației.

**)Totuși în statele multinaționale ca Rusia și Austro-Ungaria conștiința națională se manifestă profund contradictoriu. Astfel, în Imperiul dualist austro-ungar clasele dominante alimentau, de pe pozițiile falsei lor conștiințe naționale, o amplă literatură menită să justifice politica oficială, să proslăvească structura multinațională a statului, să adoarmă conștiința națională a popoarelor asuprite, apelînd la cele mai subtile sloganuri și chiar pseudo-programe de rezolvare a problemei naționale în cadrul imperiului dualist, cum a fost așa zisul *Program al autonomiei cultural-naționale.*

De asemenea, chiar în unele state uninaționale, ca Franța, întîlnim manifestări diametral opuse ale conștiinței naționale la clasele dominante și dominate, în anumite împrejurări istorice. De pildă, burghezia franceză, în timpul războiului franco-prusac din anii 1870—1871, trădează flagrant demnitatea națională, interesele naționale, apelînd la sprijinul trupelor prusace de ocupație pentru a înăbuși prin forță Comuna din Paris instaurată de masele populare revoluționare.

Scanned with OKEN Scanner

ho-spirituală de experiență, gîndire, sensibilitate, de creație istorică, ceea ce nu neagă *istoricitatea* etnicului, prin care „nu trebuie să înțelegem numai vremelnicia etniilor, sau înlocuirea ca atare a unui tip de comunitate etnică cu altul, ci în primul rînd însăși esența acestui domeniu, modul de existență a interiorității sale și anume faptul că este temporalitate materializată, produs al istoriei și istoricitate în el însuși... Este vorba în definitiv de neistovita sedimentare a istoriei, a existenței sociale, care prin propria sa dialectică își dă continuu înfățișări noi pe care și le depășește însă succesiv și, în același timp și le păstrează, deși nu în forma respectivă : fiecare nou stadiu asimilează stadiul anterior, dar transformîndu-l în propria sa natură...“.[1])

În cazul unei *structuri etnice* superioare cum este națiunea, conștiința de sine este orientată îndeosebi spre *prezent* și *viitor*. O idee interesantă a lucrării la care ne-am referit este aceea, potrivit căreia conștiința națională cuprinde : *„conștiința individualității istorice* a națiunii sau *personalității* sale în raport cu alte popoare... conștiința dreptului de a dispune liber de sine însuși, conștiința *suveranității* naționale, a capacității de a se afirma în contextul vieții mondiale, *conștiința trecutului istoric* și istoriei comune... conștiința valorilor materiale, artistice, științifice ale națiunii...; sentimentul de mîndrie și demnitate națională, patriotism, dragoste față de pămîntul natal, de limba și cultura națională...“.[2]) Sporesc gradul de *coeziune* de viață, *conținutul de civilizație* ale timpului istoric. Puterile creatoare sînt diferite deoarece însuși nivelul experienței sociale, volumul și amploarea cunoașterii diferă. Pentru popor, tradiția este un element permanent de viață, o condiție existențială (uneori chiar arhetipală) a oamenilor, un dat inexorabil pentru starea sa de *autonomie*. Națiunea este însă, în concepția partidului nostru, cel mai adecvat și dinamic cadru de creativitate al oamenilor ; tradiția nu-și pierde importanța, dar criteriile selecției și receptării sale devin mai riguroase, ca o premisă, ca o componentă inițială pentru orice act de depășire și anticipare. Accentul cade acum pe efortul inovator, vocația națiunii — mai ales a națiunii socialiste — este prin excelență una a depășirii, a fondării unui nou viitor, a creării unor noi valori materiale și spirituale. Toate acestea trebuie să fie luate în considerație atunci cînd ne propunem să descoperim și să analizăm mecanismele de formare și funcționare a conștiinței naționale ca o conștiință multilaterală de sine a națiunii.

---

[1]) Dionisie Petcu, *Conceptul de etnic*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1980, p. 223.

[2]) *Ibidem*.

Scanned with OKEN Scanner

III. conștiință națională — conștiință de clasă

Progresul economic și spiritual promovat de burghezie a avut, în toate fazele evoluției acestei clase, un caracter limitat, unilateral și contradictoriu. În perioada sa de ascensiune, burghezia era principala exponentă a conștiinței naționale, promotoare a unor valori naționale progresiste de unitate, independență, dezvoltare etc. Interesele de clasă ale burgheziei coincideau acum în esență cu interesele naționale. Pe măsura maturizării societății capitaliste, mai ales după intrarea sa în faza imperialistă, conștiința națională se manifesta tot mai diferențiat, la clasele dominante, exploatatoare și la clasele dominate. Apar astfel, la cele dintîi, contradicții tot mai puternice între conștiința națională și conștiința de clasă, ceea ce duce, între altele la promovarea unei false conștiințe naționale. Trebuie, desigur să ținem seama chiar și în epoca imperialismului de marile deosebiri între burghezia națională din țările asuprite, mici și mijlocii și chiar o parte a burgheziei din țările imperialiste și marea burghezie monopolist-statală, ultra-imperialistă, căreia interesele imensei majorități a națiunii îi sînt total străine, care promovează prn intermediul societăților suprastatale o politică expansionistă, rapace, agresivă, supranațională și antinațională, clădită pe restrînse interese monopoliste, pe un egoism feroce, pe o totală lipsă de scrupule și de măsură în jefuirea bunurilor altor națiuni și în oprimarea propriului popor.

În opoziție cu asemenea tendințe, clasele și grupurile sociale progresiste acționează și se manifestă sub imboldul unei puternice conștiințe patriotice, militînd pentru salvgardarea și conservarea intereselor reale ale națiunii, a integrității sale teritoriale, independenței și suveranității, a particularităților sale etnice, lingvistice, spirituale.

Revoluția științifică și tehnică contemporană cu toate implicațiile sale economice și social-politice, cu tendințele sale de unificare planetară și de amplificare a problemelor de interes pla-

Scanned with OKEN Scanner

netar, nu a diminuat rolul și semnificația conștiinței naționale, dar a adîncit caracterul contradictoriu al acesteia. Asistăm la o redeșteptare și accentuare a sentimentului național, a conștiinței independenței și suveranității naționale, îndeosebi în condițiile apariției a zeci de națiuni tinere din lumea a treia și a națiunilor socialiste și ca o reacție împotriva diverselor forme monopoliste de integrare economică și politică.

Conștiința națională s-a îmbogățit în acest amplu proces istoric început în secolele XVI—XVII, pînă în zilele noastre cu noi aspecte, noi elemente, pe baza înnoirilor continui, permanente ale vieții materiale și spirituale a națiunilor. Ea s-a afirmat și se afirmă în procesul dezvoltării economice și culturale a națiunilor, a preocupărilor de promovare pe multiple planuri a progresului, al luptei duse fie pentru emanciparea de sub dominația străină, fie pentru consolidarea neatîrnării statului național, într-un cuvînt, în acțiunea hotărîtă pentru conservarea intereselor, a unității și identității naționale.

Pe baza cunoașterii particularităților procesului istoric al apariției și evoluției conștiinței naționale, putem desprinde în cele ce urmează, cîteva considerațiuni teoretice, privind conținutul, structura, relațiile acestui fenomen cu baza economică și ceilalți factori ai suprastructurii, valențele sale în ansamblul națiunii și al vieții sociale, statale.

Conștiința națională este generată și dependentă de existența socială și națională. Din punctul de vedere al raportului obiectiv-subiectiv ea este dependentă de întreaga istorie a civilizației materiale, în sensul că „...oamenii dezvoltînd producția lor materială și relațiile materiale, modifică, odată cu această realitate a lor și gîndirea lor și produsele gîndirii lor“[1]) implicit sentimentele, stările de spirit, determină formarea unei noi conștiințe sociale și naționale, manifestarea la alte cote valorice a conștiinței de sine, a ființei naționale[2]).

Dezvoltarea în diferite etape istorice a conștiinței naționale se realizează, deci, în dependență de modificările care au loc în existența materială a oamenilor, în funcție de progresele înregistrate de către societate în toate compartimentele vieții sale materiale și spirituale. Pe de altă parte, trebuie accentuată ideea că generarea și determinarea continuă a conștiinței naționale de către existența națională și primatul acesteia, nu exclude, ci pre-

---

[1]) K. Marx, Fr. Engels, *Opere*, vol. III. ediția a 2-a Ed. pol. București, 1962, p. 27.

[2]) C. Vlad, *Op. cit.* p. 33.

Scanned with OKEN Scanner

supune, dezvoltarea relativ independentă, autonomă a conștiinței naționale, ceea ce-i conferă o anumită distincție, în raport cu alte trăsături ale națiunii, precum și o manifestare proprie, viguroasă, sui generis.

Deși este determinată de existența națională, conștiința națională, exercită la rîndul său un rol activ, transformator asupra structurilor existenței naționale și sociale,[1]) influențînd, așa cum confirmă istoria civilizației, ansamblul proceselor înnoitoare, mutațiile calitative din viața socială. Integrată în conștiința socială a epocii, conștiința națională are totuși propria sa individualitate și dezvoltare, oglindind ceea ce este specific în viața materială și spirituală a națiunilor în general, și a fiecărei națiuni în particular, reflectă formele specifice de manifestare pe diverse planuri ale fiecărei comunități etnice, oglindește într-o manieră proprie existența națională, etnicitatea, valențele etnicului înțeles în sens pozitiv, a particularismului și specificului său care variază de la un popor la altul.[2])

Spre deosebire de conștiința socială care reflectă contradicțiile și diferențele de clasă, de grup, individuale etc. conștiința națională, cu tot caracterul său contradictoriu în societățile divizate în clase antagoniste, reflectă și ceea ce este propriu, particular, specific în gîndirea, simțirea, activitatea și manifestarea întregii națiuni, idealurile naționale, interesele generale, o voință națională, demnitatea și interesele naționale etc. așa cum s-a vădit, mai ales în perioada de ascensiune și parțial, sporadic, chiar în etapele următoare ale evoluției capitalismului.

În același timp, structura conștiinței naționale integrează, reflectă în mod specific anumite sentimente morale, artistice, religioase aparținînd poporului în genere, pe deasupra deosebirilor de clasă, valabile în toate timpurile, care și-au pus amprenta a-

---

[1]) C. Vlad, *Op. cit.*, p. 33

[2]) Întreaga istorie a civilizației umane de după apariția națiunii și a conștiinței naționale, confirmă pe deplin faptul că aceasta din urmă a jucat rolul unei uriașe forțe dinamizatoare a claselor, a maselor în lupta pentru înfăptuirea aspirațiilor naționale, a promovării progresului în toate sferele activității umane, în cultivarea și apărarea valorilor spirituale, naționale perene, în mod deosebit a integrității teritoriale, a independenței și suveranității statale.

Rezultă de aici că deși conștiința națională, ca și conștiința socială sînt un produs, o reflectare a existenței naționale, aceasta are o manifestare extrem de dinamică, influențînd transformarea continuă a existenței naționale, determinînd mutații adînci în structurile acesteia, în toate epocile istorice și în mod deosebit în condițiile socialismului, cînd conștiința națională cunoaște o manifestare necontradictorie, vibrantă, unitară, la toate clasele și grupările sociale, devine o veritabilă forță stimulativă a progresului.

Scanned with OKEN Scanner

supra spiritualității sale și i-au dimensionat și definit personalitatea.

Conștiința națională se află într-un raport dialectic de intercondiționare și interferență cu toate formele conștiinței sociale, se întrepătrunde cu acestea și le influențează. Dar la rîndul lor formele conștiinței sociale și îndeosebi cele politice, filosofice, morale, artistice, religioase etc. exercită o puternică influență asupra conștiinței naționale[1]).

În acest sens conștiința națională include și anumite precepte filosofice specifice, proprii fiecărui popor emise de gîndirea populară și care reprezintă rodul înțelegerii sale, sinteza experienței, a confruntărilor în decursul veacurilor cu vitregiile vieții, ale timpului. O astfel de filosofie, întîlnim bunăoară, în lucrarea *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie* ca să ne referim doar la un singur exemplu care nu este singular în literatura română. Tot astfel, ideile politice, cu valabilitate generală, națională, dincolo de interesele de clasă sînt exprimate într-o formă sau alta în planul manifestării conștiinței naționale a fiecărui popor, a fiecărei națiuni. După cum se știe, ideea politică dominantă care a animat conștiințele tuturor românilor în decursul veacurilor pînă la Unirea din 1859 și apoi pînă la Unirea cea mare din 1918, a fost ideea unității naționale, a făuririi statului național unitar român. Aceasta a fost inclusă ca o idee majoră, de o importanță capitală, maximă în toate programele și doctrinele, în toate strategiile partidelor și organizațiilor politice indiferent de poziția lor de clasă, *cea mai reprezentativă, fiind în Moldova Partida Națională, iar în Transilvania Partidul Național Român.*

Conștiința națională reflectă trăsăturile pe care viața socială le imprimă ansamblului conștiinței sociale, este puternic, multilateral și permanent influențată de ideologie, interferează, se împletește, se îmbină, în ultima analiză se contopește cu ideologia[2]), desigur, pînă la un anumit nivel, fără a se confunda însă cu aceasta.

Conștiința națională, cu toate că reprezintă o parte a conștiinței sociale, dintr-o anumită formațiune social-istorică dată, așa cum am mai menționat, ideile, acțiunea și viziunea sa istorică, încărcătura sa afectivă, volițională trec dincolo de prezentul istoric, se situează și se manifestă în planuri valorice superioare,

---

[1]) Ana Gavrilă, *Conceptul de conștiință națională*, „Revista de filosofie" nr. 9, 1968, p. 1067

[2]) C. Vlad, *Op. cit.*, p. 33; cf. Elena Florea, *Op. cit.*, p. 97.

are practic un caracter prospectiv, anticipînd și determinînd schimbări esențiale în viața socială și națională[1]).

Conștiința națională devansează acțiunea unor componente ale conștiinței sociale, se manifestă ca o forță de cunoaștere a trecutului, a prezentului, dar și de anticipație a viitorului națiunii, reușind să polarizeze cu o mare putere de atracție clasele, categoriile sociale, independent de caracterul și statutul lor, în lupta pentru construirea acestui viitor, pentru materializarea unor idealuri naționale perene, comune de semnificație excepțională, de interes general, național.

Cele mai multe lucrări publicate în ultimii ani pe tema națiunii sau a conștiinței naționale consideră că este necesar să nu se facă o distincție absolută între elementele de ideologie și cele de psihologie socială ca părți componente ale conștiinței naționale. După cum se știe, latura psihologică a conștiinței cuprinde un ansamblu de sentimente, moravuri, stări de spirit, tradiții, obiceiuri, mentalități etc. (factura psihică, n.a.) în timp ce latura ideologică încorporează concepții, teorii, doctrine, programe, statute etc., într-un cuvînt formele elaborate ale conștiinței. Deși aceste laturi fundamentale ale conștiinței au structuri diferite, totuși, ele se interpătrund și nu se poate face o distincție netă, tranșantă între sfera psihologicului și a ideologicului pe planul conștiinței, deoarece, după cum remarcă în mod legitim și alți autori, orice gen de conștiință umană implică în același timp o reflectare abstractă prin idei și totodată o trăire de către indivizi concret determinați. Într-adevăr, considerăm justă opinia după care „o conștiință ideologică netrăită nu ar fi conștiință, i-ar lipsi atributul psihic, iar orice trăire psihică presupune, pentru a fi manifestă, exprimarea conștientizată în noțiuni, abstractizări" etc. [2])

În aceeași direcție se plasează și opiniile unor reputați sociologi ca M. Ralea și Tr. Herseni care, relevă cu pregnanță, legătura dialectică dintre ideologia și psihologia socială ca părți componente ale conștiinței sociale și naționale, „nu numai în sensul unei interacțiuni de fapt între ele, ușor de sesizat și de dovedit, dar și al unei unități existențiale [3]), indestructibile, organice, ceea ce pune în relief structura complexă a conștiinței naționale.

---

[1]) Ana Gavrilă, *Conceptul de conștiință națională*, „Revista de filosofie" nr. 9, 1968, p. 1067

[2]) Gh. Bourceanu, Em. Bujor, *Op. cit.*, p. 249

[3]) M. Ralea, Tr. Herseni, *Introducere în psihologia socială*, Buc., Ed. științifică, 1966, p. 116.

Scanned with OKEN Scanner

Raportată la națiune în ansamblu, la trăsăturile sale esențiale, conștiința națională se definește ca fiind conștiința membrilor națiunii cu privire la apartenența, originea lor etnică, la istoria lor, conștiința comunității lor de limbă, de teritoriu, conștiința valorilor materiale și spirituale, sentimentul de dragoste și prețuire a culturii naționale, sentimentul mîndriei și demnității naționale, a atașamentului față de trecutul și prezentul națiunii, a rolului și locului acesteia în cadrul comunității internaționale, conștiința responsabilității față de interesele perene și destinele națiunii în contemporaneitate și în perspectiva devenirii sale pe coordonatele timpului, ale istoriei.

Conștiința națională trebuie considerată, după opinia noastră, o forță de cunoaștere și autocunoaștere, de anticipație, de creare și transformare calitativă, valorică, a realității naționale. Valențele creative, transformatoare, înnoitoare ale conștiinței naționale se cristalizează în funcțiile sale : a) cognitivă ; b) axiologică-pragmatică ; c) de conduită națională[1]), etc.

Contribuind la schimbările care au loc în viața social economică și spirituală, conștiința națională se modifică pe *sine neîncetat,* se primenește și se îmbogățește continuu, își amplifică forța sa propulsivă și transformatoare de la o etapă istorică la alta, sub impactul mutațiilor cantitative și calitative din sfera bazei economice și suprastructurii societății.

Unii autori consideră că, într-un sens restrictiv, în ansamblul componentelor conștiinței naționale se integrează : a) conștiința apartenenței etnice, a originii comune, sentimentele, concepțiile și atitudinile față de trecutul istoric, față de tradițiile națiunii și, în genere, ale poporului țării respective[2]) ; b) conștiința apărării și promovării intereselor naționale, atitudinea față de evoluția națiunii în contemporaneitate ; c) conștiința perpetuării și dezvoltării în perspectivă a națiunii, aspirația oamenilor care o compun de a continua să conviețuiască în aceeași formă de comunitate umană[2]) ; d) conștiința coeziunii și a unității întregului popor (masele de oameni ai muncii, indiferent de naționalitate) ; e) conștiința personalității și prestigiului națiunii.

---

[1]) Ana Gavrilă, *Conceptul de conștiință națională,* „Revista de filosofie" nr. 9, 1968, p. 1067.

[2]) C. Gh. Marinescu, *Valori ale conștiinței naționale,* în vol. *Națiune, suveranitate, independență,* Ed. politică, București, 1977, p. 256—265 ; Idem Valori contemporane ale conștiinței naționale, Era socialistă, nr. 12/1977 ; Idem, Cronica nr. 52 (778) din 26 XII 1980, p. 2.

Scanned with OKEN Scanner

Elementele componente ale conştiinţei naţionale nu sînt limitative şi nici ireversibile, stabilite odată pentru totdeauna. Acestea s-au format în decursul procesului istoric de evoluţie a poporului şi naţiunii date, structura ca şi valenţele lor evoluînd de la o epocă istorică la alta, în funcţie de mutaţiile petrecute în baza şi suprastructura societăţii, de problemele cu care este confruntată comunitatea etnică respectivă. Astfel, asupra structurii conştiinţei naţionale şi-au pus amprenta, modificîndu-i conţinutul, *perioadele de profunde transformări din viaţa naţiunilor: procesul formării şi consolidării naţiunilor în condiţiile dezvoltării ascendente a capitalismului, lupta pentru unitate naţională, cucerirea şi apărarea independenţei şi suveranităţii naţionale, desăvîrşirea unificării statului naţional, etc.*, iar în epoca contemporană lupta împotriva diverselor forme de integrare economică şi politică, a societăţilor transnaţionale, îndeosebi a monopolurilor internaţionale americane, japoneze, vestgermane etc. care lezează interesele naţionale, în primul rînd demnitatea naţională a unor state mici şi mijlocii, în curs de dezvoltare. În aceste perioade s-au acumulat, treptat, noi elemente în gîndirea, simţirea şi acţiunea membrilor naţiunii, s-au produs schimbări substanţiale în sfera existenţei naţionale, care, au determinat la rîndul lor mutaţii corespunzătoare în componentele conştiinţei naţionale, au determinat apariţia unor sentimente, stări de spirit, psihologii noi. Tot astfel, marile procese revoluţionare din anii socialismului au determinat nu numai transformarea naţiunii burgheze într-un tip nou de comunitate etnică umană, naţiunea socialistă, ci, totodată acestea au determinat şi mutaţii esenţiale în planul conştiinţei naţionale, au influenţat structura acesteia, amplificînd componentele sale şi formele de manifestare, valenţele acestora, generînd noi sentimente naţionale îmbinate organic, indestructibil cu cele internaţionale, noua psihologie a oamenilor de proprietari şi producători în comun, sentimentul responsabilităţii pentru apărarea cuceririlor socialismului etc.

Pe de altă parte, trebuie avut în vedere faptul că elementele componente ale conştiinţei naţionale formează o unitate organică, indestructibilă, dialectică şi că ele se află, totodată, într-un raport de intercondiţionare reciprocă. Acestea se subsumează unele altora şi formează la un loc principalele coordonate ale conştiinţei naţionale, structura complexă a acesteia, bogăţia ei de aspecte şi forme de manifestare care variază de la o naţiune la alta, de la un popor la altul. Numai în unitatea şi integralitatea acestor părţi componente conştiinţa naţională exercită, aşa cum demonstrează istoria naţiunilor, un rol mobilizator, stimulator al claselor, al maselor, cunoaşte o manifestare plenară, viguroasă în lup-

Scanned with OKEN Scanner

ta pentru afirmarea aspirațiilor și intereselor naționale, pentru progres și civilizație*). Estomparea de către forțele retrograde interne sau expansioniste, oprimante, dominatoare, străine, în condiții istorice excepționale, a uneia sau alteia dintre componentele menționate, deși lezează grav demnitatea națională, conștiința națională în ansamblu, nu duce la tocirea sau atenuarea acesteia, ci, intensifică formele sale de manifestare, așa cum demonstrează, bunăoară, secolele de luptă a românilor din Transilvania, pentru eliberarea națională, precum și perioada de tristă memorie a dominației fasciste în unele țări europene, ca să apelăm doar la un singur exemplu dintr-o perioadă istorică mai apropiată.

Conștiința națională, deși neglijată multă vreme în publicistica de specialitate a fost mai pe larg analizată în ultimii ani, în cuprinsul mai multor studii și lucrări.

Astfel, dr. Ilie Rădulescu, abordînd problematica conștiinței naționale a românilor, relevă că aceasta s-a format și afirmat în procesul dezvoltării economice și culturale, al luptei pentru emanciparea de sub jugul străin, pentru consolidarea statului național și apărarea suveranității și independenței sale. Autorul definește conștiința națională ca fiind „sentimentul apartenenței la același popor, la aceeași națiune constituită, sentimentul patriotismului, format de-a lungul conviețuirii comune a populației aceleiași țări, sentimentul comunității de origine națională", precizînd, totodată, că aceasta „presupune stimă pentru alte popoare, ceea ce trebuie să se reflecte în unitatea, în sentimentul solidarității internaționale cu lupta altor popoare, a altor națiuni pentru o viață liberă" [1]).

În viziunea cercetătoarei Elena Florea autoarea unor lucrări valoroase la care ne-am referit și anterior în acest capitol, tocmai datorită preocupărilor sale substanțiale, competente, care au consacrat-o în acest domeniu, conștiința națională nu este pur și simplu una din trăsăturile națiunii, ci, mai mult decît atît ; ea este un proces, o sinteză, un summum, un rezultat al reflecției fiecărei trăsături a națiunii în parte, dar și a națiunii în ansamblul său, [2]) în integralitatea și totalitatea componentelor sale. Apreciind ca fiind judicioasă afirmația autoarei, în sensul că națiunea este un

---

*) De asemenea, prof. univ. dr. Const. Vlad consideră conștiința națională un important element al comunității spirituale a națiunii ; (cf. Const. Vlad, *Națiune, determinism și progres istoric* în vol. *Socialismul și progresul*, Ed. pol. Buc., 1967, p. 120.)

[1]) I. Rădulescu, *Înflorirea națiunii în condițiile socialismului*, în vol. Probleme ale construcției de stat în R.S.R., Ed. pol., București, 1966, p. 234.

[2]) Elena Florea, *Națiunea română și socialismul*, p. 231.

Scanned with OKEN Scanner

fenomen atît de complex încît este foarte dificil de definit, considerăm necesar să subliniem că această apreciere este pe deplin valabilă şi pentru conştiinţa naţională ca chintesenţă a naţiunii, ca sinteză şi reflectare a tuturor trăsăturilor acesteia, dată fiind tocmai complexitatea şi multitudinea interferenţelor sale cu toate trăsăturile, componentele naţiunii ale bazei economice şi suprastructurii societăţii.

Filosoful şi politologul Petre Pânzaru subliniază cu temei, faptul că „prin conceptul de conştiinţă de sine, trebuie să înţelegem un concept sintetic, polivalent, deschis inter şi pluridisciplinarităţii“ [1]), în primul rînd, în sensul că el se află implicat organic, constituind obiect de studiu, atît în domeniul filosofiei cît şi al istoriei, eticii, politologiei, dreptului, etc. fiind un instrument indispensabil specialiştilor în procesul investigaţiilor din toate aceste domenii.

Autorul consideră că acest concept de conştiinţă de sine, respectiv de conştiinţă naţională „exprimă totalitatea ideilor şi sentimentelor care încheagă mari colectivităţi sociale şi naţionale şi formează configuraţia spiritual-psihologică specifică unei forme de comunitate social-istorică determinată de formaţiunea economico-socială, de factorii de civilizaţie şi cultură specifici“ [2]“).

Sintetic vorbind, conştiinţa naţională trebuie înţeleasă deci ca fiind conştiinţa comunităţii şi personalităţii unei naţiuni în diversitatea naţiunilor, în ansamblul statelor uninaţionale şi multinaţionale contemporane, modul specific de a vibra şi reacţiona pe planul vieţii psihice a membrilor comunităţii etnice în legătură cu totalitatea problemelor cu care se confruntă aceasta, care determină, definesc trecutul istoric, prezentul, precum şi viitorul naţiunii.

Deşi integrată în conştiinţa comunităţii internaţionale, ea are propria sa individualitate şi personalitate, propria manifestare şi dezvoltare, oglindind ceea ce este specific în viaţa materială şi spirituală a naţiunilor, în primul rînd particularităţile psihice, spirituale, sentimentele proprii, tradiţii, moravuri, aspiraţii de sine stătătoare, idealuri şi interese particulare etnice etc. şi în subsidiar, anumite sentimente general umane, internaţionale, comunitare.

Gradul de manifestare a conştiinţei naţionale este nemijlocit legat de nivelul de dezvoltare a conştiinţelor individuale, de participarea indivizilor la cunoaşterea comandamentelor sociale,

---

[1]) P. Pânzaru, *Consideraţii privind conştiinţa de sine socialistă a poporului român*, p. 195—196

[2]) *Ibidem.*

Scanned with OKEN Scanner

la elaborarea programelor de perspectivă, la rezolvarea treburilor națiunii, a problemelor cu care inerent se confruntă aceasta în fiecare moment istoric. După cum națiunii nu-i este indiferent individual, deoarece ea își poate manifesta plenar atributele sale suverane numai cu aportul și prin acțiunea acestora, tot astfel conștiința națională există prin și în conștiințele individuale[1]), reprezentînd o sinteză a acestora. Înțelegerea acestui raport dialectic dintre națiune și individ, dintre conștiința națională și conștiința individuală, dintre întreg și parte reprezintă cheia de boltă în procesul fructificării valențelor conștiinței naționale, a conștientizării și mobilizării maselor în jurul marilor idealuri și interese naționale. Forța conștiinței naționale rezidă, deci, în gradul de receptare a intereselor naționale, a imperativelor naționale din fiecare etapă istorică, de către fiecare individ în parte, de către fiecare membru al comunității naționale, etnice, precum și în hotărîrea, voința de a le apăra și materializa.

Se poate concluziona, deci, că fenomenul conștiinței naționale se înfățișează ca o sumă a conștiințelor individuale referitoare la națiune în ansamblu și la problemele existențiale ale acesteia, îndeosebi cele fundamentale care determină prezentul și viitorul său.

De aceea nici o societate nu poate limita procesul de formare a conștiinței naționale doar la simpla și spontana reflectare a existenței naționale, ci, trebuie în mod imperios, să manifeste preocupări conștient modelatoare, formative, să dezvolte conștiința națională, patriotică a membrilor comunității naționale cultivînd valențele de ansamblu ale acesteia, ca expresie, ca reflectare a marilor probleme care definesc prezentul și viitorul națiunii, ascensiunea sa permanentă pe coordonatele progresului. În discuțiile care au avut loc în publicațiile de specialitate din țara noastră și de peste hotare, consacrate conceptului marxist de națiune, un loc deosebit l-a ocupat problema, dacă trebuie considerată conștiința națională în ansamblu, cu toate componentele sale, o trăsătură ce caracterizează națiunea sau numai unele laturi ale ei, unele componente de bază ale acesteia.

Unii autori sînt de părere că ceea ce definește națiunea nu este conștiința națională în ansamblul ei. Acest punct de vedere este motivat prin aceea că aceasta, (conștiința națională, n.a.) are, ca și cultura *), în bună măsură, un conținut politico-ideologic, și

[1]) Elena Florea, *Op. cit.*, p. 230.

*) Într-adevăr, V. I. Lenin a arătat că în momentul în care scindarea națiunii „unice" în exploatatori și exploatați a devenit un fapt împlinit, cultura națională a căpătat și ea un profund conținut de clasă, scindîndu-se în două culturi: cultura claselor exploatatoare, cultura dominantă și cultura claselor exploatate, cultura democratică și socialistă. „În aceste condiții

Scanned with OKEN Scanner

de aceea, nu poate constitui un element de comunitate[1]), caracteristic pentru întreaga națiune structurată în clase sociale cu ideologii proprii și diametral opuse.

Susținătorii acestei teze propun să se considere ca element ce intră în definiția națiunii numai un aspect al conștiinței naționale, care nu are caracter ideologic, și anume, conștiința apartenenței etnice. În Uniunea Sovietică un asemenea punct de vedere a fost susținut, de mai mulți ani, de autorii P. M. Rogacev, M. A. Sverdlin[2]) și alții. La rîndul său, prof. univ. T. Bugnariu consideră, de asemenea, că nu conștiința națională, ci conștiința etnică reprezintă o trăsătură specifică a națiunii.

După opinia noastră însă, conștiința națională nu poate fi limitată doar la conștiința apartenenței etnice, a apartenenței la un anumit neam, grup etnic etc., deși aceasta reprezintă, incontestabil, o componentă esențială, indispensabilă a conștiinței naționale. Ea exprimă mult mai mult decît aceasta, are un conținut mult mai complex. După cum logic remarcă cercetătoarea Elena Florea, în această situație nu mai apar explicabile o serie de elemente ale conștiinței naționale, la care ne-am referit anterior și anume : atașamentul față de valorile materiale și spirituale ale națiunii, sentimentul independenței, unității și suveranității, demnitatea națională, mîndria națională, grija față de prezentul și viitorul națiunii, conștiința comunității intereselor naționale, raporturile față de alte națiuni și popoare etc. [3]) Manifestarea plenară a conștiinței naționale, presupune, deci, nu numai cunoașterea originii etnice, ci și o anumită atitudine a oamenilor față de națiunea pe care o compun, față de problemele cu care acestea se confruntă în mod inerent și inevitabil în cadrul eforturilor de modernizare a economiei naționale, de promovare a progresului

---

este o diversiune ideologică — scria V. I. Lenin — să vorbești despre o cultură națională fără conținut de clasă". Lenin nu a negat însă existența unei culturi naționale, caracterul național al culturii națiunilor împărțite în clase antagoniste. Teza sa despre cele două culturi, în sensul uneia și aceleași culturi naționale, își are valabilitatea deplină numai în raportul clasă exploatatoare și clasă exploatată (V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. 24, p. 11 ; *Ibidem, Note critice în problema națională*, în *Opere complete* vol. 24, p. 132).

[1]) Const. Vlad, *Națiune, determinism și progres istoric* în vol. *Socialismul și progresul*, Ed. pol., Buc., p. 120

[2]) P. M. Rogacev, M. A. Sverdlin, *O poniatii „natia"* în „Voprosî istorii" nr. 1, 1966, p. 39

[3]) Elena Florea, *Op. cit.*, p. 231.

tehnico-științific, de elevare a vieții spirituale, de asigurare a unei poziții competitive în comunitatea internațională.

Caracteristic pentru cei mai mulți marxiști este faptul că subliniază, pregnant, caracterul contradictoriu atît al conștiinței naționale, cît și al conștiinței etnice cînd aceasta din urmă este înțeleasă că exprimă sintetic valorile de ansamblu ale conștiinței naționale. „Împărțirea societății în clase antagoniste, dintre care una domină cu ajutorul puterii de stat pe celelalte — scrie acad. T. Bugnariu — face ca relațiile dintre membrii aceleași comunități, precum și relațiile dintre comunități să capete un caracter politic. În aceste condiții, conștiința etnică, adică conștiința unității membrilor comunității dincolo de conștiința de clasă sau grup social, oglindește și ea caracterul contradictoriu al societății date“ [1]).

Aspectele semnalate de autor scot în evidență, cu pregnanță, manifestarea legii unității și luptei contradictorii în ceea ce privește conștiința etnică a națiunii burgheze. Deși conștiința etnică este expresia apartenenței tuturor membrilor națiunii indiferent de poziția de clasă la aceeași comunitate, conștiința aceleiași origini, aceleiași descendențe de neam, *conștiința unor interese naționale comune* (deci conștiința unității membrilor comunității, pe deasupra conștiinței de clasă) aceasta apare, se manifestă, în ultimă instanță, în societatea capitalistă, profund contradictorie, în funcție de viziunile și interesele claselor sociale, care, prevalează în anumite momente, conjuncturi istorice, social-politice, față de interesele generale, ale întregii națiuni. Altfel spus, clasele dominante pun mai presus, uneori, interesele proprii față de interesele generale ale națiunii.

Aceeași concluzie se degajă și din studiile prof. dr. Const. Vlad, *Eseuri despre națiune, Națiune, determinism și progres istoric* etc. Autorul admite, pe de o parte, caracterul contradictoriu al conștiinței naționale avînd în vedere împărțirea națiunii în clase sociale cu interese deosebite, faptul că conștiința națională avînd în bună măsură un conținut politico-ideologic, nu poate constitui în mod absolut, un element de comunitate*). El scrie în acest sens : „Desigur, această conștiință este contradictorie, ea cu-

---

[1]) T. Bugnariu, *Națiunea socialistă* în vol. *Stat, națiune, progres*, Ed. pol., București, 1968, p. 54.

*) De pildă în secolul trecut, mișcarea socialistă din România demascînd teoriile burghezo-liberale despre nație-familie, despre patria-mamă, sublinia că „acestei teorii metafizice de nație-familie, socialiștii îi opun în față teoria nației întemeiate pe lupta de clasă“. Deși referința este făcută în legătură cu conceptul de națiune, aceasta este valabilă și implicată și pentru conștiința națională, ca trăsătură esențială a națiunii.

Scanned with OKEN Scanner

prinde în sine orientări care, pe măsura constituirii și dezvoltării națiunii, exprimă tot mai direct și mai net pozițiile unor clase și forțe sociale opuse, antagoniste“ [1]). Pe de altă parte, același autor relevă faptul că în anumite perioade istorice, în fața anumitor probleme cu care este confruntată națiunea, conștiința națională devine un important element de comunitate, un factor ce contribuie la mobilizarea și dinamizarea întregii națiuni pentru salvgardarea intereselor sale. „În aceste condiții, cînd procesul formării națiunii nu este încheiat sau cînd națiunea este supusă asupririi străine — scrie autorul — conștiința națională constituie un important element al comunității spirituale a națiunii“ [2]).

Rezultă deci, indubitabil, legătura dintre conștiința de clasă și conștiința națională. Conștiința de clasă își pune amprenta asupra conștiinței naționale, asupra modului de manifestare, a fiecărei clase și grup social, al fiecărui individ în cadrul națiunii, a modului de percepere, de înțelegere, receptare și sprijinire a intereselor naționale, a idealurilor și aspirațiilor naționale, într-un anumit moment istoric al devenirii comunității respective pe coordonatele emancipării, ale civilizației și autodeterminării politice.

În condițiile capitalismului, conștiința națională este uneori mistificată cu intenție, în mod diversionist de către cercurile reacționare ale claselor dominante, ceea ce face ca aceasta să degenereze în naționalism, manifestări de șovinism, discriminare față de alte naițuni și naționalități conlocuitoare, etc.

Această politică urmărește scopuri, interese de clasă și anume, cultivarea unui naționalism retrograd, șovin, revanșard, pentru a determina abaterea preocupărilor oamenilor muncii de la revendicările social-economice majore, de la lupta revoluționară împotriva capitalismului. După cum se știe, această stratagemă a ideologiei burgheze pornește de la principiul meschin, desuet, „Divide et impera“.

De asemenea, în cadrul unor regimuri politice fasciste, rasiste, apartenența etnică, rasială, este folosită în mod discriminatoriu, segregaționist, acordîndu-se oficial privilegii unor etnici în raport cu alții, unor rase presupuse superioare [3]) precum și popu-

---

[1]) C. Vlad, *Națiune, determinism și progres social,* în vol. *Socialismul și progresul.* Ed. Acad., Buc. 1967, p. 120

[2]) *Ibidem.*

[3]) Inconsistența științifică, caracterul aberant al teoriei rasiale susținute de fascism, a fost demonstrată, în chip magistral, de către savantul ieșean de renume mondial, Gr. T. Popa, care a realizat o virulentă și documentată critică împotriva tezelor lui Adolf Hitler din lucrarea „Mein Kampf“, precum și ale lui Alfred Rosenberg ideologul nazismului. „Dacă vom reciti cartea lui Hitler — scria Gr. T. Popa — vom vedea că toată argumentarea sa cade:

Scanned with OKEN Scanner

lației de rasă albă chiar dacă este minoritară, în raport cu populația de rasă neagră, în cele mai frecvente cazuri predominantă numericește.

Toate acestea probează, într-adevăr, faptul că pe lîngă caracterul unitar al conștiinței naționale și chiar al conștiinței etnice, trebuie să distingem și să avem în vedere și manifestarea contradictorie diferențiată a acestora în anumite conjuncturi, momente, perioade ale evoluției societății pe baza poziției și intereselor de clasă.

În structura națiunii se unesc și se disociază permanent interesele de clasă, de grup, cele naționale, generale, comune. Aceste interese generale, comune vizează toate clasele și grupurile sociale, dar ele dobîndesc o configurație specifică în procesul înfăptuirii lor efective, al materializării în practica social-istorică, al luptei pentru afirmarea idealurilor și valorilor naționale. Această concluzie se desprinde, de altfel, cu deosebită forță de convingere și din istoria poporului nostru în perioada luptei sale pentru unitate și independență națională. Astfel, în perioada premergătoare Unirii Principatelor voința de unire a cuprins întregul popor cu o putere nestăvilită, mișcările unioniste au polarizat întreg poporul peste deosebirile de clasă[1]). „A existat, fără îndoială — scria reputatul sociolog și om politic Miron Constantinescu — o fracțiune a marii boierimi care s-a opus acestei uniri (Unirea Principatelor — 1859 n.a.), dar această parte a boierimii s-a împotrivit nu atît actului Unirii, cît, din motive de îngustime de clasă, reformei agrare, de care Unirea era strîns legată. Cu toate acestea, nu se poate contesta însă faptul că în mișcarea pentru Unirea Principatelor au participat toate clasele, atît muncitorii, cît și țăranii, micii meșteșugari, burghezia. Luptei pentru unire i s-a alăturat și cea mai mare parte a burgheziei[2]).

---

nici arienii și nici evreii nu sînt „rase", nici caracterele psihice ori sociale nu pot înlocui pe cele anatomice; nici pericolul hibridărilor, cu degenerarea drept consecință, nu există; nici sînge pur, cu superiorități nordice nu se poate evidenția. Întreaga construcție a cărții se sprijină pe fantezii și pe interpretări false" (Probleme rasiale, în vol. Viață și societate, Ed. Fundația regală pentru literatură și artă, București, 1946, p. 103—194).

La rîndul său prof. dr. Fr. Rainer a dezavuat concepțiile rasiste. Deși german de origine, el a adresat o critică științifică, virulentă ideologiei rasismului fundamentată de Alfred Rosenberg. El scria că: „Nu există în Europa popoare alcătuite dintr-o singură rasă; componența rasială variată constituie un avantaj pentru un popor" (vezi C. Gh. Marinescu, „Un secol de învățămînt medical superior la Iași", Ed. I.M.F. Iași, 1979, p. 20.)

[1]) Șt. Pascu, *Desăvîrșirea statului național român unitar*, „Lupta de clasă" nr. 11, 1968, p. 19.

[2]) M. Constantinescu, *Tendințe social-politice și curente de idei în Transilvania în anii luptei pentru unire*, „Lupta de clasă" nr. 11, 1968, p. 31

Scanned with OKEN Scanner

Într-adevăr, acum conștiința națională a jucat rolul unei puternice forțe motrice, care a pus în mișcare, a dinamizat și propulsat întreaga națiune în scopul înfăptuirii idealului secular al poporului nostru de unitate națională. În perioada luptei pentru desăvîrșirea unificării statului național român, dintre anii 1859—1918, conștiința națională a reprezentat, în continuare, un veritabil catalizator, un factor de progres care a dat impuls întregii națiuni, a polarizat forțele întregii comunități românești pentru realizarea acestui deziderat suprem.

Lupta pentru desăvîrșirea unificării statului național a fost dusă de întregul popor situat de o parte și de alta a Carpaților, prin manifestații publice, presă, societăți culturale, acțiuni politice și diplomatice, în parlament, pe plan național și internațional etc. „Se formase o convingere puternică (conștiința națională n.a.) și care creștea impetuos, în toate straturile societății românești..., nu numai cu privire la legitimitatea și necesitatea desăvîrșirii statului național unitar al românilor, dar și cu privire la apropiata înfăptuire a ei“ [1]). Programele politice, publicațiile și presa aparținînd atît partidelor burgheze cît și Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România (și după 1910, Partidului Socialist), exprimau hotărîrea nestrămutată a întregului popor de a milita pentru înfăptuirea Unirii Transilvaniei și Bucovinei cu Țara.

Este deosebit de semnificativ în acest sens faptul că primele cercuri socialiste apărute la Iași s-au constituit în același timp și ca cercuri iredentiste, ca nuclee ale mișcării pentru înfăptuirea Unirii depline a românilor[2]). Acestea împleteau organic în activitatea lor idealul eliberării sociale a poporului român cu idealul unității naționale. Nu întîmplător, unul din organele de presă ale mișcării socialiste din România, înființat în ianuarie 1885, purta denumirea extrem de sugestivă „Dacia viitoare“. Mai tîrziu, problema desăvîrșirii unificării de stat a României a fost înscrisă în programul P.S.D.M.R., dezbătută la mai multe congrese ale acestuia și susținută expres în presa din țară și de peste hotare de cei mai autorizați exponenți ai mișcării muncitorești și socialiste în frunte cu Constantin Dobrogeanu-Gherea, Panait Mușoiu, Panait Zosin, Const. Mille, frații Nădejde, frații Bacalbașa și alții.

Idealul desăvîrșirii unificării statului național român apare deosebit de pregnant în secolul trecut și în primele decenii ale

---

[1]) Șt. Pascu, *Desăvîrșirea statului național român unitar, loc. cit.*, p. 20.

[2]) C. Titel Petrescu, *Socialismul în România 1835—6 sept. 1940*, „Biblioteca socialistă“, p. 55—56.

Scanned with OKEN Scanner

secolului XX, în programele și activitatea unor societăți cu caracter patriotic și cultural național, ca de pildă: „Astra", „Transilvania", „Carpați", „Liga culturală" și multe altele, care se situau în afara partidelor politice și militau cu abnegație pentru făurirea unității naționale în granițele Daciei de altă dată, așa cum vom releva în capitolul următor. Toate acestea probează, în mod evident, forța și dimensiunile conștiinței unității naționale a tuturor românilor în perioada de după prima Unire din anul 1859.

În procesul de manifestare a conștiinței unității naționale (perioada 1890—1918) au apărut totuși și unele manifestări contradictorii, unele tendințe, puncte de vedere relativ deosebite în funcție de interesele de clasă, de conjuncturile politice, de stadiul în care se afla mișcarea de eliberare națională, de raportul de forțe intern și internațional etc.

Astfel, un număr redus de reprezentanți ai burgheziei și moșierimii române din Transilvania, deși militau pentru eliberare și autodeterminare națională, nu au acționat de la început în direcția despărțirii Transilvaniei de Imperiul austro-ungar și Unirea ei cu România. Urmărind să obțină, în primul rînd pentru clasele din care proveneau, drepturi economice și politice egale cu clasele dominante ale celorlalte naționalități, aceștia (reprezentînd cazuri cu totul sporadice) au conceput rezolvarea problemei naționale în cadrul monarhiei dualiste printr-o autonomie, care, le-ar fi dat posibilitatea să se situeze din punct de vedere economic și politic alături de burghezia și moșierimea maghiară[1]), în cadrul unui stat federativ multinațional. „Este indicată — spunea Al. Vaida Voevod în septembrie 1916 — nu distrugerea monarhiei habsburgice, ci întărirea ei plină de vigoare"[2]). Ulterior el avea să abandoneze această poziție fiind acela care în 1918 a anunțat răspicat în parlamentul de la Budapesta hotărîrea românilor din Transilvania de a se uni cu România[3]). Aceeași evoluție o întîlnim în perioada premergătoare Unirii Transilvaniei cu România și în poziția lui A. C. Popovici *).

---

[1]) M. Constantinescu, *Op. cit.*

[2]) *Ibidem.*

[3]) Șt. Pascu, C. Gh. Marinescu, *Răsunetul internațional al luptei românilor pentru unitate națională*, Ed. DACIA, Cluj-Napoca, 1980, p. 279.

*) Unul din militanții ardeleni pentru Unire care a devenit o personalitate de notorietate europeană prin elaborarea și difuzarea cunoscutului Memoriu studențesc intitulat „Replica junimii academice române din Transilvania și Ungaria". Studiile din ultimii ani consacrate acestei personali-

Scanned with OKEN Scanner

Caracterul contradictoriu al conștiinței naționale, precum și posibilitatea ca în anumite momente istorice, de confruntări și decizii politice de importanță capitală, aceasta să se manifeste diametral diferențiată în gîndirea și simțirea națiunii pe de o parte, și a unor cercuri retrograde, reacționare pe de altă parte, în funcție de interesele economice și politice ale acestora, apare ilustrativă în perioada neutralității României din anii 1914—1916.

Avem în vedere faptul că în timp ce imensa majoritate a forțelor progresiste ale națiunii, respectiv clasa muncitoare, țărănimea, intelectualitatea inclusiv cea mai mare parte a burgheziei naționale, partidele sale politice se pronunțau ferm pentru participarea României la primul război mondial alături de Antantă care se angaja prin tratate diplomatice să sprijine lupta poporului nostru pentru eliberarea Transilvaniei și Bucovinei de sub dominația Imperiului austro-ungar, anumite cercuri ale marii burghezii conservatoare în frunte cu P. P. Carp și Al. Marghiloman acționau cu obstinație pentru a determina intrarea României în război alături de Puterile Centrale, ceea ce era în flagrantă contradicție cu interesele naționale majore, cu idealul eliberării românilor asupriți din Imperiul dualist austro-ungar.

Singurul om politic care s-a alăturat lui Carol I susținînd în Consiliul de Coroană de la Sinaia, din 3 august 1916, intrarea României în război alături de Germania și Austro-Ungaria a fost P. P. Carp. La următorul Consiliu de coroană, ținut tot la Sinaia, în ziua de 14 august 1916, cînd s-a hotărît intrarea României în război alături de Antantă, același P. P. Carp sfidînd voința și interesele unei națiuni, ros de amor propriu și de fanatismul sentimentelor sale filogermane, la baza cărora stăteau, firește anumite interese politice, nu s-a sfiit să declare că : „Mă voi ruga de Dumnezeu ca armata română să fie bătută“ [1]). Această afirmație probează nu numai o falsă conștiință națională, dar mai mult decît atît, un egocentrism evident, notoriu generat de ambiții meschine, de interese strict egoiste, de grup.

De altfel, o asemenea atitudine cinică a adoptat P. P. Carp și-n timpul răscoalelor țărănești din primăvara anului 1907, cînd a formulat sloganul nefast, antiumanist și antinațional : „Întîi represiu-

---

tăți ale mișcării românești pentru unitate națională, au scos la iveală cauzele anumitor limite în gîndirea lui A. C. Popovici în ceea ce privește modul de înfăptuire a Unirii Transilvaniei cu România. Avem în vedere îndeosebi studiile cercetătorilor Z. Ornea și D. Hurezeanu.

[1]) „Săptămîna“ nr. 578, din 1 ianuarie 1982, p. 7.

Scanned with OKEN Scanner

ne, apoi vom aviza", care reprezenta „soluția" [1]) burgheziei conservatoare și a moșierimii la marea dramă a sutelor de mii de țărani oprimați, pe baza căreia și-au pierdut viața 11.000 de țărani români.

Se poate remarca, din cele prezentate, prevalența intereselor de clasă în raport cu cele naționale în politica claselor dominante, mai precis a unor exponenți, cercuri, grupări restrînse ale acestora în abordarea anumitor probleme de intens general, național în diverse momente ale evoluției societății românești.

Cît de mult contrastează poziția lui P. P. Carp, care în timpul ocupației temporare a Bucureștiului de către armatele germane, servea deseori masa cu Makensen, comandantul acestora, în timp ce Titu Maiorescu refuza categoric să-l întîlnească, declarînd că „nu va răspunde invitației decît dacă ar fi dus între baionete" [2]).

Deosebirile de poziții reliefează manifestarea total deosebită a conștiinței patriotice, naționale la oameni politici aparținînd nu numai aceleiași clase ci chiar aceluiași partid politic conservator, probînd ceea ce am subliniat anterior și anume atît caracterul unitar cît și contradictoriu, antitetic al conștiinței naționale, nu numai de la o clasă la alta, ci chiar în interiorul aceleiași clase, în funcție de conjuncturile și interesele politice ale unei grupări sau cercuri ale acesteia.

Atît muncitorii cît și țăranii, toți cărturarii patrioți au militat de la început pentru desprinderea Transilvaniei și Bucovinei de Imperiul austro-ungar și unirea ei cu România. Totodată, aceștia legau actul Unirii de instaurarea unui regim democratic, de realizarea reformei agrare și cucerirea drepturilor sociale. Dar și cu privire la consecințele democratice pe care trebuia să le aducă unirea, în rîndurile burgheziei au fost diferențieri de poziție. Astfel, unii reprezentanți ai Partidului Național Român din Transilvania s-au situat pe poziții mai radicale, patriotice în ceea ce privește revendicările sociale general umane, atît în folosul românilor cît și a naționalităților conlocuitoare. De exemplu, Vasile Goldiș, autorul principalelor documente care au pregătit actul Unirii de la Alba Iulia, sublinia că : „această unire, pe de o parte ar trebui să înfăptuiască gradat egalitatea condițiunilor de viață pentru toți indivizii care o alcătuiesc, pe de altă parte, ea va trebui să se întemeieze pe principiul de libertate și al egalei în-

[1]) *Ibidem.*
[2]) *Ibidem.*

Scanned with OKEN Scanner

dreptăţiri a neamurilor“ [1]) ceea ce însemna a minorităţilor naţionale. Contrar acestei poziţii, alţi reprezentanţi ai burgheziei conservatoare s-au opus încă de la început satisfacerii unor revendicări sociale ale maselor, promovării principiului egalităţii depline în drepturi a minorităţilor naţionale cu poporul român.

Aspectele semnalate probează cu evidenţă anumite manifestări contradictorii ale conştiinţei naţionale chiar în procesul luptei pentru înfăptuirea unităţii politice, statale, alături de caracterul unitar de manifestare a acesteia indiferent de apartenenţa de clasă, şi care apare totuşi ca manifestare dominantă în perioada de care ne ocupăm. Istoria altor naţiuni confirmă, de asemenea, pe deplin, aceste aspecte contradictorii ale conştiinţei naţionale, dedublarea sa în funcţie de aspiraţiile şi interesele claselor sociale respective, raportate la etapa istorică dată. Nu odată burghezia a confundat interesele sale de clasă cu interesele naţionale, a vorbit demagogic în numele unor pretinse interese naţionale aflate în pericol, „lezate“, care de fapt reprezentau interese de clasă. Aşa a procedat burghezia franceză în timpul Comunei din Paris, după cum am subliniat anterior, şi tot astfel procedează o parte a burgheziei occidentale contemporane pledînd pentru consolidarea şi extinderea societăţilor transnaţionale, a formelor de integrare, monopoliste, politice şi militare cu consecinţe profund negative, directe, previzibile, pentru suveranitatea şi independenţa naţiunilor. Desigur, atunci cînd relevăm caracterul de clasă al conştiinţei naţionale, modul direct în care a reacţionat burghezia naţională faţă de anumite evenimente şi fenomene în decursul istoriei este necesar să ţinem seama de diferenţierile de atitudine chiar ale diverselor grupuri aparţinînd aceleiaşi clase sociale. Uneori conştiinţa naţională a unei părţi a clasei dominante burgheze se manifestă independent de conştiinţa socială, de clasă, ceea ce face ca ea să exprime aceeaşi conştiinţă naţională ca şi masele largi ale poporului, să militeze pentru promovarea unor interese naţionale reale, comune, în opoziţie cu altă parte a burgheziei, îndeosebi a celei monopoliste, supranaţionale, care acţionează pe linia ignorării, a încălcării sau chiar a trădării acestor interese naţionale [2]), aşa cum rezultă din realitatea politică contemporană. Perioada istorică a celui de-al doilea război mondial, îndeosebi, lupta antifascistă, a determinat apariţia unor astfel de poziţii, manifestări politice contradictorii în Franţa,

---

[1]) V. Goldiş, *Scrieri social-politice şi literare*, Editura „Facla“, Timişoara, 1976, p. 169.

[2]) C. Gh. Marinescu, *Valori contemporane ale conştiinţei naţionale*, Era socialistă, nr. 11/1977, p. 59.

Scanned with OKEN Scanner

Belgia, Olanda, dar nu numai aici. În timp ce o parte a burgheziei franceze în frunte cu mareşalul Petain a pactizat cu ocupanţii hitlerişti creînd un regim politic colaboraţionist, cu sediul la Vichy, subordonat celui de-al III-lea Reich, o altă parte a burgheziei franceze, avînd în frunte personalităţi de mare prestigiu politic şi cultural ca Charles de Gaulle. A. Malraux etc. au participat la ampla mişcare de rezistenţă franceză (Maquis), antifascistă, aducîndu-şi un aport substanţial, alături de clasa muncitoare şi celalate forţe sociale conduse de Partidul Comunist Francez, la eliberarea naţională a Franţei de sub ocupaţia hitleristă.

Mutaţiile ce au avut loc în fizionomia societăţii în anii postbelici, marile procese revoluţionare care au determinat eliberarea naţională a peste o sută de foste popoare coloniale, trecerea unei însemnate părţi a omenirii de la capitalism la socialism etc., nu au diminuat şi nu vor diminua viabilitatea, rolul propulsor al conştiinţei naţionale în viaţa social-politică naţională de pretutindeni.

*
* *

În concluzie, conştiinţa naţională este o realitate spirituală cu o structură complexă de ordin *antropologic, psihologic, etnic, sociologic şi axiologic.* Este una din acele verigi intermediare sau momente cheie între *conştiinţa individuală* a insului care se raportează la lume într-o manieră mai mult sau mai puţin originală, şi *conştiinţa istorică* a umanităţii care vizează marile drumuri ale cugetării şi acţiunii omului în istorie, destinul său profund în raport cu cele mai tulburătoare drame ale istoriei. Căci, aşa cum subliniază inspirat Elena Florea, „Naţiunea este un aspect particular al umanităţii, aceasta din urmă fiind continuitatea în timp şi solidaritatea în spaţiu a tuturor naţiunilor. Raporturile dintre naţiune şi umanitate se realizează ca *raporturi între naţiuni.* Acestea pot fi raporturi normale (de cooperare, înţelegere, respect reciproc etc.), de *tensiune* (cînd una dintre naţiuni coexistente încearcă să impună raporturi de primat şi de drept superior) şi *conflictuale*“ [1]).

Conştiinţa naţională se manifestă deopotrivă ca *logos,* conştiinţă intelectuală, de sine, ştiinţifică şi ideologică, şi ca *pathos* — la nivelul psihologic al voinţei, a tradiţiilor, moravurilor, al sen-

[1]) Elena Florea, *Op. cit.,* loc cit.

Scanned with OKEN Scanner

timentelor naționale, deci ca *ethos național* care îmbină raționalul cu afectivul. A absolutiza unul din aceste elemente înseamnă a ajunge la interpretări idealiste care reduc însăși națiunea la un fenomen spiritual, la un ansamblu de stări sufletești ; a absolutiza însăși conștiința națională ca fiind unicul element definitoriu al națiunii, înseamnă a o lipsi de obiect, de ceea ce constituie realitatea socială, economică, istorică și demografică a națiunii. Conștiința este întotdeauna conștiința a *ceva,* iar conștiința națională este conștiința națiunii despre sine, fără ca aceasta din urmă să se poată identifica sau confunda cu propria sa conștiință.

Ținînd seama de considerațiile de mai sus, am putea reține ca definiție posibilă a conștiinței naționale : un sistem unitar, integrat de idei politice, juridice, morale, filosofice, estetice etc. de idealuri, aspirații, convingeri, tradiții, moravuri, sentimente, obiceiuri, un anumit mod de a se manifesta și de a reacționa al fiecărei națiuni la problemele majore cu care aceasta a fost (și este) confruntată în decursul dezvoltării sale istorice pe plan intern și internațional, o stare receptivă și participativă la promovarea progresului social-economic și spiritual ca tendință obiectivă, permanentă a dezvoltării sociale, precum și solidaritatea militantă cu forțele și mișcările revoluționare mondiale, cu lupta altor popoare pentru autodeterminare națională.

Care sînt, așadar, principalele elemente sau dimensiuni ale conștiinței naționale care asigură densitate axiologică și perenitate valorilor patriei ?

1. Sentimentul organic și armonios al naturii, unitatea dintre om și natură ; spațiul mioritic al culturii românești ;

2. conștiința unor valori arhetipale sau matriciale, legate de originea comună daco-romană ;

3. conștiința de limbă comună ca factor esențial de constituire și dezvoltare a specificului național, coloana vertebrală a patriei și a conștiinței patriotice ;

4. conștiința trecutului istoric, a istoriei comune, deci istoricitatea conștiinței naționale, unitatea dintre tradiție și înnoire, tradiție și contemporaneitate ;

5. conștiința unității naționale ;

6. conștiința valorilor materiale și spirituale, a civilizației realizate în decursul istoriei, a necesității apărării și conservării acesteia ;

7. unitatea de stil și trăirea solidară a valorilor sau vocația de sinteză a civilizației românești ;

8. omenia românească sau primatul lui *être* asupra lui *avoir* și excelența (funcția) lui Orfeu în spațiul culturii românești ;

Scanned with OKEN Scanner

9. conștiința valorilor de independență, modernitate și libertate ca valori fundamentale ale conștiinței naționale ;

10. mîndria și demnitatea națională, sentimentul datoriei și a răspunderii față de destinele națiunii ;

11. unitatea dintre național și universal în constituirea și evoluția conștiinței naționale ;

12. idealul național în conștiința socialistă.*)

Înainte de a ne ocupa de analiza componentelor principale, esențiale ale conștiinței naționale, am considerat necesar să *prezentăm modul în care s-a reflectat în gîndirea social-politică românească problematica națiunii și a conștiinței naționale*, preocuparea autorilor români de a-și aduce contribuția la definirea acestor concepte în decursul timpului.

*) Se cuvine să subliniem în chip deosebit faptul că în procesul istoric de constituire a acestor valori o contribuție esențială a adus țărănimea, această clasă care vine de departe din istorie și care a constituit filonul de aur al formării poporului romjn și al conservării ființei noastre naționale. Ea a fost în același timp depozitarul celor mai înaintate virtuți și aspirații ale strămoșilor, *de libertate, independență și unitate politică, statală,* a vitejiei și neînfricării în lupta cu dușmanii, a demnității și spiritului de neatîrnare, a conștiinței de sine românești.

Conștiința libertății și independenței naționale a reprezentat o dominantă permanentă a psihologiei și comportamentului țărănimii române. Sub conducerea unor domnitori patrioți, legați prin multiple fibre de destinele naționale, țărănimea a reprezentat principala forță în numeroasele războaie purtate de Ștefan cel Mare, Mircea cel Bătrîn, Mihai Viteazul, Vlad Țepeș, Ioan de Hunedoara, Ioan Vodă cel Viteaz și alții pentru apărarea gliei străbune, a integrității teritoriale și a neatîrnării politice față de marile imperii.

Pămîntul țării, din Carpați la Dunăre, de la Mare pînă în codrii Bucovinei, este împresurat cu sîngele a mii și mii de țărani care s-au jertfit cu eroism pentru a croi un viitor sigur urmașilor, ceea ce probează o înaltă, o vibrantă conștiință națională, patriotică. (C. Gh. Marinescu, *Țărănimea, forță socială a progresului*, Cronica, nr. 9 (589) din 4 III 1980, p. 2.

Scanned with OKEN Scanner

IV. problematica națiunii și conștiinței naționale în gîndirea social-politică românească

După cum recunosc astăzi numeroși autori, literatura noastră social-politică nu dispune încă de o „cercetare amplă a conștiinței naționale, care să-i urmărească în profunzime geneza și evoluția“ [1]), în procesul ascensiunii națiunii române pe traiectoria timpului, a luptelor și jertfelor sale pentru afirmarea și materializarea idealurilor sociale și naționale.

Deși au fost publicate, mai cu seamă în ultimii ani, cîteva studii valoroase consacrate acestei problematici,[2]) ele nu pot suplini, desigur, inexistența unei monografii, a unei lucrări de sinteză, care, să acopere toate perioadele evoluției acestui fenomen atît de complex și dinamic, precum și particularitățile sale de manifestare la poporul român, de la o epocă istorică la alta.

Prin capitolul de față, încercăm să punem în lumină, pe de o parte, preocupările de conceptualizare, de definire a națiunii și conștiinței naționale de către gîndirea social-politică românească din perioada luptei românilor pentru desăvîrșirea unificării statului național român, iar pe de altă parte, modul în care s-au reflectat principalele componente ale conștiinței naționale în gîn-

---

[1]) Ștefan Lemny, *Conștiința națională în primele periodice din Moldova.* „Anuarul Institutului de istorie și arheologie“, „A. D. Xenopol“, XVIII, 1981, p. 233.

[2]) Eugen Stănescu, *Premisele medievale ale conștiinței naționale românești. Mărturii interne. Român — românesc în textele din veacurile XV—XVII,* în „Studii“, XVII, 1964, nr. 5, p. 967—1000; Eugen Stănescu, *Geneza noțiunii de „România“, Evoluția conștiinței de unitate teritorială în lumina denumirilor interne, în istoria poporului român,* Editura Academiei R.S.R., București, 1968,, p. 238—254; Virgil Cândea, *Lès lumières et la naissance de la conscience nationale chez les peuples du sud-est européen,* Bucarest, 1970, p. 83—95; A. Armbruster, *Romanitatea românilor. Istoria unei idei, Editura Academiei,* 1972, p. 279; *Un débat : Conscience nationale et mouvements de libération,* în *„Revue des études sud-est européennes“,* XVII, 1979, nr. 4 p. 715

Scanned with OKEN Scanner

direa și manifestările mișcării românești pentru unitate națională de pe ambele versante ale Carpaților, în perioada menționată.

Teoreticienii mișcării pentru unitatea națională a românilor au adus, încă de la începutul secolului trecut, contribuții apreciabile la fundamentarea conceptului de națiune și conștiință națională, a rolului națiunii și al statului național, a principiilor independenței și suveranității naționale în viața popoarelor în procesul afirmării aspirațiilor și a personalității lor.

Pornind de la tezele generale ale sociologiei națiunii, aceștia au căutat să le regîndească în funcție de realitățile românești și de momentul istoric în care au publicat, emițînd concepții și puncte de vedere proprii, originale. Valorificarea gîndirii lor, mai ales în legătură cu conceptul de națiune și conștiință națională se circumscrie în cadrul imperativelor fundamentale de *Programul ideologic al P.C.R.*, de recomandările repetate ale secretarului general al P.C.R., tovarășul Nicolae Ceaușescu, în sensul necesității valorizării gîndirii progresiste românești din trecut și a integrării sale în patrimoniul creației spirituale naționale contemporane[1]). În particular, această orientare are rațiunea de a pune în lumină aspectele progresiste ale gîndirii social-politice românești din trecut, într-o problemă de importanță stringentă, aceea a națiunii și conștiinței naționale și de a releva, totodată, actualitatea și însemnătatea acestei probleme, a preocupărilor partidului nostru în direcția demonstrării rolului națiunii ca principală forță a progresului în decursul istoriei, în epoca contemporană, ca și în perspectiva dezvoltării societății umane.

Principalele contribuții teoretice românești la problema menționată datează, mai ales din ultimele decenii ale secolului trecut, cînd, asistăm, la o intensificare puternică a acțiunilor forțelor patriotice, populare, românești, din toate provinciile istorice în di-

---

798 ; I. Coja, *Conștiința latinității, factor al luptei pentru neatîrnare* în vol. *Omagiu lui Constantin Drăgan* vol. I., Editrice Nagard, Roma, 1977, p. 139 ; I. Căpreanu, *Forța mobilizatoare a conștiinței naționale*, „Era socialistă" nr. 19, 1978, p. 41 ; V. Netea, *Conștiința originii comune și a unității naționale în istoria poporului român*, Editura „Albatros", 1980, p. 251 ; Ștefan Lemny, *Conștiința națională în periodicele din Moldova*, p. 234, 248, *loc. cit.*

Problema conștiinței naționale la români a fost de asemenea analizată într-o serie de lucrări cum sînt : V. Netea, C. Gh. Marinescu, *Liga Culturală și Unirea Transilvaniei cu România*, Ed. Junimea Iași, 1978, p. 13—244 ; Gh. Platon, *Geneza revoluției române de la 1848*, Ed. Junimea, Iași, 1980, p. 281—284 ; Ștefan Pascu, C. Gh. Marinescu, *Răsunetul internațional al luptei românilor pentru unitate națională*, Ed. Dacia, 1980, Cluj-Napoca, p. 10—61 ; V. Cândea, *Rațiunea dominantă* Ed. Dacia Cluj-Napoca, 1979, p. 9—22,

[1]) Nicolae Ceaușescu, *Expunere la Plenara lărgită a C.C. al P.C.R. din 1—2 iunie 1982*, Editura politică, București, 1982, p. 11—16.

reacția materializării deziderатului secular de unitate națională a românilor în granițele vechii *Dacii*.

Situația apare explicabilă dacă avem în vedere faptul că Unirea Principatelor și dobîndirea independenței naționale nu numai că au întărit convingerea și speranța națiunii în înfăptuirea Marii Uniri, dar au creat premisele ca și condițiile materiale pentru extinderea fără precedent a demersului teoretic și politic, practic, al tuturor românilor în direcția realizării idealului lor național.

Este perioada în care asistăm la proliferarea societăților patriotice, politice, la apariția unor noi reviste, ziare, tipografii, edituri, instituții de învățămînt, societăți cu caracter cultural-național, politic etc., atît în țară și parțial în provinciile românești de peste Carpați ca și în străinătate, și care-și consacră deliberat preocupările lor teoretice, spirituale abordării din multiple unghiuri de vedere a problemei naționale în general și a chestiunii unității naționale a românilor, în special.

Din galeria amplă a personalităților românești din această perioadă eroică a înfăptuirii marilor idealuri naționale și care s-au distins printr-un aport remarcabil, original în planul teoriei națiunii și a conștiinței naționale, vom menționa pe unii dintre cei mai reprezentativi exponenți ai conducerii mișcării pentru unitatea națională sau ai unor societăți cultural patriotice și anume: Dimitrie Golescu, Alecu Russo, Simion Bărnuțiu, Titu Maiorescu, Dimitrie Bolintineanu, C. Z. Buzdugan, Ion Ghica, M. Eminescu, Nerva Codru, A. C. Popovici, B. Ştefănescu-Delavrancea, Valeriu Urseanu, V. A. Urechia, V. Lucaciu, N. Iorga, V. Pârvan și alții.

În concepția cărturarului și militantului ardelean, Simion Bărnuțiu, națiunea „nu e orice mulțime de oameni uniți oricum“ [1]), ci o comunitate de oameni uniți „cu legătură naturală“ [2]), autorul înțelegînd prin aceasta, „aceeași origine și aceeași limbă (vocum communio) [3]) la care adaugă imediat faptul că această unitate a membrilor unei comunități naționale se realizează „prin consensul dreptului și prin comunitatea utilității“ [4]).

Simion Bărnuțiu accentuează ideea după care națiunea este rezultatul unui îndelungat și continuu proces istoric formativ, modelator, în desfășurarea căruia rolul de catalizator al membri-

---

[1]) S. Bărnuțiu, Dreptul public al românilor, în *Antologia gîndirii social-politice, revoluționare și democratice românești, Națiunea și problema națională*, Ed. pol. Buc., 1975, p. 18.

[2]) *Ibidem.*

[3]) *Ibidem.*

[4]) *Ibidem.*

Scanned with OKEN Scanner

lor comunității l-a jucat factorul etnic, respectiv conștiința originii comune și limba națională.

Între factorii constitutivi, componenți ai națiunii, Simion Bărnuțiu atribuie un rol hotărîtor teritoriului național, pe care-l consideră un element absolut indispensabil, sine qua non, în procesul manifestării plenare a personalității unei națiuni. El subliniază ca o trăsătură de esență a teritoriului național „integralitatea sa", adică integritatea și indivizibilitatea acestuia, afirmînd în acest sens că „teritoriul pe care șed românii ca proprietari e al națiunii române, nu națiunea a teritoriului, ca pe acesta apoi să-l poată declara politica altor națiuni, într-un loc de parte integrantă a oricărui imperiu"... [1]). Reflecții demne de atenția investigației contemporane întîlnim în opera militantului patriot și cu privire la raportul dintre noțiunea de patrie și națiune, dintre drepturile publice, cetățenești și dezvoltarea națiunii. Cu referire la această din urmă problemă, autorul polemizează cu teoria lui Haller și alți teoreticieni ai timpului, combătînd concepțiile acestora care considerau că drepturile publice naționale sînt un patrimoniu privat al unor cercuri potentate. Bărnuțiu ținea să sublinieze opinia sa după care drepturile publice, naționale „sînt un bun comun al tuturor românilor" [2]).

Pentru Dimitrie Bolintineanu „națiunea este poporul" [3]), incluzînd în structura acesteia, în componența sa factori cum sînt : toate clasele sociale „care trăiesc sub aceleași legi" [4]), limba, datinele, precum și „tărîmul"[5]), înțelegînd prin aceasta teritoriul constituit istoricește. Se poate remarca prezența în cadrul acestei definiții atît a componentelor de factură materială, cît și a celor spirituale.

În optica patriotului muntean, una dintre trăsăturile de esență, dintre particularitățile definitorii, primordiale ale unei națiuni o constituie independența și suveranitatea sa pe care autorul le sintetizează în dreptul națiunii „de a se guverna precum ea voiește" [6]). Un al doilea drept sacru al națiunii, strîns legat de primul și tocmai ca o întărire a ideii de independență și suvera-

---

[1]) *Ibidem.*
[2]) *Ibidem.*
[3]) D. Bolintineanu, *Cartea poporului român. Cugetări filozofice și politice în raport cu starea actuală a României*, în *Antologia gîndirii social-politice, revoluționare și democratice românești, Națiunea și problema națională*, p. 21.
[4]) *Ibidem.*
[5]) *Ibidem.*
[6]) *Ibidem.*

Scanned with OKEN Scanner

nitate este considerat dreptul „de a se păstra“ [1]) în înțelesul de conservare a ființei, a integrității teritoriale, a intereselor naționale. D. Bolintineanu, adîncind această idee cu valoare de postulat, menționează expres că „o națiune are dreptul de a respinge prin putere orice agresiune nedreaptă de afară“ [2]). Un alt drept inalienabil, sacru, în cadrul exercitării nestingherite a independenței și suveranității naționale este considerat de autor „acela al dezvoltării libere a tuturor facultăților sale“, adică a potențialului său creator în domeniul producției materiale și spirituale, care, laolaltă să-i afirme și să-i valideze capacitatea și personalitatea în concertul celorlalte națiuni.

Din opera filosofică și social-politică a lui D. Bolintineanu în problema națiunii se degajă ca trăsătură dominantă spiritul său patriotic, referințele sale cu privire la ideea de patrie și *sentimentul patriotic*, la *limba națională, literatura și istoria națională cunoașterea și venerarea trecutului istoric*, pe care, le consideră elemente constitutive, componente indispensabile ale conștiinței naționale. În lucrarea : *Cartea poporului român. Cugetări filosofice și politice cu privire la starea actuală a României*, care avea să apară la finele deceniului al șaptea din secolul trecut, Bolintineanu exprimă patetic, testamentar, idei și îndemnuri de o semnificație deosebită pînă în timpurile noastre, menite a asigura vigoarea și a afirma personalitatea unei națiuni. „O națiune — scria acesta — trebuie să facă sacrificii pentru interesele generale, să iubească limba, literatura, istoria sa, să onoare trecutul, să lucreze pentru viitor“ [3]).

Ne reține în mod deosebit atenția, în ansamblul cugetărilor și opiniilor lui D. Bolintineanu, relația intimă, dialectică, pe care ține să o releve cu pertinență, dintre interesele naționale, sentimentele patriotice și solidaritatea internațională, cooperarea cu celelalte națiuni. Aceasta pune în lumină natura profund umanistă, democratică a gîndirii social-politice românești din acea perioadă de efervescență politică de la sfîrșitul secolului trecut, cu multiple manifestări și confruntări naționale, ceea ce avea să-l determine pe ilustrul critic literar și filosof, Titu Maiorescu, să definească secolul al XIX-lea ca fiind „secolul naționalităților“ [4]) (națiunilor n.a.).

---

[1]) *Ibidem.*

[2]) *Antologia gîndirii social-politice, revoluționare și democratice*, (D. Bolintineanu), op. cit., p. 22.

[3]) *Ibidem.*

[4]) T. Maiorescu, *Critice*, Buc., Ed. pentru literatură, 1966, p. 295

Scanned with OKEN Scanner

În cuvinte de un sincer umanism, specific firii poporului român, D. Bolintineanu pledează pentru cooperarea și într-ajutorarea națiunilor, pentru raporturi de respect și solidaritate mutuală în promovarea unor interese și valori comune. El relevă, în acest spirit, faptul că „cea dintîi datorie a națiunilor, a uneia pentru alta aceea care le-ar înțelege pe toate, este datoria care le prescrie de a se iubi și de a se ajuta unele pe altele“ [1]), precepte, principii morale și de conduită politică perfect valabile pînă în zilele noastre.

Cărturarul și umanistul român, credincios convingerilor sale, consideră că „oamenii din toate țările sînt frați“ și că națiunile, diferitele popoare trebuie să „cate a se ajuta după puterea lor ca cetățenii unui stat“ [2]).

Cu privire la conținutul sentimentului național, Bolintineanu ține să precizeze că el *trebuie să excludă orice ură sau discriminare față de străini,* subliniind în continuare, că, *aceste idei sînt retrograde,* perimate, diversioniste, că ele „și-au făcut timpul lor și nu mai există decît în teorii“ [3]). În viziunea sa, sentimentul național (conștiința națională n.a.) „ decurge din dreptate, din interesele comune ale unei societăți omenești“ [4]). „Sentimentul naționalității — ține să precizeze acesta — se slăbește cînd societatea încetează de a mai interesa pe toți la fericirea societății printr-o stare fericitoare“ [5]).

Aprofundînd valențele sentimentului patriotic, național în relația individ societate, fericire individuală și colectivă, patrie-libertate, Bolintineanu consemnează, cu legitim temei, faptul că un individ este „mîndru de patria sa cînd patria e fericită“ și că „patria este acolo unde individul e liber, e garantat, e respectat, e luminat, unde este fericit să trăiască“[6]) Autorul accentuează ideea necesității îmbinării idealurilor naționale cu cele sociale, ca o condiție a asigurării prosperității patriei, a națiunii și pe această bază să poată împlini aspirațiile individuale, ale membrilor comunității respective.

Aceste idei ne dezvăluie o gîndire înaintată, mai ales dacă ținem seama că ne aflăm într-o perioadă în care pe plan european asistăm la primele elaborări mai semnificative ale teoriei națiunii

---

[1]) *Antologia gîndirii social-politice, revoluționare și democratice,* (D. Bolintineanu), *op. cit.,* p. 22.
[2]) *Ibidem.*
[3]) *Ibidem.*
[4]) *Ibidem.*
[5]) *Ibidem.*
[6]) *Ibidem.*

Scanned with OKEN Scanner

și a conștiinței naționale. Este vorba aici despre îmbinarea, punerea factorului social în relație cu cel național, precum și despre dialectica intereselor generale, patriotice, naționale cu cele individuale, personale, teze care ocupă, după cum se știe, un loc important și-n doctrina Socialismului științific elaborată de Marx și Engels.

De altfel, sub înrîurirea gîndirii marxiste, spre sfîrșitul secolului trecut, unii autori reprezentînd mișcarea socialistă din România, aduc contribuții relevante la elaborarea sau adîncirea conceptului de națiune, a factorilor săi constitutivi, a rolului și locului acestora în procesul complex al evoluției societății umane pe calea progresului și a civilizației, contribuții care îmbogățesc într-o anumită măsură, cum s-a mai arătat, patrimoniul general al gîndirii social-politice consacrate acestei problematici.

Printre aceștia, un aport semnificativ îl aduce și C. Z. Buzdugan, militant socialist de prestigiu, teoretician reputat, ziarist și poet talentat, de orientare socialistă, om de vastă cultură, traducător al unor capodopere din literatura italiană și franceză, conducător de vază al mișcării socialiste din România.

Mai întîi, considerăm necesar să relevăm faptul că autorul la care ne referim, aduce o contribuție importantă în elucidarea poziției socialiștilor față de națiune, încercînd să elimine speculațiile și denaturările, denigrările care circulau în publicistica burgheză a timpului.

C. Z. Buzdugan precizează faptul că socialiștii sînt departe de ideea de a contopi, „de a desființa națiunile“ [1]), „de a face din omenire o singură națiune, după cum ni se pune în sarcină“ [2]). El subliniază cu deosebită claritate și forță de persuasiune concepția socialiștilor români cu privire la destinul națiunii, respingînd teoriile defetiste și calomniatoare, prin afirmația concludentă, că după victoria socialismului „națiunile vor continua să existe libere, pașnice, dezvoltîndu-se fiecare conform geniului ei, conform împrejurărilor climaterice și naturale în care se află“ [3]). C. Z. Buzdugan consideră ca elemente perene, indispensabile ale afirmării națiunii, dezvoltarea limbii și literaturii naționale, a artelor, lărgirea și îmbogățirea continuă a fiecărui domeniu al științei prin contribuții proprii originale[4]).

---

[1]) „Lumea Nouă“, anul V, seria III-a, nr. 11 din 19 sept. 1899, p. 3; apud *Antologia gîndirii social-politice și democratice*, p. 25.
[2]) *Ibidem.*
[3]) *Ibidem.*
[4]) *Ibidem.*

Scanned with OKEN Scanner

Un alt reprezentant de seamă al mișcării socialiste din România, dr. Panait Zosin, încă din perioada studenției s-a preocupat cu pasiune de investigarea problemei naționale a românilor, comunicînd în unele congrese studențești considerațiuni teoretice interesante, care-i definesc personalitatea de intelectual cu vederi progresiste.

Ideea centrală a gîndirii sale consacrate problemei naționale o constituie necesitatea îmbinării strînse, dialectice a conștiinței naționale, patriotice, cu conștiința socială, revoluționară, a luptei pentru înfăptuirea idealului de unitate națională cu acela de eliberare socială, politică, vizînd în primul rînd aspirațiile maselor largi populare din vechea Românie. El considera că numai rezolvînd problemele dreptății și echității sociale în relațiile dintre clasele și grupurile sociale din Țara liberă de asuprire națională, devine posibilă eliberarea națională a românilor din Transilvania și Bucovina, întrucît ea creează condițiile ca și realitatea socială să constituie un factor de atracție, de intensificare a eforturilor întregii națiuni pentru realizarea idealului național comun,

Într-o conferință rostită cu prilejul celui de-al XVI-lea Congres studențesc român de la Cîmpulung (1895), tînărul Panait Zosin a întreprins o pledoarie magistrală în sprijinul tezei sale cu privire la unitatea indestructibilă dintre național și social, dintre chestiunile social-politice, precare, din vechea Românie și sarcinile luptei pentru eliberare națională a românilor de peste Carpați. El cerea cu fermitate studenților să militeze pentru schimbarea structurilor anacronice existente, pentru promovarea unor noi relații interumane, sociale, mai echilibrate, ceea ce ar „sluji de icoană... fraților nesuverani în țara lor“ [1]), asupriți din Transilvania și Bucovina.

În optica sa cultivarea conștiinței patriotice, naționale la studenți trebuie să se facă concomitent cu dezvoltarea conștiinței sociale. „Cînd noi, studenții României, ne punem în gînd să facem să fie românii suverani în locurile pe unde se găsesc — scria viitorul medic — pare că ne-am luat grija cu românii de sub ochii noștri și traiul acestora ne slujește de icoană celui ce vrem să-l pregătim fraților nesuverani în țara lor“ [2]).

În continuare el adaugă : „Tocmai aici e partea delicată a chestiei (chestiunii, problemei naționale n.a.), care parte va fi

---

[1]) P. Zosin, *Către studenți,* Conferință pregătită pentru al XVI-lea Congres studențesc român la Cîmpulung, Gorbănești, aug. 1895, Arhiva Cabinetului absolventului, I.M.F. Iași, p. 1.

[2]) *Ibidem.*

Scanned with OKEN Scanner

scăpat multora..." [1]), dintre organizațiile, partidele politice și societățile cultural-patriotice care acționau pentru unitate națională.

În sprijinul tezelor sale, P. Zosin amintește că între revendicările formulate de Horia în timpul răscoalei din 1874 figurează atît cele cu caracter social cît și cele de ordin național, ceea ce ar trebui să constituie un îndreptar și în orientarea programului mișcării pentru unitatea națională a românilor. În virtutea acestor tradiții, P. Zosin avertiza că „uitîndu-ne la florile și frunzișurile arborelui național, să nu lăsăm în paragină rădăcina" [2]), înțelegînd prin aceasta din urmă masele largi populare și condițiile de viață ale acestora.

Animat de sentimente profund democratice, patriotice și revoluționare, în anii participării sale în conducerea ziarului „Munca" și a revistei „Mișcarea socială", dr. P. Zosin a abordat cu aceeași pasiune și obiectivitate problema națională [3]), apelînd la unitatea mișcării muncitorești și la sprijinirea consecventă a luptei de eliberare națională și socială a românilor din Transilvania și Bucovina, în numele principiilor dreptului ginților și ale socialismului științific.

O contribuție remarcabilă în fundamentarea conceptului de națiune și conștiință națională revine și teoreticienilor societăților cultural-patriotice și politice care-și desfășurau activitatea fie în vechea Românie fie în Transilvania și Bucovina și care, prin pana unor intelectuali cu o temeinică pregătire filosofică, sociologică, în domeniul istoriei naționale și universale etc. abordează cu competență aspecte teoretice și practice majore legate de problematica națiunii, angajîndu-se totodată, într-o confruntare judicioasă cu doctrinele retrograde, tendințioase ale timpului.

Astfel, transilvăneanul Nerva Codru publică o suită de articole sub titlul *Momentul național în cultură* în care problematica națiunii își găsește o tratare amplă prin optica filosofică a forțelor politice progresiste ale timpului.

Cu privire la conceptul de națiune extrem de controversat, încă din acea perioadă, el formula următoarea definiție: „Un popor ce se găsește stabilit pe un teritoriu comun și are în sînul

---

[1]) *Ibidem.*

[2]) *Ibidem.*

[3]) I. Goldenberg. C. Gh. Marinescu, *P. Zosin, Valoros psihiatru și militant social*, Revista „Medico-chirurgicală" nr. 3/1971, p. 771 ; cf și I. Goldenberg, C. Gh. Marinescu, *Panait Zosin*, „Cronica" nr. 31 (286) din 31 VII 1971, p. 11 ; C. Gh. Marinescu, *Un secol de învățămînt medical superior la Iași*, Ed. I.M.F. Iași, 1979, p. 11.

său elemente de coeziune destul de puternice, ca să poată crea şi manifesta o comună voinţă, în vederea organizaţiunii sale politice şi culturale, un asemenea popor constituie naţionalitatea“ [1]) (ca şi alţi autori ai timpului, N. Codru foloseşte denumirea de naţionalitate în loc de naţiune, n.a.).

Autorul menţionează, între elementele de coeziune morală a unei naţiuni : limba comună, moravurile şi obiceiurile, „suvenirile“ istorice (amintirile n.a.), aspiraţiile naţionale etc. care, după opinia sa, ar constitui, laolaltă, o trăsătură definitorie, esenţială, sintetizatoare a naţiunii şi anume conştiinţa naţională. În concepţia autorului, coeziunea morală este sinonimă deci cu *conştiinţa naţională*. Analizată prin prisma concepţiei marxiste, definiţia apare lacunară. Ea nu are în vedere un element hotărîtor, determinat în apariţia naţiunii, ignorat de altfel de aproape toate conceptele sociologice şi politologice nemarxiste ale timpului şi anume : *comunitatea de viaţă economică*. Ori, după cum se ştie tocmai pe baza apariţiei comunităţii de viaţă economică, odată cu trecerea de la feudalism la capitalism, a fost posibilă transformarea popoarelor feudale într-o formă superioară de comunitate etnică umană, naţiunea.

Cu toate acestea, conceptul de naţiune formulat de N. Codru are meritul de a fi pus în evidenţă, la sfîrşitul secolului trecut, unele trăsături pe care le admit şi autorii marxişti contemporani şi anume : a) *comunitatea de teritoriu ;* b) *conştiinţa naţională ;* c) *comunitatea de cultură*[2]). Un alt element definitoriu al naţiunii exprimat însă insuficient de clar de către autor este „o comună voinţă în vederea organizaţiunii sale politice“, prin care autorul a avut în vedere, după opinia noastră, *necesitatea statului naţional.*

În timp ce o serie de alţi autori contemporani, sociologi, filosofi, istorici etc. ca : Otto Bauer, Richard Springer, Ludwig Gumplowicz, I. Novicov, Luigi Palma s.a. reduceau conceptul de naţiune la una sau cîteva trăsături de esenţă ideală,*) definiţia lui N. Codru este mult mai cuprinzătoare şi realistă, înglobînd în-

---

[1]) N. Codru, *Momentul naţional în cultură*, „Liga română“, nr. 2 din 12. I. 1897

[2]) *Ibidem*, „Liga română“ nr. 1 din 4. I. 1897, p. 4.

*) Aşa de pildă, I. Novicov în lucrarea : Les luttes entre les sociétés humaines et leurs phases succesives (Paris, Alcan, 1893) definea naţiunea ca fiind „o comunitate de indivizi ce posedă un anumit tezaur mental“ ; iar autorii social-democraţi austrieci, Otto Bauer şi R. Springer considerau naţiunea ca fiind „o comunitate de oameni care gîndesc şi vorbesc la fel“, avînd ca trăsături distincte : *conştiinţa, cultura* şi *limba naţională*, deci, exclusiv elemente de factură subiectivă, spirituală.

Scanned with OKEN Scanner

tr-o unitate dialectică atît elemente constructive de natură materială cît și unele de factură spirituală, ceea ce-l plasează, incontestabil, într-o poziție superioară în ansamblul preocupărilor teoretice ale epocii destinate elucidării conceptului de națiune.

O tratare amplă își găsește în lucrările lui N. Codru problema *conștiinței naționale*, problemă care face obiectul demersului nostru în lucrarea de față. Cu toate că autorul nu ne prezintă un concept închegat și unitar cu privire la această problemă, totuși în abordarea ei a emis considerațiuni teoretice și aprecieri semnificative, valoroase, actuale pînă în zilele noastre.

În concepția sa conștiința națională „izvorăște din comunitatea mai multor elemente materiale, intelectuale și etice", este „cel mai important element pentru strîngerea rîndurilor", pentru libertatea și evoluția unui popor pe calea civilizației, a promovării aspirațiilor naționale.[1]) Caracterizînd secolul al XIX-lea ca fiind secolul care a aprins lumina conștiinței naționale a popoarelor, autorul sublinia, în mod legitim, faptul că în această etapă istorică au început să-și manifeste pregnant, conștiința națională, îndeosebi popoarele aservite, direct sau indirect de către națiunile dominante. „Aceste popoare — scria el — au înțeles în acest secol de lumină că dacă ele înseși nu luptă cu un plus de energie spre a putea trăi, ele fatal ar trebui să piardă" [2]).

Sociologul român considera deșteptarea conștiinței naționale un proces obiectiv, o necesitate imperioasă pentru înfăptuirea sarcinilor, imperativelor politice ale mișcării naționale. El salută cu deosebită satisfacție deșteptarea conștiinței naționale mai ales „a-popoarelor mici și risipite din Europa" [3]), înțelegînd prin aceasta popoarele aflate sub dominație străină care nu și-au dobîndit independența națională sau care nu și-au desăvîrșit procesul unității național-statale.

În opoziție cu aria largă de răspîndire a teoriei națiunii, a principiilor independenței și suveranității naționale, în a doua jumătate a secolului trecut, s-a manifestat atît pe planul teoriei cît și al practicii politice curentul *cosmopolitismului,* ca expresie a negării ființei naționale și care a înflorit în cadrul statelor multinaționale, îndeosebi în Imperiul austro-ungar. Exponenții acestuia, pornind de la teoria monogenistă a grupurilor sociale, pretindeau că „diviziunea omenirii în atîtea popoare și limbi ar fi nefirească" și susțineau că în sînul ei „se manifestă tendința spre

[1]) N. Codru, *Op. cit.*, „Liga română" nr. 1 din 04 I. 1897
[2]) *Ibidem.*
[3]) *Ibidem.*

Scanned with OKEN Scanner

ștergerea caracteristicilor distinctive ale națiunilor“ [1]), spre contopirea acestora în „națiunea generală a umanității“. În viziunea autorilor cosmopolitismului națiunile ar tinde către contopirea lor, spre crearea unei singure națiuni, omenirea ar înceta să reprezinte, să constituie în viitor un mozaic lingvistic și cultural.

În spatele acestor teorii, se ascundeau, încă de pe atunci, tentativele marilor puteri capitaliste, îndeosebi ale statelor multinaționale, care exercitau dominația asupra altor popoare, de a estompa conștiința națională, de a prezenta iluzorie lupta legitimă de eliberare națională a popoarelor asuprite, de a zădărnici această luptă, care, practic, le șubrezea pozițiile.

Printre teoreticienii și liderii mișcării pentru unitate națională care au adoptat o atitudine critică, intransigentă față de ideile cosmopolitismului, se numără la loc de frunte și transilvăneanul Nerva Codru. El a caracterizat cosmopolitismul : „un curent care nu ține seama de realități, care, avînd pretenție de a îndruma grupările sociale pe calea „omogenizării conștiente“, creează de fapt dispute între națiuni, incită luptele naționale dintre popoare“ [2]), urmărind practic tocirea, anihilarea conștiinței de sine a acestora.

Nerva Codru caracteriza „declamațiunile cosmopoliților o adevărată otravă pentru națiunile tinere“, pentru afirmarea și dezvoltarea conștiinței lor naționale, și tocmai de aceea o datorie importantă a reprezentanților acestora de a le respinge aprioric, cu fermitate, de a dezvălui caracterul lor tendențios și retrograd.

În contradicție cu teoria cosmopolitismului, el sublinia rolul și însemnătatea națiunii și a conștiinței naționale în viața socială ca factori ai progresului. „A spune unui popor, cum sîntem noi, de pildă, că ideea națională este un principiu îngust și o concepție trecătoare vra să zică a face propagandă pentru slăbirea rezistenței poporului român, în lupta pe care el trebuie s-o poarte pentru existență și dezvoltarea sa națională“ [3]).

Autorul face o distincție netă între naționalismul marilor puteri stăpînitoare, dominante și naționalismul națiunilor mici, în curs de dezvoltare, de desfășurare a luptei de eliberare națională sau de făurire a unității naționale. El critică chiar concepția unor oameni politici și publiciști care apreciau la sfîrștiul secolului trecut că poporul nostru ar fi trecut de faza națională sau că principiul națiunii ar fi valabil numai cînd este vorba de chesti-

[1]) Nerva Codru, *Momentul național în cultură*, „Liga română“, nr. 4 din 26. I. 1897.
[2]) *Ibidem.*
[3]) *Ibidem.*

Scanned with OKEN Scanner

unea românilor de peste munți, de chestiunile întregirii unității naționale.

În viziunea sa ca și a altor teoreticieni ai timpului, principiul națiunii (conștiința națională n.a.) reprezenta cuvîntul de ordine, forța dinamizatoare a tuturor popoarelor împilate de stăpîniri străine sau care abia și-au dobîndit independența. El avea misiunea „să pătrundă toate spiritele, să încălzească toate inimile și să devină un stimulent pentru toate faptele publice“ [1]), pentru împlinirea și desăvîrșirea idealurilor acestor popoare..

Aceste considerațiuni aveau o valoare deosebită pentru etapa istorică în care se afla lupta poporului nostru pentru întregirea unității naționale. Ele prezentau, totodată, o semnificație practică în orientarea activității desfășurate de mișcarea pentru unitate națională organizată de o parte și de alta a Carpaților și în același timp un incontestabil ecou pozitiv în conștiința celorlalte națiuni asuprite din Imperiul austro-ungar prin larga lor deschidere și adresabilitate.

Problema raportului dintre național și universal în cultură, a fost de asemenea, pe larg analizată în studiile sociologului Nerva Codru, pornind tocmai de la rolul culturii în formarea și dezvoltarea conștiinței naționale.

Subliniind necesitatea creerii unei culturi naționale, proprii fiecărui popor, el previne în același timp împotriva atitudinii de izolare față de cultura altor popoare. N. Codru considera că o asemenea tendință este la fel de păgubitoare ca și aceea de contopire a culturii naționale în cultura unei alte națiuni. Prima tendință este caracterizată ca fiind manifestarea unui naționalism reacționar, iar cealaltă a cosmopolitismului cultural. „Cosmopolitismul (în cultură n.a.) — scria N. Codru — aleargă într-un suflet înainte, visînd și perorînd cu drag despre o omenire cu o singură limbă, cu o singură cultură... Naționalismul, fără perspectiva culturii stă pe loc și cu înduioșare gîndește la vremurile dalbe din bătrîni cînd moravurile și obiceiurile erau curate...“ [2]) Autorul condamnă atît naționalismul îngust, retrograd, conservator, care ar vrea să izoleze poporul de contactul cu cultura altor popoare cît și cosmopolitismul.

Se poate remarca și de această dată reacția negativă, hotărîtă a teoreticienilor mișcării pentru unitate națională împotriva oricăror manifestări naționaliste, exclusiviste, discriminatorii. Cultura

---

[1]) N. Codru, *Momentul național în cultură*, „Liga română“ nr. 1, 4. I. 1897

[2]) „Liga română“ nr. 4 din 26. I. 1897, p. 51.

este definită de autor ca fiind „un product al mişcării universale", iar influenţa reciprocă a culturilor naţionale este considerată ca o realitate inevitabilă, ca un proces obiectiv şi necesar. Ca exemplu este prezentat raportul de reciprocă influenţă dintre cultura franceză şi cea germană. „Această influenţă reciprocă — remarca N. Codru — nu duce la anularea caracterului original, naţional al acestor două culturi... Cu toată asemănarea relativă a culturii franceze, de pildă, cu cea germană, şi reciproca şi fireasca lor influenţare, cine nu ştie ce mare este deosebirea între aceste două civilizaţii...?" [1]).

În continuarea reflecţiilor sale, N. Codru scria că în pofida „împotrivirii cosmopoliţilor diversitatea între culturile naţionale va dăinui, pentru că sfîrşitul culturii naţionale ar însemna sfîrşitul culturii însăşi [2]), remarcînd prin aceasta rolul specificului naţional în creaţia spirituală.

Analizînd însemnătatea culturii naţionale, autorul subliniază necesitatea stringentă de a pune la baza întregului sistem de educaţie şi instrucţie a românilor de pretutindeni studiul limbii, literaturii şi istoriei naţionale, elemente pe care le defineşte ca fiind componente fundamentale ale conştiinţei naţionale. Autorul consideră limba, literatura şi istoria naţională „izvoare nesecate ale iubirii de neam şi de ţară", precum şi un factor dinamic, un puternic stimulent mobil pe calea propăşirii naţiunii.[3])

El considera cultura universală un patrimoniu al întregii omeniri, la dezvoltarea căruia îşi aduce contribuţia fiecare naţiune, prin încorporarea a ceea ce reprezintă valori reale, autentice în creaţia sa spirituală. Nerva Codru se pronunţă, fără echivoc, pentru contacte şi interferenţe ample, necesare între cultura naţională şi cea universală „fără ca aceasta să însemne contopirea culturii naţionale în cea universală", estomparea particularismului, a personalităţii şi identităţii culturii naţionale. [4])

N. Codru a fost preocupat şi de analiza şi interpretarea specificului naţional în cultură, avînd în vedere tocmai rolul culturii, în ansamblu, în formarea conştiinţei naţionale. El remarcă, că, în ultimă instanţă, intră în patrimoniul universal, devin produse ale culturii mondiale tocmai acele creaţii, opere care reflectă, în mod pregnant, specificul naţional, care poartă pecetea particularităţilor naţionale, ale psihologiei poporului respectiv, exprimă mora-

---

[1]) *Ibidem.*
[2]) *Ibidem.*
[3]) *Ibidem*, nr. 6 din 9. II. 1897.
[4]) *Ibidem.*

Scanned with OKEN Scanner

vurile, tradițiile și aspirațiile acestuia. Recunoscînd necesitatea ca artiștii fiecărui popor să aprofundeze experiența școlilor străine celebre, autorul previne împotriva pericolului copierii tendințelor moderniste, abstracționiste din arta Apusului. Sociologul român recomandă artiștilor să se inspire din viața poporului din care s-au ridicat, „să folosească subiecte naționale în creațiile lor pentru că numai atunci vor fi înțeleși și apreciați după vrednicie“ [1]). În aceste reflecții întîlnim stări de spirit, trăiri psihologice cu valoare de permanență, valabile pe deasupra scurgerii implacabile a timpului. Ele sînt în concordanță cu orientările actuale ale frontului nostru ideologic și educațional, ale creației literare și artistice naționale.

Reflecții interesante cu privire la rolul națiunii și al conștiinței naționale etc., în viața popoarelor au fost emise și de Aurel C. Popovici (unul din fruntașii P.N.R. din Transilvania, autorul *Replicii junimii academice române din Transilvania și Ungaria*) cu prilejul unor conferințe publice organizate sub auspiciile „Ligii culturale“ ținute la Ateneul Român, ca de exemplu, *Naționalitatea*—1894, precum și într-o serie de lucrări cum ar fi : *Studii politice în vederea soluționării problemelor naționale și a crizelor dreptului de stat din Austro-Ungaria, Naționalism sau democrație, o critică a civilizațiunii moderne* etc.

În concepția lui A. C. Popovici, principiul național nu este decît continuarea, dezvoltarea, întregirea principiilor de egalitate proclamate de revoluția franceză, reprezintă esența oricărei suveranități, își are originea în existența națiunii. Analiza critică a diferitelor concepte cu privire la națiune, la definiția acestui fenomen ocupă un loc central în lucrările lui A. C. Popovici. El a criticat, argumentat, atît concepția subiectivistă a școlii italiene care admitea drept criteriu de definire a națiunii doar „simpatia“, conștiința națională, cît și cea germană, care afirma că o națiune trebuie să înglobeze teritorial, pe toți indivizii care vorbesc aceeași limbă. Cu privire la concepția școlii subiectiviste germane asupra națiunii, A. C. Popovici respinge caracterul absolutizant al factorului lingvistic în definirea națiunii. El arăta că această concepție a stat la baza pangermanismului, a creării unei Germanii care a încorporat cu forța o serie de teritorii străine numai sub motivul că aici trăiau și comunități etnice care vorbeau nemțește : Schleswig, Alsacia, Lorena. „Iată manifestarea

[1]) *Ibidem* ; cf. și N. Codru, *Momentul național în cultură*, „Liga română“ nr. 1, 4. I. 1897

Scanned with OKEN Scanner

practică a acestei teorii — spunea A. C. Popovici — caracterizată prin (sloganul n.a.) : „Drang Nach Osten“ [1]). Dezavuînd încă din această perioadă folosirea unor argumente lingvistice de către cercurile militariste prusace pentru a-şi realiza proiectele lor expansioniste spre Răsăritul Europei, A. C. Popovici probează o viziune progresistă, democratică şi cutezătoare în polemica cu autorii germani şi nu numai cu aceştia, ci şi cu exponenţii vieţii politice germane.

După opiniile sale, limba în exclusivitate, nu poate caracteriza naţiunea. El arăta în legătură cu aceasta că „elveţienii sînt o naţiune fără să aibă unitatea limbii, nici a religiei, iar irlandezii în majoritate vorbesc engleza dar se consideră ca distinct“ [2]).

Aurel C. Popovici formulează o definiţie proprie a naţiunii, relevînd că „ceea ce constituie o naţionalitate (naţiune n.a.) e simpatia care leagă, comunitatea intereselor — tendinţa către un ideal — este conştiinţa naţională“ [3]).

Ca şi alţi autori, el nu vede în interiorul naţiunii existenţa claselor sociale, cu interese contradictorii, antagoniste, vorbind despre comunitatea intereselor în general, a membrilor acesteia. Deşi în problemele legate de apărarea şi conservarea fiinţei naţionale, ale unităţii naţionale etc. există desigur, uneori, interese comune, ale întregii naţiuni, acestea sînt contradictorii, în numeroase alte probleme politice şi social-economice fundamentale. Aceeaşi observaţie trebuie făcută şi cu privire la „simpatia care leagă“ teză care este infirmată de tot cursul dezvoltării istorice a societăţii împărţită în clase sociale antagoniste, în sensul absenţei, unei „simpatii“, afinităţi între toţi membrii comunităţii naţionale. Credem că autorul a vrut să înţeleagă prin „simpatia care leagă“, solidaritatea, comunitatea intereselor naţionale în anumite momente deosebite ale istoriei, cînd patria se află în pericol, în anumite momente deosebite de răscruce, cînd conştiinţa naţională cunoaşte o manifestare identică, relativ necontradictorie la toate clasele. El nu a reuşit să exprime însă această teză cu claritatea care se impunea. Definiţia lui A. C. Popovici apare lacunară şi prin aceea că nu are în vedere trăsături esenţiale ale naţiunii cum sînt : *teritoriul, viaţa economică, factura psihică* etc.

Relevantă este însă a treia trăsătură menţionată de autor în definiţia naţiunii şi anume „tendinţa către un ideal“ (comun

[1]) A. C. Popovici, *Naţionalitatea*, „Lupta naţională“, Brăila, nr. 6, II, 1894

[2]) *Ibidem.*

[3]) *Ibidem.*

Scanned with OKEN Scanner

n.a.). Prin aceasta el a subliniat că întreaga națiune este animată de dorința înfăptuirii unor idealuri comune ca : eliberarea de sub dominația străină, formarea statului național unitar, consolidarea independenței naționale, întregirea unității naționale etc. O asemenea mențiune a fost făcută de autor ținînd seama și de realitățile românești, de faptul că întregul popor român, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea milita pentru împlinirea unui ideal comun, care angaja deopotrivă în luptă, toate conștiințele individuale ale națiunii și anume, desăvîrșirea unificării statului național român.

Trăsătura esențială a națiunii era considerată de A. C. Popovici *conștiința națională,* despre care spunea că „face pe om să se lupte, să se sacrifice, îl face să tindă către membrii comunității din care face parte și să conlucreze cu ei pentru dezvoltarea națională“ [1]), aprecieri juste, incontestabile, confirmate pe deplin în decursul istoriei.

Autorul condamnă politica de asuprire națională, arătînd că aceasta duce, de fapt, la accentuarea conștiinței naționale, la manifestarea firească a hotărîrii popoarelor, de a se elibera de asuprire. „Lupta națională — afirma A. C. Popovici — dorința de scuturare a jugului asupririi naționale este sentimentul firesc al poporului sugrumat în dezvoltarea națională“ [2]). Ca și N. Codru, el stigmatizează puternic teoriile cosmopolite. „Au dreptul cosmopoliții — se întreabă autorul — să considere concepția națională imorală, de vreme ce mărginește, concretizînd afecțiunile ? Naționalitatea (națiunea n.a.) există... Este chiar curios a se vorbi altfel în acest secol al individualismului național“ [3]).

Demonstrînd inconsistența teoriilor cosmopolite, autorul remarcă că românii citesc lucrările autorilor occidentali ca să-și facă o idee asupra felului de a gîndi și a simți al acestora. „*Ne plac operele apusului* — spunea A. C. Popovici — *dar ne răsună duios în inimă jalnica doină românească, pentru că crește pe culmile Carpaților. Ne place literatura străină, dar, ne mîndrim cu Alecsandri și Eminescu. Admirăm arta la străini, dar ne mîndrim cu Curtea de Argeș. Ce sînt acestea, dacă nu dovezi de individualism, manifestări, expresii ale conștiinței naționale*“ [4]).

Pornind de la importanța și valabilitatea permanentă a ideii de naționalitate, A. C. Popovici arăta, ca și ceilalți sociologi la care ne-am referit, că teoria cosmopolitismului reprezintă un in-

---

[1]) *Ibidem.*
[2]) *Ibidem.*
[3]) *Ibidem.*
[4]) *Ibidem.*

Scanned with OKEN Scanner

strument de diversiune împotriva dreptului fiecărei națiuni la autodeterminare, la existența națională de sine stătătoare ; el caracteriza politica de oprimare națională, de subjugare a unui popor conștient de naționalitatea lui, de către o altă națiune, „cel mai mișelesc atentat, cea mai mare crimă posibilă“ [1]).

Autorul preconiza, într-o asemenea situație, înfăptuirea revoluției pentru scuturarea jugului dominației străine și conservarea ființei naționale proprii, pentru dobîndirea independenței și a suveranității naționale, a autonomiei statale.

Un aspect nou și interesant, în modul de abordare a problemei naționale, de către A. C. Popovici, este faptul că el stabilește un raport de interferență între chestiunile sociale și principiul naționalității. Acesta, în concepția sa, nu exclude nici o idee socială [2]). În acest sens autorul sublinia că românii „nu trebuie să lupte numai pentru unitate națională și atîta tot, ci trebuie să-și deschidă inima la toate suferințele neamului“ [3]), ceea ce definește convingător gîndirea sa progresistă, înaintată, viziunea sa globală, multidimensională, asupra problemelor cu care se confruntă națiunea română, la sfîrșitul veacului trecut.

A. C. Popovici are, totodată, meritul de a fi prevăzut continuitatea și valabilitatea deplină a principiilor independenței și suveranității naționale, chiar în condițiile socialismului. El sublinia cu o previziune demnă de toată aprecierea noastră (încă din anul 1894) că nerespectarea lor va crea greutăți în relațiile dintre statele socialiste, după victoria noii orînduiri sociale în diverse zone ale planetei, ceea ce s-a confirmat pe deplin în perioada postbelică și va fi confirmat în măsura în care aceste principii imuabile vor fi eludate sau minimalizate, încălcate sub un pretext sau altul în cadrul relațiilor interstatale, în perspectiva devenirii istoriei societății umane.

Un studiu amplu asupra națiunii este publicat în anul 1897 de către prof. univ. Valeriu Urseanu, reprezentant de frunte al mișcării pentru unitatea națională din vechea Românie. Autorul consideră principiul naționalităților un principiu salutar care s-a dezvoltat cu repeziciune în conștiința diferitelor națiuni. „Acest principiu, scria V. Urseanu, [...] se ridică contra barbarului și despoti-

[1]) *Ibidem.*
[2]) *Ibidem.*
[3]) *Ibidem.*

Scanned with OKEN Scanner

culuí obicei ce-şi însuşesc monarhii de a dispune arbitrariceşte de soarta ţărilor şi a popoarelor“ [1]).

În studiul menţionat, sînt supuse analizei critice o serie de concepţii ce contestă principiul naţionalităţilor. V. Urseanu dezavuează pe acei autori care susţineau că principiul de naţionalitate „nu poate să cauzeze decît discordie, ură şi războaie între naţiuni“, arătînd că aceştia pledează, de fapt, în favoarea cosmopolitismului, curent care „ameninţă realmente fiinţa naţională a popoarelor“ [2]). De asemenea, el critică şi tendinţa unor autori de a substitui principiul de naţionalitate cu principiul faptului împlinit în relaţiile dintre naţiuni, pe baza căruia se pretindea recunoaşterea dreptului naţiunilor dominante de a oprima celelalte naţiuni în cadrul statelor multinaţionale [3]).

Autorul este un apărător fervent al dreptului fiecărei naţiuni la autodeterminare, independenţă şi suveranitate naţională. El releva necesitatea şi legitimitatea luptei de eliberare naţională a popoarelor pentru dobîndirea neatîrnării şi constituirea unor state de sine stătătoare, preconiza solidaritatea acestora în lupta lor comună împotriva puterilor asupritoare.

„Dacă unele state îşi fondează dreptul lor de cucerire pentru a oprima şi a aservi o parte din populaţiuni, cu atît mai mult aceste populaţiuni — scria V. Urseanu — au dreptul de a se uni între dînsele şi de a profita de prima ocazie favorabilă pentru a revendica prin propria lor forţă, nu cu ajutorul altora, drepturile naturale de libertate şi independenţă“ [4]). În continuare, el sublinia că, dacă nu se poate obţine recunoaşterea principiului de naţionalitate fără războaie „...aceste războaie trebuie făcute în interesul justiţiei internaţionale şi al eliberării popoarelor“ [5]), înţelegînd în acest sens războaiele de eliberare naţională de sub dominaţie străină, toate mişcările de eliberare naţională duse cu arma în mînă pentru dobîndirea neatîrnării politice, a independenţei şi suveranităţii naţionale, statale. Acest proces, cum se ştie, a început să se desfăşoare cu virulenţă în timpul primului război mondial în statele multinaţionale şi la dimensiuni planetare în perioada de după ultimul război mondial, ceea ce probează viziunea înaintată a juristului şi sociologului român.

---

[1]) Val. Urseanu, *Despre principiul de naţionalitate ca fundament al dreptului internaţional şi despre principalele elemente care constituiesc naţiunea*, „Liga română“ nr. 46 din 23 XI 1898.
[2]) *Ibidem.*
[3]) *Ibidem.*
[4]) *Ibidem.*
[5]) *Ibidem.*

Scanned with OKEN Scanner

Acesta era un punct de vedere pe care unii reprezentanți ai mișcării de eliberare națională din vechea Românie îl aveau în vedere la timpul respectiv și pentru situația românilor din Transilvania și Bucovina. V. Urseanu se întreba, cum este posibil să se tăgăduiască dreptul popoarelor din cadrul Imperiului austro-ungar, dualist, asupritor, la autodeterminare națională, cînd, chiar o serie de popoare cu o populație extrem de mică ca cele din Andora, San Marino, Luxemburg, Monaco etc. dispuneau, încă de atunci, de statul lor național, propriu, autonom. „Acestea pot să constituiască comunități politice și să se bucure de libertate și de autonomie — scria el — iar cînd populațiuni de milioane luptă și cer, în numele umanității și al dreptului internațional, să fie unite cu neamuri de aceeași rasă (de aceeași națiune n.a.) sau să formeze comunități autonome pentru conservarea naționalităților lor, atunci, acestea din urmă trebuie condamnate, sacrificate în numele nu știu căror principii de drept ?“ [1]). În continuare el se întreba : „Dar unde este în cazul acesta logica și justiția internațională ?“ — „Și la ce ne-ar servi știința dreptului internațional — cînd dreptul celui mai tare ar fi singurul mijloc de a rezolva conflictele și legile dintre popoare ?“ [2]).

Condamnînd politica de asuprire națională promovată de clasele conducătoare din Austro-Ungaria, autorul arăta că aceasta reprezintă o anacronie pentru sfîrșitul secolului al XIX-lea, că este sortită unui eșec inevitabil. „Astăzi, cînd sentimentul de naționalitate s-a dezvoltat împreună cu civilizația popoarelor din lumea întreagă — scria acesta — și cînd el a prins rădăcini așa de puternice în conștiința națiunilor, încît, a devenit religiunea popoarelor moderne, astăzi, repet, orice încercare de desnaționalizare este nu numai barbară și neumană, dar periculoasă și zadarnică“ [3]). Aceste teze sînt de o valabilitate deplină și în epoca contemporană, caracterizată ca fiind epoca redeșteptării conștiinței naționale, precum și a independențelor naționale, politico-statale. Ele constituie argumente puternice împotriva diverselor forme de manifestare a nihilismului național contemporan.

Valeriu Urseanu își exprima convingerea că principiul egalității în drepturi a națiunilor, al independenței și suveranității naționale va triumfa în cele din urmă, arătînd că nu se cunosc cazuri cînd anumite popoare să fi dispărut datorită despotismului,

[1]) *Ibidem.*
[2]) *Ibidem.*
[3]) *Ibidem.*

Scanned with OKEN Scanner

„dar despotismul a pierit și va pieri, totdeauna, înaintea dreptului și a libertății“ [1]).

Ideile sale previzionare aveau să se confirme prin prăbușirea, doar peste două decenii, a imperiilor multinaționale din centrul și răsăritul Europei.

Considerațiuni semnificative cu privire la rolul și însemnătatea conștiinței naționale au fost emise în perioada de care ne ocupăm și de către marele scriitor Barbu Ștefănescu Delavrancea, personalitate plurivalentă, unul din conducătorii de frunte ai mișcării pentru unitate națională din vechea Românie. Alături de opera beletristică el a formulat valoroase idei, concepții, principii social-politice privind problema națiunii, a conștiinței naționale. Într-un discurs pronunțat în anul 1897 cu prilejul unui miting consacrat solidarității cu lupta românilor transilvăneni pentru libertate națională, spunea că „nimeni nu poate transforma conștiința națională a unui popor, într-o altă conștiință națională. Nici o organizație din lume nu poate preface și cu atît mai puțin distruge conștiința națională. Prigonirea întărește în loc d'a slăbi, injustiția pasionează pentru justiție“[2]). „Ființa națională a unui popor — arăta în continuare scriitorul — este unică, chiar dacă temporar el trăiește în mai multe state. Această situație nu duce la difuzarea ființei naționale“ [3]), în înțelesul de față a conștiinței naționale. Prin aceasta, oratorul sublinia caracterul unitar al conștiinței naționale a românilor de pretutindeni, și anume, conștiința originii, a continuității istorice și a comunității idealurilor și aspirațiilor naționale.

Referindu-se la faptul că o parte a poporului român trăia la sfîrșitul secolului trecut în cadrul Imperiului austro-ungar, Delavrancea remarca că această situație nu afectează unitatea ființei, a conștiinței naționale, nu duce la diviziunea și estomparea ei. „Aceeași origină, aceeași limbă fac din noi toți românii o singură ființă animată de un suflet care crește necontenit, reflectînd în aceeași conștiință durerile trecutului și speranțele viitorului“ [4]). B. Ștefănescu-Delavrancea, atunci cînd vorbea de viitor, avea în vedere dorința unanimă a românilor de a vedea Transilvania și Bucovina unite cu România.

Unii exponenți ai mișcării pentru unitate națională au apărat principiul naționalității (națiunii) împotriva deformărilor venind chiar din partea unor teoreticieni ai Partidului Social-Democrat din Austro-Ungaria, autori ai *Programului autonomiei cul-*

[1]) *Ibidem.*
[2]) „Liga română“ nr. 38 din 28. IX. 1897.
[3]) *Ibidem.*
[4]) *Ibidem.*

Scanned with OKEN Scanner

tural-naționale, susținut și de autoritățile imperiale și care limita rezolvarea problemei naționale a popoarelor oprimate din imperiul dualist doar la o autonomie culturală. Ei s-au ridicat împotriva acelor teze care susțineau, la sfîrșitul veacului trecut, că „chestiunile naționale n-ar mai prezenta interes pentru popoare, că ele ar fi chestiuni meșteșugite și că lumea modernă nu ar mai fi vrînd să știe decît de interese pur economice" [1]). Este de remarcat aici faptul că asemenea teorii retrograde circulă insistent și în literatura social-politică occidentală contemporană, și că este un merit incontestabil al gînditorilor români de a fi declanșat o critică aspră, virulentă împotriva acestora încă cu un secol înainte.

După cum se știe, social-democrații austrieci O. Bauer, K. Renner (R. Springer) și alți autori ai Programului autonomiei cultural-naționale la care ne-am referit, se mulțumeau, în problema egalității națiunilor, doar cu declarații verbale, sterile, refuzînd să lege problema națională de problema eliberării popoarelor asuprite din cadrul Imperiului austro-ungar. În locul dreptului națiunilor la autodeterminare, pînă la despărțirea de statul multinațional, Programul autonomiei cultural-naționale, propunea națiunilor asuprite să se limiteze la autonomie în chestiunile școlii [2]), religiei și altor probleme culturale de același fel. Acest program pornea de la principiul menținerii integrității monarhiei austro-ungare, adică al menținerii forțate a popoarelor asuprite în cadrul „întregului". El eterniza dominația unor națiuni asupra altora [3]), refuza popoarelor asuprite dreptul lor de a-și crea state proprii, de sine stătătoare (cehii, slovacii, polonii) sau de a se uni cu frații lor de care au fost despărțiți prin cotropire (românii, sîrbii, croații, italienii etc.).

Ideologii societății „Liga pentru unitatea culturală a tuturor românilor", care reprezenta statul major al mișcării pentru unitate națională s-au pronunțat ferm împotriva principiului autonomiei cultural-naționale ce figura în programul Partidului Social-Democrat din Austro-Ungaria și care nu oferea posibilitatea dobîndirii unei independențe politice și culturale efective, reale pentru națiunile din imperiu. [4]) Într-un articol intitulat semnificativ

---

[1]) *Ibidem,* nr. 26, din 20. VI. 1897.

[2]) V. I. Lenin, *Note critice în problema națională,* Opere complete, vol. 24, Ed. politică, București, 1964, pag. 146

[3]) V. I. Lenin, *Despre dreptul națiunilor la autodeterminare,* Opere complete, vol. 25, Ed. politică, București, 1964, pag. — passim.

[4]) V. Netea, C. Gh. Marinescu, *Liga Culturală și unirea Transilvaniei cu România,* Ed. „Junimea", Iași, 1988, p. 52; C. Gh. Marinescu, *Rolul Ligii Culturale în Unirea Transilvaniei cu România,* „Cronica", nr. 48 (670) din 1. XII. 1978, p. 7.

Noua orientare politică, publicat în anul 1897 în revista „Liga română", se arăta limpede care era poziția societății în legătură cu modul de rezolvare a problemei naționale în Austro-Ungaria: „Motivul principal al imposibilității de a regla chestiunea rezidă în eroarea de a crede că dreptul de aplicațiune al limbilor în viața publică ar constitui mobilul adevărat al luptelor naționale" [1]). În continuare, combătîndu-se un asemenea punct de vedere, se releva că, „cercurile oficiale și-au dat, nu-i vorbă, multă trudă a reduce chestiunea naționalităților la acest nivel, dar natura ei e mai puternică decît toate meșteșugitele apucături ale celor ce timp îndelungat voiau și mai vor s-o atenueze sau chiar s-o ocolească" [2]).

„Nu de limbi e deci vorba, în definitiv — se arăta în articolul menționat — ci de constituirea naționalităților (națiunilor n.a.) în individualități politice, în individualități de Stat sau, cu alte cuvinte, în state libere, suverane... Aceasta e dorința fiecărui popor asuprit de o dominație de rasă străină (unii publiciști ai „Ligii Culturale" confundau rasa cu națiunea — n.a.), iar la noi orișicine cunoaște originea, natura și bazele multiple și variate ale acestei mari și complicate chestiuni (chestiunea națională — n.a.) va înțelege că ea nu se poate rezolva decît în întregimea ei, niciodată parțial, fragmentar, paleativ" [3]). Autorul înțelegea prin aceasta rezolvarea problemei naționale nu numai în plan spiritual, ci și social-economic, politic, mergînd pînă la obținerea dreptului de autodeterminare al fiecărei națiuni asuprite, oprimate, pînă la despărțire de Imperiul austro-ungar.

Analizînd situația concretă din Austro-Ungaria, redacția revistei „Liga română" preciza, în acest sens, că „naționalitățile din Austro-Ungaria nu vor să mai suporte jugul hegemoniei, nu vor să mai vegheze în întuneric, și nu vor să mai constituie piedestalul pentru forța și mărirea asupritorilor lor. Dualismul și centralismul și toată organizațiunea constituțională de azi a Austro-Ungariei (din 1897) se aseamănă cu o veche ruină de castel și în acest caz trebuie să se dărîme pînă în temelii această ruină" [4]).

Toate aceste considerațiuni pun în evidență, fără nici o îndoială, deosebirea diametral opusă între punctul de vedere al „Ligii Culturale", privind modul de rezolvare al problemei naționale

---

[1]) „Liga română" nr. 18 din 4 mai 1898, p. 275.
[2]) *Ibidem.*
[3]) „Liga română" nr. 18 din 4 mai 1897, p. 274.
[4]) *Ibidem,* p. 275.

Scanned with OKEN Scanner

din Austro-Ungaria și *Programul autonomiei cultural-naționale*, care, în fond, se aseamănă în linii generale cu acela al guvernelor monarhiei dualiste.

La rîndul lor, Marx și Engels au criticat pozițiile retrograde ale social-democrației austro-ungare în problema națională, respingînd Programul așa zisei autonomii cultural-naționale. Ei au manifestat un viu interes față de lupta popoarelor asuprite pentru dobîndirea eliberării și independenței naționale depline, multilaterale, pe plan politic, economic, spiritual [1]), și în mod special o admirație deosebită pentru lupta românilor din Transilvania [2]).

Referindu-se la faptul că propaganda partidului socialist din Austria aruncă valuri mari de literatură politică, prin care se subapreciază ideea autodeterminării politice a popoarelor, fruntașii „Ligii Culturale" arătau că „aceasta nu a putut slăbi entuziasmul popoarelor de acolo pentru drepturile lor naționale" [3]), ci din contra, „aceste lupte naționale au luat tocmai acum un avînt mai intens și mai puternic ca oricînd" [4]).

Conștiința națională este definită în publicațiile societăților cultural-patriotice, din vechea Românie, ca un factor polarizator al energiilor naționale, ca un element mobilizator în lupta de eliberare națională, o puternică forță a mișcării naționale a românilor pentru desăvîrșirea unificării statului național. O asemenea concepție a avut efecte pozitive asupra activității de ansamblu a societăților cultural-politice, acestea aducîndu-și o contribuție imensă la dezvoltarea conștiinței naționale a întregului popor român, prin cele mai variate căi și mijloace, la mobilizarea sa pentru desăvîrșirea unificării statului național, la unirea Transilvaniei și Bucovinei cu România.

---

[1]) Este concludent faptul că încă din lucrarea *Ideologia germană* (1846), Marx evidențiază necesitatea sprijinirii luptei de eliberare națională a popoarelor asuprite. În acest sens este cunoscut sprijinul acordat de Marx și Engels luptei de eliberare națională a irlandezilor și polonezilor. Într-adevăr, ei nu sprijineau acele mișcări naționale care duceau la întărirea absolutismului. Așa de pildă, cei doi fondatori ai socialismului științific n-au sprijinit, într-o anumită perioadă, mișcarea națională a slavilor din sud, și a cehilor pentru că aceste mișcări erau folosite atunci de țarism și monarhia austro-ungară împotriva revoluției.

[2]) Astfel, Marx evoca cu veneratie răscoala românilor transilvăneni din 1784, condusă de Horia, pe care-l numeau „eroul din Zarand". În lucrarea „Marx despre români" tipărită în anul 1964, sub redacția Acad. A. Oțetea întîlnim numeroase alte referințe de o valoare excepțională, reflecții ale lui Marx cu privire la luptele seculare ale românilor din toate provinciile istorice pentru afirmarea ființei naționale, a idealurilor de libertate, independență și unitate statală.

[3]) „Liga română" nr. 26 din 29. VI. 1897.

[4]) *Ibidem.*

Scanned with OKEN Scanner

În afara *Ligii pentru unitatea culturală a tuturor românilor* (fondată în anul 1890) numeroase alte societăți care au activat de o parte și de alta a Carpaților au dispus de ideologii lor și au avut, de asemenea, preocupări valoroase cu privire la problematica națiunii și a conștiinței naționale ceea ce se reflectă cu pregnanță în paginile unor reviste și ziare proprii, de prestigiu.

Ideologii societății „Carpați" (fondată în anul 1882), care funcționa tot în vechea Românie, prin organul lor de presă intitulat semnificativ „Unitatea Națională", înființat în anul 1884, au abordat între altele, un spectru larg de probleme cu caracter teoretic privind națiunea, conștiința patriotică, națională, unitatea națională, statală, însemnătatea acestora pentru emanciparea popoarelor, pentru ascensiunea lor pe calea progresului economic și social, evoluția ideii de independență și unitate națională la români, precum și necesitatea intensificării luptei și a diversificării căilor și mijloacelor „pentru înfăptuirea acestui obiectiv strategic fundamental al întregii națiuni" [1]). În primul număr al publicației, carpatinii au formulat un veritabil program „de luptă și de muncă pentru dezvoltarea conștiinței naționale, a solidarității românilor de pretutindeni" [2]). Ei făceau o adevărată profesiune de credință prin afirmația de un vibrant patriotism : „ne punem, poate, cu mai multă inimă decît putere, în serviciul unei cauze deopotrivă mare și sfîntă pentru toți românii, cauza unității lor naționale" [3]).

În concepția militanților carpatini principiul național, promovarea intereselor, aspirațiilor naționale, patriotice trebuia să constituie axul întregii activități politice a românilor, punctul de pornire și finalitatea tuturor acțiunilor lor în viața socială. „Orice facem în viața politică — se sublinia într-un articol — trebuie să fie întotdeauna în armonie cu ideea națională și cărarea pe care mergem să ne ducă la realizarea acestei idei" [4]). Autorul exprima răspicat opinia că lupta pentru promovarea idealurilor de unitate și neatîrnare națională trebuie să cuprindă „întreaga ființă morală a poporului". Activitatea oamenilor de stat, în accepția ideologilor societății „Carpați" trebuia judecată, valoric, în funcție de atitudinea acestora față de problema națională a românilor din provinciile aflate sub dominație străină" [5]).

---

[1]) C. Gh. Marinescu, *Aportul societății „Carpați" la dezvoltarea conștiinței naționale, la lupta poporului român pentru unirea Transilvaniei cu Țara*", „Cercetări istorice" (Serie nouă) nr. IX—X, Iași, 1978—1979, pag. 3
[2]) *Ibidem.*
[3]) „Unitate națională" nr. 1 din 6 sept. 1884
[4]) Unitate națională" nr. 2 din 9 dec. 1884
[5]) *Ibidem.*

Scanned with OKEN Scanner

Abordînd problema conştiinţei naţionale, organul societăţii „Carpaţi“ releva necesitatea educării tineretului şcolar în spirit patriotic, al cultului valorilor şi intereselor naţionale, pleda pentru organizarea unui învăţămînt „în care să se asigure o educaţie naţională, să se înfăţişeze tineretului trecutul de luptă glorios al poporului român şi problemele asupra cărora trebuie să-şi concentreze eforturile naţiunea în viitor“ [1]).

Preocuparea autorilor români pentru interpretarea într-o viziune proprie, originală a problematicii complexe a naţiunii şi conştiinţei naţionale, începînd încă din secolul al XIX-lea, supranumit legitim secolul naţiunilor, a constituirii în lanţ a statelor naţionale, demonstrează, pe de o parte, faptul că gîndirea social-politică românească nu s-a situat nici în acest domeniu al cunoaşterii umane pe poziţia preluării, ex abrupto, a unor idei, concepţii, teze, principii elaborate şi vehiculate de un curent sau altul occidental, ci, şi-a făurit propria sa armătură teoretică, propriile sale instrumente conceptuale, cu care a operat apoi în practica politică, a rezolvării unor interese politice şi naţionale, statale. Pe de altă parte, interesul manifestat pentru aprofundarea acestor fenomene izvorăşte dintr-o situaţie istorică concretă, din aspectele arzătoare, majore ale problemei naţionale a românilor, din faptul că milioane de români trăiau dezmembraţi, sub dominaţia unor imperii opresoare şi aspirau în mod legitim, cu toată fiinţa lor, la împlinirea idealului de unitate naţională, statală.

Chiar dacă aceste contribuţii sînt parţial lacunare sau uneori în neconcordanţă cu viziunea pe care o avea şi o are astăzi socialismul ştiinţific asupra acestor categorii, fenomene social-politice, pentru etapa în care ele au fost emise, reprezintă contribuţii semnificative, atît pe plan teoretic, la îmbogăţirea patrimoniului filosofiei, sociologiei, istoriei, a cunoaşterii umane în genere, cît şi al practicii politice, prin aportul lor la conştientizarea mişcării româneşti pentru desăvîrşirea unificării statului naţional unitar, mişcare deopotrivă de puternică de o parte şi de alta a Carpaţilor.

În acelaşi timp, acest evantai larg de concepţii, teze, antiteze etc. se înscriu într-un plan care depăşeşte perimetrul unor contribuţii la teoria şi practica politică naţională, ele avînd incontestabil o influenţă, semnificaţie şi rezonanţă internaţională, cu atît mai mult cu cît asemenea preocupări teoretice şi-au găsit expresia într-o prodigioasă activitate publicistică întreprinsă de către nume-

[1]) *Ibidem*, nr. 46 din 16 iunie 1885

Scanned with OKEN Scanner

roşi intelectuali români în principalele centre spirituale şi academice europene.[1]) În acest sens o activtiate proeminentă au desfăşurat membrii secţiunilor Ligii Culturale din Paris,[2]) Bruxeles, Anvers, Gand, Berlin, Halle etc. şi care publicau opiniile, contribuţiile lor teoretice privind *problematica naţiunii şi a conştiinţei naţionale, a statului naţional, rezolvarea problemei naţionale* în cadrul imperiilor opresoare multinaţionale din Europa, nu numai în publicistica din Transilvania, Bucovina şi România, ci şi în presa occidentală, în reviste şi ziare de mare prestigiu şi largă circulaţie cu sprijinul unor personalităţi de marcă ale vieţii politice şi cultural ştiinţifice din ţările respective, profund ataşate cauzei noastre naţionale legitime. Pe de altă parte, un număr de studenţi şi profesori români aflaţi la studii în diferite ţări europene dar mai ales cei din Franţa şi Belgia au emis, formulat importante teze, principii privind conceptul de *naţiune, unitate naţională, independentă politică, statală* etc. în cadrul unor conferinţe publice mijlocite de cercurile intelectuale favorabile idealului nostru naţional.

---

[1]) C. Gh. Marinescu, *Secţiile din străinătate ale „Ligii Culturale", în sprijinul luptei de eliberare a românilor transilvăneni* (1890—1900), Anuarul Institutului de istorie şi arheologie „A. D. Xenopol", XV, 1978.

[2]) Şerban Polverejan, *Din activitatea secţiei din Paris a Ligii culturale în perioada memorandistă*, în vol. *Românii din Transilvania împotriva dualismului austro-ungar* (1865—1900) Cluj-Napoca, 1978, passim.

Scanned with OKEN Scanner

V. sentimentul naturii și geografia spirituală a patriei

Dimensiunea geografică-spațială sau cosmică a specificului național corespunde în ordinea valorilor patriei cu *iubirea pentru pământul natal* și se corelează cu o interpretare mai generală, de filosofia culturii și filosofia artei, a spațiului.

1. *O interpretare culturologică,* potrivit căreia spațiul sau teritoriul de existență al unei comunități umane nu este neutru axiologic ci devine un spațiu uman, o geografie economică sau culturală, ceea ce presupune :

a) transformarea sa sub raport economic-demografic ;

b) factor activ al operei de civilizație, al acțiunii eroului civilizator ;

2. *O interpretare estetică* (în sens de „aesthesis carpatodunărean", după expresia lui Vladimir Străinu).

Este un criteriu de diferențiere după mediul cosmic, economic, politic, dar mai ales în sensul unor configurații geografice distincte, ceea ce a stimulat și o nouă știință *geopsihologia* — studiul sufletului specific, diferențiat în dependență de locul în care trăiesc oamenii.

Legătura cu pământul natal, cu glia străbună a constituit un motiv de permanență în literatura și arta românească. Pe un ton de lamentație romantică, V. Alecsandri *(Românii și poezia lor)* mărturisea această legătură organică, sentimentală, hipertrofiată a românului cu elementele cosmice ale țării sale : „În ceasurile acelea de scumpă nălucire, munții noștri ni se păreau cei mai înalți și mai pitorești de pe fața pământului, văile noastre, cele mai îmbelșugate, cu holde și cu flori, apele noastre, cele mai limpezi, cerul nostru cel mai senin". [1])

[1]) *Aestesis carpato-dunărean,* Antologie, postfață și bibliografie de Florin Mihăilescu, Editura „Minerva", București, 1981, p. 7.

O viziune similară, cu un plus de măreție cosmică, aflăm la Octavian Goga pentru care spațiul românesc este ca o imensă catedrală sau ca un trup uriaș ce-și are coloana vertebrală în Carpați ; văzut în orizontalitatea lui acest spațiu este de o mare varietate și bogăție, cu o nuanțare infinită de culori, de o severă măreție, dînd totuși sentimentul de intimitate ancestrală. Este o lume de forme care ar putea să facă din România un pelerinaj pentru toți îndrăgostiții de natură. Pentru noi însă acest spațiu este mai mult decît policromia peisajului, diversitatea reliefului ; el este memoria trecutului, urmele acestuia ca niște sarcofage ale unor epoci de cultură ; contactul cu popoare care s-au stins, înrudirea cu alte culturi se pot descifra în atîtea pietre care vorbesc limpede (precum zidurile cetății Sarmisegetuza) de puterile alcătuitoare de stat ale dacilor. „Sub negura vremurilor românismul s-a pitit în scorburile din munți... Sub crestele brazilor sau pe iarba înrourată din poieni în mijlocul turmelor de oi, strănepoții vechiului amalgam traco-romanic și-au depănat traiul lor. Puși în contact direct cu tainele firii, ei și-au înstrunat o impresionalitate delicată și o viață interioară plină de întrebări". [1])

Constantin Zărnescu, căruia îi datorăm reunirea unor aforisme și texte de Brîncuși, ne spune că unul dintre cele mai frumoase elogii ce i s-au adus marelui sculptor aparține lui Jean Cassou : „S-a reîntors la natura de unde a venit el, la natura care i-a încredințat toate tainele ei — legea, numărul, ritul". [2])

„Eu am pornit întotdeauna de la o *idee* de la *natură* — spunea Brâncuși. Oamenii nu-și dau seama de *bucuria* de a trăi, pentru că nici nu mai știu să privească *minunile* naturii". [3])

În filosofia orientală a culturii pământul este o zeitate a fertilității, asociat cu o femeie, cu femeia mamă (de aici cultul femeii ca deținătoare a unor taine ale firii) în cea occidentală, pământul, natura, în genere, este adesea răvășită de forțe contrarii, iar omul se înstrăinează de natură și o regăsește cu greu. În conștiința culturală românească este o *magna mater*, „o oglindă și un echivalent al cerului", o sinteză organică, o *matrice* purtătoare și ocrotitoare a vieții, a tot ce ființează. *Rugăciunea*, *Sărutul* și mai ales *Cumințenia pământului* exprimă tocmai acest sentiment de comuniune și armonie om-natură. *Cumințenia pământului* nu este doar titlul unei

---

[1]) O. Goga, *Spiritualitatea românească*, în *Național și universal*, Studiu introductiv și antologie de Pompiliu Marcea, Editura „Eminescu", București, 1975, pag. 97—98.

[2]) Consantin Zărnescu, *Aforismele și textele lui Brâncuși*, „Scrisul românesc", Craiova, 1980, p. 38

[3]) *Ibidem.*, p. 112.

Scanned with OKEN Scanner

opere, ci și emblema unei geografii spirituale, a pămîntului românesc „despre care Petru Comarnescu considera că ar fi însemnat pentru poporul roman, exact ceea ce a însemnat marea pentru grecii cei antici, marea — liniștită și calmă, eternizată în mituri". [1])

Să luăm aminte și la aceste cuvinte ale lui Brâncuși. „Din plenitudinea ținutului meu însorit eu mi-am făurit o rezervă de bucurie pentru toată viața, și numai așa am putut rezista". [2])

Deci teritoriul, ca element caracteristic al culturii naționale și al specificului național nu este pur și simplu cadrul fizic al existenței națiunii, ci dobîndește determinări noi de ordin spiritual și cultural. Teritoriul, ca și limba, este unul din principalele elemente de continuitate între națiunea burgheză și națiunea socialistă, dar fiind o *entitate complexă,* care nu aparține doar *geografiei fizice,* ci și *etnopsihologiei* și *sociologiei,* elementele de discontinuitate apar și în acest caz, teritoriul se schimbă în primul rînd sub raport economic, dar și sub raport uman, socio-cultural, devenind nu numai un *cadru* natural, foarte stimulativ al dezvoltării, dar și un factor activ al unei civilizații dinamice. Este vorba de o folosire *intensivă* a resurselor naturale care sînt atrase în circuitul economic activ al producerii de bunuri materiale în dezvoltarea forțelor de producție și îmbogățirea avuției naționale, de o nouă și mai rațională, eficientă împărțire, delimitare administrativă a teritoriului, care îmbină tradiția cu inovația.

Se știe ce a însemnat stepa rusească și Volga, pusta maghiară, codrii și plaiurile românești pentru popoarele rus, maghiar și român. În această ordine de idei se înscrie și teoria lui Lucian Blaga despre *spațiul mioritic,* care dincolo de unele implicații idealiste, cuprinde un adevăr profund cu privire la acel spațiu geografico-istoric de existență și spiritualitate românească ce a produs asemenea capodopere de simțire și frumusețe cum este *Miorița.* Spațiul mioritic este, în concepția lui Blaga, *matricea stilistică* a culturii românești caracterizată prin unele note definitorii ale spiritualității românești cum ar fi *doina, plaiul, dorul.* Pentru a explica orizontul spațial al sufletului românesc, Blaga pleacă nu numai de la *Miorița,* ci și de la muzica lui Bach în care descoperă un orizont spațial infinit în toate dimensiunile sale : „Se ghicește felul orizontului — din ritm și din linia interioară a muzicii așa cum din zborul păsării ghicești lărgimea spațiului pe care el îl simte în preajmă". [3])

---

[1]) *Ibidem,* p. 41.
[2]) *Ibidem,* p. 154.
[3]) Lucian Blaga, *Trilogia culturii,* „Fundația pentru literatură și artă", București, 1944, p. 159.

Scanned with OKEN Scanner

Este vorba deci de acele orizonturi spațiale — atît de variate în muzică — ce și-au găsit răsfrîngerea interioară în sufletul unei culturi, de acele peisaje integrate în angrenajul unui suflet. De pildă, *doina,* adecuată modului de viață, sufletului și portului țărănesc, *plaiul* — „adică spațiul cu anume posibilități ritmice : un plan limitat, înalt, scurs în vale, cu zarea închisă, și dincolo de zare iarăși piept și vale la infinit". [1]) Doina este expresia cea mai desăvîrșită a omului mioritic, cu accente sufletești deosebite : „...*melancolia,* nici prea grea, nici prea ușoară, a unui suflet care suie și coboară pe un plan ondulat indefinit... *dorul* unui suflet care vrea să treacă dealul ca obstacol al sorții... sau duioșia unui suflet care circulă sub zodiile unui destin ce-și are suișul și coborîșul, înălțările și cufundările de nivel în ritm repetat, monoton și fără sfîrșit". [2])

Blaga concepe deci spațiul ca un factor sufletesc creator, un *orizont spațial al inconștientului* — inconștientul fiind el însuși interpretat nu doar ca o antiteză a conștientului, ci ca o realitate psihospirituală, foarte complexă, amplu structurată, relativ-autonomă și aparținînd *noologiei abisale.* Spațiul mioritic, orizontul spațial al inconștientului, este tocmai *cheia de aur* prin care Blaga încearcă să definească specificul spiritualității românești și se definește prin astfel de trăsături : „înalt și indefinit ondulat, înzestrat cu accente specifice ale unui anume sentiment al destinului. Acest spațiu se desprinde din linia interioară a doinei, din rezonanțele și proiecțiunile ei în afară, dar tot așa din atmosfera și din duhul baladelor noastre". [3])

Acest orizont spațial își pune pecetea în primul rînd pe manifestările de cultură populară, dar modelează, după Blaga, felul de a gîndi și simți al românului, întreaga spiritualitate românească. Încă din 1930, într-un articol intitulat *Simboluri spațiale,* filosoful român scria : „Să se compare ritmul domol, elementele formale ale unui dans tipic românesc în monotonă legănare cu nebunia nesatisfăcută și oarecum fără soluție a unui dans rusesc jucat aproape de pămînt, dansatorul voind parcă să devină una cu stepa. Dansul nostru e dansul lent al unui om care suie și coboară chiar și atunci cînd stă pe loc sau al unui om cu sufletul definitiv legat de infinitul ritmic alcătuit din deal și vale, de infinitul ondulat... Astfel se poate risca paradoxul că românul viețuiește sufletește într-un anume

[1]) Lucian Blaga, *Op. cit.*, p. 66
[2]) *Ibidem,* p. 167
[3]) *Ibidem*

Scanned with OKEN Scanner

fel de spațiu. Chiar și atunci cînd poate de sute de ani trăiește realmente de bărăgane, pe șesuri".[1])

Un alt exemplu pe care-l dă Blaga de expresie culturală a spațiului mioritic îl constituie îmbinarea armonioasă între verticală și orizontală în arhitectura caselor țărănești.

Matricea stilistică (orizontul spațial și orizontul temporal al inconștientului, accentul axiologic, atitudinea anabasică, catabasică (sau neutră), năzuința formativă, determinantele stilistice ale culturii noastre nu sînt doar niște cadre neutre ale unei culturi ci mai ales potențe creatoare, „ca un mănunchi de categorii care se imprimă, din inconștient, tuturor creațiilor umane, și chiar și vieții întrucît ea poate fi modelată prin spirit"[2]). Matricea stilistică „reprezintă identitatea cu sine însuși a românului în cursul veacurilor : ea constituie performanța și puterea noastră în aceeași măsură, ca plasma germinativă ; ea e porțiunea noastră de omenească veșnicie în succesiunea necurmat împrospătată a generațiilor..."[3])

Este interesant de subliniat faptul că solidaritatea organică a omului în acest spațiu nu se reduce la solidaritatea ca un spațiu cosmic oarecum abstract ci cu realitatea neamului, a națiunii care reprezintă la români un adevărat organism, o realitate complexă a diferite componente cimentate între ele prin unitatea de limbă care nu e doar o problemă de filosofie, ci „o problemă foarte adîncă, de filosofie a culturii și filosofie a stilurilor de viață[4])

Lucian Blaga are deci marele merit de a elabora și propune anumite criterii și categorii care să permită explorarea unor resorturi intime ale sufletului românesc definitorii pentru specificul național. Astfel, *matricea stilistică,* și ca o ipostază concretă a acesteia, *spațiul mioritic,* reprezintă totalitatea unor factori stilistici care reglementează din interior, din adîncuri, creația spirituală a poporului, asigurînd unitatea interioară a culturii naționale. Indiferent de terminologia sa metaforizantă, problemele surprinse de Blaga sînt reale, dar matricea stilistică este, în viziunea sa, un ansamblu de trăsături și disponibilități creatoare, nu și o rezultantă istorică, o cristalizare a existenței și devenirii istorice a poporului. Toate aceste concepte sînt anistorice ca mod de constituire și aparțin în întregime, ca mod de funcționare nu unor existențe istorice conștiente de sine, ci orizontului spațial și temporal al inconștientului.

---

[1]) Lucian Blaga, *Ceasornicul de nisip,* Ediție îngrijită, prefață și bibliografie de Mircea Popa, Cluj-Napoca, Editura „Dacia" 1973, p. 153—154.

[2]) Lucian Blaga, *Trilogia culturii,* p. 146—147

[3]) Lucian Blaga, *Op. cit.,* p. 292

[4]) *Ibidem,* p. 193

Scanned with OKEN Scanner

Un punct de vedere interesant este cel al lui Liviu Rebreanu — marele scriitor care a plăsmuit în literatura română cea mai veridică, mai autentică imagine a țăranului român de dinaintea revoluției socialiste, nu numai în ipostaza sa de iubitor al gliei, al pămîntului, dar și de crîncenă, inumană opresiune, de revoltat împotriva stării sale sociale de cruntă mizerie și împilare. Nu este deloc întîmplător faptul că doi scriitori de talia lui Lucian Blaga și Liviu Rebreanu și-au marcat intrarea în Academia Română nu prin elogiul unor mari personalități predecesoare ci prin *Elogiul satului românesc* (L. Blaga) și *Lauda țăranului român* (Liviu Rebreanu). Cel de-al doilea își justifică gestul cu astfel de argumente : „munca și suferințele țăranului «hrănesc și îmbogățesc pe asupritorii lui», spre deosebire de alte națiuni în viața cărora țărănimea a avut un rol secundar șters, la noi, țăran e sinonim cu *român,* iar istoricii, oricîte divergențe ar exista între ei în privința trecutului nostru, sînt de acord că aici, la noi, pe pămînturile noastre, se face agricultură din vremuri imemorabile. Dar existența agriculturii presupune existența țăranului. Năvălitorii nestatornici, umblători după pradă și setoși de sînge, nu se îndemnau să scormonească ogorul". [1]) Țăranul a fost, deci, o garanție a statorniciei și dăinuirii noastre în răstrișteа cumplită a veacurilor căci, așa cum, spunea tovarășul Nicolae Ceaușescu la primul Congres al întregii țărănimi, țărănimea „a fost multă vreme principala făuritoare a bunurilor materiale și spirituale, clasa care prin munca ei îndîrjită a făcut să renască de atîtea ori, din cenușă și ruină, țara distrusă și prădată de cotropitori. Sensibilitatea și înțelepciunea țărănimii noastre și-au găsit expresie nu numai în bogăția artei populare de o mare frumusețe, profunzime și originalitate, ci într-un cod moral superior, în care sînt înscrise la loc de frunte cinstea și omenia, dragostea de muncă și natură, dîrzenia și neînfricarea în fața greutăților, vitejia și eroismul". [2]) Ideea este reluată la cel de-al doilea Congres al întregii țărănimi unde se arată că, de-a lungul istoriei, țărănimea „a fost clasa de bază a societății românești, luptătoare neînfricată pentru dezvoltarea poporului, a națiunii noastre, pentru apărarea fiin-

[1]) *Discursuri de recepție la Academia română,* Editura „Albatros", București, 1980, p. 282, 283

[2]) Nicolae Ceaușescu, *Expunere cu privire la realizarea unei agriculturi intensive, moderne de mare randament și înaltă productivitate, creșterea bunăstării întregii țărănimi,* Editura politică, București, 1978, p. 7—8.

Scanned with OKEN Scanner

ţei naţionale, a limbii şi culturii poporului, pentru păstrarea limbii strămoşeşti, pentru liberatea, neatîrnarea şi suveranitatea patriei".[1])

În discursul amintit, Liviu Rebreanu consideră că ceea ce mulţi învăţaţi socot a fi enigma sau miracolul etnogenezei noastre şi mai ales a rezistenţei poporului nostru în faţa atîtor uragane, se explică prin existenţa statornică a ţăranului român pe aceste plaiuri : „ţăranul e începutul şi sfîrşitul. Numai pentru că am fost neam paşnic de ţărani, am putut să ne păstrăm fiinţa şi pămîntul". Nu e de mirare, după cele spuse, că marele scriitor ajunge la concluzii extrem de importante care ne interesează în ordinea de idei a prezentului capitol : „...ţăranul e pretutindeni păstrătorul efectiv al teritoriului naţional" — ceea ce e cu atît mai adevărat pentru ţăranul român „a cărui dragoste de pămînt e mai mare şi mai naturală decît a altora căci pentru ţăranul nostru pămîntul nu e un obiect de exploatare, ci o fiinţă vie, faţă de care nutreşte un sentiment straniu de adoraţie şi de teamă. El se simte zămislit şi născut din acest pămînt ca o plantă fermecată care nu se poate stîrpi în vecii vecilor. De aceea, pămîntul e însuşi rostul lui de a fi. Pămîntul nostru are un glas pe care ţăranul îl aude şi-l înţelege. E „sfîntul pămînt inspirator" care ne-a modelat trupul şi sufletul, care prin soarele şi apele şi munţii şi şesurile lui ne-a dăruit toate calităţile şi defectele cu care ne prezentăm azi în lume... Ţărîna se amestecă necontenit cu cenuşa şi oasele înaintaşilor, iar văzduhul se umple cu umbrele şi sufletele lor. ...Nimeni nu-l va mai putea clinti din loc, nici o putere şi nici o schingiuire...".[2])

Celor care s-ar grăbi să caracterizeze asemenea pagini — luînd metaforele drept concepte logice explicative — ca păcătuind de tradiţionalism, păşunism, legătură mistică cu pămîntul etc. trebuie să le precizăm că Rebreanu nu era cîtuşi de puţin un tradiţionalist retrograd, nu era împotriva modernizării lor, el afirmă o idee, valabilă şi în condiţiile actuale care se deosebesc atît de radical de cele ale ţăranului pe care-l avea el în vedere : „Căci modernismul adevărat nu cere înstrăinare de realităţile naţionale, ci tocmai înţelegerea mai pătrunzătoare, adîncirea şi valorificarea originalităţii acestor realităţi. Literatura fără ţară nu există, cum nu există plantă fără pămînt".[3])

---

[1]) Nicolae Ceauşescu, *Cuvîntare la Congresul al II-lea al consiliilor de conducere ale unităţilor agricole socialiste, al întregii ţărănimi, al Consiliilor oamenilor muncii din industria alimentară, silvicultură şi gospodărirea apelor*, Editura politică, Bucureşti, 1981, p. 9.

[2]) Liviu Rebreanu, în *Op. cit.*, p. 284—285.

[3]) *Ibidem*, p. 292.

Scanned with OKEN Scanner

Este cert că spațiul geografic privit astfel, contribuie la *plămădirea sensibilității,* la nivelul *temperamentului* dar și în ceea ce privește *stilul artistic,* fizionomia talentului.

Dumitru Popescu într-un foarte interesant studiu privind *Identitatea și universalitatea artei noastre,* se referă, între altele, la faptul că am beneficiat de un pămînt binecuvîntat prin multitudinea darurilor sale, prin caracterul echilibrat al climei și reliefului, al naturii „de o mare frumusețe, de o mare mobilitate și varietate de forme" și chiar „de duioșie, de afectivitate mîngîietoare". Influența naturii asupra omului „este condiționată în mare măsură de relațiile emoționale ce-l leagă, regăsite și în sensibilitatea spirituală, artistică".[1])

Poporul nostru nu a traumatizat natura, nu a mutilat-o, nu a intrat în conflicte grave cu ea, nu s-a înstrăinat de ea decît cu prețul omeniei — ceea ce a contribuit la amplificarea ambianței emoționale — cu răsfrîngeri tulburătoare în viața spiritului, în lumea artei.

Astfel înțeleasă, natura patriei nu poate rămîne în afara ideii de patrie și de specific național — cu atît mai mult dacă ținem seama că acest pămînt ce închide în el sîngele și sudoarea, osemintele și speranțele a mii și mii de generații, devine înfrățit cu omul, face parte din destinul acestuia. „Învățămîntul trebuie să-l lege pe om de pămînt, nu să-l rupă, spunea tovarășul Nicolae Ceaușescu. Educația patriotică nu este o noțiune abstractă, ci înseamnă dragostea față de satul, locul, comuna, casa, unde omul s-a născut, față de tot ce-l înconjoară... Patriotismul înseamnă dragostea de muncă, de glie, de pămînt, de casa în care te-ai născut. Aceasta este patria". [2])

În același spirit, Mihai Ralea vedea în spațiul existențial nu numai un factor de *unitate sufletească* a popoarelor, dar și de diferențiere lăuntrică a acestora „de descentralizare sufletească locală" de constituire a unor insule de sine stătătoare — ca niște voci distincte ale unui suflet național unic.

Apatrizii, desrădăcinații, căutătorii de fericire pe alte meleaguri sînt în fond cei mai nefericiți dintre dezmoșteniții pămîntului. Nu e o simplă metaforă că nu poți lua patria pe tărîna pantofilor. Pămîntul patriei este un pămînt înnobilat de toți acei moși și strămoși ai noștri care l-au apărat cu sabia sau l-au rodnicit cu plu-

---

[1]) Dumitru Popescu, *Identitatea și universalitatea artei noastre,* în *Național și universal,* Studiu introductiv și antologic de Pompiliu Marcea, Editura „Eminescu", București, 1975, p. 292.

[2]) Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la Consfătuirea de lucru cu cadrele din zootehnie,* „România liberă", 24 iunie 1980.

Scanned with OKEN Scanner

gul transformîndu-l într-o splendidă grădină. Cine nu cunoaşte şi nu respectă preţul acestei înnobilări devine tot atît de vulnerabil pe cît ar fi fost Ahile dacă mama sa, zeiţa Thetis, l-ar fi ţinut atunci cînd l-a cufundat în apele Styxului nu de un călcîi, ci de ambele picioare. Dacă au fost unii în trecut care au mistificat această legătură cu pămîntul, au poriectat-o într-un mistic, aceasta nu trebuie să ne facă să pierdem din vedere semnificaţia sa reală în lupta pentru neatîrnare că la noi natura nu s-a manifestat ca aiurea, prin îngrozitoare cataclisme, demenţioale distrugeri. „Natura — scrie Dumitru Popescu — ni s-a oferit ca o femeie îndrăgostită, tînără generoasă... Incontestabil, natura a avut o înrîurire fericită asupra psihologiei şi filosofiei poporului nostru, şi prin succesiunea anotimpurilor şi prin metamorfoza continuă a mediudiului".[1])

Relaţia cu glia strămoşească, cu munţii şi codrii, cu văile şi plaiurile, a fost în aşa măsură constituientă pentru creaţia culturală românească încît au rezultat de aici consecinţe durabile şi definitorii pentru fiinţa spirituală românească.

În primul rînd, natura nu a constituit nicicînd la noi un izvor al fantasticului de groază, un teritoriu saturat de forţe vrăjmaşe şi nimicitoare pentru om. Zmeul, Muma pădurii ş.a. nu sînt excrescenţe ale unor maladii naturale (generate de pădurea originară ostilă omului), „ci proiecţii fabuloase ale unor rele morale de natură umană. În natură, chiar în cea virgină, omul român găseşte mai mulţi prieteni decît duşmani, iar prietenii îi sînt tocmai vlăstarele ei cele mai autentice".

În al doilea rînd, mediul existenţial nu se reduce la proprietăţi fizice, naturale, ci cuprinde însuşiri de *etnos* şi *ethos,* contribuie la modelarea unor psihologii sociale, a unor profiluri spirituale de tip etnic şi naţional ce se nasc prin legătura *activă* şi *intimă* a acestor comunităţi cu pămîntul în care s-au născut şi pe care şi-au durat viaţa. Iată o apreciere semnificativă : „Astfel, prin determinările propriei sale istorii civilizaţia noastră a fost *într-un spaţiu dat.* Ea nu a roit cum a făcut civilizaţia helenică, dînd coloniii proprii pe toate coastele învecinate, nu şi-a aproximat spaţiul, ca civilizaţia germană, nu a colonizat pe alţii, cum a făcut civilizaţia anglo-saxonă. A fost într-un spaţiu din jurul Carpaţilor. Prin acest spaţiu au trecut şi alte seminţii, dar au trecut numai, noi am

[1]) Dumitru Popescu, *Identitatea şi universalitatea artei noastre, în Naţional şi universal,* Studiu introductiv şi antologie de Pompiliu Marcea, Editura „Eminescu", Bucureşti, 1975, p. 292.

Scanned with OKEN Scanner

rămas întru el încît unele popoare migratoare au trebuit să se aşeze în jurul lui, iar altele s-au topit în fiinţa noastră".[1])

În al treilea rînd, prezenţa naturii în creaţia culturală românească, înainte de toate în cea plastică, poetică şi muzicală, este atît de firească, atît de autentică (de la metamorfozele poetice ale unor elemente naturale din *Mioriţa* *) pînă la transfigurările poetice din *Luceafărul),* încît orice negare radicală a naturii echivalează cu o dezrădăcinare, cu sleirea puterilor creatoare. Nu s-a pus şi nu se poate pune în spaţiul culturii româneşti, problema rousseauistă a întoarcerii la natură pentru că întotdeauna în toate înfăptuirile culturale de adîncă rezonanţă patriotică, actul de civilizaţie nu l-a scos pe om din natură, ci a adus natura în om, a umanizat-o, a încărcat-o de sensuri noi.

În lucrarea recent apărută, „Cuvînt despre Transilvania", de o mare sensibiltiate psihologică, scriitorul Ion Lăncrănjan ne dezvăluie prin impresionante imagini artistice simţămintele sale profund patriotice în contactul cu locurile natale, cu plaiurile maramureşene, ale Transilvaniei. „Ţara Ardealului, ţara mea mîndră şi dragă ! În picătura de apă (a Mureşului n.n.) sălăşluieşte vuietul mării, în scăpărările sale mărunte se ascund sclipirile valurilor, zîmbetele lor din zilele cele senine şi limpezi !... Locurile mele dragi, neîntrecute plaiuri ardelene ! În frumuseţea voastră se răsfrînge frumuseţea întregii ţări, în cîntecele care mi-au legănat copilăria se aud glasurile întregului popor ! Sărut cu smerenie glia strămoşească şi mă închin, pînă la pămînt în faţa eroilor neamului meu, ştiuţi ori neştiuţi, pomeniţi ori nepomeniţi la praznice şi sărbători !

Ale mele locuri dragi, neîntrecute plaiuri ardelene ! Cît de mult vă iubesc şi cît de mult vă-ndrăgesc".[2])

---

[1]) C. Noica, *Sentimentul românesc al fiinţei,* Editura „Eminescu", Bucureşti, 1978, p. 9—10.

*) În *Mioriţa* găsim o viziune de adîncime etico-filosofică şi estetică asupra vieţii şi morţii — e prefigurată o nuntă de proporţii cosmice şi un cosmos transfigurat, o solidaritate între om şi natură, „care nu mai este accesibilă conştiinţei moderne" (Mircea Eliade)

[2]) Ion Lăncrănjan, *Cuvînt despre Transilvania,* Editura Sport-Turism, Bucureşti, 1982, p. 35.

Scanned with OKEN Scanner

VI. conștiința originii daco-romane

Pentru un popor ca al nostru, căruia i s-a contestat de atîtea ori și i se mai contestă și azi *legitimitatea și autenticitatea istorică* în ținuturile vechii Dacii, leagănul etnogenezei și dăinuirii sale, conștiința originilor, a nobilei plămade din care se trage, a jucat un rol important în constituirea *conștiinței de sine.*[1]) Aceasta a fost determinată și de o împrejurare geopolitică : situarea țării noastre la răscrucea unor mari drumuri europene, la interferența dintre *civilizația occidentală* și cea *orientală,* ceea ce a determinat, încă de timpuriu un puternic sentiment al originilor și al identității sale naționale — pîrghie esențială de autoconstrucție istorică a specificității sale spirituale, de afirmare a unor valori psiho-spirituale ce au stîrnit admirația, interesul, solidaritatea și sprijinul opiniei publice internaționale.

În constituirea spiritualității specifice a fiecărei comunități umane, a ceea ce numim identitatea inconfundabilă a unui popor, există un *origo,* un set de *valori arhetipale* în care mitul și conceptul istoric, legenda și istoria interferează și parțial coincid. Pentru noi există două asemenea momente matriciale, de geneză :

Este vorba în primul rînd de *civilizația geto-dacilor* despre ale căror virtuți morale și estetice au depus mărturie numeroase surse antice demne de încredere și ale căror tradiții mitologice și creații folclorice sînt insuficient cunoscute, începînd chiar cu semnificația mitică a numelor etnice și cultul lui Zalmoxis.

Cartea lui Mircea Eliade, *De la Zalmoxis la Genghis Han,* cu subtitlu semnificativ — *Studii comparative despre religiile și folclorul Daciei* aduce contribuții esențiale în această problemă. Reacția negativă a unora de la începutul deceniului opt împotriva acestei cărți, cînd a apărut versiunea franceză, a dovedit de fapt o in-

[1]) Cf. Mircea Mușat, *Izvoare și mărturisiri străine despre strămoșii poporului român,* Ed. Academiei, București, 1980, *passim.*

Scanned with OKEN Scanner

comprehensiune de esență, confundîndu-se planul mitic cu cel istoric. După cum scrie acad. Emil Condurachi în *Cuvînt înainte* la ediția românească, lucrarea citată „Încearcă să precizeze geneza, dimensiunile și semnificația originară a unora dintre fenomenele ce au apărut în zona românească a lumii, subliniind atît corespondența lor cu fenomenele similare, proprii altor zone geografice, cît și vechimea lor, fenomene ce constituie nu o dată, dovezi desigur indirecte, dar nu mai puțin grăitoare, ale unei continuități ce nu a fost suficient cunoscută și apreciată de istoricii români și străini". [1] În încheiere, autorul citat precizează tocmai această fericită simbioză a mitului și istoriei. „Este meritul lui Mircea Eliade de a fi subliniat în lucrarea de față atît caracterul general istoric al unor mituri, credințe și legende proprii spațiului carpato-dunărean, cît și elementul de continuitate, ilustrat de o seamă din aceste supraviețuiri care ne permit, ba chiar ne și obligă să considerăm mult mai vast istoria vechii culturi și a vechilor mentalități proprii populațiilor care, timp de secole și milenii, au dat naștere poporului român de astăzi și patrimoniului său cultural pe cît de vechi, pe atît de bogat și variat".[2]

Despre *cultul lui Zalmoxis,* care polarizează o întreagă lume de mituri și simboluri, un fond cultural străvechi, Mircea Eliade precizează : „La fel ca și miturile, simbolurile și ritualurile care stau la baza folclorului religios al românilor, își au rădăcinile într-o lume de valori spirituale care precede apariția marilor civilizații ale Orientului Apropiat antic și ale Mediteranei". [3]

Cel de-al doilea moment matricial, de valori arhetipale îl constituie *etnogeneza poporului român.* După cucerirea Daciei de către romani la începutul erei noastre, a avut loc procesul de romanizare : din coexistența și simbioza coloniștilor romani cu populația băștinașă s-a format în secolele următoare poporul român ca o ramură orientală a romanității. Trebuie notat însă, pentru a înțelege mai bine complexitatea acestui proces de geneză și trăsăturile psiho-spirituale ale poporului român, că printre coloniștii romani se aflau ostași veniți din cele mai îndepărtate părți ale Imperiului roman și de dincolo de fruntariile sale. Toți acești coloniști erau latinizați, dar latinitatea lor s-a suprapus, etnografic și folcloric pe straturi de cultură mai vechi, autohtone care apoi s-au contopit într-o simbioză unică, într-o nouă realitate spirituală,

[1] Cf. Mircea Eliade, *De la Zalmoxis la Genghis Han,* Editura științifică și enciclopedică, București, 1980, p. 7
[2] *Ibidem,* p. 13
[3] *Ibidem.*

Scanned with OKEN Scanner

care, fără a modifica esențial romanitatea și fondul dacic originar (componente fundamentale) i-au imprimat trăsături specifice, valori distinctive — așa cum se va întîmpla mai tîrziu, într-o măsură mai mare, în ceea ce privește contactul cu cultura bizantină și cea slavonă.

Mircea Eliade a sesizat una dn punțile de legătură între cele două momente materiale, arhetipale prin intermediul *Lupului totemic* în jurul căruia s-a cristalizat un complex de rituri și credințe ce au însoțit și caracterizat procese de etnogeneză și au polarizat virtuți unanim recunoscute de curaj, vitejie, neînfricare ; el consemnează un fapt semnificativ : „Singurul popor care a reușit să-i învingă definitiv pe daci care le-a ocupat și colonizat țara și le-a impus limba a fost poporul roman ; un popor al cărui mit genealogic s-a constituit în jurul lui Romulus și Remus, copiii zeului — Lup — Marte, alăptați și crescuți de Lupoaica de pe Capitoliu".[1])

Și astfel, mitul devine istorie ; de fapt mitul nu este în afara istoriei dar el nu ține de ordinul faptelor evenimențiale ale istoriei ci e de natură simbolică, ne dezvăluie nu fapte singulare ci modele arhetipale, momente originare a căror cunoaștere echivalează cu descifrarea tainelor de procedare a eroului civilizator, cu descoperirea originilor civilizației, a unei anumite civilizații.

Dacă Zalmoxis ne introduce în orizontul mitologic originar, autohton prelatin, alte mituri arhetipale de inițiere ne dezvăluie instituirea unor realități sociale și spirituale exemplare românești, cum sînt miturile etnogenezei. Astfel, de pildă, în *Voievodul Dragoș și vînătoarea rituală* Mircea Eliade parcurge drumul invers decît cel al demitizării istoriografiilor de tip mitic și raționalist — adevărul cercetat nu este de ordin istoric ci de natură mitic-simbolică relevînd un alt mod de existență și activitate a spiritului care nu exclude și nu se opune antinomic celui istoric. Dar, așa cum am arătat, sînt puncte de contact, de interferență între legendă și istorie. Credem, dealtfel, că atunci cînd lipsesc documente probatorii pentru conștiința raționalistă a istoriei, însăși istoria poate extrage mai prețioase învățăminte din încărcătura simbolică a „vînătorii rituale" decît din postularea realității istorice a lui Dragoș. La cronicari, legenda întemeierii principatului Moldovei rămîne legendă și nu oferă elemente lămuritoare de ordinul istoricității. Rămînînd însă în sfera mitului, Mircea Eliade aduce în discuție o bogată literatură de comentarii a multiplelor variante ale temei vînătorii rituale — foarte răspîndite atît în Occident, cît și în Orient — care face

[1]) Mircea Eliade, *Op. cit.*, p. 37.

Scanned with OKEN Scanner

parte din miturile de origine : — naşterea unui popor, întemeierea unei colonii sau a unui oraş. Delimitîndu-se din nou de tradiţia istorică românească privind întemeierea principatului Moldovei, marele istoric şi teoretician al miturilor şi religiilor scrie : „Dar este important să distingem cele trei realităţi diferite : 1. evenimentul sau procesul istoric al întemeierii Principatului de către românii coborîţi din Maramureş ; 2. tradiţia despre acest eveniment aşa cum a fost înregistrată, interpretată şi prezentată de primii istoriografi ; 3. mitul întemeierii, comportînd ca elemente esenţiale urmărirea unui zimbru de un grup de vînători, traversarea munţilor, urmărirea unui animal sălbatic şi hotărîrea de a se aşeza într-un ţinut abia descoperit". [1]) Mircea Eliade respinge opiniile lui R. Vuia şi Gh. I. Brătianu despre originea indiană sau maghiară a legendei, susţine existenţa unei versiuni originale româneşti, avînd rădăcini autohtone îndepărtate în mitologia şi religia dacilor, în acele culturi sincretice preistorice de vînători la care animalul oracular putea să devină emblematic pentru începuturi, pentru actul de întemeiere a unei noi realităţi etnice sau statale. Din păcate, contribuţia lui Gh. I. Brătianu — din cauza împrejurărilor existente după război, precum şi a unor orientări de *scepticism istoric* sau de *raţionalism dogmatic,* respingînd tot ce nu este atestare documentară strict materială, nu a fost înţeleasă şi preţuită cum se cuvine. Nici chiar Mircea Eliade nu a sesizat punctele de apropiere cu propria sa concepţie, faptul că *Tradiţia istorică despre întemeierea statelor româneşti* „reprezintă un moment de noutate în cultura noastră, începutul unei noi metode de înţelegere a *tradiţiei* în raport cu *realitatea istorică... Ideea sa dominantă* a căpătat astăzi valoarea unei adevărate metode în concepţia unor mari istorici contemporani, ale căror cărţi au o semnificaţie reprezentativă, înnoitoare pentru ştiinţa secolului nostru...". [2])

De fapt această lucrare *(Tradiţia istorică despre întemeierea statelor româneşti)* continuă, cu argumente noi şi cu o lărgire de perspectivă istorică, cartea *O enigmă şi un miracol istoric : Poporul român,* apărută în ediţie românească în 1940 ; cea franceză din 1937 a constituit o replică la capitolul *Une énigme et un miracle historique : Le peuple roumain* din cartea fostului său profesor la Sorbona, Ferdinand Lot, *Les invasions barbares.*

Reputatul istoric analizează cu obiectivtiate ştiinţifică şi respinge cu argumente temeinice de natură istorică, lingvistică, geografică,

---

[1]) Mircea Eliade, *Op. cit.,* p. 147.

[2])Valeriu Râpeanu, *Cultură şi istorie,* II, Editura „Cartea Românească", 1981, Bucureşti, p. 206, 209.

Scanned with OKEN Scanner

etnografică și arheologică, teoria migrațiunii care se opune ideii continuității daco-romane. El menționează, totodată, contribuțiile lui Ferdinand Lot cu privire la combaterea teoriilor neștiințifice, ale unor istorici maghiari și austrieci, în legătură cu procesul de formare și continuitatea poporului român în Transilvania. Respingînd printr-o fundamentată argumentare științifică pseudo-teoriile lui Hunfalvy și Rösler, privind așa zisa imigrație în masă compactă a populației din Dacia, odată cu retragerea romană, Ferdinand Lot le caracterizează ca fiind *tendențioase* și neîntemeiate din punct de vedere istoric și politic. Gh. I. Brătianu subliniază că, dacă unii, îndeosebi istoricii unguri neagă teoria continuității, susținînd implicit formarea marii populații a vlahilor (a căror existență este pe deplin atestată, deci etnogeneza poporului ce se va numi românesc) la sudul Dunării, în Peninsula balcanică, iar alții, îndeosebi istoricii bulgari, neagă cu vehemență și acest lucru, se pune în mod firesc întrebarea „de unde s-a ivit acest popor devenit pe neașteptate așa de numeros, încît a cotropit locurile tuturor vecinilor săi, fără a ține seama de titlurile lor legitime de proprietate și de prioritate".[2])

De unde au venit deci românii, dacă potrivit acestor teorii trebuie să căutăm originea lor, pretutindeni în afară de România. Cu alte cuvinte, cel mai statornic popor în spațiul carpato-dunărean, cu cea mai atestată vechime, pentru cine respectă adevărul lingvistic, etnografic, folcloric, arheologic și artistic este transformat într-un popor fără istorie, fără origine, fără patrie. Pe bună dreptate, **Brătianu amintește** și subliniază actualitatea protestării dramatice a lui Mihail Kogălniceanu din 1843, în lecția de deschidere a cursului de istorie la Academia din Iași : „Neavînd istorie, fiecare popor dușman ne-ar putea zice : „Originea ta este necunoscută, numele tău nu-ți aparține, mai puțin pămîntul pe care locuiești". Cuvinte actuale în 1939, actuale și azi în 1982 devreme ce există încă — nu popoare dușmane, dar istorici certați

---

[1]) *Les invasions barbares*, Paris, Payot, 1938, p. 283, apud Gheorghe I. Brătianu, *O enigmă și un miracol istoric : poporul român*, București, Fundația pentru literatură și artă, 1940, p. 13—14.

[2]) Gh. I. Brătianu, *Op. cit.*, p. 26.

Scanned with OKEN Scanner

cu adevărul și obiectivitatea științifică, ce nu se sfiesc să ajungă la cele mai aberante și absurde concluzii în ceea ce privește originea noastră. Procesul intens al romanizării a fost pus la îndoială, invocîndu-se desele războaie și invazii, pentru a face mai credibilă teoria evacuării totale a Daciei. Efectele acestui proces al romanizării au fost însă cu atît mai durabile în cazul poporului nostru dacă ținem seama de unitatea sa timpurie, originară și în devenire istorică, sub raport etnico-lingvistic și cultural.

Un reputat bizantinolog ca N. Bănescu explica rezistența populației din Dacia romană în grelele condiții după retragerea aureliană și faptul că nu și-a pierdut conștiința romanității prin aceea că legătura cu imperiul — cu cel de apus, dar apoi cu cel bizantin nu s-a rupt niciodată complet. „Pentru această dăinuire și întărire pe pămîntul strămoșilor ei („urmașii romanității din Dacia") sînt datori mai cu seamă Bizanțului, sentinelă de veghe la Dunăre, de care mereu s-au frînt valorile poporului barbar. „Sigiliul „Romei străbune a hotărît originile poporului nostru, cel al Romei nouă păstrarea și evoluția lui". [1])

Citînd fapte de limbă de origine latină, continuitatea în tot timpul migrațiilor a unor comunități daco-romane și apoi românești, cu o organizare și un mod de viață proprii, Virgil Cândea scria că de aici rezultă „voința daco-romanilor în epoca de formare a poporului român, de a-și păstra modul de viață, limba, credința, obiceiurile, organizarea socială, teritorială și militară decurgînd din civilizația latină a înaintașilor lor, și această conservare a fost negreșit efectul apărării cu armele, al negocierilor cu populațiile războinice ce s-au perindat în Dacia, iar nu o concesie a acestor populații... Acest efort îndelungat s-a încheiat prin succesul localnicilor. După cîteva secole de rezistență, cînd amintirea atîtor populații care vînturaseră Dacia se pierduse cu desăvîrșire, rămăsese pe întreg cuprinsul țării poporul dominant, dînd fostei provincii romane o nouă fizionomie, românească, prin neam, limbă, instituții, obiceiuri.

---

[1]) N. Bănescu, *Bizanțul și romanitatea, de la Dunărea de jos*, în *Discursuri de recepție la Academia română*, p. 280—281.

Scanned with OKEN Scanner

Prin salvgardarea lor, dovadă supremă de fidelitate față de gintă și civilizația din care se trăgeau, locuitorii Daciei și-au manifestat dorința păstrării *legii proprii* (literal : a *autonomiei). Era modul în care împrejurările istorice ale mileniului întîi au îngăduit acestui popor afirmarea unui crez de neatîrnare. El avea să fie împlinit, pe măsură ce condițiile social-economice și conjunctura politico-militară au permis-o, prin întemeierea de state feudale, rezultat al unirii formațiilor teritoriale românești anterioare*".[1]) (sublinierea autorilor).

Istoricul român vorbește de trei pături etnice succesive care, toate, atestă un proces de geneză adînc, pătrunzător și de durată : 1) coloniștii romanizați rămași în Dacia după retragerea legiunilor romane ; 2) robii tîrîți dincolo de Dunăre de neamurile năvălitoare — germani, huni, avari, slavi ; 3) populația romanizată din regiunea balcanică, îndeosebi din cele două Dacii aureliene care a fost nevoită să treacă din nou Dunărea, sub presiunea slavilor care se așezau în Bulgaria : este puternica invazie (mai curînd întoarcere) a *Vlahilor* despre care cronica zisă a lui Nestor (Kiev, aprox. 1100) „afirmă lămurit că înaintea invaziunii ungurilor, în ultimii ani ai secolului al IX-lea, Vlahii cuceriseră pe Slavii din Panonia și din regiunile învecinate". [2]) Toate acestea pe fondul unor mari mișcări de populații, a unor nestabilități teritoriale care au caracterizat întreaga Europă medievală cu toate că poate nicăieri ca în spațiul carpato-dunărean nu s-au conservat atît de multe elemente stabile ; ceea ce nu neagă ci implică treceri succesive ale Dunării (care nu a fost niciodată un factor de ruptură, de separare totală) de către populațiile romanizate din marea semințe a Valahilor — numite mai tîrziu, în diferite cronici străine, unguri, — ceea ce înseamnă însă cum rezultă din numeroase izvoare, valahii „din părțile Ungariei", din acea regiune numită *„Ungro-Vlahia"* în documentele patriarhiei din Constantinopol. Din cele spuse rezultă două ramuri ale romanității orientale : *Dacoromanii* rămași în nordul Dunării și *Vlahii* din Balcani între care migrațiunea, transhumanța păstorească și, în cele din urmă, simbioza, au constituit procese firești, permanențe, așa cum o dovedește în primul rînd *unitatea* limbii și numele național pe care și l-au dat — *rumân, român,* avînd la început un sens pejorativ, cei legați de pămînt —

[1]) Virgil Cândea, *Conceptul de independență — o permanență a gîndirii politice românești,* în vol. *Suveranitatea și progresul,* coordonator dr. Nicolae Ecobescu, Editura politică, București, 1977 p. 61—62

[2]) Gh. I. Brătianu, *Op. cit.,* p. 46.

coloni, iobagi, atestînd de fapt că românii s-au identificat de timpuriu cu populația muncitoare, cu factorul stabil și permanent al lucrătorilor ogoarelor. Faptul că acest popor a început să joace un rol istoric bine definit ca popor liber, organizat în formațiuni politice independente începînd cu sec. X în Balcani și cu sec. XIII în Țările dunărene, nu implică inexistența lor anterioară ci, dimpotrivă un îndelungat proces de gestație, de maturizare social-politică și culturală. Altminteri — și fără a recurge la cronica notarului anonim al regelui Bella al IV-lea, greu de mistificat chiar pentru istorici străini, insensibili față de adevărul istoric — este greu, este imposibil de explicat unde ne-am format și cum am izbutit să ne facem intrarea în istorie într-un chip atît de relevant, cu virtuți politice, militare, etice ce le aminteau pe cele ale Dacilor și Romanilor. Dacă la toate acestea adăugăm și datele *arheologice,* mult mai bogate și revelatorii azi față de cele cunoscute în vremea lui Brătianu, rezultă de cîtă miopie și adesea reacredință trebuie să dea dovadă cei ce continuă să susțină teze eronate, care nu numai că nu explică în nici un fel originea poporului nostru, dar ne tratează de parcă — așa cum s-a spus — nu am avea nici o origine, nici o istorie, nici o patrie, ceea ce arată caracterul lor tendențios, aberant, neștiințific.[1])

În cealaltă lucrare, care o continuă pe prima, — precum și alte cercetări mai specializate ale marelui istoric *(Tradiția istorică despre întemeierea statelor românești),* Gh. I. Brătianu desfășoară o amplă pledoarie pentru apărarea *tradiției* de tip mitic care nu poate fi izgonită din istorie în numele *exactității istoriografice,* iar noutatea, originalitatea metodei aplicată de el este de a valorifica (în context european și național) tradiția astfel înțeleasă, încărcată de sens și de adevăr adînc omenesc, în perspectivă istorică. Dealtfel, întreaga istoriografie antică și medievală a prețuit mitul, legenda, a știut — în ciuda atîtor influențe ideologice mistificante — să extragă din legendă partea de adevăr. Nici istoria modernă, în pofida orientărilor sau tentațiilor pozitiviste, nu se poate lipsi de acest adevăr al mitului, cu atît mai mult dacă ținem seama de faptul că multe mituri transmise de antichitate și privite multă vreme ca literatură curată, fără nici un drept de istoricitate, au fost apoi documentate istoric și arheologic, devenind adevăruri istorice de netăgăduit. Cum ar fi, de pildă, legenda întemeierii Romei ; s-au deschis astfel cunoașterii istorice cîmpuri inepuizabile de meditație și investigație. Or tocmai aceasta a înțeles foarte bine Gh. I. Brătianu : că narațiunea mitică, deși îmbracă o haină literară și nu una științifică, nu trebuie respinsă din universul cunoașterii isto-

[1]) Cf. și Ion Lăncrănjan, *Op. cit.,* p. 162—163.

Scanned with OKEN Scanner

rice. Meritul său este însă mai ales acela de a fi propus, în lumina acestei noi interpretări a tradiției mitice, o nouă perspectivă asupra unei probleme esențiale de istorie românească — aceea a „descălecatului": a ști să vezi, dincolo de sau, mai exact, *în* și *prin* țesătura legendei, a tradiției mitice, o *realitate istorică* posibilă, ba chiar necesară, în măsura în care este confirmată prin confruntare și coroborare cu alte izvoare.

Iată și o mărturie tulburătoare cu privire la *valoarea de cunoaștere istorică a mitului* din partea celui ce ne-a oferit nepieritoare ipostaze literare ale sufletului românesc, purtînd deopotrivă încărcătură de legendă — Mihail Sadoveanu : „Istoricii care nu afirmă nimic fără act scris și pecetluit, au avut dreptate din punctul lor de vedere să înlăture această legendă. *) În locul ei însă n-au pus nimic. Nefiind istoric, eu îmi voi îngădui să dau iarăși poveștei strămbunilor noștri dreptul ei. Nu sînt realități numai clădirile din piatră și peticile de hîrtie, mitul păstrează eternității lamura sufletului generațiilor. Ceea ce au crezut bătrînii și ceea ce vor crede copiii noștri, desfătați de vis, e un adevăr pe care nu-l vor putea înlătura oamenii prea serioși. Nici un argument nu poate sta mai presus decît o frumusețe. Deci, îmi păstrez legătura cu cei care dorm în acest pămînt și nu lepăd cele relatate de Cantemir". [1])

Nu este necesar, din unghiul de vedere al temei noastre, să-i urmărim întreaga argumentare. După cum se știe, tradiția descălecatului Moldovei, cu cele două momente ale ei — legenda lui Dragoș și cea a lui Bogdan, adevăratul întemeietor de țară liberă, nu a stîrnit obiecții, fiind atestată documentar. Cea a Țării Românești este însă mai complexă, dar și mai importantă pentru clarificarea multor probleme ale desăvîrșirii etnogenezei noastre prin întemeierea unor formațiuni statale de sine stătătoare. Căci, cum scrie marele istoric, „vechea noastră tradiție istorică, de este să-i aflăm nouă temeiuri și să-i redăm crezare, mai are un rost, pe care la capătul acestei încercări de a o apăra împotriva tuturor criticelor care au contestat-o, nu se cuvine să-l nesocotim. Ea restituie Ardealului rolul său firesc de leagăn al statului, după cum cercetările filosofice și lingvistice i-au restituit acel de leagăn al limbii și al poporului român. Prin aceasta, tradiția istorică și cercetarea graiului nu fac decît să întregească ceea ce natura însăși a înscris în relieful de stîncă al podișului carpatic, a cărui coroană de munți stră-

*) Este vorba tocmai de legenda descălecatului lui Dragoș, căreia însă alți istorici — între care Gh. I. Brătianu — i-au găsit totuși temeiuri istorice, nemaifiind contestată.

[1]) Mihail Sadoveanu, *Istoria lui Ștefan cel Mare*, în *Carmen Saeculare valachicum*, Ediție și prefață de Vasile Netea, p. 101.

Scanned with OKEN Scanner

juiește peste veacuri dezvoltarea acestui neam și împlinirea destinelor sale pe pământul vechii Dacii". [1])

Tradiția istorică a descălecatului cuprinde, după Brătianu, trei elemente temeinice :

1. Existența unor formațiuni politice locale, iar unificarea lor prin întemeierea voievodatului apare ca un proces intern „de dezvoltare și organizare a statului", printr-o dublă contribuție : autoritatea centralizatoare a întemeietorului și solidarizarea micilor formațiuni politice locale.

2. Originea transilvană a întemeierii celor două state, confirmată de documente în cazul descălecatului Moldovei, este un fapt ce „se află însă pe linia logică a unei dezvoltări istorice, care răspunde și procesului de expansiune demografică a elementului românesc...". [2])

3. Această tradiție reprezintă „o mărturie neîndoielnică a creațiunii românești", întruchipată în întemeierea unor state ce vor juca un rol decisiv în constituirea și afirmarea unei realități politice, precum și a unei conștiințe de sine românești.

Este impresionantă prezența în istoria conștiinței istorice și culturale românești a unor idei forță, între care cea a originii daco-romane (și, în corelație cu aceasta, latinitatea limbii, continuitatea istorică în spațiul carpato-dunărean-pontic, legitimitatea înfăptuirii unității politice, statale etc.) are, așa cum am menționat, o valoare arhetipală. Este semnificativ faptul că ea a constituit obiect de interes și preocupare majoră pentru cei mai de seamă istorici, literați, oameni de cultură, ținînd seama îndeosebi de faptul că demonstrarea originilor și permanenței noastre istorice este îndreptată împotriva a numeroase denaturări a adevărului istoric ce s-au manifestat cu o deosebită virulență tocmai în momentele cheie ale luptei pentru emanciparea politică a poporului român, pentru independență și unitate statală.

Nu este întîmplător că poetul quintesențial al sufletului românesc, Mihai Eminescu — „omul deplin al culturii românești", era obsedat de valorile arhetipale, de geneză ale poporului român și ale sufletului românesc, el plănuia vaste epopei sau drame istorice despre confruntarea și simbioza daco-romană ; epopeea *Decebal* în care zeii nordici se solidarizează cu Dacia, iar Dochia este o vrăjitoare tînără, Ogur — cîntărețul orb este un fel de Homer al geților.

---

[1]) Gheorghe I. Brătianu, *Tradiția istorică despre întemeierea statelor românești*, Editura „Eminescu", București, 1980, p. 115.

[2]) *Ibidem*, p. 152.

Scanned with OKEN Scanner

Plecînd de la ideea că inegalabila altitudine a poetului național „nu derivă dintr-o simplă calitate a spiritului său, ci dintr-un raport constant în care se află cu poporul și care-l face perfectul exponent al spiritului național", prin convergența tipului de inteligență și cultură al artistului cu cel al poporului, prin pătrunderea, asumarea și perfecționarea limbii ca factor de constituire și expresie a imaginii poetice, prof. dr. Zoe Dumitrescu Bușulenga subliniază importanța definitorie a istoriei naționale în gîndirea și opera poetului „însetat de origini în toate întrebările de existență și de gîndire pe care și le punea" și tocmai de aceea „a întrezărit profunzimi nebănuite de sens în însuși destinul dramatic al străvechii Dacii, asupra căreia s-a oprit în repetate rînduri", [1] căci timpul Daciei lui Decebal „atingea în gîndul lui Eminescu o plenitudine de vîrstă de aur și se investea cu o valoare mitică ce ridica faptul istoric într-o zonă de semnificații superioare. Timpul istoric, timpul *nostru* istoric, n-ar fi căpătat preț fără această identificare, fără acest botez, la începuturi, al mitului care rămîne veșnic tînăr, veșnic egal cu sine, generînd una după alta paradigme asemănătoare cu arhetipul pe care îl stabilește odată pentru totdeauna".[2] Există în concepția poetico-filosofică a lui Eminescu despre istoria națională și originile poporului un gînd al *organicității* despre calitatea timpului istoric, despre nașterea unui neam care „nu putea să se producă printr-un accident... ci ca un proces de o natură mai înaltă, din planul marilor geneze". [3]

Ca unul dintre cei mai mari romantici europeni, Eminescu și-a vitalizat poezia cu seve nemuritoare ale mitului românesc. De foarte tînăr a schițat un poem ce trebuia să se intituleze *Genaia,* dînd în introducere această explicație : „Creațiunea pămîntului după o mitologie proprie română. Pămîntul, gînd al poetului Rom". Amintind acest proiect cosmogonic, clădit după tipul miturilor arhaice, Eugen Todoran scria „Din «mitologia proprie română» Eminescu va reține, prin fondul ei arhaic, ideea dezvoltării nesfîrșite a lumii, pe care «mumele» o reprezentau în dialectica spontană a străvechilor mituri ale creației, adică a unor reprezentări din care folclorul românesc se întreține, la rîndul lui, în miturile cosmogonice...". [4]

Deci o geneză concepută ca în miturile arhaice ale Marii Zeițe a Pămîntului în care pămîntul este însăși viața, o unitate de reali-

[1]) Zoe Dumitrescu Bușulenga, *Eminescu — cultură și creație,* Editura „Eminescu", 1976, p. 15.
[2]) *Ibidem,* p. 17.
[3]) *Ibidem.*
[4]) Eugen Todoran, *Mihai Eminescu. Epopeea română,* Editura „Junimea", Iași, 1981, p. 35—36.

Scanned with OKEN Scanner

tăți contrarii, un mit cosmogonic ce servește de model creației poetice însăși și care, raportat la epopeea română ne duce la „cea mai veche vîrstă istorică a poporului român" care este vîrsta dacică, pierdută în neguri de legendă și simbolizată de o ipostază autohtonă a Zeiții Mame — Zîna Dochia. Mitul poetic al lui Eminescu este menit să pună în lumină permanenta continuitate și statornicia poporului român. Dochia este plăsmuită din sevele tari ale acestui pămînt, ale bogatei naturi dacice, drumul ei este presărat cu „florile de aur" ale închipuirii, dar el duce totuși spre timpul istoric. „În descrierea țării de basm a vechii Dacii, drumul Dochiei spre începuturi se încheie astfel în cetatea soarelui și lăcașul lunii întrucît în reprezentarea mitologică, răsăritul luminii în ciclul soarelui și al lunii simbolizează începuturile lumii... Istoria dacilor, pentru Eminescu, începe așadar cu istoria zeilor Daciei odată cu vremea, ca revărsare a însuși principiului existenței în formele pămîntești, în viața naturii și a oamenilor. Dacă Dochia este o personificare a Daciei... și fiindcă e vorba în simbolul zînei Dochii de o viață în neîncetată mișcare, ea nu este numai un simbol al vechimii istorice a poporului român, ci și a continuității lui în ținuturile zînei Dochia, pe pămîntul vechii Dacii". [1])

Este interesant de observat că Dochia ar fi dorit să emigreze împreună cu Dacii rămași, dar imaginea și apoi ivirea lui Traian o face să încremenească, precum Niobe, probabil pe muntele Ceahlău. Mitul național al Dochiei (unul din cele patru mituri fundamentale ale universului cultural românesc) — ne spune G. Călinescu, era foarte prezent în mintea poetului. În cele din urmă, Eminescu a părăsit proiectele dacice, dar stăruia în conștiința sa torturată de începuturile fabuloase ale neamului, ideea unui ciclu de drame din istoria românilor. După cum spune Călinescu în celebra sa comunicare la Academie *(Eminescu poet național),* spre deosebire de alți dramaturgi români, care priveau istoria mai mult anecdotic sau în fine cu o problematică de interes regional, poetul tinde să demonstreze prin evenimente locale adevăruri accesibile întregii umanități. Două în special sînt punctele lui de perspectivă : fatalismul psihologic grec, prin care istoria națională ia proporțiile tragediei eline, și umanitatea shakesperiană brită și în același timp intens universală... Eminescu plănuia să scrie un *Dodecameron dramatic,* un ciclu de tragedii, începînd cu Dragoș Vodă. Aici ar fi intrat și tragedia despre Ștefan cel Tînăr, pe care din depărtare îl speria spectrul lui Rareș. Un alt proiect cu Petru Rareș s-ar fi intitulat *Cel din urmă mușatin.*

[1]) Eugen Todoran, *Op. cit.,* p. 52, 53—54.

Scanned with OKEN Scanner

Alexandru Lăpușneanu, care se pretindea și el un mușatin, face obiectul unei încercări de dramă din epoca plinității talentului, în care sînt prefigurate momente din *Scrisoarea III*. Domnul e o fire machiavelică și disimulată... Blestemul atrizilor și shakespearianismul au trecut asupra lui. Poetul plănuia o *Doamnă Chiajna,* care, și ea, era o mușatină.

Dealtminteri, genialul poet a fost preocupat și de ideea romanității, atît în opera sa poetică, cît și în cea publicistică ; el a consacrat spații ample evocării emoționante a trecutului nostru istoric, iar problema Transilvaniei și Bucovinei, a provinciilor românești aflate sub dominație străină „îi erau cu osebire la suflet", dovadă fiind între altele, memorabilele sale versuri consacrate lui Horia, Andrei Mureșanu, Avram Iancu, Aron Pumnul ș.a. sau pelerinajul său la numai 16 ani, pe jos, de la Cernăuți la Blaj, pe urmele înaintașilor militanți pentru unitate națională.

Semnificativă este, de asemenea, recenzia publicată de marele poet patriot în revista „Convorbiri literare" asupra lucrării lui Iulius Jung, *Die Anfänge der Romanen (Kritisch ethnographische Studien),* apărută la Viena, în anul 1876, favorabilă ideii noastre naționale, îndeosebi ideii de continuitate. Pornind de la întrebarea „stăruit-au românii în așezările lor din Dacia Traiană sau au trecut Dunărea în vremea lui Aurelian și au reocupat Dacia în sec. al XII-lea ?", Mihai Eminescu, în recenzia amintită, demonstrează *inconsistența teoriei vidului,* a migrației populației daco-romane sprijinindu-se și pe argumentele aduse de lucrarea lui Jung. Eminescu găsește interesantă analogia luptei de opinii în chestiunea continuității românilor cu situații similare din istoria altor popoare, evocate de autorul german — Retoromanii, Grecii moderni ș.a. El apreciază contribuția lui Jung, efortul său onest pentru restabilirea adevărului și combaterea teoriilor neștiințifice ale lui F. I. Sulzer, Ch. Engel și Rösler [1]).

Ripostînd virulent și în același timp argumentat la deformările de tot felul privind istoria noastră națională, îndeosebi teza continuității, M. Eminescu scria : „Românii nu sînt nicăieri coloniști, venituri, oamenii nimănui, ci pretutindenea unde locuiesc sînt autohtoni, populația nemaipomenit de veche, mai veche decît toți conlocuitorii lor" [2]). Conștiința sa patriotică, națională despre originile nobile și vechimea neamului românesc reiese și din aceste cu-

---

[1]) Apud Gh. Bulgăr, *Repere fundamentale : latinitatea, continuitatea, originalitatea limbii române,* în vol. *Omagiu lui Constantin Drăgan,* Editrice „Nagard", Roma, 1988, p. 108 .

[2]) V. Nichita, *Unitatea națională în viziunea poetului* (M. Eminescu), „Cronica", nr. 3 (833) din 15 I. 1982, p. 3.

vinte : „Am fost, sîntem și vom fi veșnic români pentru că avem înrădăcinată în noi conștiința unității de origine, de limbă, de simțire și gîndire...". [1]) El ținea să sublinieze în mod pregnant faptul că românii de pretutindeni au conștiința vechimii lor milenare, precum și a dăinuirii în timp, a perpetuării existenței lor în comunitatea internațională în pofida tuturor prezicerilor defetiste ale unor autori interesați.

Alături de *conștiința romanității și latinității,* opera eminesciană evocă cu mîndrie originea noastră dacică, dovada acestei idei dominante în planul gîndirii sale fiind poezia „Rugăciunea unui dac".

Putem spune că poporul român a moștenit de la daci virtuțile de vitejie, eroism, hărnicie și dragoste pentru pămîntul natal, de la romani structura fundamentală a limbii și fondul principal de cuvinte, numeroase moravuri și obiceiuri, o extraordinară capacitate de organizare socială, statală, de asimilare și *sinteză* culturală [2]).

Iată cum înfățișează Al. Odobescu etosul de sorginte greacă care a influențat indirect psihologia popoarelor balcanice [3]) : „O cumpătare minunată în toate faptele și-n toate lucrările, un simțămînt delicat și desăvîrșit al formelor, un adevărat cult al binelui și frumosului, întindere și adîncime multă în gîndire, mărinimie și noblețâ în simțiri, sprintenie și vioiciune de duh, o armonie încîntătoare în limbă, o îmbelșugare și o grație nespusă în creațiile imaginației, un mlădios parfum de poezie răspîndit peste toate, iată calitățile adunate la un loc, care deosebesc poporul elen de toate celelalte nații, se înțelege că astfel de calități trebuiau să se vădească mai ales în creațiile duhului : în litere și arte". [4])

Din plămada nobilă a etnogenezei noastre, *ideea romanității* a fost cu deosebire cultivată secole întregi de către românii de pretutindeni și difuzată larg în toate straturile poporului pe cale orală, iar din secolul XVI și pe calea cuvîntului tipărit — ceea ce a constituit un moment de răscruce în trezirea și dezvoltarea conștiinței naționale. Din ideea romanității, care este, în primul rînd, ideea descendenței „din coloniștii romani transplantați în Dacia", decurg logic o serie de idei înrudite și adiacente, complementare, alcătuind toate conceptul istoric de romanitate, cum ar fi : „ideea

---

[1]) *Ibidem.*

[2]) G. Călinescu *Specificul național,* în vol. *Carmen saeculare Valachicum,* Ed. Minerva, București, 1979, p. 75—78.

[3]) Cf. pentru această problemă și lucrările lui Marin Constantin, *Ethos elenistic. Cunoaștere și libertate,* Editura științifică și enciclopedică, București, 1981, *passim* ; Ion Banu, *Filosofia elenismului ca etică,* Editura științifică și enciclopedică, București 1981, *passim.*

[4]) Al. Odobescu *Opere I,* Editura Academiei R.S.R., București, 1965, p. 192.

Scanned with OKEN Scanner

stăruinței elementului roman în Dacia după retragerea administrației imperiului, ideea unității de neam a românilor din întregul cuprins al fostei provincii romane, în accepțiunea întinderii ei etnico-geografice mai largă decît cea strict politico-adiministrativă ; ideea esenței romane a unor obiceiuri, datini și credințe populare".[1])

Cei mai de seamă reprezentanți ai vieții politice și spirituale — de la Ioniță cel Frumos, din dinastia Asăneștilor, ce a domnit în veacul XII asupra Imperiului vlaho-bulgar[2]) pînă la Ion Heliade Rădulescu și ceilalți cărturari și revoluționari ai perioadei pașoptiste, ai luptei pentru unire și pentru independență națională — au susținut cu mîndrie și simț patriotic ideea romanității poporului nostru — iar poziția lor fermă și consecventă a fost necesară spre a ne afirma în planul istoriei europene și a comunității națiunilor ,[3]) spre a combate și a respinge — așa cum am menționat deja — tendințele și curentele ce contestau romanitatea și continuitatea istorică.

Romanitatea sud-dunăreană a fost și mai este controversată, dar nu se poate contesta faptul că într-o anume epocă ea a constituit o realitate, un principiu de cultură, în statul Asăneștilor, cum reiese și din corespondența împăratului Ioniță cel Frumos și papa Inocențiu al III-lea. Acesta din urmă scria : „Am auzit și noi că din nobilă viță a Romei își trag originea strămoșii tăi și că de la ei ai moștenit noblețea sîngelui", iar în răspunsul său din 1202, Ioniță cel Frumos evocă pe larg „amintirea sîngelui și a patriei (Roma, n.a.) din care coborîm". [4]) Tocmai această conștiință a latinității îi determina pe împărații din dinastia Asăneștilor să-și trimită fiii la Roma spre a studia și a-și însuși noi dovezi, noi elemente despre originea lor romană și a-și forma o cultură temeinică necesară în conducerea imperiului dualist din Balcani. Este impresionantă și pilduitoare această timpurie conștiință romanică și pornirea ei generoasă spre cetatea eternă — adică spre izvoarele unei istorii de mari biruințe ; ea va cunoaște apoi noi și noi momente de înflorire, odată cu desăvîrșirea politică a procesului de etnogeneză și mai ales în epoca renașterii care a contribuit enorm la proiectarea și amplificarea principiului romanității în conștiința politică și cultural-europeană. Pentru noi revitalizarea acestei idei a fost numai un factor de universalizare, de racordare la universalitatea culturală — mai exact la cultura europeană — ci mai ales reînvierea unei nobile stirpe și a unei continuități de

[1]) A. Armbruster, *Romanitatea românilor. Istoria unei idei*, Editura Academiei, București, 1972.

[2]) Cf. Dinu Giurăscu, *Statul Asăneștilor*, „Magazin istoric", nr. 3/1981, p. 13.

[3]) Cf. Zoe Dumitrescu Bușulenga, *Sinteze*, Editura „Eminescu", București, 1973, p. 9.

[4]) I. Coja, *Conștiința latinității — factor al luptei pentru neatîrnare*, în *Omagiu lui Constantin Drăgan*, vol. I, 1977, Roma p. 139.

Scanned with OKEN Scanner

civilizație care ne dă dreptul istoric la unitate și liberă rostuire politică și culturală. Cu peste un secol înaintea lui Grigore Ureche, o personalitate proeminentă a culturii europene, Nicolaus Olahus — ce se mîndrea cu originea sa valahă — evoca romanitatea noastră cu argumente de ordin lingvistic. În diploma de înnobilare a sa, dată de Ferdinand I în anul 1548, se spune despre valahi, „conaționalii tăi", că „nu sînt deloc ultimii, printre alte popoare" europene, subliniindu-se semnificativ : „Se știe despre ei, că își trag originea din însăși stăpîna lumii, cetatea Roma, și că au fost colonizați în cea mai bogată parte a vechii Dacii... pentru a împiedica incursiunile dușmanilor de la hotare asupra provinciilor romane. Motiv pentru care își zic în limba lor români". [1])

După cum se știe, o trăsătură specifică a Renașterii românești (pe care o vom analiza în alt capitol) a constituit-o tocmai *conștiința romanității* poporului român, în condițiile prezenței unor puternice elemente de cultură bizantină și slavonă, ceea ce exprimă admirabil domnitorul filosof Neagoe Basarab ; *Învățăturile către fiul său Teodosie* recomandă, între altele, urmașului său, prudență, înțelepciune în conducerea țării, o activitate diplomatică susținută și judicios calculată. [2]) care să asigure interesele vitale ale țării. Prin propria sa activitate diplomatică înțeleaptă, cumpănită, Neagoe Basarab a atras el însuși atenția Europei asupra originii noastre daco-romane, asupra locului și rolului țării sale în lupta pentru asigurarea independenței proprii și în același timp a securității celorlalte popoare europene, în confruntarea cu armatele otomane și ale altor imperii opresoare.

Un moment de referință în afirmarea conștiinței originii daco-romane o constituie activitatea istorico-literară a cronicarilor care „realizează pentru prima dată sinteza dintre fondul conștiinței autohtone a romanității și argumentarea științifică". Ei au inaugurat astfel „seria misionarilor naționali ai romanității românilor" [3]). Primul dintre reprezentanții acestei „epoci de aur" a fost marele vornic moldovean Grigore Ureche, care a afirmat obîrșia comună, română a tuturor românilor, într-o formă simplă și clară ; „Românii, cîți se află locuitori la Țara Ungurească și la Ardeal și la Maramureșu, de la un loc sînt cu moldovenii și toți de la Rîm se trag" [4])

---

[1]) I. Coja, loc. cit., p. 133 ; cf. și V. Netea, *Conștiința originii comune și a unității naționale în istoria poporului român*, Editura „Albatros". 1980. p. 50.

[2]) *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie*, Ed. Minerva, București, 1980, p. 265, passim.

[3]) A. Armbruster, *Romanitatea românilor, Istoria unei idei*, Ed. Academiei, București. 1972, pag. 212.

[4]) Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, Ed. P. P. Panaitescu, Buc., 1958 ; pag. 134 ; cf. și Gîndirea social-politică despre unire (1859), *Culegere*, Buc., Ed. Politică, 1966, pag. 12.

Scanned with OKEN Scanner

„Şi locuitorii Ţării Româneşti, arăta într-un alt loc cronicarul, sînt creştini şi o seminţie“ (cu moldovenii n.a.) [1]). În capitolul următor al Predosloviei, intitulat : Pentru limba noastră moldovenească, Grigore Ureche demonstra, deopotrivă, latinitatea limbii române. Enumerînd mai multe exemple din lexicul românesc de origine latină, cronicarul conchide edificator : „şi altile mulţi de limba latinească, că de le-am socoti pre amăruntul, toate cuvintele le-am înţelege“ [2]).

Continuatorul lui Grigore Ureche în scrierea istoriei Moldovei, marele logofăt Miron Costin a făcut şi el, se ştie, din aflarea originii neamului său o preocupare de căpetenie. Cele cîteva versuri adăugate la Psaltirea lui Dosoftei, stihurile despre „descălecatul ţării“, cuprinse în Predoslovia la Letopiseţul Ţării Moldovei, scrierile sale în limba polonă prin care dorea să demonstreze vecinilor de la nord originea romană a românilor şi, apoi, *De neamul moldovenilor*, sînt mărturii peremptorii ale unor continui frămîntări ce i-au dominat viaţa, ale cercetărilor întreprinse şi a unor răspunsuri pe care le-a găsit şi le-a comunicat. Lucrarea, *De neamul moldovenilor* trebuie considerată, în acest sens, cum bine s-a afirmat, „primul tratat savant consacrat exclusiv originii neamului“ [3]). Această lucrare sintetizează, încă din Predoslovie, concepţia lui Miron Costin asupra originii românilor : „Biruit-au gîndul să mă apucu de această trudă, să scot lumii la vedere felul neamului, din ce izvor şi seminţie sîntu lăcuitorii ţării noastre, Moldovei şi Ţării Munteneşti şi românii din Ţările Ungureşti... că toţi un neam şi o dată descălecaţi sîntu“ [4]). În sprijinul ideii sale, Miron Costin aduce şi numele de român (rumân), afirmînd că „numele vechiu şi mai dreptu este rumân, adecă rîmlean, de la Roma“ [5]).

Contemporanul său muntean, eruditul stolnic Constantin Cantacuzino, preocupat de aceeaşi componentă fundamentală a neamului său, a formulat cu deosebită claritate, originea comună a tuturor românilor : „Însă rumânii înţeleg, nu numai ceştia de aici (din Ţara Românească n.a.) ce şi din Ardeal, carii încă mai neaoşi sînt, şi moldovenii, şi toţi cîţi şi într-altă parte să află şi au această limbă... Ce dară pe aceştia... tot români îi ţinem, că toţi aceştia dintr-o fîntînă au izvorît şi cură“ [6]).

---

[1]) *Ibidem.*

[2]) *Ibidem*, pag. 67.

[3]) A. Armbruster, *Op. cit.*, pag. 191 ; cf. şi *Gîndirea social-politică despre unire*, pag. 15.

[4]) Miron Costin, *De neamul moldovenilor*, în M. Costin. *Opere*, ediţia P. P. Panaitescu, Buc., 1958, pag. 241 ; cf. şi *Gîndirea social-politică despre unire*, pag. 15.

[5]) *Ibidem.*

[6]) C. Cantacuzino, *Istoria Ţării Româneşti*, în vol. *Cronicari munteni*, ediţia Mihail Grigorian, vol. I, Bucureşti, 1961, pag. 52.

Scanned with OKEN Scanner

Originea comună, unitatea și continuitatea românilor și-au găsit, la începutul sec. al XVIII-lea, cea mai amplă și competentă tratare în opera lui Dimitrie Cantemir. Prin *Hronic* (varianta latină) și *Descrierea Moldovei,* Dimitrie Cantemir și-a adus o contribuție substanțială, de înaltă competență la eliminarea unor false teorii despre originea și ființa neamului românesc. În paginile care urmează *Predosloviei,* D. Cantemir, adresîndu-se compatrioților săi demonstrează, pe baza unor puternice argumente științifice, tocmai originea romană comună, continuitatea elementului românesc în Dacia, precum și existența unei unități de idealuri politice : „fraților romano-moldo-vlahilor... numele și neamul Dumniavoastră, caria de mult s-au descălecat și de atuncea pînă acu necurmat lăcuiește în Dachia (adică în Moldova, în Țara Muntenească și în Ardeal), din tirania vechii uitări dezbătîndu-l, precum adevărați romani, de Roma cetățeni, și din toți a Italii lăcuitori aleși ostași să fiți“ [1]).

În lucrările sale Dimitrie Cantemir argumentează cu strălucită forță de convingere, nu numai originea, unitatea și continuitatea românilor, ci, și particularitățile psihice și spirituale ale acestora, apelînd la dovezi incontestabile, care aveau să aducă noi lumini, precum și motive de prețuire a trecutului nostru istoric de către opinia publică europeană. De altfel, celebra sa lucrare de valoare științifică națională și internațională, *Descriptio Moldaviae* a fost scrisă la cererea expresă a Academiei din Berlin, interesată în cunoașterea originii, a locului și rolului jucat în istoria civilizației continentului de către românii din această parte a vechii Dacii.

Vasta sa operă științifică, monumentală, enciclopedică, fiind larg răspîndită în perimetrul culturii europene s-a bucurat de o audiență deosebită și a adus servicii incomensurabile afirmării trecutului istoric și aspirațiilor politice ale poporului român. În sprijinul ideii de continuitate istorică a românilor în spațiul carpato-danubian, a dovezii că populația tracă rămăsese neclintită, eruditul om de cultură român aduce drept argument, faptul că izvoarele bizantine nu înregistrau nici o schimbare de populație, instalarea unor noi popoare în sud-est, așa cum pretindeau teoriile adverse procesului de continuitate [2]). Dimitrie Cantemir a relevat, cu deosebită forță de persuasiune, în lucrările sale, cele mai multe cu adresabilitate internațională, și faptul că certificatul nostru de naștere și de valabilă

[1]) D. Cantemir, *Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor,* în *Operele Principelui Dimitrie Cantemir,* publicate de Academia română, VIII, București, 1901, pag. 50—51.

[2]) Const. Drăgan, *Op. cit.,* pag. 221.

Scanned with OKEN Scanner

origine romană se află în mod elocvent, neîndoielnic, în cuvîntul „român" ca și „în limba noastră românească", în structura sa, în fondul de cuvinte provenind din l. latină. Aceasta constituie dovada de netăgăduit a latinității noastre, a apartenenței la familia popoarelor romanice. „Cuvîntul român — scrie Cantemir — ne este „numele de moșie", iar împreună cu „limba părintească (carea din românească sau latinească iaste (...) nebiruit martor iaste".

În Transilvania, unde procesul destrămării feudalismului era mai avansat decît în celelalte provincii românești, iar asupririi sociale a maselor i se adăuga cea națională austro-ungară, formarea conștiinței naționale a avut loc mult mai devreme iar afirmarea și manifestarea ei apare mult mai puternică. Concludentă în acest sens este poziția militantă a episcopului-Clain, care, încă din anul 1774 susținea în fața autorităților imperiale atît originea daco-romană cît și dreptul legitim al națiunii române la unitate politică, statală. El amenința autoritățile imperiale că va trece în fruntea credincioșilor în Țara Românească [1]) pentru a scăpa de apăsătorul jug al asupririi naționale.

Un rol cu totul excepțional în demonstrarea romanității românilor l-a jucat, se știe, Școala Ardeleană. Reprezentanții de seamă ai acestei grupări au demonstrat, pe baza unor izvoare documentare de primă importanță, descendența romană a poporului român de pe ambele versante ale Carpaților, caracterul latin al limbii române, militînd pe baza acestor fapte probante pentru unitate națională. Prin vastitatea materialului consultat în vederea realizării scopului pe care și l-au propus, opera reprezentanților Școlii Ardelene, a corifeilor săi, cu deosebire — Samuel Micu, Gh. Șincai [2]), Petru Maior, Ion Budai Deleanu — are valoarea unui adevărat „manifest politic". Conchizînd asupra datelor care atestă ocuparea Daciei de către romani și apariția poporului român, P. Maior arăta : „Deci romanii aceia, la anul de la urzirea Romei 858... trimiși de împăratul Traian, ca să stăpînească satele și orașele, cuprinseseră Dacia toată prin Banat pînă la Dunăre... De la acești stăpînitori ai Daciei romane este acel neam... carii pre limba lor se cheamă romani adică români" [3]).

---

[1] N. Togan, *Românii din Transilvania la 1733, Conscripția Episcopului Ioan Inochentie Klain de Sadu*, publicată după manuscripții, aflate la muzeul Brukental din Sibiu, Tipografia arhidiacezană, 1898, p. 18.

[2]) Manole Neagoe, *Prefață la Hronica românilor de Gh. Șincai*, Ed. științifică, București, 1967, pag. 1.

[3]) P. Maior, *Istoria pentru începutul românilor în Dacia*, Budapesta și Gherla, 1883, p. 11 ; cf. și *Antologia Gîndirii social-politice revoluționare și democratice românești*, pag. 51-52.

Scanned with OKEN Scanner

În toate epocile istoriei moderne pentru nici un alt popor romanic conștiința ascendenței latine, a romanității, nu a fost invocată atît de constant și de pertinent ca de români, datorită vitregiilor istoriei, numeroșilor detractori care din interese egoiste cu pronunțat caracter politic, au încercat și încearcă să ne tăgăduiască aceste nobile origini. Demonstrarea latinității, romanității și continuității noastre a reprezentat „reazimul constant și de nebiruit al unei lupte milenare pentru păstrarea ființei etnice“ [1]).

Conducătorii revoluției de la 1848 au acționat în același sens, afirmînd originile naționale, latinitatea și romanitatea, aspirațiile și idealurile românilor sub influiența spiritualității franceze și italiene, națiuni la rîndul lor de origine și cultură latină.

În epoca modernă neoclasicii și simboliștii au urmărit, în genere, apropierea noastră ca popor de popoarele și culturile romanice, văzînd în aceasta nu numai continuitatea unor tradiții, dar și rezolvarea aspirațiilor noastre naționale, îndeosebi emanciparea și împlinirea idealului de unitate națională, în granițele fostei Dacii.

Concomitent cu preocuparea pentru demonstrarea și afirmarea romanității, în planul etnicității, numeroși reprezentanți ai vieții spirituale românești au relevat, cu aceeași stăruință și forță de pătrundere *ideea dacică,* originea *daco-romană* a poporului nostru. [2])

Afirmarea pe multiple planuri a originii dacice a poporului român într-un articol ca acela al lui B. P. Hasdeu, intitulat *Perit-au dacii ?* (1860) reprezintă o reacție împotriva exceselor latiniste adîndeosebi în perioada Școlii Ardelene.

Imaginea și orizontul *Daciei* ca expresie geografică și tradiție istorică, nu a părăsit niciodată conștiința neamului românesc fiind evocată în toate epocile evoluției noastre istorice de către cele mai avansate personalități politice și culturale. Dacia latinizată prin limbă și cultură, simboliza în conștiința militanților pentru unitate națională temelia organică a viitoarei Românii, baza ei teritorială, națională și spirituală. Orice spațiu de pe o parte sau alta a Carpaților a fost pentru ei un spațiu din vechea Dacie, o parte integrantă, organică din teritoriul stăpînit de armatele lui Burebista și Decebal.

După cum remarcă istoricul Vasile Netea, nimeni n-a subliniat acest lucru cu mai multă pasiune patriotică și elocvență ideea originii noastre dacice decît marele latinist și corifeu al Școlii ardelene, August Treboniu Laurian, în a cărui operă se vorbește argumentat despre : *Dacia superioară, Dacia inferioară, Dacia transal-*

---

[1]) B. Teodorescu, *N. Iorga și educația maselor,* București, 1967, pag. 27.

[2]) Pentru Nicolae Iorga, fiecare colț de țară vorbește de dacism, de latinitate, de fapte de cultura, economice, de biruință și suferințele, dîrzenia strămoșilor ; Cf. B. Teodorescu, *Nicolae Iorga,* Editura Tineretului, București, p. 189.

Scanned with OKEN Scanner

pină, Dacia alpină, Dacia centrală, Dacia orientală, Dacia intramontană, Dacia ultramontană, Dacia inframontană, Dacia citramontană, Dacia supramontană ş.a.[1]).

În acelaşi sens trebuie consemnat faptul, de loc întîmplător, că numeroase reviste de prestigiu tipărite de cărturarii cei mai reprezentativi ai naţiunii noastre au purtat nume semnificative în ceea ce priveşte valenţele conştiinţei originii noastre daco-romane cum sînt : „Magazin istoric pentru Dacia", „Dacia literară", fondate de Nicolae Bălcescu şi multe altele. Este sugestiv, totodată, faptul că una din primele reviste ale mişcării socialiste din ţara noastră a adoptat denumirea de *Dacia viitoare*.

În numărul al doilea al organului de presă al socialiştilor români, din ianuarie 1883, intitulat semnificativ „Dacia viitoare", se arăta că „astă unire e incompletă. *Voim Dacia aşa cum ea fu*, fiindcă şi dreptul, tradiţiunea şi plebicitul, trecutul şi prezentul ne dau dreptul la o *Dacie Romană*, Transilvania şi celelalte părţi ale *vechii Dacii* unde românii sînt în majoritate trebuie să fuzioneze mai curînd sau mai tîrziu în statul român" [2]).

La rîndul ei, revista „Emanciparea", aparţinînd tot mişcării socialiste, milita pentru promovarea unor schimbări sociale de structură în *Noua Dacie* ce avea să se înfăptuiască, obiectiv formulat expres de către redactorii săi. Într-un articol al revistei se specifica : „Vrem *Dacia*, dar nu Dacia cămătarului, Dacia proprietarului, Dacia patrie a stăpînitorilor şi stăpînitilor" [3]).

Este de remarcat că folosirea denumirii de Dacia, ca simbol al unităţii de stat a poporului român, a avut o largă circulaţie în mişcarea de idei din România privind problema naţională, fiind frecvent utilizată de teoreticienii societăţilor cultural-patriotice şi politice care militau pentru unitate naţională, de altfel ca şi în producţia literară.[4]) Faptul indică influenţa puternică a ideilor paşoptiste asupra gîndirii şi acţiunii mişcării pentru unitatea politică statală a românilor din toate provinciile istorice.

---

[1] V. Netea, *Permanenţa unor valori esenţiale de civilizaţie. Emblemele continuităţii*, „Contemporanul" nr. 25 (754) din 20. VI. 1980, p. 5.

[2]) C. Titel Petrescu, *Socialismul în România*, 1835, 6 sept. 1940, Biblioteca socialistă, Bucureşti, 1946, pag. 55—56.

[3]) I. Bojan, *Mişcarea muncitorească şi desăvîrşirea unităţii naţionale*, „Tribuna" nr. 31 (591) din 29. V. 1968, pag. 1—6.

[4]) Astfel, apare semnificativă evocarea Dochiei, fiica lui Decebal, în poezia lui Alecsandri, Asachi, Bolintineanu. La Eminescu, un fragment din *Memento mori* este consacrat descrierii peisajului mirific al vechii Dacii şi eroismului legendar al dacilor în confruntarea cu armatele romane. Numeroase pagini din opera lui M. Sadoveanu sînt consacrate evocării Daciei, despre care afirma că a fost „un liman de viaţă uşoară ; de aceea împotriva ei au venit dezmoşteniţii lui Babel". Dominat de ideea trecutului istoric al neamului său,

Scanned with OKEN Scanner

În ultimele decenii ale secolului trecut în publicistica românească întîlnim numeroase reviste care cultivă cu fervoare ideea originii noastre bivalente, daco-romane.

Aceasta se reflectă pregnant îndeosebi în presa literară, din vechea Românie prin denumirea dată unor reviste de profil și anume : *Columna lui Traian, Traian* etc.

Apărută în 1869, revista (foaia) *Traian,* în conducerea căreia un rol proeminent l-a exercitat Bogdan Petriceicu Hasdeu (care încă din 1860 a criticat virulent excesele lantiniste în articolul *Perit-au Dacii ?),* a contribuit substanțial, ani la rînd, la făurirea și dezvoltarea conștiinței naționale, politice a românilor.

Un sprijinitor apropiat al mentorului revistei este D. Bolintineanu, care, aderînd la curentul latinist publică în același an (1869) *Viața lui Traian August, fondatorul neamului românesc.*

În articolul Program al revistei *Traian,* B. P. Hasdeu, după ce evocă semnificația istorică a revoluției lui Tudor Vladimirescu, a revoluției din 1848 etc. scrie : „A fi cineva român, iată singura noblețe, singurul titlu, singura ilustrațiune pe care noi o admitem", [1]) ceea ce subliniază preocupările, proiectele revistei în direcția formării conștiinței naționale.

Astfel, revista rezervă spații corespunzătoare pentru publicarea unor materiale cu caracter folcloric de inspirație patriotică națională. În direcția cultivării filiației noastre, apartenenței la ginta latină, încă din 1869, în coloanele revistei este evocată personalitatea lui Napoleon ca un simbol al latinității. Articolul este semnificativ, întrucît, apare înainte de izbucnirea războiului dintre Franța și Prusia, reflectînd astfel, sentimentele și simpatia noastră pentru poporul francez. B. P. Hasdeu citează unele cîntece populare inedite care evocă pe *Bunăparte* ca expresie a sentimentelor de prețuire de care împăratul se bucura în conștiința românilor. Astfel, sub titlul semnificativ *Napoleon cel Mare și Francia,* el publică integral două versuri inedite din *Cîntecul lui Bonaparte* [2]). Această lucrare este publicată în două versiuni : una moldovenească și alta ardelenească. De altfel, Hasdeu a publicat și alte materiale folclorice sosite din toate provinciile istorice, referitoare la originea românilor (Moldova, Muntenia, Transilvania, Banat, Bucovina) [3]). Con-

---

scriitorul se confesează că „după ce s-a isprăvit campania războiului celui mare" (primul război mondial n.n.) am găsit un aliment nou sufletesc în întregirea Daciei".

[1]) Ovidiu Papadima, *Folclorul în periodicele lui Hasdeu,* în vol. *Studii de istorie a literaturii române,* de la C. A. Rosetti la G. Călinescu, Ed. Academiei, București, 1968, pag. 221—234.

[2]) *Ibidem.*

[3]) *Ibidem,* pag. 234.

Scanned with OKEN Scanner

tribuții teoretico-istorice valoroase întîlnim și în coloanele revistei *Columna lui Traian* cu privire la legitimitatea luptei românilor pentru unitatea națională.

Românii, indiferent de categoria socială din care proveneau și de îndeletnicirile lor — așa cum am mai subliniat — au manifestat un puternic sentiment al istoriei, o receptivitate profundă față de problematica istoriei naționale și în acest context o predilecție pentru evocarea și demonstrarea nu numai a originii dar și a aderenței noastre nestrămutate la cultura și limba latină, la comunitatea popoarelor neoromanice.

În timpul misiunii sale diplomatice de la Paris, ca reprezentant al domnitorului A. I. Cuza, V. Alecsandri „se bucura sincer să afle documente despre istoria redescoperită a nației sale“ [1]), în micile prăvălii de pe malurile Senei profilate pe vînzarea cărților vechi. Imaginea țării sale îi încălzea sufletul. Consacra ore în șir cercetării unor documente și lucrări vechi de istorie, care, cuprindeau referințe cu privire la trecutul poporului său. În corespondența trimisă în țară scria entuziast: „Am cetit într-un volum apărut de curînd... că Justinian împăratul Bizanției s-a născut în Dacia dintr-o familie săracă de țărani... O știai aceasta ?“ [2]), ceea ce reliefează puternica rezonanță a țării lui Decebal și Burebista în conștiința viitorului rege al poeziei românești.

O mărturie elocventă a conștiinței latinității și romanității bardului de la Mircești, o reprezintă creația sa de valoare și rezonanță universală, *Ginta latină,* care avea să-i aducă în anul 1878 încoronarea în cadrul concursului de la Montpellier. Prin obținerea premiului juriului pentru cea mai bună creație a poeților de limbi romanice, în care erau evocate valențele nobile ale limbii și conștiinței latine, V. Alecsandri a demonstrat nu numai măiestria sa artistică, poetică, dar și forța simțămintelor naționale ale românilor, a originii lor glorioase latine.

Aceste concluzii se desprind și dintr-o scrisoare trimisă de poetul laureat lui Iacob Negruzzi: „Cînd am primit programul Societății (Felibrilor, n.a.) de la Montpellier, m-am hotărît a scrie și eu ceva nu însă cu sperare de a cîștiga premiul, *dar cu simpla idee de a trimite un specimen de limbă română,* spre a se constata *încă o dată rudirea noastră cu toate ramurile gintei latine*“. [3]) No-

---

[1]) Mihnea Gheorghiu, *Scrisori din imediata apropiere,* Ed. „Albatros“, București, 1971, pag. 96.

[2]) *Ibidem.*

[3]) V. Alecsandri, *Scrisori,* Buc., 1904, pag. 108—109; apud. Maria Platon, *Vasile Alecsandri, poeții felibri și Cîntecul gintei latine,* Ed. Junimea, Iași, 1980, pag. 99.

rocul a vrut ca toate poeziile prezentate la concursul de la Montpellier să fie mai slabe „decît a mea și astfel am ieșit eu triumfător".

Marele poet și patriot își exprima satisfacția că astfel „România e astăzi mai cunoscută în lumea învățaților" din occident și ceea ce-l bucura în mod deosebit era faptul că poezia sa „a motivat urările poeților latini pentru România" [1]), domeniu în care considera că a realizat un veritabil triumf.

Vasile Alecsandri vedea o legătură indisolubilă între acest succes literar al unui poet român și interesele politice ale României, subliniind, în încheierea scrisorii sale către Negruzzi : „Am cîștigat un nou drept la simpatiile marilor popoare de viță latină și, poate, că acele simpatii, răsărite pe cîmpul literar, vor rodi și pe cîmpul politic" [2]).

Problema romanității românilor și a continuității lor în Dacia a constituit, de asemenea, subiectul de predilecție izvorît dintr-o datorie științifică, moral-patriotică a celor mai de seamă istorici și lingviști români.

Într-o scrisoare diplomatică de răspuns la o circulară a guvernului țarist, prin care se condamnau revoluțiile din 1848 din Principatele Române și se contesta latinitatea românilor, marele istoric și om politic M. Kogălniceanu ținea să sublinieze răspicat următoarele : „Cum că noi ne tragem din Romani, n-avem trebuință de multe dovezi. Limba noastră, obiceiurile noastre, numele țării noastre, al poporului nostru (...) ne dovedește și istoria adevărește" [3]).

Eruditul istoric V. Pârvan, cel care avea să ne lase moștenire lucrarea monumentală *Getica,* cu prilejul susținerii unei dizertații consacrate împlinirii a optsprezece veacuri de la moartea lui Traian, va evoca, prin cuvinte profund emoționante, ideea de permanență a românilor în teritoriul Daciei de altă dată : „Cînd Roma ne-a lăsat singuri în cetatea lui Decebal etern-veghetorul, valul năvălirii barbare ne-a acoperit cu totul. Cum se prind de pămînt, proptindu-se în multele lor rădăcini copacii înecați de apele furioase ce vor să-i smulgă cu dînsele, așa ne-am prins noi cu toată tăria sufletului nostru de străvechea noastră țarină daco-romană, proptindu-ne în zidul munților noștri ca să nu fim smulși și tîrîți de puhoi.

Întreaga noastră putere ne-am cheltuit-o de atunci, Împărate, ca să stăruim pe pămîntul unde ne-ai pus strajă" [4]).

---

[1]) *Ibidem.*
[2]) *Ibidem.*
[3]) I. Coja, *Op. cit.*, p. 138.
[4]) *Ibidem.*

Scanned with OKEN Scanner

N. Iorga considera *Dacia* prin teritoriul și sufletul ei ca o țară a trecutului eroic, a „oamenilor pămîntului" miruiți cu „sigiliul Romei". În cadrul impresionantei sale opere științifice (alcătuite din peste 1250 titluri de carte și cca. 10.000 articole), o pondere însemnată au studiile consacrate demonstrării originii daco-romane a poporului român și combaterii teoriilor detractoare, deformatoare în problema continuității românilor în Dacia, precum și relevării caracterului latin al limbii și culturii române.

Referindu-se la opera reprezentanților Școlii ardelene : Șincai, Maior și Micu, N. Iorga scria cu profundă simțire patriotică, că în fața operei lor are viziunea unității, latinității neamului nostru. „Marii ardeleni văzură Roma — arăta el — și în mintea lor se făcu lumină. Orfanii își găsiseră părinții ; erau de neam bun, și se ridicară mîndri. Problemele romanității noastre se înfățișează cu o căldură exagerată, dar necesară. Și cînd, dincolo, noua religie era gata (în Transilvania n.a.) apostolii trecură munții (în Moldova și Muntenia n.a.), cu cuvîntul de viață și vestea bună pe buze" [1]).

Într-o prelegere universitară intitulată „Permanența noastră în Dacia", savantul spunea : „A susține o teorie a strămutării noastre peste Dunăre (teoria lui Rösler) înseamnă a se pune de-a curmezișul celei mai elementare logici care nu poate admite ca un neam ce avea o vechime de mii de ani, cu o tradiție de stat romană, să-și sfărîme rostul închegat într-o oarecare formă de civilizație. Nu există un caz analog în istorie" [2]).

Cu altă ocazie, N. Iorga arată că „pe urma legiunilor romane s-au dus funcționarii, dar a rămas populația de odinioară" [3]).

În sensul rezonanței ideii de latinitate în conștiința națională, savantul de renume mondial sublinia, cu legitimă mîndrie patriotică, faptul că în toate provinciile aflate sub dominație străină, în mod deosebit în Ardeal, „fiecare cuvînt românesc în care răsuna latina, constituia o mîngîiere pentru trecutul neamului nostru și o speranță pentru viitorul său" [4]), că „limba română prin structura sa latină a fost o nestemată pe care nimeni n-a putut-o rupe" [5]).

Tot astfel, opera lui Sextil Pușcariu și îndeosebi lucrarea sa de o valoare inestimabilă, Limba română, constituie o pledoarie temeinic argumentată pentru ideea de romanitate a românilor,

---

[1]) B. Teodorescu, *N. Iorga și educația maselor*, Buc., 1967, pag. 27.
[2]) Arhivele statului, Buc., Fond Direcția Poliției și Siguranței Generale, dosar nr. 39/1906, pag. 38—41.
[3]) *O conferință despre viața românească a Ardealului*, „Calendarul Ligii Culturale pe anul 1909", Vălenii de Munte, Tipografia „Neamul românesc", 108, pag. 23.
[4]) N. Iorga, *Istoria literaturii românești*, vol. 3, București, 1933, p. 59.
[5]) *Idem*, *Op. cit.*, vol. 2, 1926, pag. 21.

Scanned with OKEN Scanner

de continuitate și permanență a acestora în spațiul carpato-danubian și pontic. Autorul, în spiritul obiectivității științifice, subliniază expres că : „Noi stăm înfipți cu toate rădăcinile noastre, de mii de ani, în neîntreruptă continuitate în solul în care oasele strămoșilor noștri albesc alături de ale neamurilor care au rîvnit la bogățiile noastre“ [1]).

El demonstrează, pe baza experienței istorice de pretutindeni, faptul că nicăieri nu s-a întîmplat ca o populație de țărani și de păstori să se strămute de tot din locurile lor, ca apoi să se întoarcă, în pofida oricăror primejdii cu care s-a confruntat. Concluzia sa este că sinteza daco-romană s-a dovedit deosebit de viguroasă și persistentă, popoarele migratoare care se așezau pe teritoriul fostei Dacii fiind în cele din urmă asimilate „pentru romanitate“ [2]), cum se exprimă sugestiv autorul.

Conștiința romanității românilor, a apartenenței lor la civilizația latină se reflectă și în legăturile noastre permanente cu Italia, cu Roma, se exprimă în interesul românilor din toate generațiile pentru cunoașterea și receptarea civilizației romane, în numărul imens de pelerini români dornici să stabilească contacte directe cu valorile spirituale ale strămoșilor noștri.

Această latură importantă a conștiinței naționale și anume conștiința originii daco-romane a fost abordată în numeroase lucrări, studii și conferințe, cursuri universitare etc., ținute de neobositul conducător al „Ligii Culturale“ din secolul trecut, prof. univ. V. A. Urechia. Cu prilejul unui amplu discurs ținut în cadrul congresului „Ligii Culturale“ din mai 1893, V. A. Urechia referindu-se la originile poporului român arăta că aproape toți cronicarii noștri au susținut această origine daco-romană, „ba unii din ei bărbați ilustri le stat afirmă aceste origini latine ale românilor chiar în fața regilor unor neamuri străine, care regi, erau interesați tocmai ca românii să nu fie, ori barem să nu se știe latini“ [3]).

V. A. Urechia arăta că nu numai despre latinitatea românilor din Dacia Traiană aveau deplină conștiință cărturarii români ci și despre originea românilor macedoneni, etc.

Luînd cuvîntul la Roma, în 1899, cu prilejul unei impresionante festivități organizate din inițiativa sa, sub egida „Ligii Culturale“, la Columna lui Traian, savantul septuagenar spunea : „etnograful

---

[1]) S. Pușcariu, *Limba română*, ed. II, București, 1940, cap. 131—199; apud. Gh. Bulgăr, *Op. cit.*; pag. 109.

[2]) *Ibidem.*

[3]) Biblioteca Academiei, Cabinetul de manuscrise. Arhiva V. A. Urechia, Mapa V. Manuscris 6; cf. și Biblioteca V. A. Urechia Galați. Arhiva V. A. Urechia, Fond divers neinventariat : Afișe, foi volante, programe.

cinstit care lucrează pentru dreptate și nu pentru interese de altă natură, cînd cercetează țările române, nu poate să nu ajungă la concluzia că românii și italienii sînt popoare de aceeași origine, și sînt frați adevărați. O singură diferență neînsemnată poate fi observată, că italianul ca frate mai mare, a rămas în casa părintească, și adeseori a pierdut din vedere sau poate că a uitat de tot că are un frate în depărtare, cîtă vreme românul nu a uitat niciodată casa părintească, Roma, care este și astăzi idealul vieții sale. Aceasta înseamnă că românul posedă o conștiință în mod neîndoios. Această conștiință națională latină se manifestă în toate direcțiile dezvoltării vieții națiunii române. Folclorul nostru, cronicile și legendele noastre vechi și noi sînt pline cu Roma și cu Traian" [1]).

V. A. Urechia sublinia cu căldura patriotică ce-l caracteriza, faptul că pentru poporul român tot lucrul măreț este opera lui Traian. „Excelențele voastre — spunea el adresîndu-se reprezentanților guvernului italian prezenți la festivitate — puteți fi încredințați că nu numai clasa cultă a națiunii posedă această *conștiință națională* latină, ci o are tot românul, fără deosebire" [2]).

În „Calendarul Ligii Culturale pentru toți românii" și mai ales în revista „Liga română" au apărut, continuu, numeroase articole de evocare a conștiinței etnico-istorice comune, a originii comune a poporului nostru. Într-unul din acestea, intitulat *Daco-romanismul* se arăta că „romanii stăpînitori și Dacii și Tracii latinizați s-au contopit într-un popor și în chipul acesta s-a născut poporul român de azi care stă în același raport față de anticii romani ca și francezii, italienii sau spaniolii" [3]).

Românii au simțit, întotdeauna, o atracție deosebită pentru Italia, pentru „Maica Roma", pentru „Cetatea eternă", văzînd în aceasta nu numai amintirea originilor noastre nobile, dar și centrul spiritualității latine. Pelerinii sau oamenii politici români s-au prosternat cu venerație la Columna lui Traian, văzînd în aceasta nu numai dovada cea mai elocventă a originii dar și a virtuților înaintașilor, a eroismului legendar manifestat de strămoșii daci, care, prin gestul suprem al lui Decebal și colaboratorilor săi a furnizat posterității un exemplu impresionant, de ceea ce se definește azi prin demnitatea și personalitatea, neatîrnarea unui popor.

Așa încît, toți vizitatorii noștri, toți marii cărturari sau oameni simpli din popor care poposeau la Roma și cu osebire la Columna lui Traian, făceau aceasta sub un dublu impuls al conștiinței na-

[1]) „Liga română", an. IV, nr. 40, 10 X 1899, p. 553; cf. și V. A. Urechia, *Festivitatea de la Roma*, București, 1899, p. 23—28.
[2]) *Ibidem.*
[3]) „Liga română" nr. 36 din 12 IX 1899.

Scanned with OKEN Scanner

ționale, deopotrivă de viabile și vibrante, și anume, conștiința originii dacice și în același timp sub imboldul conștiinței romanității, a latinității.

Considerînd Roma și Columna lui Traian sigiliul cel mai autentic al romanității, al descendenței noastre latine, ceea ce reprezintă expresia mîndriei noastre legitime ca națiune, numeroși exponenți ai spiritualității românești au ținut să aducă la cunoștința opiniei publice europene, pe cele mai felurite căi și ocazii aceste sentimente. Participînd alături de V. A. Urechia la festivitățile din anul 1899 organizate de Liga Culturală la Columna lui Traian, cunoscutul istoric și arheolog, Grigore Tocilescu, sublinia sugestiv, în sensul arătat, următoarele idei în alocuțiunea rostită: „Sîntem aici ca să venerăm Columna marelui nostru împărat; sîntem aici ca să spunem tuturor... că Roma e Mama noastră“ [1]).

Ideea latinității și a romanității a pus stăpînire pe inimile și conștiințele românilor determinînd în toate timpurile interesul și dorința arzătoare a unui mare număr de conaționali de a vizita Roma cu toate dovezile sale grăitoare privind obîrșia noastră milenară ca popor.

Printre cei ce au simțit puternic această chemare lăuntrică se numără și cunoscutul țăran patriot Badea Cârțan, originar din Transilvania (comuna Cârțișoara, Făgăraș). El a parcurs pe jos mii de kilometri pentru a cunoaște pe „tata Traian“ [2]) cum obișnuia să se exprime curent, dar și pe frații săi de aceeași stîrpe romană din Italia, Francia și Spania. Și nu s-a mulțumit să-i viziteze o singură dată, efectuînd în decurs de 20 ani mai multe călătorii în aceste țări sub impulsul conștiinței naționale, a conștiinței originii și a limbii comune.

Prima vizită la Roma, Gh. Cârțan o face în 1896 și va rămîne aici timp de patru săptămîni, fiind considerat printre numeroșii filo-români, eroul zilei. Marchizul Pandolfi a dat o masă în cinstea sa, explicînd invitaților că se înțelege cu românul mai bine decît cu un sicilian sau cu un muntean din Abruzzi.

Deosebit de sugestivă pentru dimensionarea conștiinței originii latine este discuția purtată de Badea Cârțan cu participanții la festinul organizat de marchizul Pandolfi. „— Vedeți dumneavoastră

---

[1]) Ștefan Pascu, C. Gh. Marinescu, *Răsunetul internațional al luptei românilor pentru unitate națională*. Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1981, p. 153.

[2]) Vasile Netea, C. Gh. Marinescu, *Liga Culturală și Unirea Transilvaniei cu România*, Ed. „Junimea“ Iași, 1978, p. 55; cf. și Octavian Metea, *Fii ai neamului românesc, Patriotul Badea Cârțan*, Buc., 1935, II, p. 22—28; V. Curticăpeanu, *Răspîndirea și prohibirea cărții românești în epoca dualismului, Badea Cârțan și rolul său în cultura românească*, „Studii, revistă de istorie“, 1964 nr. 6.

mîna aceasta (Cârțan le arăta mîna cu degetele răsfirate). Un deget de aici să zicem că este Italia, ăsta să zicem Francia, ăstălalt Spania, alături de Portugalia, iar ăsta mic e România" [1]).

Deputatul Matteo Imbriani, unul din marii prieteni și sprijinitori ai luptei românilor pentru unitate națională l-a dus pe Cârțan la Parlament, iar marchizul Pandolfi l-a invitat și-a vizitat Senatul. Cu acest prilej a legat prietenie cu deputatul Sanguinetti și alte personalități ale vieții politice și spirituale italiene. „Tuturor le vorbea despre dependența sufletească a românilor față de Roma, despre Traian ,Decebal și nașterea poporului român" [2]). Totodată, a ținut să înfățișeze cu amărăciune confraților italieni aspecte ale politicii de oprimare națională exercitată de imperiul dualist austro-ungar față de românii din Transilvania.

Literatura istorică consemnează că Badea Cârțan a fost primit și la Vatican unde a stabilit relații de prietenie cu cardinalul Rompalla, filoromân și el. Unii autori susțin că atunci cînd cardinalul l-a întrebat dacă este român, Cârțan a răspuns în limba latină „Cives romanus sum". De altfel, cunoașterea unor fragmente din limba latină de către țăranii români ardeleni nu este o noutate, deoarece, țăranul N. Herlea, membru al unei delegații care a depus o petiție de protest la Curtea imperială în anul 1894, s-a adresat la rîndul său publicului din Viena, cu prilejul unei întîlniri de simpatie făcută memorandiștilor, într-o corectă limbă latinească [3]), după cum evocă documentele.

Cu ocazia vizitei sale la Roma, din anul 1896, ca și a altora care au urmat, ca de pildă cea de o semnificație istorică deosebită din anul 1899, cînd l-a însoțit pe V. A. Urechia la festivitățile de depunere a unei coroane de bronz la Columna lui Traian, Badea Cârțan cîștigă noi prieteni pentru țară și idealurile noastre naționale din rîndurile personalităților Cetății eterne.

Interesul manifestat de un cioban român pentru Roma, pentru Columnă, pentru contacte directe cu lumea romanității și latinității are valoarea unui simbol, punînd în relief trăinicia conștiinței originii poporului nostru, puternica noastră adeziune la comunitatea latină.

Călătoriile românilor în Italia, indiferent de domeniul specialității, se identifică, aproape de fiecare dată, cu vizitarea Columnei Traiane, care a reprezentat și reprezintă în conștiința noastră na-

---

[1]) Ion Dinu, *Pe urmele lui Badea Cârțan*, Editura Sport-Turism, București, 1979, p. 54.

[2]) *Ibidem.*

[3]) Biblioteca „V. A. Urechia", Galați, Arhiva V. A. Urechia, Corespondență particulară a „Ligii Culturale" de la Cluj, fond divers, neinventariat.

țională un veritabil și „original, dar adevărat act de naștere al popoporului român“ [1]). Admirația sinceră, „mirajul Romei“ se vădește cu aceeași forță de pătrundere din toate scrierile românești, începînd cu opera cronicarilor și încheind cu lucrările contemporanilor : G. Călinescu, Zoe Dumitrescu Bușulenga sau M. Beniuc.

Atît istoricii cît și scriitorii, poeții, artiștii de toate genurile, simt o atracție magnetică pentru Italia, subiectele consacrate civilizației sale antice sau moderne constituindu-se ca subiecte de predilecție.

Istorici de mare prestigiu, de talia lui Pîrvan și Iorga, clasicii poeziei românești, Alecsandri și Eminescu, artiști plastici de valoarea lui Grigorescu etc., etc. sînt fascinați de spiritualitatea romană și italiană cărora le rezervă spații distincte în creația lor, acesta fiind „momentul estetic al receptării“.

În contemporaneitate putem vorbi de o Italie a lui G. Călinescu, Tudor Vianu, M. Ralea, Al. Rosetti, Lucian Blaga, Liviu Rebreanu, Alexandru Balaci, în sensul receptării și evocării valorilor sale istorice și culturale, precum și a relevării interferențelor cu spiritualitatea românească, a acelui „suflet comun“ al românilor și italienilor.

Contemplînd Columna lui Traian la Roma, Mihai Beniuc trăiește nostalgia reîntoarcerii ei pe pămîntul românesc. Dezideratul avea să se împlinească, într-un anumit fel, grație politicii culturale, profund patriotice a comuniștilor români, prin aducerea în țară a unei copii complete a acestui monument bimilenar, care evocă atît de grăitor trecutul glorios al neamului nostru.

O reușită sinteză a sentimentelor românilor față de Italia și „Cetatea fără de moarte“ (care în conștiința latinității noastre rămîne Roma) o datorăm valoroasei lucrări publicate de scriitorul ieșean, originar din Transilvania, Zaharia Sângeorzan, intitulată *Pelerini români la Columna lui Traian*. Pe bună dreptate remarcă autorul că „descoperind Italia, călătorii români și-au descoperit, de fapt, o a doua patrie“ [2]) în care sălășluiesc marii ctitori ai latinității noastre.

Se poate afirma că alternanța ideii dt romanitate cu a celei dacice, a constituit trăsătura specifică dominantă în manifestările atît de variate ale conștiinței naționale a românilor situați de o parte și de cealaltă a Carpaților, în toate perioadele de evoluție ale neamului românesc pe coordonatele timpului.

---

[1]) C. Daicoviciu, H. Daicoviciu, *Columna lui Traian*, București, 1966.

[2]) Z. Sângeorzan, *Pelerini români la Columna lui Traian*, Ed. Eminescu, București, 1979, pag. 9.

Scanned with OKEN Scanner

Zoe Dumitrescu Bușulenga în lucrarea sa *Sinteze și echivalențe umanistice,* remarcă cu legitim temei faptul că nu se știe dacă a fost mai puternică la împreunarea lor stîrpea dacică ori cea romană, ambele punîndu-și amprenta cu vigoare asupra personalității plurivalente a poporului român.

Incontestabil este însă, așa cum afirmă psihologia și istoria sa, că poporul nostru aparține deopotrivă ambelor stîrpii, deopotrivă de nobile și generatoare de virtuți.

În sprijinul concluziei noastre vin numeroase opinii ale celor mai străluciți exponenți ai conștiinței și spiritualității naționale a românilor. Astfel, Mihai Eminescu, neîntrecutul poet patriot scria sugestiv : „Daci sau Romani, Romani sau Daci : e indiferent, sîntem Români și punctum. Nimeni n-are să ne învețe ce-am fost sau ce-am trebuit să fim ; voim să fim ceea ce sîntem — Români“ [1]).

G. Călinescu s-a pronunțat întotdeauna pentru o abordare echilibrată și obiectivă a celor două surse polare ale originii neamului nostru și anume romanitate-dacism. El considera că orice exagerare într-o direcție sau cealaltă, într-un sens sau celălalt, așa cum s-au manifestat în decursul istoriei, se răsfrînge defavorabil asupra procesului de explicitare veridică a descendenței ca și a existenței noastre milenare în spațiul geografic carpato-danubian.

„Noi am făcut uz de latinitatea noastră indiscutabilă, dînd însă impresia că sîntem tineri“ [2]), în sensul că existența poporului nostru începe odată cu intervenția romană în Dacia, „și neglijînd substanța medulară“ [3]), respectiv obîrșia noastră geto-dacică cu rădăcini adînci în istorie, datînd cu milenii înainte de contactul cu romanitatea.

Călinescu ține să sublinieze, în mod necesar, că „Noi sîntem romani, ca francezii galo-romani“ [4]), în sensul dualității daco-romane a originii noastre, cu notele de etnicitate neschimbătoare esențialmente „primind limba și cultura latină“ [5]).

Autorul studiului *Specificul național,* la care ne referim, subliniază în concluzie că în fond, „sîntem geți și e mai bine a spune că în felul nostru am primit și noi succesiunea spiritului roman, pe

---

[1]) Vasile C. Nichita, *loc. cit.*

[2]) G. Călinescu, *Specificul național,* în vol. *Carmen saeculare valachicum* Ediție și Prefață de Vasile Netea. Ed. „Minerva“, București, 1979, pag. 75—76.

[3]) *Ibidem.*

[4]) *Ibidem.*

[5]) *Ibidem.*

Scanned with OKEN Scanner

care trebuie să-l continuăm de la longitudinea reală, fără mimetisme anacronice“ [1]).

Se poate afirma, că la un astfel de popor ca poporul român, „cu o istorie fascinantă“, [2]) cum sublinia și Karl Erdmann, personalitate științifică proeminentă, fost președinte al Comitetului Internațional de Științe Istorice în comunicarea sa inaugurală la al XV-lea Congres Internațional (București, august, 1980) „chiar dacă ar dispărea orice urmă istorică, viața și cultura s-ar desfășura potolit mai departe, fiindcă în fiecare membru al neamului trăiește o tradiție întreagă, nealterată, constituită din poezie și dans și cîntec și arhitectură și scoarțe și oale de lut, din mituri și vești ciudate despre cei care au fost, despre faptele și duhul lor“ [3]) și care-și au originea în daco-romanitate.

În concluzie, cele mai de seamă spirite ale neamului au înțeles cît de importantă este pentru identitatea noastră spirituală, pentru structura complexă a specificului național, conștiința și argumentarea obîrșiei de certă noblețe a poporului român, în sensul manifestării intensive a puterilor creatoare, cu efecte atît de durabile în cultura universală, aceasta este mai mult decît o lecție dintr-un manual de istorie, ci face parte din însăși substanța noastră spirituală, este certificatul nașterii și identității noastre ce dă dreptul la o existență liberă, de sine stătătoare și activă în concertul națiunilor europene. Este profund semnificativ faptul că *Programul Partidului Comunist* de făurire a unei noi civilizații, care ne oferă prospectiv, pe baze științifice, dar aureolată de un înălțător vis romantic, imaginea României de mîine, schițează mai întîi, în trăsături rembrandtiene, dezvoltarea istorică a poporului român, începînd cu acele bogate forme de civilizație spirituală și materială, aflate în contacte rodnice „cu unele din civilizațiile cele mai avansate ale antichității — greacă, romană, persană și altele“, cu împletirea celor două civilizații — dacă și romană — ceea ce „și-a pus amprenta asupra întregii evoluții istorice ulterioare a societății din acest spațiu geografic“ și care „a trebuit să ducă la luptă îndîrjită și necurmată pentru a-și păstra ființa, pentru a-și asigura continuitatea pe teritoriul în care s-a născut și dezvoltat, în ciuda vicisitudinilor istorice“. [4]) .

---

[1]) *Ibidem.*

[2]) K. Erdmann, *Cuvîntare rostită la deschiderea celui de-al XV-lea Congres Internațional de Științe istorice*, București, 1980, „Buletin quotidien“ nr. 1/1980, pag. 1.

[3]) Programul P.C.R. p. 27—28.

[4]) Zoe Dumitrescu-Bușulenga, *Sinteze*, p. 13.

Scanned with OKEN Scanner

VII. limba — coloana vertebrală a patriei și conștiinței naționale

După cum am văzut, în argumentarea originii daco-romane, îndeosebi a *romanității* poporului român, unul din argumentele cele mai imbatabile se referă la limba noastră care face parte din familia limbilor romanice.

Filosofia limbajului ne demonstrează că limba nu este doar un *mijloc de comunicare* între oameni, ci și modalitatea esențială de constituire a ideilor, de afirmare și dezvoltare a lor. Cu alte cuvinte limba nu e doar învelișul exterior al gîndului, ci esența sa lăuntrică. Această teză este însă valabilă nu numai pentru fiecare individ în parte, ci cu atît mai mult, pentru o națiune sau pentru un popor. Un individ poate adopta o limbă de împrumut, dar o comunitate umană este de neconceput fără o limbă proprie în care se exprimă sufletul ei tainic și prin care își construiește întregul piedestal istoric de cultură și civilizație.

Așa cum subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu la primul *Congres al Educației Politice și a Culturii Socialiste*: „Un rol primordial în supraviețuirea și dezvoltarea neîntreruptă a poporului nostru pe multiple planuri au avut conservarea și îmbogățirea limbii, precum și creația artistică populară care a cizelat continuu graiul strămoșesc, a cultivat virtuțile poporului, tradițiile înaintate și obiceiurile sale, i-au lărgit permanent orizontul de cultură“ [1]).

Conștiința națională, ideea de patrie cuprind ca nucleu activ, original și ireductibil *biografia spirituală a unui popor*, istoria faptelor sale exemplare, zestrea sa de gînduri și sentimente, de doruri și încercări de dureri și speranțe, de împliniri și eșecuri. La începuturile istoriei culturii moderne românești, Mihail Kogălniceanu vedea în istoria noastră cu atîtea fapte eroice, cu atîtea frumoase obiceiuri pitorești și poetice un izvor nesecat pentru făurirea unei

[1]) *Congresul Educației Politice și al Culturii Socialiste*, Editura Politică, București, 1976, p. 21.

literaturi naționale. Dar elementul cel mai trainic, mai rezistent față de atîtea încercări de desnaționalizare, expresia inegalabilă a *identității* cu sine a poporului nostru a fost limba — unica limbă romanică care a reușit, în ținutul cel mai oriental al romanității și în condiții deosebit de vitrege, să-și păstreze o uimitoare unitate, să probeze o inegalabilă vitalitate și plasticitate. Mihai Eminescu a vestejit cu indignare „stricarea limbii", subliniind că „limba noastră e singura în Europa care se vorbește aproape în același chip în toate părțile locuite de români". [1])

Limba este, putem spune, un fel de coloană vertebrală a conștiinței naționale. Kautski spunea că sufletul național se diferențiază după limbă. Cunoașterea limbii și strădania de a o îmbogăți este o condiție a formării și afirmării culturii, a dezvoltării și valorizării puterilor creatoare ale poporului.

Nu întîmplător, exponenții mișcării pentru unitatea națională au acordat o atenție deosebită în scrierile lor, în activitatea cultural-politică de formare și dezvoltare a conștiinței naționale a maselor, [2]) rolului pe care l-a exercitat în decursul istoriei limba în conservarea poporului român, a idealurilor sale perene. Cărturarul V. A. Urechia (participant la numeroase congrese internaționale de istorie și filologie, etnologie, folclor, reuniuni ale Uniunii Interparlamentare etc.) remarca pe bună dreptate că românii au considerat limba ca cel mai puternic factor al unității culturale, al ființei și existenței lor naționale. „Istoria culturii românești — afirma acesta — este istoria străduințelor națiunii întregi române pentru a-și menține unitatea de limbă și a o dezvolta în mod armonios și uniform, avînd conștiința deplină de glorioasele ei origini" [3]).

V. A. Urechia consideră că semnul cel mai distinctiv, factorul esențial, al conștiinței naționale îl constituie *limba națională*, apreciind totodată atașamentul unei națiuni pentru limba ei o dimensiune primordială a personalității sale. „Cînd se știe că limba este cimentul cel mai tare ce leagă om de om spre a constitui o națiune, și cînd, avînd asemenea convingere, un popor nu se dă îndărăt de la nici un sacrificiu pentru a și-o apăra *în contra ori-cine cearcă a* i-o răpi, ori măcar a o pune pe un plan îndepărtat și desonorator, asemenea popor probează că are vitalitate și că a lui este viitorul" [4]). În viziunea sa limba națională are deci valoarea unui principiu de uni-

[1]) V. Nichita, *lucr. cit.*

[2]) Cf. V. Curticăpeanu, *Mișcarea culturală românească pentru unirea din 1918*, Editura științifică, București, 1968, *passim.*

[3]) V. A. Urechia, *Discurs rostit la banchetul din seara de 18 mai 1893*, p. 3.

[4]) „Liga română", pag. 27—30, 31. VII. 1899, p. 419.

Scanned with OKEN Scanner

tate organică a unei națiuni, constituie depozitarul aspirațiilor sociale și rațională supreme și în același timp factorul polarizator al energiilor naționale, liantul care unește toate categoriile sociale în jurul și în spiritul intereselor naționale. V. A. Urechia considera, *cu legitim temei limba principalul instrument al creației spirituale,* o componentă sintetizatoare a spiritualității oricărui popor și cu atît mai mult a poporului român confruntat cu atîtea vitregii în decursul istoriei sale.

Totodată, el vedea în limba națională un important factor de perpetuare a particularităților naționale, psihice, ca și a conștiinței de sine, afirmînd, în acest sens, că : „Prin limbă, prin dragostea ei și-a conservat existența sa poporul român în decursul veacurilor“ [1]).

Pornind de la semnificația profundă ce-o are pentru conștiința unității naiționale a poporului nostru limba națională, omul de cultură român, releva necesitatea întăririi rolului societăților cultural-patriotice, chemată să cultive și să dezvolte dragostea pentru limba națională, să asigure unitatea culturală și apoi politică a românilor.

Exponenții societăților cultural patriotice, din această perioadă — rezervă, în genere, un loc aparte limbii naționale în cadrul analizei componentelor conștiinței naționale și a factorilor care au determinat manifestarea sa atît de puternică în decursul istoriei poporului român [2]). Astfel, C Naum, secretarul *Societății de cultură macedo-romane,* aprecia că „limba reprezintă un tezaur măreț, care ne îmbogățește, ne dă mîndrie, este intermediul prin care gîndurile pot fi traduse în luminoase cuvinte românești, că prin ea viața devine mai suavă“ [3]).

Societatea „Carpați“, fondată și condusă de tineri intelectuali transilvăneni, avînd sediul central în capitala României, a atras printre membrii onorifici și activi un mare număr de profesori universitari, studenți, poeți și scriitori de prestigiu, etc. care ridică la noi cote valorile naționale, rolul limbii române în formarea și cultivarea conștiinței naționale.

Se depun eforturi pentru asigurarea unei largi difuzări în Transilvania și Bucovina a celor mai valoroase opere din domeniul limbii și literaturii române, al istoriei naționale precum și a unor manuale școlare, reviste, ziare etc. unele tipărite chiar de către Societate în vechea Românie.

---

[1]) *Ibidem.*

[2]) Mircea Ștefan, *Începuturile Societății pentru învățătura poporului român,* Editura didactică și pedagogică, București, 1967, *passim.*

[3]) *Ibidem,* nr. 27—30, 31. VII. 1899, p. 421.

Scanned with OKEN Scanner

Printre membrii activi ai Societății „Carpați" s-a numărat și M. Eminescu, care alături de aportul său la modelarea conștiinței naționale a neamului nostru prin creația sa poetică de o valoare inestimabilă, are meritul de a fi abordat multidimensional problematica conștiinței noastre politice, spirituale și lingvistice într-o suită amplă de articole publicate în presa timpului.

În raport cu specificul capitolului de față se cuvine relevată viziunea poetului asupra rolului limbii române în conservarea ființei naționale precum și în făurirea unității naționale.

Constatarea revelatoare pe care o face poetul este aceea că dominația străină de veacuri și separarea tendențioasă, brutală și artificială a provinciilor istorice locuite de poporul nostru nu au putut frînge voința lui de conservare a limbii, unitatea sa lingvistică constituie liantul, catalizatorul legăturilor sale și a credinței în împlinirea aspirațiilor de libertate, unitate și independență națională, statală. Faptul acesta, scrie M. Eminescu, reprezintă „cel mai curios și mai important" [1]) dintre particularitățile existențiale ale poporului român. „Unitatea de limbă a românilor din toate provinciile în care trăiau — sublinia poetul patriot — este o realitate atît de mare și de energică, încît, nici ignoranța nici sila n-o pot ingădui" [2]). Aceste precizări constituiau o replică aspră împotriva teoriilor contestatoare.

Ideologii și conducătorii societăților cultural-patriotice sînt preocupați de a evoca totodată în numeroase ocazii, personalitatea, viața și opera acelor cărturari sau patrioți români care au adus contribuții apreciabile, în secolele anterioare, la propășirea limbii românești. În acest sens este meritorie și activitatea „Ligii Culturale" pe linia valorificării și popularizării operelor cronicarilor, precum și aniversării unor oameni de cultură, care, au contribuit la fundamentarea științifică a limbii naționale, între aceștia numărîndu-se Enăchiță Văcărescu și alții. Evocînd personalitatea acestuia, publicațiile „Ligii Culturale" subliniau că el este — părintele limbii române — acela care ne-a lăsat una din primele gramatici românești. Cuvintele dăltuite în versurile : „Urmașilor mei Văcărești *I* Las vouă moștenire *I* Creșterea limbii românești" erau rostite cu respect și gratitudine de membrii societății cu prilejul comemorării marelui patriot Enăchiță Văcărescu[3]) și a numeroaselor

[1]) M. Eminescu, *Identitatea de origine și limbă a poporului românesc*, „Timpul" din 14. VIII. 1882.
[2]) *Ibidem.*
[3]) „Liga română nr. 27—30, 31. VII. 1899, pag. 419—424.

conferințe publice consacrate aceste teme în perioada luptei pentru desăvîrșirea unității naționale.

M. Vlădescu, unul din militanții neobosiți pentru unitate națională, cu prilejul ridicării unui bust în Capitală, în memoria lui Enăchiță Văcărescu, arăta că s-a ajuns la această inițiativă nu numai pentru că cel aniversat a fost un mare pionier al culturii naționale, ci mai ales pentru că el „a deșteptat în noi dragostea pentru limba străbună, pentru care astăzi milioane de români luptă și suferă prigoniri sub cîrmuiri străine“ [1]). Același vorbitor sublinia cu fermitate că „în acest moment se cade să ne aducem aminte de acei frați ai noștri, care azi sînt tot atîția copii sufletești ai lui Enăchiță Văcărescu, căci ei continuă sub alte raporturi, pe alte întinderi ale pămîntului românesc, lupta lor pentru limba noastră națională“ [2]).

Revista „Liga română“, organul de presă al *Ligii* a publicat, în decursul anilor, mai multe articole prin care se reliefa rolul limbii în viața spirituală, în conservarea ființei naționale, a particularismului psihic și aspirațiilor poporului nostru, arătînd că există o strînsă legătură între libertatea națională și culturală, iar limba ca element component principal al culturii reprezintă temeiul libertății unui popor [3]). Autorul unui articol consemna că „în memoria înaintașilor care au luptat pentru limba națională și lege, toți românii trebuie să lupte cu noi puteri pentru apărarea acestora și astfel pentru dobîndirea libertății naționale“ [4]). S-a subliniat, de asemenea, că „poporul care ține la individualitatea sa, trebuie să țină cu statornicie la limba sa“ [5]).

Istoricul și literatul N. Iorga considera limba un element de unitate națională, o condiție sine qua non a existenței unui popor, a afirmării sale în comunitatea internațională. El sublinia, expres, că limba exercită un rol esențial, determinant asupra formării și dezvoltării conștiinței naționale, că există o legătură intimă, indestruotibilă între aceste două fenomene, deoarece, „o conștiință națională nu se creează din cuvinte străine poporului“ [6]).

Referindu-se la rolul limbii române în conservarea ființei naționale, N. Iorga atrage atenția asupra faptului că românii din Ardeal, secole la rînd și-au rezemat întreaga existență națională

---

[1]) *Ibidem.*
[2]) *Ibidem.*
[3]) „Liga română“ nr. 27—30, 31. VII. 1899, pag. 424.
[4]) *Ibidem*, pag. 419.
[5]) *Ibidem.*
[6]) N. Iorga, *Istoria literaturii românești, Introducere sintetică*, București, 1929, pag. 33—37.

Scanned with OKEN Scanner

pe limba și trecutul lor [1]). „În timpuri grele, limba română a fost o nestemată, pe care nimeni nu ne-a putut-o răpi". „Limba și ideile — scria savantul patriot — sînt elemente ale unității poporului" [2]). De altfel, numeroși străini aveau să ajungă la această concluzie și să sublinieze expres aceeași idee.*)

Marele cărturar N. Iorga a relevat, de asemenea, în repetate rînduri, cu spirit profund patriotic, valoarea de document istoric a limbii române, importanța ei pentru coeziunea și unitatea unui neam, pentru dezvoltarea culturii și afirmarea multidimensională a unui popor în civilizația societății umane [3]).

Cu legitim temei el ținea să amintească că în graiul românesc primii noștri cărturari au demonstrat *romanitatea și drepturile poporului român pe acest pămînt,* precum și faptul *că în limba țării s-a strigat asupritorilor despre originea lor nobilă ca popor de descendență romană* și despre drepturile la existență alături de celelalte popoare din comunitatea balcanică și europeană [4]).

Nicolae Iorga s-a manifestat ca un propagator neobosit al rolului limbii naționale în viața poporului nostru. Într-o conferință, prezentată la 12 martie 1906, la Universitatea din București, el arăta că limba este temeiul vieții oricărui popor, „cea mai scumpă moștenire a strămoșilor care au lucrat generație de generație, la elaborarea acestui suprem product sufletesc" [5]).

Din inițiativa sa în Capitală s-a pornit o campanie largă de promovare a limbii române în teatru, unde protipendada claselor conducătoare impunea piese interpretate în limbi străine. În sprijinul acestei acțiuni patriotice, N. Iorga a tipărit lucrarea *„Lupta pentru limba românească".* (Acte și publicații privitoare la *faptele din martie 1906)* [6]). Toți intelectuali animați de sentimente patriotice, din Capitală și restul țării, s-au solidarizat cu acțiunea savantului, relevîndu-se și prin aceasta trăinicia sentimentelor patriotice a slujitorilor culturii.

---

[1]) Idem, *Istoria literaturii românești,* vol. 3, București, 1933, pag. 59.

[2]) Idem, *Op. cit.,* vol. 2, 1926, p. 21.

*) Astfel, italianul Antonio Bonfini scria despre românii din Transilvania că aceștia sînt hotărîți să lupte și să se jertfească pentru apărarea și conservarea limbii naționale ca și pentru propria lor existență.

[3]) Dinuța Marin, *Actualitatea unor idei ale lui Nicolae Iorga privind importanța limbii poporului,* în vol. *Clasic și modern în învățămîntul superior,* Ed. „Junimea" Iași, 1981, p. 434—436.

[4]) *Ibidem.*

[5]) B. Teodorescu, *Nicolae Iorga și educația maselor,* București, 1967, p. 40—41.

[6]) Arhivele statului, București, fond Direcția Poliției și Siguranței Generale, dosar nr. 39/1906, f. 7.

Scanned with OKEN Scanner

Cert este că originea latină și unitatea lingvistică au constituit argumente prețioase, coroborate fiind cu cele istorice și etnografice, în favoarea tezei *continuității* și statornicirii noastre în Dacia romană. Gh. I. Brătianu face o comparație lămuritoare, favorabilă nouă. S-a spus despre Anglia, unde prima cucerire romană n-a lăsat în vocabularul britanic decît puțini termeni ce desemnează împăratul, drumul, zidul că nu e doar păstrătoarea unor monumente romane, ci este ea însăși un monument roman (A. Maurios, *Histoire de l'Angleterre*). „...Cum poate fi însă calificată o limbă care se servește de termeni latini pentru a-și exprima ideile esențiale, de o întrebuințare zilnică și împrumută de la cele străine termenii speciali, spre a desemna unele ocupațiuni și anumite profesiuni sau clase sociale ?"[1])

Limba română primitivă s-a născut în capitalele militare și administrative ale Daciei romane, a evoluat foarte repede iar cele patru dialecte ale ei (daco-român, aromân, megleno-român și istro-român) sînt atît de apropiate fonologic încît e de presupus, după Sextil Pușcariu, că „Românii au avut o locuință comună, unde inovațiile *lingvistice* puteau să se răspîndească în toate părțile prin comunicarea lor directă de la om la om".[2]) Dintre ipotezele enunțate de acest mare lingvist, dezvoltarea comună a vechii limbi românești a avut loc : a) numai în Dacia, b) numai în Balcani, c) în Dacia și în peninsula Balcanilor), Gh. I. Brătianu, în conformitate cu teoria migrației continui — Dunărea nefiind o barieră între populațiile romanității orientale de la nord și din sudul fluviului — se pronunță pentru cea de-a treia, ceea ce și explică mai firesc etapele ei de dezvoltare, înainte și după influența slavă ; că a existat o populație romană, protoromână care a rezistat și a rămas statornică în timpul și după cucerirea barbară, o dovedește și faptul că termenii esențiali și primordiali ai vieții de familie, ai vieții religioase, de economie agricolă și pastorală au avut origine și format latină, păstrată pînă azi, iar *Atlasul lingvistic* ne demonstrează prezența acestor termeni nu în regiunea Dunării, ceea ce ar fi probat aducerea lor din Balcani, ci în părțile de vest ale Banatului și Transilvaniei, adică în cele mai de seamă, mai intense nuclee de romanizare autohtonă. „Dăinuirea acestor cuvinte n-are nimic artificial, limba noastră fiind, din toate limbile romanice, cea mai populară și mai puțin influențată de latina clasică... Ea vădește în același timp conservatorismul

[1]) Gh. Brătianu, *O enigmă și un miracol istoric : poporul român*, p. 53.

[2]) S. Pușcariu, *Etude de linguistique roumaine*, Cluj — București, 1937, p. 68.

roman al acelor părți ale Daciei Traiane, unde colonizarea Romei a fost mai intensă și mai îndelungată : aici au fost așezările mai numeroase și mai înfloritoare, aici se mai păstrează și astăzi, în afară de Dobrogea urmele romane cele mai impunătoare". [1])

Tocmai această caracteristică a limbii și structura populației explică de ce limba română a fost înainte de toate o limbă țărănească, făuritorul ei originar a fost țăranul — elementul cel mai statornic în spațiul carpato-dunărean, cel ce a asigurat continuitatea, dăinuirea și devenirea unui popor de nobilă stirpe, de originală transformare a umanității în sensul unei noi etnogeneze. „Farmecul și expresivitatea specifică le-a căpătat de la făuritorul ei originar, care a fost țăranul... Limba noastră, cultivată numai de țărani, în legătură continuă cu pămîntul și cu lumea concretă, a păstrat expresia magică și naivă a omului simplu, o prospețime pitorească și colorată, ritmul vieții mișcătoare". [2])

Această statornicie a fondului latin, în ciuda modificărilor lexicale, morfologice și sintactice, exprimă nevoi permanente de comunicare și de comuniune a unor populații avînd aceeași matcă de geneză, trăind, de asemenea, un *substrat sufletesc* „din care iau naștere cele mai nuanțate schimbări de limbă". [3]) Apreciind în mod nuanțat limba ca închizînd în sine un potențial intelectual și afectiv, ca expresie a spiritului în care se oglindește nu numai „felul particular de a gîndi și simți al unui popor, dar întreaga lui structură socială", Th. Capidan apreciază aspectul balcanic al romanității noastre ca formîndu-se odată cu epoca de plămădire a poporului român, deoarece „romanitatea noastră își desăvîrșește individualitatea pe la sfîrșitul secolului al VII-lea sau începutul secolului al VIII-lea". [4]) Aceasta presupune *„unitatea teritorială"*, *„un singur popor"* sub raport etnologic și lingvistic, iar limba sa comună este, firește, cea românească, persistența romanității pe întreg teritoriul de la nord și sud de Dunăre, în acea lume cunoscută sub denumirea de *Romania,* a constituit primul izvor și matcă a limbii române — limba unui popor ce avea să joace un rol civilizator de mare însemnătate și rezonanță istorică.

În monumentala sa lucrare, *Istoria limbii române,* G. Ivănescu, sintetizînd un bogat material de cercetare, aduce argumente noi în favoarea tezei că limba română s-a format și s-a desprins din latina populară începînd din veacul al III-lea și mai ales al V-lea, pînă în sec. VII — cum de fapt s-au petrecut lu-

[1]) Gh. I. Brătianu, *Op. cit.*, p. 57.
[2]) Liviu Rebreanu, *Op. cit.*, p. 286.
[3]) Th. Capidan, *Romanitatea balcanică,* în *Discursuri de recepție la Academia română,* p. 223.
[4]) *Ibidem,* p. 226.

Scanned with OKEN Scanner

crurile și cu celelalte limbi romanice, mai ales că, în această perioadă s-a produs o izolare politică și culturală a provinciilor romane, ceea ce a favorizat evoluții lingvistice divergente. Savantul român susține că schimbarea orînduirii sociale, a circulației bunurilor și oamenilor a fost condiția favorizantă a unor schimbări în limbă, dar cauza directă a acestora se află în baza de articulație tracică și dacică, deosebită de cea a populației italice și de cea a populațiilor romanizate din alte provincii ; se produce peste tot, deci și la noi, o adaptare a sistemului fonetic latin la noile baze de articulație, în condițiile feudale și a obștiilor sătești, cînd nu există o intensă circulație de la o regiune la alta. Este un proces de transformări fonetice care durează multe generații și chiar secole și în care limba nu se adaptează numai la o nouă bază de articulație, dar și la o nouă psihologie, deci o nouă structură psihică, un temperament deosebit și chiar o viziune proprie despre lume.[1])

În altă parte, autorul scrie : „așadar limba română, ca și toate celelalte limbi romanice, s-a născut pentru că trecerea de la o viață orășenească intensă la o viață rustică, parțial de tip feudal, parțial de tip gentilic, a permis, începînd mai ales cu veacul al II-lea e.n., manifestarea în limba latină populară a bazei de articulație autohtone : tracică și dacică la noi, celtă la francezi etc., precum și a bazei psihice și spirituale autohtone : tracică, dacică, celtă etc.

Cele mai importante schimbări sînt însă cele produse de baza materială a limbii. Ele au schimbat mult aspectul fonetic al limbii și au obligat sistemul gramatical și în parte lexical să se organizeze altfel. Totuși nu trebuie neglijate nici schimbările lexicale produse prin adaptarea limbii latine, care exprima o cultură orășenească, la o cultură rustică...“. [2])

Din punctul de vedere al temei prezentei cărți, este mai important să ne referim la rolul limbii în formarea conștiinței naționale a poporului, plecînd îndeosebi de la *originea latină* a limbii române, fapt recunoscut încă din epoca Renașterii de unii umaniști italieni ca Poggio Bracciolini și Flavio Biondo. Cel din urmă mărturisea că a avut ocazia de a-i auzi pe unii români vorbind de originea lor romană. După cum precizează savantul român G. Ivănescu, este vorba, probabil, de delegații români la Consiliul bisericesc de la Florența din 1439 — eveniment de răsunet și cu efecte durabile în epocă sau de unii români ardeleni trecuți la catolicism, care au vizitat

[1]) G. Ivănescu, *Istoria limbii române*, Editura „Junimea“, Iași, 1980, p. 183—184.

[1]) *Ibidem*, p. 184—198.

Scanned with OKEN Scanner

Roma. Această idee devenise deci de timpuriu o componentă a conștiinței naționale, dar ea a dobîndit temeiuri științifice de nezdruncinat în secolele XVIII și XIX datorită unor învățați străini și români ; asociată de regulă cu ideea de romanitate a poporului român, ea a jucat un mare rol în procesul de cristalizare și maturizare a națiunii române, a statului național modern, a conștiinței naționale a poporului român. Disocierea făcută între cele două idei, mai întîi de A. Russo și B. P. Hasdeu, nu a dus la părăsirea tezei latinității care se referă la lexicul fundamental, la structura de bază a limbii și nu la întregul fond lexical în care intră elemente slave și de altă natură. B. P. Hasdeu a asociat lexicul principal cu teoria despre *frecvența întrebuințării,* valoarea circulatorie a cuvintelor.

Așa cum observă și prof. I. I. Russu, *„etnogeneza* comunității social-etnice a românilor" a fost întotdeauna o problemă controversată, nu numai prin natura materialului documentar, dar și din considerente politice. Există însă un factor edificator pe care nimeni, nici chiar istoricii unguri nu-l pot contesta ; limba populară românească de origine latină, cel mai important document istoric și sufletesc al formării și dăinuirii noastre. Pentru reputatul cercetător problema cuprinde trei momente sau trei factori principali : 1) *fondul autohton* traco-geto-dacic ; 2) componența latino-romanică și 3) aportul slav ; a stabili valoarea și ponderea acestor trei factori înseamnă a descifra, cel puțin în parte ceea ce autorul numește „esența social-etnică primordială",[1]) deoarece „marea arhivă a trecutului românesc este *limba populară,* cu formele și structurile gramaticale și lexicale tipice, originale, un neprețuit depozit de vechi și autentic material documentar. Prin progresele realizate în secolul al XIX-lea de disciplinele istorice și filosofic-lingvistice s-a relevat mereu mai insistent și mai consecvent adevărul că limba vie populară este cea mai veche, cea mai vastă și fidelă oglindă a vieții istorice a comunității căci (cum spunea în anul 1879 lexicograful Alexandru Cihac) „nu avem nici un document mai vechi, mai fidel și în special mai popular decît limbajul pentru studiul diferitelor condiții sociale, atît morale, cît și materiale ale unui popor, influențele pe care le-a străbătut și elementele din care s-a constituit".[2])

Așa cum demonstrează Eugenia Ștefan, culegerea de Cazanii tălmăcite de Coresi — *Tîlcul Evangheliilor* (1567) și *Evanghelia cu învățătură* (1581) — acest „mărgăritariu și comoară ascunsă" care

[1]) I. I. Russu, *Etnogeneza Românilor, Fondul autohton traco-dacic și componenta latino-romanică,* Editura științifică și enciclopedică, București, 1981, p. 27.

[2]) *Ibidem,* p. 28.

Scanned with OKEN Scanner

stă la baza limbii române literare, „contribuind la fundamentarea unității sale și totodată la deșteptarea conștiinței naționale a poporului român... a constituit o adevărată revoluție în cultura poporului nostru...".[1]) Autoarea analizează și alte elemente de *salt calitativ* în evoluția limbii naționale din unghiul de vedere al slujirii, al afirmării *ideii unității naționale* — o adevărată „idee forță" cum o numea A. D. Xenopol — îndeosebi momentul Mihai Eminescu, cel care a dat limbii române o strălucire fără precedent, făurind o limbă literară demnă de surorile ei latine".[2])

Să reținem și această idee avînd un caracter concluziv : „Ca unul din elementele esențiale ale identității unei națiuni, limba română a constituit mijlocul direct de propagare a culturii, a tradițiilor, a celor mai înaintate idei sociale ale acesteia, constituind, totodată, unul din factorii esențiali și permanenți care au contribuit într-o măsură hotărîtoare peste veacuri la coeziunea dintre toți membrii națiunii noastre".[3])

Limba nu este așadar o simplă structură, o schemă moartă, ci expresie tulburătoare de mare autenticitate a vieții intelectuale și afective a unui popor. Pămîntul (natura sau mediul geografic) și limba reprezintă polii funcției care se configurează tot setul de valori ce alcătuiesc specificul național și conștiința națională. Toți acei români ce nu și-au trădat de bună voie patria, care au adoptat și s-au integrat siliți cîndva de împrejurări potrivnice, într-o altă patrie au rămas cu nostalgia nestinsă a pămîntului natal, iar limba română echivalează pentru ei cu însăși patria de origine. Cei ce trădează însă țara atrași de o propagandă dușmănoasă sînt mai mult decît niște dezrădăcinați, ei sînt dezumanizați, incapabili de a avea o nouă patrie deoarece patria n-o poți schimba așa cum îți schimbi pașaportul sau costumele, ea face parte din ființa noastră spirituală, din biografia noastră, pe care pierzînd-o sau repudiind-o, îți anulezi însăși temeiul unei autentice existențe spirituale, deoarece *„viața națională este un element de căpetenie a fericirii omenești"* — după cuvintele lui A. D. Xenopol.

Una din cele mai revelatoare dimensiuni și funcții naționale, spirituale, formative ale limbii, întîlnim într-o lucrare în proză aparținînd poetului N. Nicoleanu, scrisă sub influența gîndirii herderiene (Über den Ursprung der Sprache) în care, subliniază următoarele idei cu valoare de postulat : „Limba e cel mai scump tezaur al unui

---

[1]) Eugenia Ștefan, *Limba — factor de unitate națională*, în vol. *Națiune, suveranitate, independență*. Coordonatori : Ion Mitran, Nicolae Lotreanu, Editura politică, București, 1977, p. 283—284.

[2]) *Ibidem*, p. 288.

[3]) *Ibidem*.

popor. Fără limbă nu poate fi naționalitate, căci limba nu e numai acea suflare organică, care comunicîndu-se se preface în sunet, limba e expresiunea vie și intimă a sentimentelor, a ideilor, a intereselor, în fine a vieții și a viitorului în care trăiește, lucrează și sperá un popor de aceași origine și aceiași rasă." (națiune n.n.) [1]).

Intuind perfect pericolul împrumuturilor excesive intrate în limba română, penetrarea abuzivă a neologismelor, poetul relevă cu deosebită simțire patriotică legătura organică dintre exercițiul folosirii limbii materne și formarea conștiinței naționale : „Prin urmare, cînd limba maternă se supune puterii unei limbi străine, cînd vocea și autoritatea ei dispare din familie, din educațiune, din instrucțiune și relațiunile sociale, atunci se poate zice că amorul patriei, demnitatea personală și simțul moral a slăbit" [2]).

Citîndul pe Herder, N. Nicoleanu subliniază concluziv că „Cine iubește mai mult limba străină decît sunetele cele dulci ale limbii materne, acela nu e demn de numele de om", punînd astfel în relief o particularitate esențială a umanismului românesc care consideră apărarea, conservarea limbii naționale una din îndatoririle general-umanitare, precum și o condiție sine qua non, fundamentală, a conștiinței naționale, coloana sa vertebrală.

Un apartid este precum nefericitul erou al lui Chamisso, Schlemihl care și-a pierdut umbra, cu deosebirea că nefericirea, iar uneori ticăloșia sa este mult mai gravă ; el este un ins ce și-a sărăcit pînă la desfigurare *viața interioară,* lumea sentimentelor, a emoțiilor, a gîndurilor cu adevărat productive ce se nasc dintr-un dialog fertil cu acea realitate socio-culturală a patriei — singura ce poate da un sens măreț vieții, din care se poate plămădi ceva durabil sau, spre a-l parafraza pe regretatul și neuitatul poet cugetător Al. Philippide, singura lume viabială în care se poate căuta ceea ce durează.

---

[1]) N. Nicoleanu, *Versuri și proză,* nr. 201, *Pagini alese din scriitori români,* apud Zoe Dumitrescu-Bușulenga, Sinteze, *Op. cit.,* p. 26.

[2]) *Ibidem.*

Scanned with OKEN Scanner

VIII. dimensiunea istorică a conștiinței naționale, unitatea dintre tradiție și înnoire

Ideea unor valori arhetipale, a unor permanențe etnice în alcătuirea specificului național i-a dus pe unii la tendințe *tradiționaliste,* reducînd *originalitatea,* caracterul distinct al poporului sau specificul său național la aceste valori. Din acest punct de vedere, a fi consecvenți cu noi înșine, a ne conserva identitatea, înseamnă a ne întoarce mereu la origini, a ne iniția în tainele începutului, ale genezei. Dar conștiința națională — ca și specificul național — este o realitate spirituală istorică, deci perfectibilă, o sinteză de însușiri formate istoric și o permanentă deschidere spre viitor. Dealtminteri, tradiționaliștii absolutizează *nivelul etnic* al conștiinței de sine sau ceea ce în etnopsihologie se numește sufletul etnic, minimalizînd marile deosebiri ce există între un francez din vremea capetienilor, un german din vremea lui Barbarosa, un român din vremea lui Alexandru cel Bun, și cei de azi, ignorînd deci evoluția sufletului etnic. Mihai Ralea, care dă acest exemplu, scria în *Fenomenul românesc:* „Nu există un singur și același suflet etnic. Continuitatea vieții sufletești nu se poate stabili decît între momente imediat învecinate în timp. Istoria e creație veșnică". [1]) El arată mai departe că există trăsături de caracter ce durează secole, altele dispar mai repede, ceea ce nu exclude existența unui *fond comun* — eine *Grundstruktur,* a unor permanențe spirituale care se îmbogățesc ele însele cu fiecare nouă epocă de civilizație, cu fiecare mutație revoluționară în viața social -politică și spirituală a poporului. Rădăcinile conștiinței naționale sînt adînc implantate în istoria poporului, reprezentînd un trecut uman cristalizat în valori, o experiență proprie de viață și muncă, condensată în moravuri și obiceiuri, în moduri particulare de a privi omul și multiplele sale raporturi cu lumea, cu mediul cosmic, cu ceilalți oameni.

[1]) Apud, *Aestesis Carpato-Dunărean,* Antologie, postfață și bibliografie de Florin Mihăilescu, Editura „Minerva" București, 1981, p. 213.

Scanned with OKEN Scanner

În civilizația românească a existat întotdeauna un cult al trecutului istoric, al eroilor și faptelor glorioase ce au asigurat perpetuarea ființei noastre ca popor, personalitatea națională și interesele proprii — decantînd o bogată experiență de viață în norme și valori transmise din generație în generație.

Conștiința națională nu se reduce deci la *structurile etnice*, decurgînd din *valorile arhetipale* ci își asimilează continuu influențe străine și prefaceri înnoitoare — dar nu orice și oricum ci într-o manieră proprie, *ce, cînd* și *cît* e necesar în raport cu propriile sale interese, nevoi, preferințe. Tensiunea dintre continuitate și discontinuitate, se reflectă parțial în lupta dintre *tradiționaliști* care supradimensionau sau absolutizau deformat componentele traco-dacice și bizantino-orientale ale spiritualității românești, și *moderniști* care exagerau de asemenea deformat *romanitatea*, iar mai tîrziu influența Occidentului, mergînd pînă la negarea oricărei originalități autohtone. Oricum, ideea de continuitate și discontinuitate în procesul făuririi și selectării valorilor spirituale-politice, morale, naționale — a constituit și constituie una din dominantele conștiinței naționale a românilor, o preocupare esențială a fiecărei generații. Studierea atentă a învățămintelor istoriei, preluarea critică și continuarea experienței înaintașilor a reprezentat și reprezintă o particularitate a psihologiei poporului român, datorată în parte poziției sale geografice în acest perimetru european, vicisitudinilor de tot felul la care a fost supus.

Pentru un militant revoluționar ca Nicolae Bălcescu o componentă esențială a conștiinței naționale o constituie tocmai asumarea liberă a unui destin istoric și trăirea la un înalt diapazon sufletesc a valorilor istoriei. Nici nu este cu putință constituirea unui *etos revoluționar* în cultura patriei, în prospectarea și zidirea viitorului, fără luminile vitalizatoare, de îmbărbătare și învrednicire în virtuțile strămoșești ale istoriei. „Să deschidem istoria, cartea de mărturie a veacurilor, și luminați de filosofia ei, vom vedea că de optsprezece veacuri națiia română n-a vegetat, n-a stat pe loc, ci a mers înainte transformîndu-se și luptîndu-se neîncetat pentru triumful binelui asupra răului, al spiritului asupra materiei, al dreptului asupra silei...

Vom vedea pe națiia română ieșind deabia din vijelia năvălirii barbarilor, care o bîntui mai multe veacuri și o făcu împreună cu toată lumea ; o căuta mereu a-și constitui unitatea sa complectă și a se organiza înlăuntru după principiul egalității“.[1])

[1]) Nicolae Bălcescu, *Mersul revoluției în istoria românilor*, în *Opere*, Editura de stat pentru literatură și artă, București, 1952, p. 176.

Scanned with OKEN Scanner

În viziunea lui Bălcescu conștiința națională ca o conștiință istorică trebuie să înregistreze nu numai războaie, vărsări de sînge, chinuri, cumplite suferințe, dar și revoluția ca factor de progres, de prefaceri și „înălțare a plebeianismului la putere, sau după cum o formulăm noi : întregirea românului, vecinul, serful veacului de mijloc, în drepturile sale de om, de cetățean și de națiie". [1])

Bălcescu este cel dintîi care a făcut o caracterizare a revoluției de la 1821 care „a strigat *dreptate* și a vrut ca tot românul să fie liber și egal, ca statul să se facă românesc"), a revoluției de la 1848 care a fost prin excelență o *revoluție socială* deoarece fără proprietate, fără împroprietărirea țăranilor libertatea și egalitatea sînt minciună, și a revoluției viitoare care „nu se mai poate mărgini ca românii să fie liberi, egali, proprietari de pămînt și de capital și frați asociați la fapta unui progres comun. Ea nu se va mărgini a cere libertatea din afară, libertatea de sub domnia străină, ci va cere unitatea și libertatea națională. Deviza ei va fi *Dreptate, Frăție, Unitate*. Ea va fi o revoluție națională.

Aceasta este calea ce va urma revoluția română în viitor". [2])

Este limpede că numai în istorie, „această lumină a adevărului" o națiune poate găsi izvoare prețioase de învățăminte utile căci „Istoria este cea dintîi carte a unei nații. Întrînsa ea își vede trecutul, prezentul și viitorul" [3].) Cu condiția ca ea să nu se limiteze la biografia stăpînitorilor sau la șirul domnilor ci să ia în considerație instituțiile, industria, comerțul, cultura intelectuală, și morală, obiceiurile, modul de viață, adică partea cea mai interesantă a istoriei. Conștiința națională în dimensiune istorică ne dezvăluie sufletul unui popor, ceea ce este caracteristic individualității sale, dreptului său neprescriptibil de-a trăi liber. Izvoarele istoriei, în concepția sa sînt : poezia și tradițiile populare („Oamenii întîi cîntă, pe urmă scriu. Cei dintîi istorici au fost poeții. Poeziile populare sînt un mare izvor istoric... ele... ne zugrăvesc obiceiurile și ne arată ideile și sentimentele veacului...") ; legile, cronicile, inscripțiile și monumentele, scrierile ce zugrăvesc obiceiurile. [4])

Valențele istoriei naționale pentru constituirea conștiinței naționale au fost puse în lumină, în sugestive și vibrante imagini, și de Mihai Kogălniceanu în celebrul său curs, de *Istorie națio-*

---

[1]) *Ibidem*, p. 181.

[2]) Cf. Paul Cornea și Mihai Zamfir, *Gîndirea românească în epoca pașoptistă*. Editura pentru literatură, 1969, p. 316.

[3]) Nicolae Bălcescu, *Op. cit.*, p. 132.

[4]) Cf. Paul Cornea, *Op. cit.*, p. 289.

Scanned with OKEN Scanner

nală ținut la Academia Mihăileană, începînd din anul 1843. În prelegerea inaugurală el ținea să sublinieze rezonanța deosebită în conștiința poporului a unor momente și personalități istorice pe care nu se sfiește să le compare cu altele celebre intrate demult în conștiința istorică europeană. „Ce interes mare trebuie să aibă istoria națională pentru noi îmi place a crede că și dumneavoastră o înțelegeți ca și mine. Ea ne arată întîmplările, faptele strămoșilor noștri, care prin moștenire sînt și a noastre. Inima mi se bate cînd aud rostind numele lui Alexandru cel Bun, lui Ștefan cel Mare, lui Mihai Viteazul ; da, domnilor mei ! Și nu mă rușinez a vă zice că acești bărbați pentru mine sînt mai mult decît Alexandru cel Mare, decît Anibal, decît Cezar ; aceștia sînt eroii lumei, în loc că cei dintîi sînt eroii patriei mele. Pentru mine, bătălia de la Războieni are mai mare interes decît lupta de la Termopile și izbînzile de la Rahova și de la Călugăreni îmi par mai strălucite decît acelea de la Maraton și Salamina, pentru că sînt cîștigate de către români !“[1])

În formarea și dezvoltarea conștiinței patriotice, istoria are un rol de prim ordin deoarece în și prin istorie se cultivă dragostea și atașamentul pentru trecutul istoric, pentru faptele eroice și tradițiile poporului ce sălășluiesc „în moravurile nenumărate ce împestrițează întinsele noastre cîmpii“, în fapte de arme dar și în fapte de civilizație.

Un alt reprezentant de seamă al generației pașoptiste și al mișcării unioniste, Vasile Alecsandri — poet național al românilor, a extras din trecutul nostru istoric și din idealul național seva moral-patriotică a poemelor sale. Într-o cuvîntare rostită în cadrul cercului de filoromâni de la Paris, la sfîrșitul anului 1848, evocă *latinitatea* neamului și rolul românilor „de cetate a cezarilor în vechime“, de „prag al templului civilizației în veacurile de mijloc“.[2]) Europa are datoria morală „să țină socoteala de tot sîngele vărsat pentru apărarea ei“, de către poporul român, de aportul acestuia la coalițiile antiotomane, de eforturile proprii în stăvilirea expansiunii semilunii spre occident.

Dimensiunea istorică a conștiinței naționale, cultivarea și înnoirea tradițiilor au dobîndit o pondere mai mare pe măsura intensificării luptei pentru realizarea obiectivelor majore ce decurg din *idealul național* privind edificarea statului român modern, uni-

---

[1]) *Antologia gîndirii românești.* Secolele XV—XIX, Editura politică, 1967, Partea I-a, p. 347.

[2]) Vasile Alecsandri, *Opere complete, Proza,* București, 1876, p. 194—196, apud. Maria Platon, *V. Alecsandri, poeții felibri și Cîntecul gintei latine,* Ed. „Junimea“, Iași, 1980, p. 34.

Scanned with OKEN Scanner

tar și independent. Astfel, spre a lua un exemplu, în publicațiile „Ligii culturale“ care a jucat un rol de prim ordin în formarea unei conștiințe de cultură națională, se sublinia că „un popor care nu-și prețuiește trecutul, nu se încălzește și nu se însuflețește de amintirea dulce a faptelor mari din istoria sa, de amintirea luptelor ce le-a purtat pentru apărarea bunurilor sale cele mai scumpe, se poate privi ca o masă de indivizi pe cale de a se desființa cu totul, pierzîndu-și conștiința că fac parte dintr-o națiune ; un astfel de popor a renunțat la viitorul său și va fi bună pradă spre a fi subjugat și exploatat de un alt popor“. [1])

Într-un Manifest din 1897 al „Ligii Culturale“ către toți cetățenii țării, întîlnim referințe semnificative care evocă trecutul istoric al românilor „Istoria românilor de pretutindeni stă mărturie la vrednicia cu care ne-am îndeplinit rolul de cea mai depărtată santinelă a Europei civilizate. De aceea, acolo unde sîntem, avem dreptul de a fi cu fizionomia noastră de popor romanic pe locul stăpînit de noi neîntrerupt“. [2])

Contribuții esențiale în revitalizarea tradițiilor istorice și propulsarea lor în conștiința națională a epocii, ca o conștiință a prezentului și viitorului nației, au adus marii istorici ca A. D. Xenopol, N. Iorga, Gh. I. Brătianu, Vasile Pârvan ș. a.

N. Iorga era convins că investigarea trecutului cu pasiune și competență nu reprezintă doar o chestiune profesională a istoricilor, ci una de interes național deoarece „Un popor care-și cunoaște trecutul va ști să-și construiască un viitor luminos“. [3]) Cunoscînd, nu numai din cronici și hrisoave, dar și prin contactul direct, benefic cu toate ținuturile românești, unitatea sufletului românesc și patriotismul profund al românilor, N. Iorga a zugrăvit portrete de eroi ai neamului — Horia, Iancu, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul ș.a. ; el descoperă peste tot efigia unor mari bărbați care au potențat și întruchipat pînă la sublim vrerea și tăria lăuntrică a unui popor mîndru și viteaz, dar vitregit de istorie. Astfel, după o vizită făcută în Bucovina, profund impresionat de monumentele istorice de aici, îndeosebi la mînăstirea Putna, dedică un adevărat imn de slavă gloriei lui Ștefan cel Mare : „Aici în noaptea care-i poate fi mantie, el era cu noi, Ștefan al nostru, Voievodul. Împăratul nostru cel drept... Mergea cu noi în umbra nopții, între luminile cerului și luminile pămîntului, ducînd după dînsul întreg întune-

[1]) Liga română, nr. 42, 26 X 1897.

[2]) Biblioteca „V. A. Urechia“ Galați, Arhiva V. A. Urechia, fond, manifeste, afișe, programe, foi volante.

[3]) *Neamul românesc din Ardeal și Țara ungurească*, vol. I, București, 1906, p. 262—263.

ricul, pe aripile sale care atingeau munții, zările și depărtarea hotarelor noastre sîngerate. Sfînt și Impărat al tuturor țărilor, al tuturor oamenilor români, al tuturor celor ce comunică în această limbă". [1]) Marele istoric era preocupat de educarea patriotică a maselor prin conștientizarea unor mari simboluri extrase din istoria națională.

Conștiința trecutului istoric, a fost elocvent exprimată într-un *Memoriu* al studenților români din Bruxelles în semn de solidaritate cu mișcarea de eliberare națională din Transilvania, pe care-l adresează opiniei publice europene. Tinerii militanți români pentru cauza națională țineau să aducă la cunoștința umanității faptul că „conștiința națională a neamului nostru a fost totdeauna vie, s-a afirmat după vremuri în diferite forme și s-a transmis la noi, ca o tradiție sfîntă din generație în generație". Ei subliniau, totodată, în cuvinte impresionante că în condițiile „cînd popoarele din lumea întreagă se deșteaptă la o viață națională proprie, că astăzi cînd marile principii de libertate, egalitate și fraternitate au pătruns adînc pînă la masele cele mai profunde și au răzbătut departe, pînă dincolo de marginile continentului nostru, această conștiință națională ne zice mai cu tărie decît oricînd, că noi trebuie să rămînem români după cum au fost părinții noștri, că trebuie să vorbim limba lor frumoasă, să perpetuăm datinele lor, să ținem la legea lor și să dezvoltăm pe toate tărîmurile geniul național potrivit cu puterile și mijloacele noastre". [2])

Cultul eroilor neamului, *) a martirilor care și-au jertfit viața pentru marile idealuri și aspirații naționale a devenit într-o și mai mare măsură o componentă a conștiinței patriotice după primul război mondial în care poporul nostru a participat cu un mare tribut de jertfe pentru a-și desăvîrși *unitatea națională* — statală — ceea ce s-a reflectat în mod deosebit în viața literar-artistică, în întreaga noastră cultură.

După înfăptuirea Marii Uniri, Nicolae Iorga evoca în cuvinte patetice trecutul istoric al românilor, legătura dintre generații și continuitatea aspirațiilor naționale, afirmînd între altele : „dacă sîntem în stare să facem ceva, e datorită morților noștri, care n-au

---

[1]) B. Teodorescu, *N. Iorga și educația maselor*, p. 64.

[2]) „Liga română", nr. 31—34 din 31. VIII. 1897; cf. și Bibl. Acad., Cabinetul de manuscrise, Arhiva V. A. Urechia, map. X și VI.

*) M. Sadoveanu se confesează că a simțit o pornire lăuntrică de a străbate locurile, localitățile legate de istoria națională, de luptele domnitorilor patrioți; „...m-am dus să văd Varna și Cîmpia Mierlei, altădată am fost la Rovine unde au îndurat întîia oară ordiile lui Baiazid înfrîngere de la pămîntenii Valahiei".

Scanned with OKEN Scanner

murit întregi. Fiecare din noi este ce este, înainte de toate prin ce poate cuprinde din toată viața care a fost înainte...

Așa încît noi trăim, nu numai prin cei ce ne-au precedat dar și prin cei care vor veni după noi și care ne cheamă, din viitorul lor în prezentul nostru pentru a ne impune datorii și misiuni pe care altfel n-am curajul să le întreprindem..." [1]).

Din aceste cuvinte inspirate decurge o concluzie angajantă: trecutul înseamnă amintirea și legămîntul sacru al celor ce și-au jertfit viața pentru binele patriei, pentru libertatea și neatîrnarea ei, dar și depozitul de gînd, de faptă și simțire care s-a transmis din generație în generație și pe care fiecare generație are datoria să-l amplifice, să-l îmbogățească și să-l reproiecteze la o superioară scară valorică, ridicînd mereu punți trainice între trecutul eroic și viitorul optimist.

Este o trăsătură definitorie a ideii de patrie, formarea unei conștiințe vii a ceea ce este peren și deci contemporan, în tradiția noastră culturală — acel proces istoric de cumulare progresivă a unor fapte de civilizație în orizontul politic, etic și cultural al vieții care au însemnat nu numai salvgardarea ființei noastre în urgia vremurilor trecute, dar și o imensă contribuție la apărarea culturii europene și a independenței altor popoare din perimetrul geografic al Europei de est și sud-est.

Cînd ne referim la tradiție ca premisă a independenței avem în vedere acele fapte, valori, care, deși legate de anumite determinări concrete și purtînd marca unor situații existențiale precise, au un grad mai mare sau mai mic de perenitate umană, de universalitate a omului ca ființă socială ca *homo significans* sau ca *homo faber*. Important este să știm a descifra în moștenirea trecutului comorile de frumusețe, de adevăr și înțelepciune dincolo de pîcla uneori destul de deasă și sufocantă a mistificărilor de tot felul — ideologice și politice.

Cultivarea și asimilarea critică a tradițiilor culturale ale poporului român, ca și ale altor popoare, a constituit și constituie o componentă esențială a politicii culturale a Partidului Comunist Român și a statului socialist. În viziunea patriotică și internaționalistă a partidului nostru, cunoașterea științifică a tradițiilor culturale înaintate reprezintă pentru orice națiune o condiție necesară a formării și dezvoltării conștiinței de sine, a edificării civilizației comuniste a viitorului. De aceea secretarul general al Partidului Comunist Român, tovarășul Nicolae Ceaușescu, a subliniat de mai multe ori fap-

[1]) N. Iorga, *Dezvoltarea politicii externe a poporului românesc*, București, Editura „Cultura neamului românesc", 1920, p. 6—7, 23.

Scanned with OKEN Scanner

tul că punerea în valoare a marilor creații științifice și literar-artistice ale înaintașilor, a comorilor culturale făurite și transmise din generație în generație de talentatul nostru popor reprezintă o datorie de onoare, o chestiune de mîndrie patriotică în educația socialistă a maselor și în soluționarea marilor probleme social-culturale a prezentului socialist. Nici un alt partid, nici o altă mișcare politică din zbuciumata istorie a poporului român nu s-a identificat într-atît cu ființa națională a patriei, cu aspirațiile cele mai nobile ale întregului popor ca Partidul Comunist Român care vede în valorificarea materialist-istorică a tradițiilor culturale ale trecutului o garanție sigură a edificării unei societăți mai drepte și mai umane. Nu este întîmplător faptul că expunerea tovarășului Nicolae Ceaușescu la adunarea festivă consacrată a 60 de ani de la făurirea Partidului Comunist Român este intitulată *60 de ani de slujire devotată a poporului, de luptă pentru dreptate socială și libertate națională, pentru construirea socialismului și ridicarea bunăstării maselor, pentru independența patriei, colaborarea internațională și pace*. În această expunere se arată cu deplină îndreptățire : „Partidul Comunist Român este moștenitorul și continuatorul celor mai înalte tradiții de luptă ale maselor populare pentru formarea poporului român, pentru dezvoltarea limbii și culturii proprii, pentru afirmarea națiunii române și a statului național unitar — România. Ne mîndrim și-i cinstim pe toți aceia care au luptat și și-au dat viața pentru afirmarea și libertatea poporului nostru".[1])

Tradiția este o componentă esențială a conștiinței de sine a unui popor, biografia sa intelectuală, o carte de vizită pentru intrarea în istorie și deci în viitor.

Tradiția este coloana fără sfîrșit, a devenirii poporului ; ea nu reprezintă un depozit prăfuit de bunuri, ci un proces dinamic, mereu deschis, niciodată încheiat deoarece ea marchează fiecare generație dar este depășită de fiecare generație căci nici o generație nu poate fi un simplu transmițător de mesaj.

Tradiția este spiritul unui popor decantat de istorie și cristalizat în valori perene sau modul istoric de a fi al poporului.

Tradiția este sinteza de gîndire și sensibilitate, sinteză a timpului legendar mitic, care ne poartă spre origini arhetipale ale comunităților umane și a timpului istoric, ce fixează punți trainice în ascensiunea spre viitor ; sinteză altoită pe o geografie spiri-

[1]) Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la a 60 aniversare a creării P.C.R.*, Editura politică 1981, București, p. 7.

Scanned with OKEN Scanner

tuală în care natura originară *(natura naturans)* este prefăcută în *natura naturata,* în cultură, în grădini ale rodniciei minții și muncii. Rezultă că trebuie să facem o distincție între : a) tradiția raportată la timpul mitologic, la modele arhetipale mereu repetate și actualizate prin rituri de inițiere și b) tradiția raportată la timpul istoric în care întoarcerea la trecut are doar rostul de a hrăni idealuri culturale noi ale prezentului ; este un timp ce nu mai poate fi răbdător cu oamenii, ci e de partea acelora ce știu să-și apropie viitorul, să-l proiecteze pe temeiul de granit al trecutului cultural devenit prezent, ca pîrghie esențială a construcției noii societăți.

Tradiția culturală este expresia cea mai relevantă a dorului de nemurire a omului, este partea noastră de nemurire, este singura etnogeneză și axiogeneză posibilă a unui popor, ereditatea sa culturală specifică.

Tradiția este ființa noastră venită din adîncuri de istorie, măsură a capacității civilizatorice a unui popor.

Iată unele *criterii ale evaluării moștenirii culturale :*

1. *Criteriul ideologic de clasă* a fost multă vreme redus în chip arbitrar la teza leninistă a celor două culturi, interpretată dogmatic, simplist și reducționist. Împotriva unei atari interpretări, trebuie să reținem învățăminte ale istoriei, izvorînd dintr-o bogată experiență socio-culturală :

— cele două culturi nu se dezvoltă paralel, ca în eprubetă, pe drumuri cu totul distincte, fără atingeri, fără influențe reciproce, deci în stare pură, maniheist, ci se intercondiționează și se interpătrund într-un mod extrem de complex ;

— cele două culturi nu se contrapun într-o polarizare mecanică, ca și cum oamenii de cultură ar putea fi împărțiți în tabere distincte ; în realitate, linia de demarcație între cele două culturi, în măsura în care poate fi făcută, trece nu numai prin universul de creație al unui autor, dar și prin una și aceeași operă ;

— maturizarea luptei poporului, gradul său de conștiință și organizare au determinat evoluția celor două culturi în sensul întăririi continue, pînă la o realitate spirituală de mare anvergură a culturii socialiste și democratice.

2. *Criteriul axiologic :* conținutul tradiției este alcătuit din *fapte-valori* de ordin cultural ce se caracterizează prin unitate, ireductibilitate și nerepetabilitate. Tradiția nu formează deci un bloc unitar și omogen, de aceea nici nu poate fi negată într-un mod avangardist și nihilist, nici preluată în întregime fără spirit critic, fără discernămînt. Criterul axiologic reclamă o distincție necesară între valori și non-valori, preluarea și integrarea în prezentul socialist și în construcția viitorului numai a acelor fap-

Scanned with OKEN Scanner

te-valori caracterizate prin raționalism, umanism, democratism și progresism, care contribuie la realizarea dezideratului perfectibilității umane.

3. *Criteriul variabilității funcționale a tradiției :* dialectica tradiției — înnoire, se caracterizează prin aceea că, cu cît faptele-valori ale trecutului exprimă mai plenitudinar anumite situații existențiale, valențele spirituale, problemele specifice, modul de a gîndi și simți al unei epoci, cu atît gradul lor de pătrundere în contemporaneitate, capacitatea de a se constitui în trepte ascendente către viitor sînt mai mari. Tradiția este supusă deci, unor mutații funcționale de mai mare sau mai mică amploare și profunzime. Toți marii ctitori de cultură ai trecutului își sporesc în socialism forța de înrîurire, de modelare a sufletului românesc în contemporaneitate socialistă, deoarece însăși criteriile de judecată, capacitatea de asimilare și de reconstrucție a muncii sînt mai mari decît în epoca lor și decît în orice altă epocă. Și din acest punct de vedere, socialismul înseamnă un adevărat *salt calitativ* în continuitatea și discontinuitatea culturală a umanității, deoarece :

— are loc democratizarea actului de cultură nu numai la nivelul consumului cultural, dar și al făuririi valorilor (democrația valorilor și a creației) ;

— umanismul socialist-revoluționar duce la rafinarea criteriilor de valorizare pe temeiul unei cunoașteri științifice, filosofice și morale ;

— se realizează un fenomen benific de mare rezonanță, cu efecte durabile în progresul civilizației socialiste : *solidarizarea axiologică a tuturor valorilor* gîndirii și sensibilității, teoriei și acțiunii, sub călăuzirea valorilor politico-ideologice.

4. *Criteriul istoricității.* Relația dintre tradiție și contemporaneitate nu este nici de simplă succesiune temporală nici de simultaneitate în sensul morfologiei culturii. Contemporaneitatea nu este o simplă noțiune temporală, ci o noțiune istorică de relevanță axiologică, ea presupune înnoirea tradiției, funcționarea eficientă a valorilor, caracterul antientropic al culturii. Nu toți cei ce trăiesc azi sînt contemporanii noștri căci nu pot fi contemporani cu noi cei ce-și hrănesc gîndurile și-și direcționează faptele după structuri sociale perimate, anacronice, cei ce preconizează o politică rasistă a urii față de om sau o politică ecologică de pustiire a planetei de tot ceea ce condiționează viața, progresul echilibrat al civilizației. În schimb, toți cei ce au contribuit în trecut la îmbogățirea și în-

Scanned with OKEN Scanner

frumusețarea condiției umane, care ne-au transmis o moștenire de spirit încărcată de sensurile perene ale culturii pot și devin contemporanii noștri, participă alături de noi la edificarea viitorului. În acest sens, problema tradiției nu este o problemă a trecutului, ci a prezentului și a viitorului, prin amplificarea funcțională a potențialului său de semnificații *cognitive* și *axiologice*. Criteriul istoricității se opune atît *paseismului* — interpretare deficitară, simplistă a tradiției, redusă la coordonatele trecutului, fără deschidere formativă spre prezent și viitor, cît și *prezenteismului* — deformări a conținutului, a ierarhiilor de valori ale tradiției în funcție de interese și nevoi conjuncturale trecătoare ale prezentului, fără a ține seama de adevărul istoric, de adevărata semnificație a unor valori. De aici rezultă că evaluarea moștenirii culturale în lumina unor criterii de judecată contemporană înseamnă o adecvare de esență, integrarea valorilor sale într-un context istoric concret, cu efecte transformatoare de durată. *Ontologia tradiției* cu deschidere spre trecut, nu poate fi ruptă de *axiologia tradiției* cu deschidere spre universul cultural al prezentului și viitorului.

5. *Criteriul unității dintre național și internațional* merită o analiză separată, care este făcută într-un alt capitol al cărții, problema se află de mai multă vreme în centrul unor dezbateri de filosofia culturii, de sociologia și antropologia culturală. Să subliniem doar că năzuința legitimă spre universalitate, ca supremă omologare socială a valorilor culturii, nu poate ocoli sau ignora matricea și esența națională a culturii deoarece nimic nu pătrunde trainic în universalitate fără a explora și explica sau transfigura un segment particular și autonom al umanității, fără a fi în stare să privești lumea și să ți-o apropii din perspectivă națională. Tot atît de adevărat este că nici o cultură națională nu se poate dezvolta fără legătură cu alte culturi, nu se poate ridica pînă la nivelul superior al universalității general umane în afara marilor drumuri de evoluție, de benifică și rodnică interferență a civilizațiilor și dialog al culturilor.

Notabil este în acest sens și faptul că exponenții cei mai reprezentativi ai spiritualității românești au exprimat pregnant, în planul conștiinței legătura indisolubilă nu numai dintre cultura națională și cea universală dar și dintre istoria națională și cea europeană,

Scanned with OKEN Scanner

mondială, respingînd apriori orice tendință de izolare dar și de minimalizare sau ignorare a personalității culturii și istoriei românilor *.

*) Inegalabilul arhitect al romanului istoric românesc, M. Sadoveanu, scria semnificativ: „...am fost la Nicopole ca să caut locul bătăliei de la 1396 unde au participat cavalerii europeni și pămîntenii de la Dunăre împotriva prigonitorilor" turci. Sadoveanu relevă cu mîndrie patriotică că după cinci veacuri de la confruntarea militară, românii au reușit printr-o mare sforțare să învingă armatele otomane în războiul din anii 1877—1878, impunînd astfel recunoașterea independenței noastre naționale ca și a altor popoare oprimate din Balcani (Morminte, 1939).

Scanned with OKEN Scanner

IX. conștiința unității naționale

Unitatea națională a constituit o aspirație fundamentală a românilor în întreaga lor istorie. Uimitoarea unitate de limbă, de cultură, de obiceiuri, de etos spiritual a poporului român care a rezistat tuturor vitregiilor vremii, încercărilor de a i se contesta pînă și dreptul la viață, la o existență istorică de sine stătătoare, de desnaționalizare exercitată de marile imperii din această parte a lumii, nu-și putea găsi împlinirea vocației sale istorice fără desăvîrșirea în plan politico-statal.

Acțiunea de răsunet european a lui Mihai Viteazul nu a rămas doar un capitol de istorie ca multe altele, ci a pătruns în conștiința națională ca o faptă exemplară avînd parcă *valoarea arhetipală a mitului*. Putem spune, dealtfel, că premisele unirii Transilvaniei cu România sînt mult mai vechi decît actul politic cu valoare de simbol al lui Mihai Viteazul care a făcut pentru o clipă un vis milenar să prindă viață, să devină realitate. O clipă ce răsfrînge în ea o întreagă istorie. Vis milenar, deoarece unirea s-a născut pe însuși temeiul esenței noastre etnice și culturale ca o alcătuire firească organică. Nicicînd ea nu a fost (și nu poate fi) legitimă, stimulativă de fapte eroice exemplare în actele anexioniste ale unor cuceritori sau în atîtea formații statale hibride create și menținute prin violentarea dreptului ginților, pe care mersul inexorabil al istoriei le-a spulberat și le-a aruncat în neființă. În cazul țării noastre, după prima mare lecție de unitate politico-statală a lui Burebista, după vremurile frămîntate ale etnogenezei cînd atîtea puhoaie de năvălitori, atîtea tălăzuiri de populații migratoare nu au reușit să anihileze tăriile unui proces de rostuire etnică și statală cu rădăcini adînc înfipte în vechea istorie a Daciei și a Romei, unirea va deveni în veacurile ce vor urma după constituirea Țărilor Române visul cel mai scump, dorul permanent de legitimă împlinire istorică a marilor bărbați-domnitori, patrioți a căror vitejie a intrat repede în legendă, și a tuturor românilor.

Scanned with OKEN Scanner

Într-o Conferință susținută la Societatea Academică Română din Berlin la 24 ian. 1906, V. Pârvan înfățișează unirea ca izvorînd din adîncuri de istorie, din lupta continuă împotriva năvălitorilor, din polarizarea energiilor naționale în jurul unor mari domnitori ca Ștefan, Mihai, Ioan Vodă cel Viteaz și mulți alții. Tocmai de aceea, precizează tînărul istoric, idealul unității era înainte de toate unul popular, clădit pe un ocean de durere, de suferințe, de grabnice avînturi. Idealul unitar era o aspirație înnăscută din comunitatea de limbă ,simțire și cultură. În aceeași conferință, Pârvan spunea că idealul unirii presupune *cunoașterea* și *înțelegerea* tuturor celor de-un neam cu noi, iar pentru aceasta e necesară coborîrea în chiar mijlocul poporului, spre a afla aici specificul național, este necesară cunoașterea intelectuală, dar și înțelegerea de la inimă la inimă. Astfel *unitatea culturală* a tuturor românilor la care se lucrează cu spor va deveni o *unitate național-culturală* a întregului popor românesc. Așa cum îl concepe V. Pârvan, idealul național implică unirea deplină și ridicarea multiplă a poporului, dezvoltarea potențelor lui creative corelat cu programul pașoptist, cu crezul generației lui A. D. Xenopol, cu acel mesianism ce a însuflețit trei generații — idealul de luminare a poporului și de fortificare a lui. „Combativ și intransigent, lucid și profetic, el manifestă o ardoare juvenilă care e a vîrstei, un patetism în expresii convergente capabile să întărească sentimentul de solidaritate românească și să opună eventualelor agresiuni din afară o forță redutabilă". [1]) Îndeosebi pentru românii din Transilvania, conștiința națională a unității a constituit cel mai puternic resort sufletesc de psihologie socială și individuală, de existență și acțiune. Unirea politică a fost decisă unanim de Marea Adunare Națională de la Alba Iulia la 1 decembrie 1918, convocată de Comitetul Național Român, dar la înfăptuirea ei a contribuit lupta de veacuri a poporului atît pe cîmpurile de luptă pentru a-și apăra *ființa națională*, cît și prin lucrarea spiritului creator de limbă și valori culturale semnificative ce au reușit să transforme ținuturile sale de obîrșie carpato-dunărene, și pontice într-o geografie spirituală specifică, generatoare la rîndul ei, alături de o istorie dramatică trăită intens și participativ — a tipului uman românesc. A fost deci un act politic a cărui valoare și legitimitate istorică rezidă atît în trecut, în *continuitatea de esență istorică* a românilor din cele trei provincii, precum și unitatea de viață și idealuri cu celelalte naționalități, cît și mai ales în viitor în efectele durabile ale

[1]) Alexandru Zub, *Text stabilit, Studiu introductiv și note*, în Vasile Pârvan, *Scrieri*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1981, p. 128—129 (notă).

Scanned with OKEN Scanner

acestui act în ceea ce privește participarea creatoare și independentă a poporului român la făurirea istoriei.

Așa cum sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu într-un *Interviu* acordat Televiziunii Italiene, *crearea statului național unitar* prin unirea Transilvaniei cu România ca rezultat al luptei maselor populare, dorinței și voinței poporului român de a-și realiza *unitatea națională*, de a trăi într-un stat român unitar a reprezentat „continuarea firească a luptei împotriva asupririi străine, pentru unitatea națiunii române, pentru afirmarea sa liberă în rîndul popoarelor lumii" și „a deschis o perspectivă nouă dezvoltării forțelor de producție, științei și culturii, ridicarea nivelului general de civilizație al întregului nostru popor".

Numeroși cărturari și oameni politici au fost preocupați în istoria poporului român de acest vis secular al românilor — unirea într-un singur stat național în granițele Daciei — vis care a devenit o condiție și o necesitate obiectivă a progresului civilizației românești, un obiectiv major în strategia luptei naționale pentru apărarea și dezvoltarea patriei.

Vastă și diversă este literatura istorică, consacrată luptei poporului român pentru unitate. Multe din aceste lucrări au fost citate în paginile anterioare. O mențiune deosebită se cuvine a fi făcută cu privire la lucrările acad. Ștefan Pascu, unul din cei mai prestigioși istorici români contemporani : *Voevodatul Transilvaniei*, în două volume, *Marea Adunare Națională de la Alba Iulia*, *Răsunetul internațional al luptei românilor pentru unitate națională* (în colaborare cu C. Gh. Marinescu) și altele, ale profesorului și scriitorului Vasile Netea : *Pentru Transilvania*, *O zi din istoria Transilvaniei : 1 decembrie 1918*, *Lupta românilor din Transilvania pentru libertate națională* (1848—1881), *Spre unitatea statală a poporului român*, *Liga Culturală și unirea Transilvaniei cu România* (în colaborare cu C. Gh. Marinescu) ș.a.

Una din cele mai argumentate pledoarii în favoarea principiului de unitate națională în general și a românilor în special întîlnim în opera cunoscutului revoluționar ardelean George Barițiu, omul de aleasă cultură care a făcut atît de mult pentru propășirea vieții spirituale românești din toate provinciile istorice.

„Unirea națională este — în concepția sa — frumoasa deviză ce răsună din toate piepturile și deșteaptă duhurile cu putere multă" [1]). Autorul subliniază cu deosebit elan patriotic și temeinicie științifică faptul că „tăria și puterea unui popor, baza sa politică

[1]) George Barițiu, *Naționalitate*, „Foaie pentru minte, inimă și literatură", nr. 51, 18 XII 1844, p. 399—400 ; apud *Gîndirea social-politică despre Unire* (1859), *Culegere*, București, Ed. politică, 1966, p. 34.

Scanned with OKEN Scanner

de cumpănire, nădejdile sale, prezentul și viitorul său zac în unirea națională“ [1]), G. Bariţiu vedea în acest principiu imuabil al unităţii naţionale chezăşia „întăririi simţului moral al naţiunii“ , „învierea iubirii frăţeşti“ [2]), iar în caz de război, el considera că acesta inspiră, mobilizează întreaga naţie pentru apărarea libertăţii şi a neatîrnării sale [3]).

Militantul transilvănean aprecia în mod just că unitatea națională are în același timp implicații favorabile pentru orice popor și-n relațiile externe, în politica internațională, deoarece permite încheierea unor alianțe viabile, de pe poziții de demnitate și egalitate „capabile să dăinuie mai îndelungat decît alte alianțe politice“... [4]). Bariţiu dezvoltă o pledoarie politică în sprijinul materializării acestui deziderat național suprem, pe care-l definește ca fiind *un prea frumos duh* care face cinste națiunilor europene, românilor în particular, „în a cărui desfășurare se întemeiază tăria poporului și a patriei“ [5]).

O concepție originală asupra ideii de unitate națională a emis la timpul său istorcul și strălucitul om de stat M. Kogălniceanu. În optica sa unirea reprezenta „cheia bolții fără care s-ar prăbuși tot edificiul național“ [6]), o condiție fundamentală, determinată, sine qua non, în procesul manifestării plenare a capacităților creatoare și a idealurilor unei națiuni.

Unirea Principatelor era considerată un obiectiv politic major de către marele patriot, „singurul mod în stare de a consolida naționalitatea românilor, de a le da demnitate, putere și mijloace pentru a împlini misia lor“ [7]) de progres și civilizație în acest perimetru european.

În opera lui D. Brătianu, militant neobosit pentru cauza națională Unirea este considerată „singura temelie statornică a edificiului viitorului nostru ; fără dînsa, orice se va clădi, va fi clădit pe nisip“ [8]).

În ciuda fărămițării statale, specifice structurii feudale, ideea de unitate a românilor avea străvechi și solide temelii : comunita-

---

[1]) *Ibidem.*
[2]) *Ibidem.*
[3]) *Ibidem.*
[4]) *Ibidem.*
[5]) *Ibidem.*
[6])Cf. *Antologia gîndirii social-politice, revoluționare și democratice românești, Națiunea și problema națională*, Ed. politică, București, 1975, p. 61.
[7]) „Steaua Dunării“, nr. 1 din octombrie 1885; cf. *Gîndirea social-politică despre Unire*, (1859), p. 69.
[8] *Gîndirea social-politică despre Unire*, (1859), p. 82.

Scanned with OKEN Scanner

tea de origine și de limbă, omogenitatea structurii economice, ,sociale și culturale a întregului teritoriu locuit de români, consolidată de legăturile multilaterale dezvoltate de-a lungul istoriei între toate provinciile românești etc. După cum se știe, pe acest trunchi a fost grefată întîia încercare de unire a Țării Românești, Transilvaniei și Moldovei, înfăptuită de Mihai Viteazul, într-un singur stat centralizat. Prima unire s-a înscris pentru totdeauna, cu litere de aur în hronicul țării, acest act devenind un simbol strălucit, însuflețitor pentru toate generațiile care au aspirat spre constituirea statului unitar național român [1]).

Chiar dacă opera lui Mihai Viteazul n-a fost durabilă, datorită unor cauze interne și externe nefavorabile, ea a constituit un înalt exemplu și un imbold în luptele pentru libertate și unitate națională, ce au urmat în veacul următor. Deși temporară, această unire era izvorîtă din nevoia adînc simțită de înmănunchere a tuturor forțelor pentru înlăturarea asupririi străine. Ea a dobîndit putere de simbol și a răsunat ca un îndemn și ca o îmbărbătare [2]), în lupta poporului pentru făurirea statului național unitar român.

Cu toate că în epoca feudală Țările Române formau entități diferite, între ele au existat strînse legături, precum și tendința permanentă spre unitate politică, statală. Înainte de a căuta alianțe și legături cu ceilalți vecini, domnitorii Moldovei, Țării Românești și Transilvaniei au privit în mod firesc peste hotarele apropiate ale țărilor surori. În strînsă legătură cu dezvoltarea relațiilor economice, de-a lungul veacurilor s-au închegat strînse relații politice, militare, spirituale.

Ideea unității, fie a Țării Românești și a Moldovei, fie a acestora cu Transilvania, a fost exprimată tot mai frecvent și hotărît în secolele XVII—XVIII ceea ce pune în relief viabilitatea conștiinței naționale. Ea a fost susținută prin argumente de ordin istoric, prin argumente politice, lingvistice, spirituale, religioase, adesea conjugate. Proiectul reconstituirii unui regat al Daciei, apărut în negocieri ale diplomației secrete la sfîrșitul sec. al XVIII-lea, izvorît neîndoielnic din realități românești, proiectele de unire a Moldovei și Țării Românești ale unor boieri din primul deceniu al secolului al XIX-lea, preocuparea lui Tudor Vladimirescu pentru o strînsă conlucrare politică cu Moldova, includerea în *Regulamen-*

[1]) Nicolae Ceaușescu, *Expunere la ședința jubiliară a Marii Adunări Naționale consacrată sărbătoririi semicentenarului unirii Transilvaniei cu România*, Editura politică, București, 1968, p. 8.

[2]) Ion Gheorghe Maurer, *90 de ani de la cucerirea independenței de stat a României*, Ed. politică, București, 1967, p. 7.

Scanned with OKEN Scanner

tele Organice a cîte unei secțiuni consacrate sprijinirii procesului de unificare etc. sînt tot atîtea dovezi că realizarea unității naționale a reprezentat obiectivul politic fundamental în principalele momente ale istoriei acestei perioade, cu particularități de la o provincie la alta, constituind principala componentă a conștiinței naționale românești.

La 5 aprilie 1821, Tudor Vladimirescu scria mitropolitului Țării Românești și marelui vistier să ia legătura cu moldovenii, *„ca unii ce sîntem de un neam, de o lege și supt aceeași stăpînire"*, pentru ca „fiind la un gînd și într-un glas cu Moldova să putem cîștiga deopotrivă dreptățile acestora prințipaturi, ajutîndu-ne unii pe alții" [1])

În primele decenii ale secolului al XIX-lea, mișcarea social-politică din Transilvania și Banat, care avea ca obiectiv o „Republică română unită", amplifică tabloul general al luptei pentru unitate.

În aceeași serie trebuie inclusă și activitatea „Societății pentru învățătura poporului român", cu sediul în țară și la Paris, care reunea membrii din cele trei state românești și milita pentru materializarea ideilor unioniste [2]), a „Asociației literare a României", din care făceau parte români din toate provinciile a cărei menire politică era să realizeze „o acțiune generală din partea tuturor românilor — dacă evenimentele ar cere-o") [3]). Tot acum, unele organizații revoluționare din Banat cum a fost asociația secretă „Constituția" sau altele de la Sibiu, au preconizat în prima jumătate a secolului al XIX-lea crearea unui stat unitar românesc și înfăptuirea acestuia sub forma unei republici — Republica Românească Unită.

Grație lui N. Bălcescu, „Asociația literară a României" își intensifică activitatea. Acesta afirma în cadrul unei reuniuni : „Ținta noastră, socotesc eu că nu poate fi alta decît unitatea națională a românilor. Românismul e steagul nostru, sub dînsul trebuie să chemăm pe toți românii" [4]).

Ideea Daco-României anima intens conștiința națională a revoluționarilor români de la 1848, fapt semnalat și de unele reprezentanțe străine. Consulul austriac de la Belgrad, de exemplu, în rapoartele trimise la Viena releva, în 1847, existența a două so-

---

[1]) Emil Vîrtosu, *Tudor Vladimirescu, Glose, fapte, documente noi*, București, 1927, p. 103.

[2]) M. Ștefan, *Începuturile Societății pentru învățătura poporului român*, Editura didactică și pedagogică, București, 1967.

[3]) Cornelia Bodea, *Lupta românilor pentru unitate națională 1834—1849*, Editura Acad. R.S.R., București, 1967, p. 58.

[4]) N. Bălcescu, *Opere*, ediția G. Zane, vol. I, partea a II-a, 1940, p. 23.

Scanned with OKEN Scanner

cietăți secrete românești, „Tînăra Dacie“ și „Tînăra Românie“, care urmăreau realizarea unității politice a românilor.

În numele conștiinței unității naționale, se adresa și revoluționarul muntean C. A. Rosetti, în anul 1848 cînd afirma : „Fraților români din Moldova, uniți-vă cu noi, frați de dincolo de Milcov ; peste undele lui să întindem brațele, dorind cu înfocare a vă da sărutarea frăției și a libertății. Munteanul și Moldoveanul sînt toți români, sînt frați, o singură nație“ [1]).

În august 1848, V. Alecsandri scria lui N. Bălcescu, că dorința cea mai înfocată a moldovenilor este unirea Moldovei cu Valahia sub un singur guvern și sub aceeași Constituție [2]). La rîndul său, înflăcăratul patriot și revoluționar muntean, Nicolae Bălcescu sublinia prin cuvinte vibrante, care dimensionează fără egal valențele conștiinței unității naționale în epocă, necesitatea acestui ideal. „Vrem să fim o nație, una puternică și liberă — arăta acesta — prin dreptul și datoria noastră, pentru binele nostru și al celorlalte nații, căci voim fericirea noastră și avem o misie a împlini în omenire. Aceste condiții de putere, de care avem nevoie nu le putem găsi decît în solidaritatea tuturor românilor, în unitatea lor într-o singură nație, unire la care sînt meniți prin aceeași limbă, religie, obiceiuri, sentimente, prin poziția geografică, prin trecutul lor și în sfîrșit, prin nevoia de a se mîntui :... [3]). Strategul neîntrecut al revoluției de la 1848 își întemeia în mod strălucit teza sa privind legitimitatea înfăptuirii unității naționale, cu argumente profund întemeiate și anume trecutul istoric comun, comunitatea teritoriului, respectiv a condițiilor geografice, precum și identitatea de tradiții, obiceiuri, credință religioasă, sentimente patriotice etc. și care formează laolaltă structurile de bază ale conștiinței naționale. În concepția lui N. Bălcescu după înfăptuirea revoluției de la 1848, mai rămîneau de făcut alte două revoluții : „o revoluție pentru unitatea națională, și mai tîrziu pentru independență“ [4]). Aceasta conturează viziunea sa dialectică asupra raportului dintre lupta socială și națională, dintre obiectivele sociale și naționale ale revoluției, ceea ce constituie în ultimă instanță premisa necesară, indispensabilă pentru înfăptuirea altui mare deziderat național, și anu-

[1]) *Gîndirea social-politică despre Unire (1859)*, p. 141.

[2]) *Formarea statului național român. Lupta poporului român pentru independență națională*, Editura politică, București, 1964, p. 5.

[3]) N. Bălcescu, *Op. cit.*, p. 105.

[4]) *Gîndirea social-politică despre Unire (1859)*, p. 49—50. Pentru anul 1848, vezi detalii : Cornelia Bodea, *1848 la Români*, București, Editura științifică și enciclopedică, 1982, *passim*.

Scanned with OKEN Scanner

me, dobîndirea independenței, a neatîrnării față de cele trei imperii opresoare : otoman, austro-ungar și țarist.

Întreaga desfășurare a evenimentelor după anul în care Bălcescu exprimase sintetic dar genial marile obiective politice ce stăteau în fața națiunii, confirmă pe deplin și în mod strălucit, previziunea eruditului și talentatului conducător revoluționar.

Între personalitățile proeminente, care și-au dăruit întreaga viață idealului unirii românilor trebuie, de asemenea, rînduit cu prestigiu Costache Negri, despre care învățatul francez Saint Marc Girardin afirma, în urma unei convorbiri cu cărturarul moldovean, că a rămas surprins de judecata și înțelegerea nevoilor poporului [1]).

Încă din anii premergători revoluției din anul 1848, casa lui C. Negri din comuna Mînjina (fostul județ Covurlui) a devenit locul de unde au iradiat cele mai curajoase planuri politice, [2]) unde s-a plămădit mișcarea revoluționară și unionistă din ambele principate *).

„La Mînjina tineri osteniți și descurajați de greutățile misiunii lor prindeau o nouă putere pentru luptele viitoare ; moldovenii și muntenii aveau ocazia de a se cunoaște de aproape, de a se stima, a se iubi, a pune la un loc speranțele lor, a face proiecte mărețe pentru renașterea patriei comune... zic patrie comună, zic țară, pentru că la Mînjina nu mai erau moldoveni și munteni, ci români ; nu erau două țări pentru români ci o singură țară, o patrie comună. *Unirea exista în inimi*, ea se tălmăci în cuvinte și prinse rădăcini ca o plantă pe acel loc ars de soare și lipsit de plante nemuritoare ale pămîntului“ [3]).

Dintre românii ardeleni care se impun atenției pentru rolul lor proeminent în trezirea conștiinței naționale în timpul revoluției de la 1848 și în lupta politică ulterioară pentru înfăptuirea unirii românilor de pretutindeni, sînt demni de evocarea noastră Simion Bărnuțiu, cărturarul care a expus, la Blaj, revendicările

---

[1]) C. Gh. Marinescu, I. Brezeanu, *90 de ani de la moartea lui Costache Negri*, „Pagini Dunărene“, nr. 1 1968, p. 275.

[2]) Arhivele Statului Galați, fond Primăria Orașului Galați, dosar nr. 4/1969, f. 83 ; vezi și *Aspecte ale luptei pentru Unirea Țărilor Române în regiunea Galați*, Întreprinderea poligrafică Galați, 1959, p. 21.

*) Costache Negri a întrunit la 21 mai 1845 numeroși intelectuali din Moldova și Țara Românească : V. Alecsandri, M. Kogălniceanu, Alecu Russo, C. Negruzzi, Ion Ionescu de la Brad, Lascăr Rosetti, Ralet, Rolla (din Moldova), N. Bălcescu, maiorul Const. Filipescu, Ion Ghica (din Muntenia) și alți revoluționari.

[3]) P. D. Popovici, Gh. N. Munteanu-Bîrlad, *Comemorarea lui C. Negri la Galați*, Tipografia Nouă, Galați, 1912, p. 16—17.

Scanned with OKEN Scanner

maselor revoluționare [1]) și Avram Iancu, tînărul moț, care a fost conducătorul militar al acestora și a transformat munții Apuseni într-o adevărată cetate de luptă împotriva absolutismului dualist [2]). Gîndirea lor social-politică consacrată Unirii reflectă o impresionantă conștiință națională, patriotică.

Manifestare plenară a națiunii române, revendicarea unirii a constituit în fapt o preocupare majoră a revoluționarilor din toate cele trei țări românești. Ideea unității naționale a devenit piatră unghiulară și „cununa tuturor reformelor", așa cum o aprecia, în 1848, M. Kogălniceanu, latura cea mai vibrantă și elocventă a conștiinței naționale.

Prezența a peste 40 000 de revoluționari pe Cîmpia Libertății de la Blaj, la 3—15 mai 1848, precum și dezideratul: „Noi vrem să ne unim cu Țara", exprimat de aceștia, demonstrează cu pregnanță rolul determinant al maselor populare în lupta pentru înfăptuirea unirii naționale [3]), și în același timp faptul că acestea ajunseseră la o conștiință națională matură în ceea ce privește înțelegerea imperativelor politice imediate ale românilor.

Unirea din cugetele tuturor reprezentanților națiunii era exprimată prin participarea pe Cîmpia de la Blaj, alături de zecile de mii de români transilvăneni, a exponenților de seamă ai românilor din celelalte provincii istorice, între aceștia numărîndu-se N. Bălcescu, Al. I. Cuza, C. Negri ș.a. Adunarea de la Blaj, prin componența sa, maturitatea dovedită în cumpănirea lucrurilor și hotărîrilor adoptate a avut un rol crucial în desfășurarea luptei poporului român pentru unitate politică.

La rîndul lor, sub influiența maselor populare și a hotărîrilor de importanță istorică de la Blaj, revoluționarii moldoveni concretizează la Brașov la 12/24 mai 1848 în cele șase puncte ale *Principiilor noastre pentru reformarea patriei*, pe lîngă problemele social-politice, primordiale și necesitatea unirii Moldovei și Valahiei într-un singur stat independent. Considerente de ordin tactic îi determină pe moldoveni să nu includă în Program și Transilvania cu toate că la Blaj o înțelegere în acest sens se realizase între conducătorii mișcării pentru unitate națională din toate provinciile românești, așa cum am menționat mai sus. Peste cîteva luni, în august 1848, revoluționarii moldoveni refugiați la Cernăuți redactează prin

---

[1]) C. C. Giurăscu, *Transilvania în istoria poporului român*, Editura științifică, București, 1967, p. 97.

[2]) *Ibidem*. Cf. și Gh. Platon, *Geneza revoluției române de la 1848*, Ed. „Junimea", Iași, 1980, *passim*.

[3]) St. Pascu, C. Gh. Marinescu, *Răsunetul internațional al luptei românilor pentru unitate națională*, Editura „Dacia", Cluj-Napoca, 1980, p. 16.

Scanned with OKEN Scanner

pana lui M. Kogălniceanu, *Dorințele partidei naționale din Moldova* — o pledoarie convingătoare și impresionantă cu privire la legitimitatea unirii Principatelor Române, aceasta, constituind o aspirație seculară, spre realizarea căreia se concretizează întregul efort al românilor din toate provinciile istorice.

Ideea unității naționale se manifestă cu deosebită forță și în conștiința și manifestările maselor populare din Țara Românească, mai ales în conștiința „căuzașilor revoluției", care îmbinau organic dezideratele de eliberare și emancipare socială cu cele de unitate națională. Într-un raport trimis autorităților, colonelul Ion Voinescu, reprezentant al reacțiunii își arată îngrijorarea îndeosebi față de manifestările tineretului, care urmărea să formeze „o republică daco-română întinsă compusă din toți românii cîți se aflau supuși în alte state". [1])

Deși revoluțiile de la 1848 au fost înăbușite, acțiunile în direcția făuririi statului național unitar sînt continuate cu aceeași fervoare, atît în țară cît și în străinătate de către emigranții români. Conștiința necesității unității naționale se manifestă în continuare cu o forță de nestăvilit.

Tinerii revoluționari au desfășurat în anii următori o intensă propagandă pe plan extern în jurul ideii unității naționale a românilor, asigurînd publicarea unor articole favorabile *Unirii* în presa europeană, tipărind și răspîndind broșuri. În acest mod, cauza noastră națională devenea tot mai cunoscută și privită cu tot mai multă simpatie și interes de puterile europene, de opinia publică progresistă.

Pretutindeni în Europa, ideea de unitate polariza toți emigranții români, fiind susținută de numeroși oameni politici progresiști de prestigiu. Ion Heliade Rădulescu a avut la Londra, în această perioadă, martie 1849, o întrevedere cu personalități ale vieții politice cu care a discutat și susținut ideea de unitate politică a românilor din Austro-Ungaria cu cei din Moldova și Muntenia [2]). Tot el, într-o scrisoare expediată din Paris, la 5/17 decembrie 1849 revoluționarilor români din Brussa, aprecia starea de spirit din cercurile românilor emigranți în general favorabilă noilor țeluri : „nu e român fraților, care să nu arză în sufletul său de dorința de a se realiza odată o Românie tare și unită... Această dorință patriotică nu e o crimă ca s-o ascunză un român, ci este un cuget, o credință ; și nici o lege nu pedepsește cugetul, oricare va fi, necum un cuget lăudabil" [3])

---

[1]) *Ibidem*, p. 17.
[2]) *Ibidem*.
[3]) *Ibidem*, p. 64.

Scanned with OKEN Scanner

O altă serie de acte ale revoluționarilor români atestă, prin conținutul și permanentizarea lor, dimensiunea conștiinței unității naționale, hotărîrea realizării unor idei devenite condiție a afirmării intereselor supreme ale poporului român. Astfel, în decembrie 1849, din inițiativa lui N. Bălcescu a luat ființă la Paris „Asociația română pentru conducerea emigrației", care avea să reunească majoritatea românilor aflați peste hotare. Marele patriot, încrezător în izbucnirea unei revoluții europene și în triumful acesteia, căuta să pregătească mișcarea progresistă nu numai în Țară, dar și în străinătate [1]). O influiență considerabilă asupra opiniei publice europene în ceea ce privește drepturile românilor și aspirațiile lor, a avut-o în acest timp și lucrarea lui N. Bălcescu : *Question economique des Principautès Danubiennes*, tipărită la Paris, în 1850.

Tot la Paris, în 1851, studenții munteni și moldoveni au înființat societatea *„Junimea română"*, iar trei dintre membrii acesteia au editat în același an revista „Junimea română", care își propunea să pregătească opinia publică din Principate pentru a doua revoluție, ale cărei obiective trebuiau să fie : „Dreptate socială, unitate și independență națională" [2]). Aceste țeluri programatice, după cum se poate remarca, coincid cu cele formulate anterior de Bălcescu, ceea ce demonstrează influiența gîndirii sale asupra cercurilor militanților revoluționari și unioniștilor aflați în emigrație.

Cu același scop, de a întreține vii și de a înfăptui marile idei, C. A. Rosetti elaborează la Paris, *Apelul către toate partidele ;* ceilalți emigranți redactează manifeste, pe care le răspîndesc în Principate cu scopul de a menține treză conștiința națională a românilor și de a-i îndemna la lupta pentru unitate politică. Tot C. A. Rosetti a editat, la Paris, începînd din noiembrie 1851 și revista „Republica română", care, din 1853, continuă să apară la Bruxelles, ca organ al emigrației române, avînd drept țel fundamental unitatea politică a românilor. Revista a publicat o suită de articole teoretice pe teme semnificative, privind națiunea, conștiința națională, unitatea națională a românilor etc. sub semnătura celor mai de seamă conducători și teoreticieni ai emigrației române.

Ansamblul acestor date și fapte atestă largul ecou al cauzei unității politice în conștiința națională a celor mai înaintate spirite ale poporului. Menționarea și înfăptuirea idealului de unitate na-

---

[1]) I. Șendrulescu, *Lupta revoluționarilor români pentru unitate în perioada 1849—1853*, în vol. *Unitate și continuitate în istoria poporului român*, Ed. Academiei, Buc. 1968, p. 225—228 ; Cf și Leonid Boicu, *Diplomația europeană și triumful cauzei române (1856—1859)*, Editura „Junimea", Iași, 1978, *passim*.

[2]) *Istoria României*, vol. IV, Editura Academiei, București, 1964, p. 703.

Scanned with OKEN Scanner

țională înseamnă, s-a văzut, condiția conservării și afirmării ființei poporului român, a ideii unei patrii comune.

Purtătorii cei mai hotărîți ai ideii Unirii au fost însă, se știe, masele populare, forța socială decisivă care a acționat cu întreaga sa energie pentru înfăptuirea ei. Concentrînd în jurul lor celelalte pături și categorii sociale, interesate în realizarea unității tuturor românilor, conduse de spiritele cele mai înaintate ale timpului, Unirea din 1859 a fost, cum aprecia cuprinzător marele revoluționar Mihail Kogălniceanu „Actul energic al întregii națiuni".

Unirea Principatelor Române din anul 1859 (a Moldovei cu Țara Românească) a constituit, prin atracția exercitată de noul stat, pîrghia de susținere a eforturilor tuturor românilor ce mai trăiau sub stăpînirea străină [1]), spre desăvîrșirea unității statale. Ea a reprezentat, totodată, premisa necesară pentru dobîndirea independenței naționale în 1877. Ea a creat, de asemenea, condițiile necesare pentru realizarea marii Uniri din anul 1918, pentru înfăptuirea unificării statale a poporului român, pentru unirea laolaltă, în cuprinsul aceluiași stat național, a românilor de pe ambele versante ale Carpaților, respectiv din Transilvania și Bucovina. Împrejurările politice au împiedicat însă pe Cuza, în scurta lui domnie, să realizeze acest deziderat național. El avea să devină însă piatra unghiulară a programului tuturor luptătorilor patrioți care au trăit și acționat în spiritul continuării și lărgirii cuceririlor dobîndite. Din momentul unirii Principatelor, și pînă la adunarea de la Alba Iulia, care a proclamat unirea Transilvaniei și Bucovinei cu Țara, în decembrie 1918, toate marile acte politice și culturale ale societății românești s-au efectuat cu participarea românilor de pretutindeni, urmărindu-se sistematic, afirmarea solidarității și unității naționale [2])

Dorința de unire a Transilvaniei și Bucovinei cu România a manifestat-o întregul popor român situat de o parte și de alta a Carpaților. Ea este exprimată, deschis, în publicațiile vremii, în lucrările cărturarilor noștri, în adunările maselor populare, în inițiativele diplomatice, precum și în cadrul intervențiilor, demersurilor făcute pe lîngă opinia publică internațională. Toate acestea pun cu pregnanță în relief conștientizarea idealului politic național la masele largi populare din toate provinciile istorice, creșterea graduală și generalizarea conștiinței naționale, faptul că nu a existat nici un moment de pauză în lupta poporului nostru pentru Unire.

---

[1]) Ștefan Pascu C. Gh. Marinescu, *Op. cit.*, p. 27.

[2]) V. Netea, C. Gh. Marinescu, *Liga Culturală și Unirea Transilvaniei cu România*, Ed. „Junimea", Iași, 1978, p. 322—334.

Scanned with OKEN Scanner

La scurt timp după actul unirii din 1859, Al. I. Cuza primea, din partea istoricului și patriotului înflăcărat transilvănean, Al. Papiu-Ilarian, un Memorand prin care sublinia necesitatea cooperării strînse, în toate domeniile, dintre românii transilvăneni și cei din vechea Românie, reflectînd dorința arzătoare a ardelenilor de a se uni cu Principatele Române. „Românii din Transilvania în împrejurările de față — scrie acesta — numai la Principate privesc, numai de aici așteaptă semnalul, numai de aici își văd scăparea“ [1]). El releva, totodată, și aspectul reciproc al situației în sensul că, „fără Transilvania nici Principatele nu au viitor, fiind constrînse la o existență precară și dubie“ [2]).

Un alt cărturar, care a desfășurat o vie activitate în viața culturală și în lupta de eliberare a românilor din Transilvania, Timotei Cipariu, evocînd importanța actului Unirii din 1859 consideră aceasta ca și confrații săi transilvăneni, începutul unor înnoiri istorice care trebuiau continuate în lupta pentru demonstrarea originilor, afirmarea continuității noastre istorice și înfăptuirea unității politice : „Națiunea română, scria acesta, de aici înainte va fi solidară pentru corpul întreg. Pînă aici patria română, limba și naționalitatea ne-au fost călcate. *Am început, a ne elibera patria, (de asuprire națională n.a.), am început a ne elibera limba. Am început, domnilor, abia am început, dar nu am terminat, rămîne să continuăm și să terminăm*“ [3]). Și mai departe, subliniind necesitatea inexorabilă a continuării procesului de unitate națională, prin unirea Transilvaniei cu România, exprima, plin de încredere : „Bărbații de stat ai românilor vor îngriji pentru eliberarea perfectă a patriei române“ [4]).

În aceeași perioadă, bănățeanul V. Maniu se pronunța și el fără echivoc, în favoarea Unirii celei Mari.

Conștiința daco-română a poporului nostru, ideea unirii sale în granițele Daciei de altă dată, care avea o vechime de secole, a orientat ca o stea magică și scrierile istorice ale celor mai de seamă reprezentanți ai culturii românești din vechiul regat. Astfel, istoricul Bogdan P. Hasdeu, într-un studiu întocmit în 1867, scria că „chestiunea ce ne va preocupa în acest studiu de înaltă

---

[1]) **Al. Papiu Ilarion**, *Memorand despre raporturile românilor cu nemții, cu slavii și cu ungurii, în timp de pace și în cazul unei revoluțiuni în răsăritul Europei, prezentat principelui Cuza, în 1860*, în „Revista pentru istorie, arheologie și filosofie“, (1883) vol. I, p. 145—146; Cf. Ștefan Pascu, C. Gh. Marinescu, op. cit., p. 28.

[2]) *Ibidem.*

[3]) *Gîndirea social-politică despre unire (1859)*, Editura politică, București, 1966, p. 315.

[4]) *Ibidem*, p. 316.

Scanned with OKEN Scanner

politică nu este unirea cea mică, realizată deja între ambele ţărmuri ale Milcovului, ci unirea cea mare, de realizat de acum înainte întru toate pîraiele ce trebuie să se verse în oceanul românesc ; între toate acordurile, fără care nu se poate armoniza hora noastră naţională ; între toate pietricelele, cîte sînt necesare pentru a reconstitui anticul mozaic : Dacia lui Traian" [1]).

O propagandă susţinută în favoarea desăvîrşirii unirii o făcea şi ziarul „Dacia", care a apărut la Iaşi, încă în 1861, sub redacţia lui Gh. Petrescu şi a lui V. A. Urechia, menit să lupte pentru desăvîrşirea unităţii statale. În articolul programatic, apărut în primul număr al ziarului, redactorii făceau o adevărată profesiune de credinţă, declarînd : „Noi nu ne vom credea fericiţi pînă cînd trîmba Carpaţilor nu se va netezi dinaintea noastră, pînă cînd vîrfurile lor cele măreţe nu vor subzista decît ca să ne reclame faptele nemuritoare ale strămoşilor noştri" [2]).

M. Kogălniceanu declara în acelaş sens, cu autoritate, în parlamentul ţării, la 14/26 martie 1867, că Transilvania a făcut parte în trecutul poporului nostru din vechea Dacie, conchizînd, cu referire la dreptul românilor asupra Transilvaniei, că principiul naţionalităţilor este şi el în favoarea poporului român, deoarece „Principatul Transilvaniei, ca şi Banatul, sînt locuite în mare majoritate de către Români" [3])

O expresie a conştiinţei unităţii naţionale este şi răspîndirea, în 1867, a unei hărţi a *Daciei noi,* întocmită de A. T. Laurian şi în care erau cuprinse toate provinciile româneşti, libere (de asuprire naţională, n.a.) şi nelibere.

Manifestările conştiinţei naţionale şi acţiunile în sprijinul continuităţii luptei pentru desăvîrşirea procesului unităţii statale sînt tot mai numeroase.

La 15 mai 1868, un grup de intelectuali a redactat şi semnat la Blaj un act cunoscut sub numele de *Pronunciamentul de la Blaj,* în care autorii declarau că rămîn neclintiţi partizani ai revendicărilor formulate de naţiunea română în Adunarea de la Blaj din 3/15 mai 1848, ceea ce însemna o reafirmare a dezideratului românilor transilvăneni de a se uni cu Ţara [4]).

---

[1]) Ştefan Pascu, *Gîndirea istorică la Academia Română* 1867—1918, p. 13 ; Cf. şi Arhivele statului, Bucureşti, Manuscris nr. 1508, dosar B. P. Hasdeu.

[2]) „Dacia" nr. 1/9 martie 1861 ; Cf. Şt. Pascu, C. Gh. Marinescu *op. cit.,* p. 29.

[3]) „Monitorul", jurnal oficial al României, nr. 63 din 18/30 martie 1867, p. 370.

[4]) Cf. Gheorghe Bodea, (şi colab.) *Lupta antihabsburgică a maselor din Transilvania,* „Analele de istorie", nr. 5/1968, p. 14.

Scanned with OKEN Scanner

O manifestare deschisă, adînc simțită a conștiinței solidarității naționale, a aspirațiilor de unitate națională s-au înregistrat și în timpul războiului de independență. Mii de țărani și foști grăniceri din regiunile Brașov, Făgăraș, Sibiu și Hunedoara, erau gata de luptă și hotărîți să intervină alături de frații lor pentru dobîndirea independenței și desăvîrșirea unității de stat a României. În iunie 1877, căpitanul Moise Groza care trecuse munții și intrase voluntar în armata română, scria lui Aurel Mureșanu, cunoscutul militant revoluționar transilvănean, că : „așteaptă cu nerăbdare ziua declanșării ostilităților între români și turci pentru ca să se realizeze speranțele națiunii“ [1]), de independență față de Poarta otomană, ceea ce constituia o nouă premisă în lupta pentru eliberarea Transilvaniei și desăvîrșirea unificării statului național.

Contribuțiile și ofrandele românilor din localitățile aflate sub stăpînirea Imperiului austro-ungar, destinate înzestrării Armatei române, care sînt dovezi incontestabile ale sentimentului solidarității naționale, au atins cifre impresionante. În presa din Transilvania au fost reflectate cu profund elan patriotic succesele de arme ale României libere împotriva armatelor turcești în bătăliile de la Plevna, Griviția etc., cu riscul proceselor intentate împotriva redactorilor. Populația românească din Transilvania și Bucovina vedea în dobîndirea independenței României o importantă pîrghie de susținere a luptei sale de eliberare națională și de aceea a manifestat un viu interes față de acest eveniment crucial.

Istoricul A. D. Xenopol, unul din principalii conducători ai „Ligii Culturale“ din Iași, exprima magistral, încă din 1888, în prefața primului volum al lucrării sale *Istoria românilor din Dacia Traiană,* prin următoarele cuvinte, ideea necesității făuririi unității politice a tuturor românilor : „Poporul român nu poate năbuși o speranță ce încolțește în el de cîte ori își aruncă ochii spre toate acele părți unde răsună graiul românesc, anume că din păturile adînci ale unui viitor, oricît de îndepărtat, va răsări odată frumosul arbore al unirii tuturor românilor“ [2]). El își exprima credința neclintită în împlinirea acestui sacru ideal național, chiar dacă acesta avea să aibă loc într-un viitor mai îndepărtat. „Poate că mult timp vor trebui românii să mai aștepte întruparea acestei dragi vedenii ; dar, oricît ar fi să așteptăm — scria autorul — mărimea țelului să ne dea putere de a răbda, și întreaga noastră strădanie, întreaga noastră muncă să fie îndreptată numai și numai spre acest scop sfînt și măreț“ [3]).

[1]) *Ibidem,* p. 152—153.
[2]) A. D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană,* vol. I, Iași, 1888, p. 34.
[3]) *Ibidem.*

Scanned with OKEN Scanner

La sfîrşitul secolului trecut, odată cu înfiinţarea mai multor societăţi cultural-patriotice, între care, aşa cum am mai remarcat, un rol prodigios l-au exercitat societatea „Carpaţi“ (1882)' şi „Liga pentru unitatea culturală a tuturor românilor“, ideea unităţii naţionale ca esenţă şi sinteză a conştiinţei naţionale este larg abordată în publicaţiile acestor societăţi şi susţinută prin argumente ştiinţifice, obiective. De asemenea, acţiunile politice, manifestaţiile cultural-patriotice consacrate acestui nobil ideal naţional se intensifică, cunosc o amploare fără precedent la oraşe şi sate, în ţară şi peste hotare, întrucît membrii societăţilor amintite provenind din toate clasele şi categoriile sociale, considerau de datoria lor să se angajeze cu toată forţa elanului patriotic în lupta pentru unirea Transilvaniei şi Bucovinei cu Ţara.

Ideologii şi publiciştii societăţii „Carpaţi“ deşi în majoritatea cazurilor proveneau din rîndurile studenţilor, îndeosebi transilvăneni, cum este cazul lui Gh. Ocăşanu şi Gh. Secăşanu, demonstrează o înţelegere profundă a problemei naţionale a românilor, [1]) ceea ce se reflectă pregnant în suita de articole consacrate acestei probleme în coloanele valorosului organ de presă al societăţii, intitulat sugestiv, „Unirea Naţională“ şi despre care am mai amintit într-un paragraf anterior.

În cazul de faţă prezintă o importanţă incontestabilă gîndirea conducătorilor acestei societăţi, motivaţia lor privind caracterul obiectiv necesar şi legitim al obiectivului strategic privind înfăptuirea unităţii naţionale a românilor, despărţiţi prin graniţele artificiale graţie vicisitudinilor istoriei.

Într-un articol al publicaţiei amintite se sublinia că dorinţa de unitate naţională este un sentiment puternic, caracteristic întregului popor român, iar „misiunea societăţii „Carpaţi“ este de a dă o direcţie conştientă şi organizată luptei pentru materializarea acestui deziderat“ [2]).

De altfel chiar în articolul programatic carpatinii ţineau să-şi precizeze intenţiile, proiectele lor, subliniind expres, că, vor milita pentru a înrădăcina credinţa „atît de legitimă, că naţionalitatea (naţiunea n.a.) română nu va prospera în adevăr, că viitorul ei nu va fi asigurat, că însuşi statul român (vechea Românie, n.a.) nu-şi va realiza toate condiţiile unei neatîrnări depline, decît atunci cînd soarele libertăţii va luci deopotrivă pentru toţi românii“ [3]), în sensul unirii lor în graniţele aceluiaşi stat naţional. În concepţia so-

[1]) C. Gh. Marinescu, *„Societatea Carpaţi“*, (Contribuţia la lupta românilor pentru unitate naţională), „Argeş“, nr. 6/1968 p. 7.
[2]) *Ibidem*; cf. şi „Unitatea Naţională“, nr. 7, 1 ianuarie 1885.
[3]) „Unitate Naţională“, nr. 1 din 6 decembrie 1884.

Scanned with OKEN Scanner

cietății, înfăptuirea unității naționale apărea în mod necesar, ca un obiectiv strategic primordial, nu numai al mișcării naționale de peste Carpați, respectiv din Transilvania și Bucovina, ci, și al aceleia din vechea Românie, aceasta din urmă trebuind să fie „pirghia principală de susținere a tuturor eforturilor în direcția Unirii celei Mari."

Se impune deci atenției sublinierea făcută în articolul menționat, în sensul că independența și suveranitatea vechii Românii erau practic periclitate, afectate în condițiile în care provincii istorice românești, locuite de milioane de români, se aflau sub dominație străină, ceea ce însemna un argument puternic pentru o acțiune sincronică a mișcării naționale a românilor de pretutindeni pentru realizarea grabnică, a unității naționale depline, în condițiile prielnice determinate de ascuțirea contradicțiilor naționale din Austro-Ungaria.

Carpatinii deși foloseau uneori un limbaj incitant, exacerbat, arătau totuși înțelegerea realităților afirmînd că „Trupul naționalității (națiunii n.a.) noastre suferă de-o rană grea, ori vom vindeca-o. ori va contagia totul", referindu-se la destinul tînărului stat român format în anul 1859, la teritoriul său trunchiat, la înstrăinarea unor provincii istorice.

Lupta pentru unitate națională deplină, în viziunea carpatinilor, trebuia să reunească pe toți românii, „trebuia să găsească pe toți la un loc, pe toți sub același steag" [1]). În acest scop societatea își propune să sădească, să cultive în toate inimile „idealul Unității celei mai desăvîrșite, cînd Carpații nu vor mai fi un lanț ce strînge. ci un brîu ce susține, pentru neamul românesc" [2]).

„Sentimentul unității naționale — ținea să precizeze ideologii societății — trebuie asociat cu un plan precis și cu voința fermă de a-l pune în executare" [3]).

De altfel aceste proiecte, acest plan elaborat de redactorii „Unității Naționale", și-a găsit o strălucită reflectare într-o *Proclamație* cu valoare de document istoric, elaborată și difuzată (1885), de conducătorii societății „Carpați", care, pe lîngă o analiză judicioasă a complexelor relații naționale din Imperiul austro-ungar și dezavuarea politicii sale perfide de oprimare națională, are meritul de a fi dezvăluit o strategie proprie, sui generis, privind eliberarea națională a românilor din Transilvania și Unirea lor cu Țara. Notabil, este, de pildă, faptul că în cadrul acestei strategii carpatinii preconizau organizarea *revoluției de eliberare națională, lupta cu*

[1]) *Ibidem.*
[2]) *Ibidem.*
[3]) *Ibidem* nr. 13 din 24 ianuarie 1885.

Scanned with OKEN Scanner

arma în mînă împotriva opresorilor pentru înfăptuirea aspirațiilor naționale [1]).

Ideea de unitate națională a poporului român a făcut obiectul a numeroase articole de presă scrise de M. Eminescu și demonstrată pe baza unor argumente științifice, istorice deosebit de elocvente și edificatoare. Autorul acestora, membru activ al Societății „Carpați" sublinia, în replică, detractorilor originii noastre etnice că între români a existat întotdeauna o comunicare permanentă, „între diferite provincii istorice românești, temporar și arbitrar" separate prin limitările geografice sau istorice" impuse de imperiile vecine opresoare.

În articolul *Identitatea de origine și limbă a poporului românesc* [2]), poetul patriot relua problema legitimității unității naționale demonstrînd pe baza unor factori obiectivi necesitatea realizării acestei supreme aspirații politice a românilor, invocînd în acest sens comunitatea originii etnice, de limbă, cultură, teritoriu, psihologia comună etc.

El remarca faptul autentic că în pofida tuturor vicisitudinilor istoriei, a opreliștilor de tot felul ridicate în calea poporului român de către forțele retrograde externe, a barierelor artificiale care i-au separat pe români secole la rînd, aceștia au păstrat vie conștiința originii și unității, a totalității și integrității lor.

După cum s-a mai arătat, „Liga Culturală" cealaltă societate cultural-patriotică, deosebit de activă și influientă din vechea Românie, își propunea în programul său ca obiectiv de luptă imediat, răspîndirea prin toate mijloacele a valorilor culturii românești, în toate provinciile istorice locuite de români și făurirea pe această bază a unității culturale, trezirea conștiinței naționale. Aceasta nu reprezenta însă un scop în sine. Adevăratul țel pentru care a militat societatea încă de la înființarea sa, era însă sprijinirea și îndrumarea luptei generale, pe toate planurile, a poporului român pentru unirea cu Țara a tuturor provinciilor aflate sub dominația străină. Numai dintr-o anumită prudență de natură diplomatică, din intenția de a nu crea dificultăți noi statului român în relațiile sale externe cu Austro-Ungaria și Germania (după cele provocate de societatea „Carpați") Liga a preferat un timp, la începutul activității, să nu sublinieze expres adevăratele sale intenții, mobiluri politice. În anul 1914, societatea va adopta denumirea de *Liga pentru unitatea*

---

[1]) Biblioteca „V. A. Urechia", Galați, Arhiva „V. A. Urechia", fond. cit. cf. Proclamația Comitetului de inițiativă a Societății „Carpați"; Vezi și Biblioteca Academiei, Cabinetul de manuscrise, fond cit.

[2]) M. Eminescu, *Identitatea de origine și limbă a poporului românesc*, „Timpul" din 14. VIII. 1882.

națională a românilor în consonanță cu obiectivele sale reale, fundamentale [1]).

Dar chiar și pentru perioada cuprinsă între anii 1891 și 1914, din numeroase documente și luări de poziții ale exponenților săi rezultă aceeași preocupare dominantă, pentru realizarea idealului unirii.

Într-un raport al secțiunii „Ligii Culturale" din Ploiești înaintat în anul 1893 conducerii societății, se sublinia expres că „scopul fundamental al Ligii trebuie să fie realizarea unității politice" [2]).

În acest document găsim o ilustrare edificatoare a conștiinței necesității imperioase a înfăptuirii *Marii Uniri* a românilor. „Idealul nostru național — scriau militanții ploieșteni — numai atunci va fi realizat, corpul neamului nostru numai atunci va fi sănătos și sigur de existența sa, cînd cele două jumătăți ce alcătuiesc același tot (Vechea Românie și Transilvania, n.a.) vor fi din nou contopite, cînd vom săvîrși unitatea națională, punînd poporul român pe calea dezvoltării sale naturale" [3]).

O analiză specială merită gîndirea social-politică a reprezentanților principali ai acestei societăți, promovată de publicațiile sale cu privire la caracterul obiectiv necesar, la legitimitatea înfăptuirii idealului de unitate națională al tuturor românilor. Aceasta a reprezentat subiectul de predilecție al celor mai mulți autori, teoreticieni ai societății, tema cea mai arzătoare și cea mai stringentă în cadrul preocupărilor consacrate analizei conceptului de națiune, conștiință națională, independență și unitate politico-statală etc. Într-adevăr, în ultimă instanță adîncirea teoretică a acestei componente esențiale a conștiinței naționale avea o deosebită însemnătate politică atît pe plan național cît și internațional.

Pe plan național, abordarea acestui subiect țintea crearea acelor sentimente și convingeri durabile, acea stare de spirit în rîndul maselor largi populare ale națiunii privind necesitatea și legitimitatea luptei hotărîte pentru Unire. Dintre toate componentele conștiinței naționale, aceasta era practic cea mai semnificativă și decisivă în ansamblul acțiunilor, mijloacelor utilizate de mișcarea națională, în mod special de către „Liga Culturală" pentru modelarea, trezirea conștiinței naționale la individ ca și la întreaga națiune.

---

[1]) C. Gh. Marinescu, *Rolul Ligii Culturale în Unirea Transilvaniei cu România*, „Cronica", nr. 48 (670), 1 XII 1978, p. 7; cf. și C. Gh. Marinescu, *Pagini din lupta studenților pentru unirea Transilvaniei cu România*, Anuarul Institutului de istorie și arheologie „A. D. Xenopol", XVII, 1980, p. 425—441.

[2]) Biblioteca V. A. Urechia, Galați, Arhiva V. A. Urechia, fond Afișe, foi volante, programe; cf. și Biblioteca Academiei, Manuscrise românești, Liga Culturală, fond, V. A. Urechia, Mapa V.

[3]) *Ibidem.*

Scanned with OKEN Scanner

În același timp, cum s-a subliniat, atenția deosebită acordată în publicistica societății românești (și mai cu seamă a „Ligii Culturale") are și o explicație, o motivație de ordin internațional, vizînd sensibilizarea opiniei publice europene și americane, polarizarea interesului și a solidarității acesteia în sprijinul cauzei noastre naționale, cu atît mai mult cu cît societatea dispunea de secțiuni externe în principalele metropole europene și chiar de organe de presă pentru străinătate, iar cei mai mulți dintre conducătorii săi erau personalități cunoscute în viața științifică și culturală europeană, avînd numeroase contacte cu omologii lor de peste hotare.

Printre teoreticienii cei mai reprezentativi ai „Ligii Culturale" care analizează aprofundat problematica necesității unității noastre naționale, se cuvin consemnate iarăși numele lui V. A. Ureche, Al. Xenopol, B. Șt. Delavrancea, A. C. Popovici, George Moroianu [1]), I. Grădișteanu, V. Lucaciu, N. Iorga și mulți alții.

Ideea unității naționale a românilor l-a preocupat în mod deosebit pe savantul N. Iorga în întreaga sa activitate politică și științifică. În concepția sa, orice ținut românesc liber ori neliber din punct de vedere politic era „Romania". În jurul Carpaților și în Cîmpia Dunării Iorga găsea „românii" : Moldova, Transilvania, Țara Românească, toate fiind locuite de același popor cu aceeași viață economică și spirituală [2]). Omul de știință sublinia în lucrările sale că indiferent de cine le-ar fi stăpînit în decursul istoriei, destinul acestor părți ale aceluiași întreg era de a se contopi, dată fiind identitatea lor de civilizație, limbă și etnografie, dezvoltarea culturală și ideologică națională, comunitatea tradițiilor, stărilor de spirit, idealurilor și aspirațiilor politice, etc.

În lucrarea *Ce este Liga Românească și ce voiește ea?* la care ne-am mai referit, exponenții societății exprimau încă din 1894, în mod explicit, fără reticențe deziderațul întregirii unității naționale. „Timpul întru acolo merge — scriau autorii — și mersul timpului nu-l poate opri nimeni, pentru ca în răsăritul Europei să se facă state după neamuri (națiuni n.a.), așa că toți românii să formeze un singur stat... ; în apus s-au stabilit de mult astfel de state : Anglia, Franța, Spania, Germania și acum vine rîndul neamurilor de la răsărit" [3]).

---

[1]) Cf. *Corespondența lui George Moroianu (1891—1920)*, vol. I, Ediție îngrijită, introducere, note și comentarii de Șerban Polverejan, Ed. „Dacia", Cluj-Napoca, 1982, *passim*.

[2]) V. Curticăpeanu, *Unitatea național-politică și istoriografia română modernă*, în vol. *Unitate și continuitate în istoria poporului român* Ed. Acad. Buc., 1968, p. 393.

[3]) „Liga Românească și ce voiește ea", p. 12.

Scanned with OKEN Scanner

O reflectare vie a conștiinței necesității unității naționale întîlnim și în articolul *Țara mea,* în care se arăta că „fiicele răpite ale țării", adică provinciile aflate în afara granițelor României, respectiv Transilvania și Bucovina „peste o trecere mai mare sau mai mică de ani, își vor scutura jugul ce-l poartă pe grumajii lor și se vor uni cu țara" [1]). „Așa că țara mea — se arăta în articol — n-ai de ce despera, nu te poți plînge de imposibilitatea împlinirii arzătoarei tale dorințe, *nimeni nu poate spune că nu vei strînge laolaltă* odată și pentru totdeauna pe acelea ce le dorești cu atîta foc" [2]). Sînt exprimate speranțe legitime și încurajatoare într-un limbaj patriotic impresionant.

Ultimul deceniu al secolului al XIX-lea se înscrie în procesul istoric secular de manifestare a conștiinței unității naționale a românilor ca un moment crucial, ca deceniul unor ample și curajoase acțiuni reflectate într-o suită de *memoranduri, proteste, apeluri,* etc. adresate opiniei publice internaționale sau Curții imperiale de la Viena prin care se exprima deplina hotărîre de luptă a poporului nostru pentru eliberarea de sub dominație străină a Transilvaniei și Bucovinei în vederea Unirii lor cu România (veche) și întregirea pe această bază a unității naționale.

Un loc aparte, în cadrul acestor documente adoptate de către mișcarea pentru unitate națională, și care au avut un puternic răsunet în conștiința europeană, revine *Memorialului studenților români din București (1890)* și în strînsă legătură cu acesta, *Replicii junimii academice române din Transilvania și Ungaria (1891).*

În istoria luptelor românilor transilvăneni pentru afirmarea ființei, naționale și dobîndirea eliberării de sub dominația austro-ungară, un rol hotărîtor îl ocupă, de asemenea, *Memorandul Partidului Național Român* din Transilvania înaintat împăratului Franz Iosef, în primăvara anului 1892, în care se făcea un adevărat rechizitoriu politicii de discriminare națională a monarhiei dualiste, față de populația românească majoritară în Transilvania. El dezvăluia caracterul arbitrar al legilor cu privire la Transilvania [3]), adoptarea lor fără consultarea românilor ; era demascat caracterul reacționar al legii electorale, care prevedea cel mai ridicat cens pentru românii transilvăneni, conținutul șovin al legilor naționalităților, a presei, a învățămîntului, etc.[4]) De asemenea, acest docu-

---

[1]) I. Gheorghiu, *Țara mea,* „Liga română", an. II, nr. 20, 18 V 1897.
[2]) *Ibidem.*
[3]) A. Răduțiu, P. Teodor, *Ideea de unitate politică la români,* Ed. științifică, București, 1968, p. 107.
[4]) Cf. *Mihai Stoian, Procesul unui proces,* Editura Cartea Românească, București, 1978, *passim.*

Scanned with OKEN Scanner

ment condamna ilegalitățile și abuzurile săvîrșite împotriva foștilor iobagi. Protestînd împotriva dualismului, memorandiștii protestau, totodată, împotriva integrării Transilvaniei în Ungaria „fără participarea românilor într-o formă corespunzătoare cu numărul lor și cu însemnătatea lor în această țară“ [1]). Sublinierea faptului că românii au „conștiință despre importanța lor etnică, geografică și politică“, a faptului că „își cunosc drepturile“, prezintă națiunea română în tonalitatea ei [2]).

În esența lui, *Memorandul* a exercitat o puternică influență asupra conștiinței unității naționale a românilor, a adus o importantă contribuție la dezvoltarea pe planuri noi a solidarității, a reprezentat un act progresist, care a dat un puternic imbold luptei românilor pentru unirea Transilvaniei cu Țara.

Atît în perioada procesului *Memorandului* dintre anii 1892—1894 cît și în perioada postmemorandistă, respectiv pînă la finele secolului al XIX-lea, în cadrul diverselor manifestări de solidaritate cu cauza românilor asupriți din Austro-Ungaria, participanții au cerut expres intensificarea luptei de eliberare națională a Transilvaniei și Bucovinei și unirea cu Țara a acestor provincii istorice [3]).

---

[1]) V. Netea, *Istoria Memorandului românilor din Transilvania și Banat*, Colecția Transilvania, 1946, p. 139.

[2]) *Memorandul* nu a fost citit de împărat. Împotriva autorilor lui s-au luat cele mai aspre măsuri, mergînd pînă la condamnarea la închisoare (vezi V. Netea. *Cauza și importanța istorică a mișcării memorandiste din Transilvania* „Anale de istorie“, nr. 3. 1967; St. Pascu, *Mișcarea memorandistă și lupta pentru unitatea de stat*, în vol. *Desăvîrșirea unificării statului național român. Unirea Transilvaniei cu vechea Românie*. Ed. Academiei R.S.R., București, 1968). Aceste acțiuni ale guvernului maghiar au stîrnit vii proteste în numeroase țări ale Europei. *Memorandul* urma altor două documente importante ale mișcării de eliberare națională a românilor; *Memoriul studenților universitari români privitor la situația românilor din Transilvania (1890)* și *Replica junimii academice române din Transilvania și Ungaria (1891)*. Primul document, *Memoriul studenților* din București, a determinat o vie polemică. În cadrul polemicii declanșată în jurul acestui document al mișcării de eliberare națională, un Comitet, alcătuit din studenți români din Transilvania, aflați la studii în Occident au redactat și difuzat, în mai multe limbi, cunoscuta *Replică* act de deosebită importanță care a premers *Memorandul*, prin care se arăta situația de inferioritate impusă românilor transilvăneni, se condamna politica de asuprire națională manifestată, printre altele, prin numeroase procese politice și de presă. Autorii *Replicii* au fost condamnați în lipsă la închisoare, fapt ce a stîrnit, de asemenea, vii proteste în cadrul opiniei publice europene. (*Istoria Transilvaniei*, vol. II, Ed. II-a, Edit. Academiei Republicii Populare Române, București, 1963, p. 301). Replica punea problema autonomiei, ceea ce crea, în fond, premisele pentru unirea Transilvaniei cu România.

[3]) C. Gh. Marinescu, *Pagini din lupta studențimii pentru unirea Transilvaniei cu România*, p. 425—441; cf. și C. Gh. Marinescu, *Pagini din activitatea*

Scanned with OKEN Scanner

Un exponent al opiniei publice din Vaslui, într-un discurs rostit la o adunare publică de condamnare a procesului de la Cluj intentat autorilor *Memorandului,* a înfățișat argumentele care legitimează dreptul românilor la Unitate Națională, la Unirea Transilvaniei cu Țara. Apelînd la un limbaj de adîncă simțire patriotică acesta sublinia următoarele : „Acum să ne avem ochii ațintiți peste culmile Carpaților, pentru a observa întreaga mișcare de acolo, și la momentul hotărîtor, cînd spiritele vor fi pregătite deplin, cînd Europa își va îndruma activitatea către realizarea deplină a marelui principiu al naționalităților, cînd va fi cunoscută perfect cauza românească cu care deja simpatizează — atunci, românii vor găsi în noi destule puteri pentru a da mîna cu frații de peste munți, și vom putea zice cu mîndrie : „Nu mai sînt Carpații !“ [1]) El arăta în continuare că : „Dreptul românilor asupra Transilvaniei este bazat pe istorie, căci românii descendenți ai coloniștilor romani și populației dacice au ocupat aceste locuri încă de la începutul primului mileniu al erei noastre. *Titlul de proprietate al românilor* (asupra Transilvaniei și Bucovinei, n.a.) este *istoria,* cel mai mare document al lumii, care de nimic nu poate fi răsturnat“ [2]). Este încă o dovadă incontestabilă a receptării și exprimării necesității, înfăptuirii unității naționale depline pe baza înțelegerii, a însușirii și invocării temeiului istoric, a motivației obiective, profund științifice, chiar de către oratori, reprezentanți ai mișcării naționale din diverse localități ale țării. Se vede din această intervenție ca și din toate celelalte faptul că revendicarea noastră națională avea temeiuri în principiile justiției, ale dreptului ginților, ale dreptății istorice și nu avea la bază nici un fel de resentimente, discriminări sau tendințe dominatoare față de alte popoare și națiuni.

Într-un raport al Secției „Ligii Culturale“ din Ploiești, înaintat în anul 1893 Comitetului Central Executiv al acestei societăți, se sublinia cu toată fermitatea faptul că întregul popor român trebuie să lupte pe toate căile pentru făurirea unității naționale. „Idealul nostru — sublinia raportul — numai atunci va fi realizat, corpul neamului nostru, numai atunci va fi sănătos și sigur de existența sa, cînd cele două jumătăți ce alcătuiesc același tot vor fi din nou contopite, cînd vom săvîrși unitatea națională, punînd poporul român pe calea dezvoltării sale naturale“ [3]). Militanții plo-

Ligii Culturale pentru desăvîrșirea unității de stat a României, „Studii și materiale de istorie“, Suceava, 1971, p. 1—30.

[1]) „Liga Culturală“ : — Vaslui (număr unic), 30. IV. 1894.

[2]) *Ibidem.*

[3]) Biblioteca V. A. Uechia, Galați, Arhiva V. A. Urechia, fond : Afișe, programe, foi volante : cf. și Biblioteca Academiei, Manuscrise românești, Liga Culturală, fond „V. A. Urecha“, Mapa V.

Scanned with OKEN Scanner

ieșteni conchideau prin cuvintele : „Iată de ce trebuie în prima linie să ne preocupăm astăzi..." [1]).

Patru ani mai tîrziu (1897), într-o moțiune adoptată de această dată la Brăila, în cadrul unui miting cu caracter național se sublinia că „nu vom înceta un moment de a da concursul nostru moral și material pentru salvarea cauzei naționale și pentru realizarea unității culturale și naționale a tuturor românilor" [2]). Tot în anul 1897 cînd în întreaga țară au loc manifestări impresionante prin care masele populare își exprimă hotărîrea de eliberare națională a românilor transilvăneni, un orator declara : „Sîntem gata să ne jertfim din nou pe altarul patriei — referindu-se la războiul de independență — spre a elibera cu sîngele nostru pe românii transilvăneni care îndură atîtea îngrozitoare asupriri" [3]).

Ziarul gălățean care purta denumirea simbolică de „Dacia", în articolul intitulat *Sus inimile,* apărut în vara anului 1893, adresa un vibrant apel la intensificarea luptei pentru eliberarea națională a românilor asupriți din Imperiul austro-ungar : „Frații noștri luptă pentru un ideal mare, iar idealul nostru este idealul lor. Existența lor privește *întreg poporul românesc.* Sus inimile. Să formăm comunitate de rezistență și să răspundem la fapte — prin fapte" [4]).

În discursul rostit cu prilejul aniversării zilei de 24 ianuarie 1899, unul din fruntașii mișcării pentru unitate națională tot din Galați a declarat cu această ocazie că unirea românilor nu este completă, că ea s-a făcut numai între frații munteni și moldoveni, „pe cînd ceilalți frați transilvăneni, bucovineni... au rămas tot răsleți de noi, așteptînd momente favorabile, să dea mîna cu frații lor din România liberă" [5]).

Oratorul își încheia cuvîntarea prin cuvintele : „Deci idealul către care trebuie să tindă fiecare român este : *unirea românilor* și atunci putem zice că opera națiunii române începută la 24 ianuarie 1859 s-a terminat" [6]). Aceste declarații ale militantului gălățean erau făcute în numele zecilor de mii de cetățeni încorporați în rîndurile societăților patriotice și politice care își asumaseră răspunderea coordonării luptei pentru Unire.

---

[1]) *Ibidem.*
[2]) Liga română, nr. 39, 5 oct. 1897, p. 590.
[3]) *Ibidem,* nr. 40 din 22 X 1897, p. 609.
[4]) „Dacia" nr. 90 din 29 VIII 1893 ; cf. C. Gh. Marinescu, *Aportul societăților „Carpați" și „Liga Culturală" din Galați la lupta pentru unirea Transilvaniei cu România",* „Danubius", VI—VII Galați, 1982—1973, p. 230.
[5]) „Liga română", nr. 5, 31 I 1899, p. 79—80.
[6]) *Ibidem.*

Scanned with OKEN Scanner

Ideile formulate, convingerile exprimate de exponenții maselor în cadrul acestor mitinguri cu valoare de micro adunări naționale, care s-au desfășurat neîntrerupt și cu o vigoare crescîndă în întreaga țară, în ultimul deceniu al secolului trecut demonstrează, în modul cel mai persuaziv viabilitatea conștiinței unității naționale, dorința nestăvilită de unire a Transilvaniei și Bucovinei cu Țara, dorință ce anima întregul popor român în cuget și în simțiri.

Preocupările mișcării muncitorești din România și ale partidului său pentru sprijinirea procesului desăvîrșirii unificării statului național român se înscriu între acțiunile menite să crească aportul său la înfăptuirea deziderateloor vitale ale națiunii. Ele au cunoscut o mare complexitate și diversitate de metode și mijloace. Trebuie relevat, înainte de toate, perseverența cu care muncitorimea română și partidul său au luat atitudine hotărîtă, protestatară, ori de cîte ori s-au săvîrșit abuzuri și ilegalități privind situația politică, culturală și economică a românilor din provinciile subjugate [1]). Muncitorimea înaintată, păturile și grupările sociale care o urmau, îmbinau năzuințele spre libertate și unitate națională cu acțiuni pentru transformări social-economice și politice democratice, vedeau în desăvîrșirea statului național unitar o etapă și o parte a luptei generale pentru socialism [2]).

Membrii cercurilor socialiste, considerîndu-se continuatorii nemijlociți ai luptătorilor generației de la 1848 și-au afirmat încă de la început, între alte năzuințe, dorința de a vedea rezolvată desăvîrșirea unității naționale. Concludentă în acest sens este poziția cercului socialist din Iași, care sublinia expres, chiar de la înființare, dorința și hotărîrea sa de a lupta pentru emanciparea și unitatea națională [3]).

Majoritatea revistelor mișcării muncitorești și socialiste au meritul de a fi făcut loc în coloanele lor unor analize științifice asupra drepturilor naționale ale românilor, deduse din judecăți *istorice, etice, geografice,* analize ce au cunoscut o serie largă de aspecte, de la demonstrarea legitimității năzuinții de unificare a poporului nostru într-un singur stat, pînă la semnalarea căilor pentru înfăptuirea acestui deziderat. Articole cum sînt *România față*

---

[1]) A. Deac, *Mișcarea muncitorească și socialistă — factor important al luptei pentru formarea statului național unitar român,* „Anale de istorie", nr. 6, 1968, p. 4.

[2]) V. Liveanu, *Mișcarea socialistă și unirea Transilvaniei cu România,* „Lupta de clasă", nr. 11, 1968, p. 50; C. Corbu, *Socialiștii din România și desăvîrșirea unității politice,* în *Unitate și continuitate în istoria poporului român,* Ed. Acad. Buc., 1968, p. 320.

[3]) C. Titel Petrescu, *Socialismul în România, 1835 — 6 septembrie 1940,* Biblioteca socialistă, p. 55—56.

Scanned with OKEN Scanner

de principiul naționalităților, Patriotism și socialism precum și multe altele reflectă pregnant conștiința națională, necesitatea emancipării națiunii române, a desăvîrșirii unificării statului național. „Care au fost cauzele actului măreț de la 1859 ?, — se consemna în primul articol : — *comunitatea de origine, de limbă, de suferințe* și mai presus de toate *comunitatea de sentimente*. Îndată ce românii au cunoscut că sînt frați, Milcovul a dispărut cu toată opoziționea austro-ungară ; tot așa vor dispare Carpații, oricît s-ar opune mozaicul austro-unguresc“ [1]).

Ideea de unitate națională se degajă cu aceeași claritate și din revista „Emanciparea“, apărută tot în anul 1888, sub redacția lui C. A. Filitis, C. G. Bacalbașa, P. Scorțeanu, E. A. Frunzeanu, C. Dobrogeanu-Gherea. În articolul de fond al acestei reviste din 1 mai 1883, se cerea deschis eliberarea națională a Transilvaniei, „întrunirea tuturor provinciilor române într-un singur mănunchi“ [2]).

Reflecții revelatoare cu privire la necesitatea desăvîrșirii unității statale oferă și numeroasele lucrări ale socialiștilor români din țară și de peste Carpați [3]). Referindu-se, de exemplu, la funcția socială a literaturii, C. Dobrogeanu-Gherea aprecia că : „Toți cititorii noștri fără excepție vor fi convinși că libertatea de sub jugul străin... e un lucru sfînt. Un poet, care în versuri înflăcărate va pleda pentru această libertate va face o lucrare poetică folositoare ; dimpotrivă, un poet care va cînta robirea națiunii va face o creațiune nevătămătoare“ [4]). Întregul raționament al lui Gherea se referă, desigur, la Transilvania, la situația românilor asupriți de aici, despre care autorul arăta că legitimează lupta lor de eliberare națională pe care o considera un proces progresist.

Un alt conducător al mișcării socialiste, Constantin Mille, într-un alt articol, dezvolta această idee a solidarității naționale astfel : „Mai întîi de toate, ca socialiști și ca români, noi nu putem decît să protestăm față de prigonirile ce sufăr românii de dincolo de Carpați“ [5]). În anul 1897, Vasile Morțun, un alt conducător al P.S.D.M.R. declara că „în Transilvania ne lovește glasul fraților noștri români care sufăr asuprirea și jugul străin“ [6]).

---

[1]) *Ibidem.*

[2]) *Gîndirea socială și politică despre unire (1859)*, p. 321—322.

[3]) *Presa muncitorească și socialistă din România*, vol. I., partea I-a, p. 52 ; vezi și *Națiunea și contemporaneitatea*, Editura științifică București, 1971, p. 95.

[4]) „Contemporanul“, nr. 6 din ianuarie 1888, p. 524.

[5]) „Munca“, nr. 18 din 21 iunie 1892 ; vezi și *Națiunea și contemporaneitatea*, p. 100.

[6]) „Lumea Nouă“, nr. 802 din 11 maite 1897 ; vezi și *Națiunea și contemporaneitatea*, p. 107.

Scanned with OKEN Scanner

Socialiștii din vechea Românie au apărat cauza românilor din Transilvania și peste hotare, în cadrul congreselor Internaționalei a II-a, au justificat continuitatea și drepturile românilor asupra acestui teritoriu, au militat cu perseverență pentru unitatea politică a poporului român. Ei au condamnat cu asprime politica de asuprire națională, au abordat problema unirii Transilvaniei și Bucovinei cu România nu numai în presă și conferințe publice, ci și în documentele partidului, în rapoarte și luări de poziție pe plan internațional.

Dar nu numai socialiștii români din țară, ci și cei din Transilvania au exprimat deschis, în repetate rînduri, dorința lor de unitate națională. Poziția socialiștilor din Transilvania în problema unității naționale apare mai conturată, îndeosebi după anul 1903, cînd se înființează secțiunea română a P.S.D. din Austro-Ungaria, precum și organul de presă al acestuia „Adevărul" [1]).

Conceptul de unitate națională a românilor a făcut obiectul unor ample expuneri și analize în cadrul cursurilor universitare și conferințelor publice susținute de savantul N. Iorga și alți exponenți de seamă ai „Ligii Culturale", „Ligii Deșteptarea" „Federației Unioniste" Societății „Carpați" și a altor organizații politice și cultural -patriotice în anii neutralității României și ai primului război mondial. (1914—1916 ; 1916—1918).

N. Iorga inițiază la Universitatea din București un curs intitulat în mod semnificativ : *Dezvoltarea ideii unității politice a Românilor*[2]). În mai multe prelegeri magistrale el demonstrează pe baza argumentului continuității istorice, caracterul legitim al refacerii unității politice a românilor, pornind de la ideea că „la început a existat o unitate politică românească, în anumite forme potrivite cu epoca aceea, fără a fi avut un stat românesc" [3]). În viziunea sa strămoșii au trăit în comunități conduse de voevozi risipiți pe pămînt românesc unic, iar oamenii se numeau după natura locuinței lor în vecinătatea unui rîu ; *olteni, jieni, bîrsani, ialomițeni, moldoveni, sireteni,* dar totodată sub raport politic ei își spuneau generic români [4]).

Numai vicisitudinile istorice, concepțiile diferite de la o epocă la alta — sublinia profesorul Iorga — au făcut ca poporul român să trăiască în state deosebite. După opinia sa, prin trei căi

---

[1]) N. Copoiu, *Refacerea Partidului Social-Democrat din România*, 1900—1910, Editura științifică, București, 1966, p. 228, 236, 238.

[2]) Barbu Teodorescu, *N. Iorga și educația maselor*, Comitetul de stat pentru cultură și artă, Consiliul așezămintelor culturale, București 1967, p. 96.

[3]) *Ibidem.*

[4]) *Ibidem.*

Scanned with OKEN Scanner

și anume : *culturală, economică* și *politică-socială* s-a ajuns la conștiința necesității unității politice, a românilor, a făuririi statului național unitar [1]). El releva că de fapt conștiința necesității unității politice, statale s-a format sub impactul aceloraşi cauze, a cunoscut același proces de evoluție și la alte popoare europene dezmembrate secole la rînd, cum au fost cel italian și german.

Invocînd aceste precedente din istoria europeană, respectiv unitatea italienilor și germanilor, omul de știință se întreba cu justificat temei : „în puterea cărui principiu toate rasele (națiunile, n.a.) din lume pot să facă aceasta, unitatea națională, și noi nu ? [2]), cînd de fapt în decursul istoriei am avut de înfruntat atîtea opreliști, am manifestat atîta voință și dîrzenie.

În genere concepția exponenților cei mai autorizați ai mișcării naționale, deziderатul unității politice al românilor are profunde motivații istorice, „este consecința logică a trecutului nostru istoric și este o absolută necesitate... pentru întreg neamul românesc [3]).

Unul dintre conducătorii românilor transilvăneni, în cuvîntul rostit la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, sublinia în spiritul celor de mai sus că : „Unirea tuturor românilor într-un singur regat și într-un nedespărțit stat este nu numai un ideal sfînt, izvorît din trecutul nostru și din comoara vieții noastre sufletești, ci este un drept indiscutabil al nostru, în baza ființei noastre naționale unitare“ [4]).

Oratorul își motiva punctul său de vedere cu privire la legitimitatea istorică a realizării unității politice a românilor de pretutindeni, invocînd aceeași obîrșie, aceeași fire, o singură și unitară limbă și cultură, aceleași tradiții și aspirații. „Cînd toate acestea sînt unitare, poate încerca cineva să împiedice manifestarea acestei unități și în ce privește viața politică, sufletește de mult înfăptuită“ ? [5]).

Pe lîngă argumentul istoric fruntașul ardelean motiva Marea Unire din anul 1918 și pe baze științifice, a principiilor dreptului internațional, subliniind că „neamurile unitare în viața lor sufletească și unitare în manifestarea conștiinței lor de națiune distinctă sînt recunoscute în știința modernă, de toată lumea civilizată ca

---

[1]) *Ibidem.*
[2]) *Ibidem.*
[3]) V. Netea (Ediție și Prefață) *Carmen Saeculare Valachicum*, Editura „Minerva“, București, 1979, p. 349—353.
[4]) *Ibidem.*
[5]) *Ibidem.*

Scanned with OKEN Scanner

subiecte de drept, înzestrate cu toate atributele unei personalități distincte, cu scopul propriu și de sine stătător" [1]).

„Principiul personalității unei națiuni — se releva în discursul menționat — dă dreptul națiunii române să se consolideze într-un singur suflet, o singură și unitară forță" [2]).

Tot în virtutea drepturilor ginților, a neamurilor, același vorbitor sublinia că alături de scopul și interesul național, înfăptuirea unității politice, statale, teritoriale a oricărui popor este, totodată, în interesul civilizației omenirii. Dacă misiunea, menirea fiecărui popor este aceea de a contribui în mod propriu, conform însușirilor sale politice, spirituale, etc. la promovarea progresului, acestea nu pot fi puse în valoare în condițiile dezmembrării naționale și ale dominației străine. De aici rezultă în mod inexorabil, caracterul imperios necesar al făuririi unității naționale, politice a românilor atît în virtutea unor puternice interese naționale cît și internaționale, general umane.

Un alt temei, o altă rațiune subliniată pregnant de către numeroși militanți pentru unitatea națională în perioada de care ne ocupăm (1900—1918) este una de ordin practic, politic și militar care vizează modalitățile de conservare a etnicității, a spiritualității românești și mai ales a integrității teritoriale [3]). În acest sens s-a argumentat veridic că o suită amplă de considerații de natură practică (politică, n.a.) cereau neîndoielnic închegarea într-o singură forță unitară a întregului neam românesc.

Reține în mod deosebit atenția, următoarea interogație a aceluiași exponent al românilor transilvăneni care a luat cuvîntul în cadrul Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia : „Cum vom putea noi apăra între împrejurări radicale schimbate, și pe viitor, ființa noastră națională și comorile noastre sufletești fără a opune pericolelor din afară întreaga noastră forță națională ? Cum vom putea noi menține integritatea etnică a teritoriului nostru, dacă dezvoltarea vieții noastre culturale și economice nu va fi sub scutul întregului neam românesc ? Cum vom putea noi exista izolați și divizați cînd toate popoarele din jurul nostru au înfăptuit deja unitatea națională a lor" ? [4]).

Pentru a releva celor prezenți pericolul dezmembrării naționale, conferențiarul sublinia ideea că „rupți și împrăștiați între diverse împărății, ne vor sfărîma neamurile vecine și vor trece

[1]) *Ibidem.*
[2]) *Ibidem.*
[3]) *Ibidem.*
[4]) *Ibidem.*

Scanned with OKEN Scanner

peste noi cum trec valurile turbate peste corăbiile naufragiate, lipsite de mîna cîrmaciului“ [1]).

Marele scriitor Mihai Sadoveanu care a zugrăvit prin mijloace artistice cu atîta sensibilitate unele momente cruciale din istoria națională a fost în același timp un militant și participant activ cu condeiul și fapta la marile sforțări ale întregii națiuni pentru înfăptuirea Marii Uniri.

Scriitorul stabilește o legătură dialectică între idealul național de făurire a unității politice, statale și condițiile internaționale favorabile create de victoria revoluției burghezo-democratice din Rusia, „care a adus în conștiința lumii o zguduire atît de adîncă, încît nimic din ce părea ieri statornic nu va dăinui mîine“. Sadoveanu afirma încrezător în destinul poporului său că „principiul naționalităților capătă prin revoluția vecinilor noștri o putere de execuție imediată“. El remarca cu profundă convingere că „Austria, acest anacronism istoric, rămășiță monstruoasă a evului mediu se va risipi“ [2]) și se va prăbuși inevitabil. Autorul își legitimează aprecierile sale cu privire la destrămarea imperiului dualist și la eliberarea pe această bază a națiunilor asuprite, pe faptul că în confruntarea dintre forțele beligerante „democrațiile lumii întregi, se asociază împotriva hegemoniei unei caste militare“ [3], iar războiul se va sfîrși cu triumful dreptului ginților, iar lumea va fi așezată „pe temelii noi de dreptate și-n hotarele națiunii lor“ [4]).

Cu prilejul unui discurs — istoric rostit în cadrul itinerarului întreprins în cursul anului 1915 în principalele localități din țară, pentru trezirea conștiinței naționale, scriitorul patriot Barbu Ștefănescu Delavrancea, a făcut o demonstrație științifică asupra caracterului obiectiv necesar al înfăptuirii unității naționale a românilor pornind de la rolul pe care l-a avut și-l au în acest proces istoric spațiul fizico-geografic în care trăim și-n deosebi munții Carpați.

În opinia scriitorului, „Carpații nu ne despart ci ne întregesc. În ei s-au adăpostit și cei de dincolo, și cei de dincoace, pe vremuri de năpăstuiri. În ei s-au strîns cei de o limbă și de o lege. Lor și-au spus durerea, cu ei și-au mîncat amarul. În ei s-a dospit și a crescut sufletul nostru“ [4]), s-au plămădit și au iradiat cele mai luminoase idei privind emanciparea și libertatea nației.

---

[1]) *Ibidem.*
[2]) M. Sadoveanu, *Zile istorice* „România“, Iași, an I, nr. 128, 11 VI 1917.
[3]) *Ibidem.*
[4]) *Ibidem.*
[5]) „Epoca“, nr. 305, 5 XI 1915.

Scanned with OKEN Scanner

Într-adevăr, întreaga noastră istorie constituie o mărturie vie a contactelor permanente, a înfrățirii românilor aflați de o parte și de alta a Carpaților, a pribegiei reciproce a militanților urmăriți de autoritățile opresoare pentru faptele lor puse în slujba dezrobirii neamului, a înfăptuirii aspirațiilor sale.

În toate timpurile locuitorii satelor din vecinătatea granitei artificiale pe care o constituiau Carpații s-au aflat în strînse legături economice, spirituale, s-au vizitat la sărbători creștinești *) și naționale, s-au ajutat la nevoi și înrudit între ei, ca unii ce aparțineau aceluiaș neam, avînd aceeași limbă, datini strămoșești comune ,a căror dominantă era dorința de unitate națională.

O puternică rezonanță a avut-o în conștiința miilor de români cărora li se adresa în anii neutralității, Barbu Ștefănescu-Delavrancea, cuvintele sale profetice : „Carpații sînt osul de rezistență al nostru, șira spinării care nu s-a încovoiat niciodată și nu se va rupe niciodată decît cu cel din urmă om dintre noi“ [1]). O viziune tot atît de sugestivă întîlnim și în conferințele tînărului patriot Nicolae Titulescu, mare om de stat și diplomat român din perioada interbelică.

Vasile Lucaciu, simbolul unității naționale, care a jucat un rol proeminent și pilduitor pentru întreaga națiune începînd încă din secolul trecut, în cadrul acțiunii memorandiste, deși în vîrstă, acționa neobosit în fruntea „Ligii pentru unitatea politică a românilor“, deplasîndu-se între anii 1914—1916 dintr-un oraș în altul pentru a dinamiza masele și a duce cu el mesajul Ardealului către frații din Țara liberă de asuprire națională.

Într-o conferință rostită la Galați, la 13 decembrie 1915 el afirma că „evenimentele ce ne-au surprins (războiul mondial, n.a.) pretind imperios de la noi, în numele istoriei, în numele limbii, în numele suferințelor noastre de veacuri, să realizăm unitatea politică a neamului nostru, să înfăptuim idealul nostru național pen-

*) Documentele vremii consemnează, bunăoară, că la hramul mînăstirii Neamț, din septembrie 1914 au participat cîteva mii de români din toate povinciile istorice, inclusiv din cele aflate sub stăpînire străină, iar manifestarea religioasă a dobîndit însemne pronunțat naționale, atît prin structura, numărul imens al participanților, cît și prin cuvîntările rostite de către slujitorii de cult. Întrucît primul război mondial abia izbucnise, cei care s-au adresat mulțimilor au exprimat cu toată forța de simțire speranța că a sosit momentul ca și națiunea noastră să-și rezolve idealurile sale seculare de unitate politică, statală, „prin alipirea provinciilor înstrăinate de Patria mumă“.

[1]) „Epoca“, nr. 305, 5. XI. 1915.

Scanned with OKEN Scanner

tru redobîndirea Ardealului“ [1]). Într-un discurs pronunțat la 3 mai 1916 în capitală, cu prilejul comemorării revoluției din Transilvania, V. Lucaciu își încheia alocuțiunea sa cu chemarea : „La arme ! La arme ! La arme ! pentru dezrobirea fraților subjugați și unirea Ardealului pînă în Tisa cu patria mumă“[2]).

Unirea Transilvaniei cu Țara, exprimată cu fermitate de revoluționarii pașoptiști, considerată ca o imperioasă necesitate pentru întregirea ființei poporului român, a fost cerută cu tot mai puternică hotărîre de reprezentanții cei mai înaintați ai societății românești în primele decenii ale secolului al XX-lea [3]). Astfel marele om politic român, Nicolae Titulescu, susținînd la rîndul său nestrămutatul gînd de unitate spunea : „Din împrejurările de azi, România trebuie să iasă întreagă... România nu poate fi întreagă fără Ardeal... Ardealul e leagănul care i-a ocrotit copilăria, e școala care i-a făurit neamul, e farmecul care i-a susținut viața. Ardealul e scînteia care aprinde energia, e mutilarea care strigă răzbunarea, e fățărnicia care cheamă pedeapsa, e zugrumarea care cere libertate. Ardealul e românismul în restriște, e întărirea care îndepărtează vrăjmașul, e viața care cheamă viața.“ [4]). Printre cei mai talentați oratori ai mișcării pentru unitate națională, care prin glasul lor au electrizat masele și le-au mobilizat în sprijinul ideii reîntregirii unității naționale, prin intrarea în război alături de Antantă, un loc de seamă a revenit lui Take Ionescu. Acest om politic înzestrat, după cum se știe, cu un excepțional har al oratoriei, are meritul de a fi înfruntat aripa filogermană în frunte cu P. Carp și Al. Marghiloman și de a fi exprimat cu deosebită forță de pătrundere conștiința necesității istorice a înfăptuirii unității naționale a românilor prin intrarea în război alături de Antantă, care se angaja prin tratate să sprijine revendicările noastre teritoriale. „Scopul (nostru) final, scopul din toate sufletele, scopul din toate inimile a fost totdeauna același : unitatea națională, nu numai culturală, dar și politică, întregirea noastră în granițele în care ne-a pus Traian, călare pe Carpați, fulgerînd și în dreapta și în stînga cu toate puterile noastre“ [5]).

---

[1]) V. Lucaciu, Extras, *Liga pentru unitate culturală a tuturor românilor, Conferințele părintelui Vasile Lucaciu, Conferința din 13 decembrie 1915 de la Galați*, p. 19.

[2]) Idem, *Conferința din 3 mai 1916*, p. 39.

[3]) A. Loghin, *Un moment de mare însemnătate în istoria poporului român — desăvîrșirea unității naționale* „Analele Universității „Al. I. Cuza“ din Iași, Secțiunea III-a, istoria, Tom. XIV, anul 1968, p. V.

[4]) Nicolae Titulescu, *Discursuri*, Ed. științifică, București, 1967, p. 142.

[5]) Take Ionescu, *Discurs rostit în Cameră*, București, 16—17 XII 1915, în vol. *Pentru România Mare*, București, 1919.

Scanned with OKEN Scanner

Take Ionescu sublinia că pentru poporul nostru nu era vorba de participarea „la un război oarecare, care va schimba cîteva hotare, iar apoi lucrurile se vor aşeza aşa cum au fost mai înainte", ci de purtarea unui război drept, de eliberare şi unitate naţională care legitima orice sacrificiu deoarece urmărea împlinirea unui ideal naţional suprem, care a stăpînit secole la rînd gîndirea şi simţirea, conştiinţa românilor de pretutindeni. De altfel, a constituit o preocupare majoră a celor mai mulţi teoreticieni ai mişcării pentru unitate naţională, de a explica maselor, opiniei publice interne şi internaţionale legitimitatea războiului preconizat de România.

În concepţia lui N. Iorga se detaşează, cu claritate, deosebirile de esenţă dintre scopurile imperialiste, anexioniste urmărite de anumite state prin participarea la primul război mondial, pe care savantul le dezavuiază, aprioric şi mobilurile intrării României în acest război în vederea eliberării teritoriilor ocupate de Imperiul austro-ungar şi a făuririi unităţii naţionale depline a poporului nostru. În acest sens el scria patetic în august 1916 cînd a sunat mobilizarea : „a sosit un ceas pe care-l aşteptăm de peste două veacuri, pentru care am trăit întreaga noastră viaţă naţională, pentru care am muncit şi am scris, am luptat şi am gîndit. A sosit ceasul în care cerem şi noi lumii cinstit, cu arma în mînă, cu jertfa a tot ce avem, ceea ce alte neamuri, mai fericite, au de atîta vreme, unele fără a fi vărsat o picătură de sînge pentru aceasta : dreptul de a trăi uniţi, pentru noi, dreptul de a nu da nimănui ca robi rodul ostenelilor noastre" [1]).

În comunicarea intitulată *Dreptul la viaţă al statelor mici*, ţinută la Academie, la scurt timp după declanşarea primului război mondial, N. Iorga condamna politica de asuprire naţională a imperiului dualist, precum şi scopurile imperialiste urmărite prin participarea sa la primul război mondial. Totodată, neîntrecutul orator sublinia caracterul drept al războiului purtat de statele mici şi mijlocii pentru eliberarea naţională a conaţionalităţilor lor de sub dominaţia puterilor imperialiste asupritoare.

Nicolae Iorga prevestea prăbuşirea inevitabilă a imperiilor multinaţionale create pe necesităţi şi scopuri dominatoare, imperialiste, deoarece acestea neagă „dreptul întreg, sacru al naţiona-

[1]) „Neamul Românesc", 21. VIII. 1916 ; cf. şi N. Iorga, „Pagini alese", vol. II, Bucureşti, 1965 Edit. pentru literatură, p. 336. Pentru N. Iorga a se consulta şi Gh. Buzatu *Activitatea lui N. Iorga pentru desăvîrşirea unităţii de stat*, în Anuar Iaşi, Tom IX/1972 p. 81 şi urm.

Scanned with OKEN Scanner

lităților de a trăi după nevoile și dorințele lor, după chemarea lor“ [1]).

*

* *

În anii 1900 și 1916, cînd pe plan european și internațional asistăm la recrudescența sentimentelor de eliberare națională a unor popoare, are loc o intensificare și diversificare a formelor și mijloacelor de luptă ale românilor situați de o parte și de alta a Carpaților, pentru făurirea unității naționale. Ambele mișcări, de fapt una singură, acționează atît prin mijloace politice, diplomatice cît și culturale pentru apărarea intereselor naționale, pentru condamnarea politicii de asuprire a românilor din Transilvania și Bucovina, pentru informarea și mobilizarea opiniei publice internaționale în sprijinul cauzei noastre legitime.

Este continuată calea memoriilor, a protestelor, împotriva politicii de oprimare și discriminare națională, este revitalizată activitatea Partidului Național Român din Transilvania, a societăților cultural-patriotice, acțiunile acestora fiind sincronizate, mai ales după anul 1910, cu cele ale Partidului Socialist din vechea Românie și din Transilvania, cu alte organizații ale clasei muncitoare, intelectualității, studenților etc. care formează laolaltă o puternică mișcare revendicativă unitară, pusă în slujba idealului suprem al desăvîrșirii unității statului național român.

Rolul de ferment al maselor largi populare, de port drapel al mișcării românești pentru unitate națională, continuă să-l exercite și-n aceste decenii, *Liga pentru unitatea culturală a tuturor românilor,* care, așa cum am menționat, din decembrie 1914 va adopta denumirea mai adecvată preocupărilor și țelurilor sale și anume *Liga pentru unitatea politică a tuturor românilor* [2]), exprimînd, astfel, deschis idealul politic urmărit.

Pentru dezvoltarea pe multiple planuri a conștiinței naționale a maselor, îndeosebi a conștiinței originii etnice daco-romane, a latinității limbii, a trecutului istoric înălțător al românilor, a cunoașterii valorilor sale culturale create în decursul istoriei, se tipăresc și răspîndesc în Țara liberă și peste Carpați, cărți de literatură și istorie națională, reviste, almanahuri, calendare, albume cu portretele marilor domnitori, animați de puternice sentimente patriotice, se organizează concursuri de porturi și muzică românească, iar pe plan politic se susține o puternică campanie de solidaritate națională prin confe-

[1]) B. Teodorescu, *Op. cit.*, p. 95.

[2]) Arhivele Statului, București, fond Direcția Poliției și Siguranței Generale, dosar, nr. 159. 1915, f. 94.

Scanned with OKEN Scanner

lităților de a trăi după nevoile și dorințele lor, după chemarea lor" [1]).

*

* *

În anii 1900 și 1916, cînd pe plan european și internațional asistăm la recrudescența sentimentelor de eliberare națională a unor popoare, are loc o intensificare și diversificare a formelor și mijloacelor de luptă ale românilor situați de o parte și de alta a Carpaților, pentru făurirea unității naționale. Ambele mișcări, de fapt una singură, acționează atît prin mijloace politice, diplomatice cît și culturale pentru apărarea intereselor naționale, pentru condamnarea politicii de asuprire a românilor din Transilvania și Bucovina, pentru informarea și mobilizarea opiniei publice internaționale în sprijinul cauzei noastre legitime.

Este continuată calea memoriilor, a protestelor, împotriva politicii de oprimare și discriminare națională, este revitalizată activitatea Partidului Național Român din Transilvania, a societăților cultural-patriotice, acțiunile acestora fiind sincronizate, mai ales după anul 1910, cu cele ale Partidului Socialist din vechea România și din Transilvania, cu alte organizații ale clasei muncitoare, intelectualității, studenților etc. care formează laolaltă o puternică mișcare revendicativă unitară, pusă în slujba idealului suprem al desăvîrșirii unității statului național român.

Rolul de ferment al maselor largi populare, de port drapel al mișcării românești pentru unitate națională, continuă să-l exercite și-n aceste decenii, *Liga pentru unitatea culturală a tuturor românilor,* care, așa cum am menționat, din decembrie 1914 va adopta denumirea mai adecvată preocupărilor și țelurilor sale și anume *Liga pentru unitatea politică a tuturor românilor* [2]), exprimînd, astfel, deschis idealul politic urmărit.

Pentru dezvoltarea pe multiple planuri a conștiinței naționale a maselor, îndeosebi a conștiinței originii etnice daco-romane, a latinității limbii, a trecutului istoric înălțător al românilor, a cunoașterii valorilor sale culturale create în decursul istoriei, se tipăresc și răspîndesc în Țara liberă și peste Carpați, cărți de literatură și istorie națională, reviste, almanahuri, calendare, albume cu portretele marilor domnitori, animați de puternice sentimente patriotice, se organizează concursuri de porturi și muzică românească, iar pe plan politic se susține o puternică campanie de solidaritate națională prin confe-

[1]) B. Teodorescu, *Op. cit.*, p. 95.
[2]) Arhivele Statului, București, fond Direcția Poliției și Siguranței Generale, dosar, nr. 159. 1915, f. 94.

Scanned with OKEN Scanner

rințe, mitinguri, demonstrații de stradă, congrese, se continuă în planuri superioare contactele cu presa și opinia publică din Europa și S.U.A.

Îndeosebi, după izbucnirea primului război mondial, respectiv în perioada neutralității României dintre anii 1914—1916, asistăm la radicalizarea mișcării pentru unitate națională, la organizarea în întreaga țară (vechea Românie, n.a.) a unor viguroase acțiuni politice menite să determine guvernul pentru a hotărî intrarea României în război alături de Antantă, care, sprijinea integral revendicările noastre teritoriale asupra Imperiului austro-ungar.

Într-un articol publicat de organul „Ligii culturale" din Cîmpulung Muscel, în decembrie 1914, se afirma în mod categoric că „a sosit momentul suprem ca visul secular al strămoșilor noștri, ca idealul nostru sfînt cu care ne-am născut și am crescut, să devină o realitate. Se apropie cu pași repezi clipa supremă a întregirii neamului" [1]).

Dintre numeroase manifestări care au exprimat dorința arzătoare a maselor largi populare de unitate națională, în acești ani dramatici ai primului război mondial, o puternică conștiință națională, a responsabilității destinelor poporului, vom aminti întrunirile patriotice organizate la București, Brăila, Iași, Galați, Ploiești și multe alte orașe. Acestea au avut un rol determinant în formarea și dezvoltarea conștiinței naționale, masele populare avînd prilejul de a-și exprima hotărîrea de a lupta cu arma în mînă pentru eliberarea teritoriilor de peste Carpați.

La aceste întruniri la care participau mii de oameni, au rostit cuvîntări electrizante principalii conducători ai mișcării naționale proantantiste între care, Octavian Goga, Barbu Ștefănescu-Delavrancea, N. Filipescu, Take Ionescu, N. Iorga și mulți alții.

Octavian Goga, bardul Transilvaniei, poetul pătimirii noastre, figura cea mai reprezentativă a mișcării transilvănenilor pentru unitate națională, cerea în mod peremptoriu intrarea României în război pentru „ca să ne mîntuiască pe noi și să se întărească pe ea" [2]). Oratorul își încheia cuvîntarea ținută în cadrul unei mari întruniri publice din Capitală, cu un vibrant apel către românii din regat : „Veniți să ne scăpați... Ardealul vă așteaptă" [3]).

---

[1]) „Buletinul Ligii pentru unitatea culturală a tuturor Românilor", secțiunea Cîmpulung-Muscel, nr. 6, 14 dec. 1914.

[2]) *Liga pentru unitatea politică a tuturor românilor, I-a întrunire a Ligii culturale ținute la București în ziua de 15 februarie 1915. Discursurile,* Vălenii de Munte, Tipografia „Neamul românesc", 1915, p. 15.

[3]) *Ibidem,* p. 16.

Barbu Ştefănescu Delavrancea arăta cu acelaş prilej că românii de secole au o patrie mai mare, „decît hotarele de astăzi", şi că datoria ceasului de faţă este „de a întinde mîna celor care au mai rămas în afara hotarelor, pentru a forma o fiinţă, o singură fiinţă una şi nedespărţită" [1]) prin care marele patriot şi neîntrecut orator înţelegea statul naţional unitar întregit.

La sfîrşitul adunărilor de solidaritate naţională din întreaga ţară, la care ne referim, participanţii într-un entuziasm patriotic indescriptibil — adoptau moţiuni prin care se declara că „singura politică cu putinţă (a guvernului şi statului român, n.a.) trebuie să fie aceea care să materializeze cît mai grabnic legitimile revendicaţiuni naţionale, de formare a unei Românii întregite" [2]). De asemenea, cu aceleaşi simţăminte, participanţii intonau cîntecele patriotice „La arme" şi „Pe-al nostru steag e scris Unire", demonstrînd încolonaţi, ore în şir pe străzi, exprimîndu-şi astfel voinţa naţională.

Adunarea de la Iaşi din 15 martie 1915 s-a încheiat cu o moţiune de solidaritate citită de N. Iorga precum şi cu trimiterea unor telegrame adresate regelui Ferdinand I şi primului ministru I. I. C. Brătianu, prin care le comunica dorinţele şi nerăbdarea ţării, a poporului de a lupta cu arma în mînă pentru eliberarea Transilvaniei şi Bucovinei.

O altă societate cultural-patriotică care manifestă preocupări teoretice demne de toată preţuirea noastră, cu privire la problematica unităţii naţionale, desfăşurînd în acelaşi timp o amplă activitate pentru conştientizarea maselor în legătură cu oportunitatea şi legitimitatea acestui obiectiv politic al întregii naţiuni, a fost *Liga Deşteptarea,* fondată în vara anului 1912 de către marele cărturar patriot Spiru Haret [3]).

Din anul 1914 societatea dispune de un organ propriu de presă, cu aceeaşi denumire, în coloanele căruia, mai cu seamă între anii 1914—1916 s-au publicat articole teoretice cu privire la noţiunea de *patrie, conştiinţă patriotică, naţională, necesitatea obiectivă a unităţii naţionale a românilor, evocări ale trecutului nostru istoric, a tradiţiilor spirituale* etc.

Într-un articol redacţional programatic se sublinia expres că, *Liga Deşteptarea* va căuta pe toate căile legale să dezvolte, pe de o parte „demnitatea şi conştiinţa de om şi de cetăţean", iar pe de altă

[1]) *Ibidem,* p. 30.
[2]) *Ibidem,* p. 47.
[3]) „Liga Deşteptarea", nr. 51—52, din 21 şi 28 septembrie 1914.

Scanned with OKEN Scanner

parte „va stărui în căutarea mijloacelor pentru întărirea națională", pentru „dezvoltarea puterilor sufletești ale poporului."

Sugestiv pentru rolul exercitat de această societate în educația patriotică a națiunii într-o perioadă istorică decisivă pentru destinele și idealurile sale, ne apare articolul : *Zece sfaturi pentru tineret*, în care din prima frază autorul formulează precepta : „Cea mai importantă datorie a unui om este de a-și iubi și cinsti Patria sa. Patria noastră este viața noastră, neamul nostru" [1]).

În concepția autorului, „patria este pămîntul pe care au trăit strămoșii noștri și pe care trăim și noi. Este țara locuită de oamenii de aceeași rasă (naționalitate, n.a.) limbă și obiceiuri, este poporul românesc care a suferit atîta timp (în decursul zbuciumatei sale istorii n.a.) și care s-a luptat vitejește pentru a-ți asigura ție (tinere, n.a.) un trai liniștit [2]).

Pornind de la conceptul de patrie, de la explicitarea semnificației sale în psihologia națională și individuală, sînt formulate îndemnuri patetice, pentru tineretul românesc, de a iubi cu devoțiune „din toată inima, patria România, de a o servi cu toată tăria și forța de sacrificiu". „Cînd ea te cheamă să o aperi — sublinia autorul — lasă interese, familia, totul și sari în ajutor. Luptă cu curaj. Jertfește-te cu mulțumire. Nu este altă moarte mai frumoasă și mai nezadarnică decît a muri pentru patrie" [3]).

Aceste elemente generale, componente ale conștiinței patriotice, sînt completate de considerațiuni particulare privind conștiința solidarității și a necesității luptei pentru unitatea națională, prin sensibilizarea sentimentului de datorie față de soarta românilor supuși asupririi naționale de către Imperiul austro-ungar.

Utilizînd aceeași manieră a dialogului cu tineretul patriei, autorul se adresează acestuia cu puternică forță de influențare : „Nu uita că dincolo de hotarele vitrege ale țării noastre mai trăiesc frați de-ai noștri. Ei n-au drepturi și libertăți ca tine. Lor nu li se respectă nici limba, nici credința strămoșească... Ei se uită cu dragoste frățească la noi, ne cer ajutorul și își pun toată speranța în noi" [4]).

Semnatarul acestor sfaturi către tineret face apel la ajutorul moral și național ce trebuie acordat românilor asupriți de peste

---

[1]) Gh. Beiu-Palade, *Zece sfaturi pentru tineret*, „Liga Deșteptarea", nr. 12, 13 și 14 din 5 ianuarie 1914.
[2]) *Ibidem.*
[3]) *Ibidem.*
[4]) *Ibidem.*

Scanned with OKEN Scanner

Carpați, „în dîrza și nesfîrșita lor luptă ce o duc pentru libertate“ [1], și unitate politică statală cu Patria mamă, România.

Conștiința necesității solidarității naționale, a sentimentului de într-ajutorare pentru triumful cauzei comune, a făuririi unității politice naționale, rezultă cu pregnanță din concluzia că „lucrînd la întărirea și prosperitatea țării noastre, vom putea impune vecinilor să se poarte mai omenește față de frații noștri subjugați și le vom îndulci traiul *pînă în ziua cînd ceasul libertății și cel al Unirii va fi sunat pentru întreg neamul românesc*“ [2].

O reflectare sugestivă a conștiinței unității naționale a poporului nostru o întîlnim într-un *Apel* adresat la 16 august 1916, a doua zi după intrarea României în război de către Primăria orașului Galați, prin care, chema cetățenii să sprijine luptele întregului popor de dezrobire a Transilvaniei de sub dominația Imperiului austro-ungar : „Iubiți cetățeni, Pămîntul sfînt al ținuturilor românești robite de Austro-Ungaria a tresărit îndelung într-un freamăt de viață și libertate, căci, astfel, talazurile albastre ale oștirii românești se revarsă pe culmile apusene ale Carpaților. Urmele sfinte ale voievozilor noștri legendari vor străjui ca mucenici ai neamului nostru călăuzind pe căpeteniile oștilor române spre limanul strălucit al biruinței. Iubiți cetățeni, să ne îndreptăm, cu duioșie sufletească gîndul nostru către frații de dincolo de munți, întărindu-ne cugetul pentru a putea trăi în liniște zilele grele și mari ce vor urma“ [3].

După marșul triumfal al armatei române în Transilvania, unde a fost primită cu un entuziasm indescriptibil de către populația românească, inclusiv a naționalităților conlocuitoare, a urmat, după cum se știe, retragerea vremelnică în fața unui adversar numericește incomparabil superior și a nerespectării de către Antantă a obligațiilor militare asumate față de România prin tratate diplomatice.

Fixarea frontului în iarna anului 1917, pe aliniamentul Baldovinești-Nămoloasa, Focșani-Vrancea a avut consecințe dintre cele mai grele și pentru populația Moldovei și mai ales pentru miile de refugiați din celelalte provincii ocupate de inamic.

In aceste împrejurări, numeroși cetățeni aparținînd diverselor categorii sociale au manifestat o impresionantă conștiință națională, patriotică, acordînd un sprijin larg autorităților în soluționarea unor probleme legate de organizarea primirii și cartiruirii refugiaților,

[1] *Ibidem.*
[2] *Ibidem.*
[3] Arhivele Statului, Galați, fondul Primăriei, dosar nr. 22, 1916.

Scanned with OKEN Scanner

a răniților, înființarea unor cantine, spitale, ridicarea moralului populației, aprovizionarea frontului etc.

Au luat ființă o serie de societăți pentru sprijinirea războiului de întregire a unității naționale, între care, amintim „Societatea familia luptătorilor" care a reunit oameni de toate categoriile, îndeosebi mulți foști membri ai „Ligii Culturale", „Comitetul doamnelor pentru îngrijirea răniților" etc. Acestea au desfășurat o apreciabilă activitate pentru rezolvarea multiplelor probleme pe care le ridica războiul.

Ostașii de pe front cît și populația din spatele frontului, au constituit un singur corp, au dat dovada unei înalte conștiințe civice și naționale, luptînd cu eroism în cursul anilor 1917—1918 pentru obținerea victoriei împotriva trupelor de ocupație și înfăptuirea idealului de unitate națională, prin cîștigarea unor bătălii decisive pentru soarta războiului împotriva trupelor prusace ca cele de la Mărășești, Mărăști, Oituz ș.a. care au rămas înscrise cu litere de aur în conștiința națională și universală [1]).

*
* *

Aflat în Iași, în acei ani dramatici ai retragerii vremelnice, Mihail Sadoveanu participă cu adîncă emoție și speranță în victorie, la ceremonia depunerii jurămîntului față de țară, de către unitățile voluntarilor români ardeleni. Într-un articol intitulat sugestiv „Zile istorice", M. Sadoveanu sublinia că acest eveniment cu adînci rezonanțe în conștiința națională, „va rămîne scris în analele neamului alături de momentele cele mai mari de la Alba Iulia, cu cele din Cîmpia Libertății, cu cele din 1859" [2]). Mult încercatul nostru popor, după nespuse amărăciuni — scria Sadoveanu — găsește în propria-i durere și jertfă, încordarea supremă. Legiunile biruinței se adună ; și am simțit în întreg sufletul acestui popor atîta voință de a se elibera de tragicul întuneric al trecutului, încît nu este putere care să mai poată opri fapta (lupta pentru realizarea idealului de unitate națională, n.a.), cum nu este putere care să poată stăvili răsăritul soarelui" [3]).

„Ne-am unit însfîrșit cu toții ; acesta este faptul istoric" [4]), adăuga imediat scriitorul.

---

[1]) Cf. Emil Răcilă, *Contribuții privind lupta românilor pentru apărarea patriei în primul război mondial (1916—1918)*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1981, *passim*.

[2]) M. Sadoveanu, *Zile istorice*, „România", Iași, an. I, nr. 127, 11 VI 1917.

[3]) *Ibidem*.

[4]) *Ibidem*.

Scanned with OKEN Scanner

„Nimic nu ne mai poate desparte — declara profetic Sadoveanu — S-au unit armele, s-au unit voințele, destinul trebuie să se împlinească“ [1]).

*
* *

Aspectele înfățișate demonstrează pregnant, forța conștiinței unității naționale a românilor, rolul jucat în istorie de conștiința de sine a poporului nostru. Deși, conștiința națională are un caracter contradictoriu în condițiile societății capitaliste, ale națiunii burgheze, manifestîndu-se diferit la clasele dominante, și la clasele progresiste, totuși, în anumite perioade istorice, ea capătă un caracter unitar la întreaga națiune. În fața anumitor probleme cu care este confruntată națiunea, conștiința națională, devine, așa cum s-a văzut și din analiza întreprinsă în acest capitol, un important element de comunitate, un factor ce contribuie la mobilizarea și dinamizarea întregii națiuni“ [2]), pentru împlinirea idealurilor sale supreme *).

„În condițiile cînd procesul formării națiunii nu este încheiat sau cînd este supusă asupririi străine, conștiința națională constituie un important element al comunității spirituale a națiunii“ [3]), un factor dinamic, o importantă forță a progresului.

Conștiința națională este sentimentul apartenenței la același popor, la aceiași națiune constituită, sentimentul patriotismului, format de-a lungul conviețuirii comune a populației aceleiași țări, sentimentul comunității de origine națională care însuflețește poporul, îl oțelește în lupta pentru apărarea și propășirea patriei [4]), dorința de unitate și independență politică și națională.

Cum s-a văzut și din acest capitol, în perioada 1859—1918, conștiința necesității unității naționale, voința de a desăvîrși unitatea de stat a României, voința de unire într-un singur stat a tuturor provinciilor istorice, a cuprins întregul popor român de pe ambele versante ale Carpaților cu o amploare crescîndă, peste deosebirile de clasă.

---

[1]) *Ibidem.*

[2]) C. Vlad, *Națiune, determinism și progres istoric* în vol. *Socialismul și progresul*, Editura Academiei, București, 1967, p. 120.

*) Cum ar fi : a) emanciparea de sub jugul străin, dobîndirea independenței naționale ; b) făurirea unității naționale sau desăvîrșirea unității statale ; c) apărarea ființei naționale împotriva pericolului din exterior ; d) consolidarea statului național, apărarea suveranității și independenței naționale.

[3]) C. Vlad, *Op. cit.*,

[4]) I. Rădulescu, *Înflorirea națiunii în condițiile socialismului*, în vol. *Probleme ale construcției de stat în R.S.R.* Editura Politică, 1966, p. 234.

Scanned with OKEN Scanner

Conștiința unității naționale de care ne-am ocupat, a jucat rolul unei puternice forțe motrice, a dinamizat, a pus în mișcare întreaga națiune, i-a polarizat capacitățile și energiile canalizîndu-le în direcția înfăptuirii idealului multisecular al poporului nostru de unitate politică. „Se formase o convingere puternică (conștiință națională, n.a.) care creștea impetuos în toate straturile societății românești nu numai cu privire la legitimitatea și necesitatea desăvîrșirii statului național unitar al românilor, dar și cu privire la apropiata înfăptuire a ei“ [1]).

Programele politice, publicațiile și presa aparținînd atit partidelor burgheze, cît și Partidului socialist, ca și numeroasele societăți cu caracter politic și cultural patriotic la care am făcut largi referințe, exprimau hotărîrea nestrămutată de a milita pentru înfăptuirea idealului național, acela al unirii Transilvaniei și Bucovinei cu Țara, simbolizînd Dacia de altă dată, ceea ce dimensionează valențele acestei componente esențiale, determinante a conștiinței naționale a poporului român, relația dialectică dintre întreg și parte, dintre general și particular. Dacă în situația de față, în opinia noastră, întregul exprimă conștiința națională cu ansamblul componentelor sale, la care ne-am referit separat în această secțiune a lucrării, partea, elementul component esențial al conștiinței naționale îl constituie o anumită secvență a acesteia, și anume, conștiința necesității acțiunii practice politice pentru înfăptuirea unității național-statale.

Pe de altă parte, generalul ne apare sub forma manifestării conștiinței naționale în condițiile societății capitaliste, ca trăsătură principală a națiunii burgheze, omniprezentă și plurivalentă, specifică tuturor comunităților etnice umane proprii acestei orînduiri sociale. În schimb particularul rezidă în mod necesar în diversitatea formelor specifice, sui generis de manifestare a conștiinței naționale în procesul devenirii istorice a fiecărei națiuni, a fiecărui popor, implică aspectele particulare de exprimare a sentimentelor, aspirațiilor, idealurilor, intereselor naționale etc. în funcție de problemele cu care se confruntă acestea în decursul istoriei.

Dintre componentele conștiinței naționale, cele care și-au găsit o manifestare pregnantă în gîndirea și activitatea reprezentanților mișcării naționale, așa cum rezultă și din aspectele înfățișate în acest capitol, un loc dominant îl ocupă : 1) conștiința originii etnice, daco-romane, a continuității, a trecutului istoric ; 2) conștiința latinității limbii și culturii naționale ; 3) conștiința solidarității naționale ; 4) conștiința necesității făuririi unității naționale, în

[1]) St. Pascu, *Op. cit.*

Scanned with OKEN Scanner

cadrul unei singure organizații statale. Aceste trăsături au reprezentat în concepția noastră chintesența, exprimau suma tuturor celorlalte părți componente ale conștiinței naționale.

Situarea în prim plan a unora sau altora dintre componentele conștiinței naționale este în funcție de sarcinile istorice care stau în fața națiunii respective într-o etapă sau alta, de problemele care se pun în fața acesteia, de idealurile și aspirațiile pe care dorește să le împlinească.

Bunăoară, pentru națiunile asuprite, dominate, forma principală de manifestare a conștiinței naționale este dorința, hotărîrea de a zdrobi jugul dominației străine, de a obține eliberarea și independența națională, dreptul la crearea unui stat național de sine stătător, iar pentru națiunile care nu și-au desăvîrșit procesul unității statale, trăsătura dominantă a conștiinței naționale, o constituie conștiința necesității întregirii statului național, prin unirea laolaltă a provinciilor aflate vremelnic sub dominația străină, dar, care, sînt locuite de populații ce aparțin aceleiași națiuni, constituie părți componente ale aceluiași popor.

Locul primordial ocupat în ansamblul conștiinței naționale de conștiința solidarității cu lupta de eliberare a românilor transcarpatini, precum și conștiința necesității întregirii unității naționale, apare firesc, explicabil, dacă ținem seamă de faptul că în această perioadă, de la sfîrșitul secolului al XIX-lea, măsurile de oprimare națională devin tot mai accentuate în Transilvania și Bucovina, iar pe plan european principiul naționalităților cunoaște o largă extensiune, fiind considerat piatra unghiulară a progresului și civilizației popoarelor, a optimizării și armonizării raporturilor dintre state.

Fenomen în sine deosebit de complex, contradictoriu, cu o arie foarte largă de manifestare, conștiința națională s-a manifestat la poporul nostru în această perioadă cu deosebită vigoare. Îndeosebi, conștiința unității naționale a pus stăpînire pe inimile și mințile întregului popor, indiferent de apartenența politică, de clasă sau religioasă, ea a jucat rolul unei puternice forțe polarizatoare a energiilor, canalizîndu-le spre împlinirea deziderateloor supreme ale națiunii. Unitatea conștiinței naționale a poporului român în condițiile capitalismului se explică tocmai prin legitimitatea și imperiozitatea aspirațiilor sale de independență și unitate politică statală, ceea ce a permis să fie depășite limitele, pozițiile de clasă în lupta pentru împlinirea acestora, să se realizeze o unitate de simțire, de gîndire și acțiune pentru realizarea unor străvechi deziderate comune, naționale. Așa cum am subliniat și-n alt capitol, aceasta nu înseamnă că nu au apărut nuanțe, tendințe specifice în

Scanned with OKEN Scanner

concepția și atitudinea unor grupări ale claselor conducătoare în ceea ce privește căile și modalitățile de înfăptuire a unității naționale.

Se impune, de asemenea, subliniat un fapt care nu este deloc lipsit atît de importanță teoretică cît și practică, politică, pentru definirea particularismului conștiinței naționale a românilor și anume, acela că, exprimînd cu fermitate idealurile lor naționale, militînd pentru promovarea unor interese naționale majore, sub impulsul unei legitime conștiințe naționale, românii din toate timpurile au exclus, apriori, pe planul gîndirii și al relațiilor naționale orice tendință de discriminare națională, de lezare a intereselor altor națiuni, a demnității și personalității altor popoare, incriminînd și respingînd consecvent și hotărît asemenea orientări. [1])

Gîndirea social politică românească în perioada de care ne ocupăm, respectiv a luptei pentru desăvîrșirea unificării statului național român, se caracterizează printr-o receptivitate expresă față de aspirațiile democratice, legitime și ale altor popoare, se pronunță pentru îmbinarea intereselor naționale ale românilor cu cele internaționale, respectiv pentru solidaritatea cu celelalte popoare asuprite care militau pentru emancipare și eliberare națională de sub dominația imperiilor opresoare.

Trebuie subliniat, deci, cu pregnanță, că în mod permanent, în toate momentele istorice, în diversele faze ale luptei pentru *Unitate,* conștiința națională a românilor, pe de o parte, s-a manifestat *străină de orice naționalism, șovinism sau discriminare națională, îngustime ,claustrare,* iar, pe de altă parte, *a exprimat deschis solidaritatea cu celelalte națiuni oprimate,* cu toate popoarele care militau pentru autodeterminare națională, pentru făurirea statului național unitar sau pentru desăvîrșirea acestuia.

Conștiința națională a românilor reflectă atît idealurile naționale, interesele proprii, cît și cele internaționale, într-o unitate organică, indestructibilă. Militanții de frunte ai mișcării pentru unitate națională au respins, ferm, orice exclusivism național, au criticat orice manifestare de îngustime națională, de egoism în relațiile naționale din cadrul Imperiului dualist, cultivînd cu perseverență solidaritatea națională cu toate națiunile și naționalitățile asuprite împotriva opresorilor.

De altfel, demersurile politice ale lui Avram Iancu și Nicolae Bălcescu pe lîngă revoluționarii maghiari, în timpul revoluției din

[1]) Nicolae Iorga sublinia că „iubirea de patrie nu înseamnă ura și dușmănia altui popor, nu înlătură înțelegerea cu alte țări, nu rîvnește la pămîntul și drepturile altuia" (*Pe ce se poate sprijini un popor.* Vălenii-de-Munte 1910, p. 15, passim)

Scanned with OKEN Scanner

1848 din Transilvania, chiar dacă au rămas fără ecou, acestea au valabilitatea unui important document istoric și pun în relief conținutul profund umanitar, internaționalist, democratic, legitim al conștiinței naționale a românilor.

În perioada care a urmat, această orientare a rămas dominantă în activitatea mișcării noastre pentru unitate națională călăuzind acțiunile militanților aflați de o parte și de alta a Carpaților. Mărturie în acest sens stau programele societăților cultural-patriotice, memoriile, protestele și proclamațiile acestora ca și cuvîntările conducătorilor lor, personalități de prestigiu ale spiritualității românești, rostite într-un profund spirit de solidaritate internațională în cadrul Adunării Naționale din 1918 de la Alba Iulia. De fiecare dată cînd s-au produs manifestări izolate, sporadice, în sensul conștiinței naționale sau a promovării unor interese de partid în cadrul mișcării pentru unitate națională, sau a societăților cultural patriotice, acestea au fost dezvăluite public și dezavuate fără reticențe, prin menționarea expresă a ideii, că, interesele naționale nu pot fi confundate cu cele ale vreunui partid politic sau altul, că mișcarea pentru unitate națională se găsește în afara oricăror influențe de partid. *Asemenea critici nu l-au cruțat nici pe N. Iorga atunci cînd s-au resimțit fie și unele tendințe în sensul menționat* [1]).

În ceea ce privește spiritul de solidaritate, dimensiunea internaționalistă a conștiinței de sine și apoi a conștiinței naționale a românilor, se impune, de asemenea, de subliniat faptul că în perioada în care poporul nostru milita pentru înfăptuirea propriilor idealuri de independență politică și unitate națională, a acordat un sprijin substanțial, multilateral, moral, politic și material, unor popoare europene pentru zdrobirea dominației imperiilor opresoare : otoman, țarist și austro-ungar în vederea dobîndirii neatîrnării politice, a independenței statale.

În decursul istoriei, opinia publică și cărturarii români au sprijinit moral și politic națiunile care militau pentru înfăptuirea idealurilor de unitate națională, pentru crearea statului național unitar, independent, și suveran : germani și italieni, cehi și polonezi, iugoslavi și albanezi, bulgari și greci [2]). Unele din mișcările care au acționat pentru înfăptuirea acestor deziderate naționale legitime s-au organizat, după cum se știe, pe teritoriul țării noastre, în climatul politic și spiritual propice, al receptivității și solidarității

---

[1]) C. Gh. Marinescu, *Pagini din activitatea Ligii Culturale pentru desăvîrșirea unității de stat a României*, Studii și materiale de istorie, Suceava, 1971, p. 52.

[2]) Ștefan Pascu, C. Gh. Marinescu, *Răsunetul internațional al luptei românilor pentru unitate națională*, Editura „Dacia", Cluj-Napoca, 1980, p. 5.

Scanned with OKEN Scanner

românești cu cauza dreaptă a acestor popoare oprimate (bulgari, greci, albanezi, polonezi, etc.

Este, astfel, cu totul de înțeles sprijinul internaționalist pe care-l acordă la rîndul lor popoarele europene, opinia publică internațională, forțele democratice și progresiste din diferite țări, românilor în lupta lor pentru formarea statului național unitar [1]).

Numai astfel poate fi înțeles ecoul puternic pe care l-au avut idealurile noastre naționale, ansamblul manifestărilor conștiinței naționale a românilor, în conștiința europeană, în gîndirea, simțirea și acțiunile multiple de solidaritate militantă ale opiniei publice mondiale cu cauza noastră națională [2]).

Toate lucrările consacrate idealului Unirii, la care ne-am referit, analizează acțiunile semnificative, amplele desfășurări de energie românească, care au precedat și pregătit marea unire : de la momentul crucial al Unirii Principatelor și domniei lui Cuza, războiul de independență, pînă la Marea Adunare populară de la Alba Iulia, în care dreptul la autodeterminare al românilor transilvăneni, atîtea veacuri nesocotit și încălcat, avea să se rostească cu claritate și să se înfăptuiască unirea cu patria mumă a tuturor provinciilor istorice aflate sub dominație străină.

Un rol deosebit a avut — în realizarea celui mai scump vis al românilor *cultura,* instituțiile culturale. Este vorba de un larg circuit de valori culturale și umane — cărți, ziare, reviste, turnee artistice, acțiuni și congrese studențești — precum și de activitatea prodigioasă, în spirit de solidaritate națională, pusă în slujba unirii, a numeroase publicații, precum și a unor societăți culturale ca „Transilvania", „Carpați", „Liga pentru unitatea cultură a românilor", „Liga Deșteptarea" etc. și, îndeosebi, „Societatea academică română", devenită apoi „Academia română". Și este profund semnifcativ tocmai faptul că unirea devenise în așa măsură cauza dreaptă și sfîntă a întregului popor român încît ea a adunat într-un uriaș și nestăvilit șuvoi atît capacitatea de simțire patriotică și de seculare aspirații ale țăranului român, ținut în stare de ignoranță, de mizerie și analfabetism, cît și energia intelectuală constructivă a celor mai luminate spirite ale neamului, reunite în cel mai înalt for cultural-științific al țării. Un țăran năsăudean aprecia unirea Principatelor Române ca una din cele mai memorabile zile din via-

---

[2]) Ibidem ; Cf. și C. Gh. Marinescu, A. Loghin, L'Opinion publique belge et l'achèvement de l'état national roumain, Gand, Overdruk uit, „De Brug", nr. 1/1972 ; Idem, L'Opinione publica italiana in sostengo della lotta per il compimento del unificazione dello stato nazionale romeno, Padova, Atti ed Memorie dell Academia Patavina di Scienze, Lettere ed Arti, vol. LXXXLX (1972) Parte III ; Clase di Scienze Morali, Lettere ed Arti.

Scanned with OKEN Scanner

ța culturală și națională a tuturor românilor, iar reprezentanții înaltului for academic, aparținînd tuturor provinciilor românești au făcut din studierea limbii române factor esențial de coeziune, de permanență și unitate — obiectivul fundamental al acestuia. Pe lîngă studiile lingvistice ce au încoronat construcția multiseculară a coloanei vertebrale a națiunii — limba română ca factor de comunicare și expresivitate literară pe întreg pămîntul românesc „întîiul mare poem al unui popor" (Lucian Blaga), Academia română, un adevărat simbol al identității culturale românești a contribuit la cauza unității naționale și prin inițierea și conducerea unor cercetări de istorie și cultură a Transilvaniei — parte integrantă a istoriei și civilizației românești. În toate momentele grele ale luptei românilor din Transilvania, Academia a fost alături de ei, de exemplu cu prilejul procesului Memorandului și a condamnării fruntașilor Partidului Național Român în frunte cu Ion Rațiu, Academia română adresează un vibrant *Apel către toate corpurile învățate din lume* în care putem citi : „Academia română, cercetătoare a istoriei neamului românesc, păstrătoare a limbii națiunii românești și centru de activitate a culturii românești, face un călduros apel la membrii institutelor de cultură ale întregului neam omenesc ca să se intereseze de cauza cea dreaptă a românilor din Transilvania și Ungaria care e totodată o cauză culturală generală. Numai încetînd ura între națiuni și lupta cu scop de a se distruge unele pe altele, pacinica și armonica dezvoltare a omenirii prin știință și arte va fi asigurată și lumea va da un spectacol demn de sforțările ce au făcut și fac spiritele superioare care de secole lucrează la progresul considerabil al omenirii".[1]) Minunate cuvinte și atît de actuale.

Dealtfel, cum se știe, toate marile fapte de civilizație, prin care poporul român și-a construit și apărat propria sa identitate istorică și și-a înscris cu cinste numele în cartea eroică a istoriei europene și universale — și, înainte de toate marea epopee a unității — au fost rodul strădaniilor sale, ale minții, inimii și brațelor sale. Nimeni din afară nu ne-a oferit vreodată în „dar" ceea ce ne aparține, ceea ce face parte din ființa noastră. Dintotdeauna, istoria românilor s-a făcut cu sabia, cu plugul, cu pana, cu vorba înțeleaptă — după împrejurări — aici în spațiul carpato-dunărean-pontic al vechii Dacii, și nu aiurea, în luptă necurmată cu vitregia vremurilor, dar s-a făcut într-un mai amplu spațiu geografic la întîlnirea și ciocnirea unor mari drumuri și curente de civilizație din Occident și Orient. Nu am fost niciînd izolați. Am făcut parte din marea familie

[1]) Vasile Netea, *Spre unitatea statală a poporului român*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1980, p. 129—130.

Scanned with OKEN Scanner

a popoarelor europene : prin statornicia operei noastre de civilizație, în calea altor puhoaie și seminții migratoare, prin vitejia devenită legendară în lupta pentru neatîrnare împotriva forței ce părea de nebiruit a imperiului otoman, au contribuit adesea decisiv la securitatea continetului, la răgazul de pace al altor națiuni europene ce și-au putut asuma în condiții mai prielnice vocațiile culturale. Iată o singură mărturie din numeroasele ce se pot evoca : *Apelul* adresat de cărturarul de reputație mondială, V. A. Urechia, opiniei publice internaționale în apărarea memorandiștilor, „pătruns de o înaltă etică politico-națională", în care se spune între altele : „E suficient să amintim că ei, românii din Transilvania nu și-au pierdut niciodată conștiința originii lor și că în mijlocul vicisitudinilor și-au păstrat indivdualitatea latină, limba și obiceiurile lor. Un popor care a manifestat o astfel de vitalitate națională, un popor care a salvat Europa de invazia lui Osman, acest popor care în Orientul Europei este depozitarul civilizației occidentale și latine este azi amenințat în întreaga sa existență națională" [1]). Era firesc așadar, ca, la rîndul nostru, să ne bucurăm de sprijin moral (mai puțin material) în toate acele momente cheie ale luptei ce a dus la constituirea națiunii române moderne, organizată politic într-un stat unitar. Problema românească nu putea fi expediată simplist la așazisa chestiune orientală, ci făcea parte din miezul chestiunii europene din momentul în care începe criza internă a unor imperii opresive multinaționale, lupta pentru autodeterminare a națiunilor subjugate. „Cauza românească a devenit o „cauză europeană" și va continua să fie pînă la împlinirea marelui eveniment din 1918. Instituții de învățămînt, știință și cultură, savanți și oameni politici, ziare și reviste, parlamente și chiar guverne sprijină cu convingere o cauză socotită, pe bună dreptate, justă și justificată" [2]). Opinia publică europeană a fost sensibilizată pentru cauza unității românești, îndeosebi după unirea Principatelor și după mișcarea memorandistă, aparent încheiată cu procesul memorandiștilor din 1894.

Realizarea obiectivului fundamental al *unității* a cunoscut un adevărat *crescendo* al evenimentelor, culminînd, cum am arătat cu făurirea statului național unitar român. Aceste evenimente alcătuiesc cea mai răscolitoare poveste (adevărată) a românilor, o poveste despre măreție, despre frumusețea unor fapte situate pînă la granița dintre legendă și istorie.

---

[1]) Ștefan Pascu, C. Gh. Marinescu, *Răsunetul internațional al luptei românilor pentru unitate națională*, Editura „Dacia", Cluj-Napoca, 1980, p. 42; cf. Biblioteca „V. A. Urechia" Galați, Arhiva „V. A. Urechia", fond afișe, programe, foi volante, manifeste, corespondență etc.

[2]) *Ibidem*, p. 337—341.

Scanned with OKEN Scanner

Unirea a constituit o piatră de hotar în procesul creației istorice conștiente și a făuririi conștiinței de sine a poporului. Nu doar și nu în primul rînd ca amploare cantitativă, ci în primul rînd ca etapă istorică nouă, calitativ-superioară care-și găsește o deplină și autentică valorizare în cadrele stimulative ale noii civilizații. Într-adevăr, năzuințele cele mai democratice și progresiste ale unirii nu au putut fi realizate în deceniile următoare, în România burghezo-moșierească ; fără a minimaliza realizările economice și culturale importante ale României interbelice, cele mai autentice valori și exigențe pe care le reclamă un stat modern, național și unitar — *independență, libertate, respect reciproc* al *demnității* și *identității*, dreptul poporului de a se bucura de toate bogățiile naționale, de întregul său *potențial de creativitate*, năzuința de a fi stăpîn pe destinele sale și de a-și făuri viața în chip liber, de a participa la creația istorică conștientă potrivit propriilor sale vocații — toate acestea au devenit posibile numai odată cu revoluția socialistă și edificarea unui nou tip de civilizație care a dus între altele, pentru prima dată, la o rezolvare consecvent umanistă și științifică a problemei naționale.

Marea unire din anul 1918 a fost opera întregului popor român. După cum a subliniat magistral tovarășul Nicoale Ceaușescu, trăsătura distinctivă, fundamentală „a luptei pentru desăvîrșirea unității naționale, a fost largul ei caracter de masă, faptul că a antrenat muncitorimea, țărănimea, intelectualitatea, cercurile înaintate ale burgheziei, principalele clase și pături al e societății“ [1]). Chiar naționalitățile conlocuitoare au aderat la hotărîrile de Unire.

Desăvîrșirea procesului de formare a statului național unitar român în condițiile deosebit de complexe de la sfîrșitul primului război mondial, în anul 1918, a avut o deosebită însemnătate pentru dezvoltarea economică, politică și spirituală a națiunii României, pentru afirmarea potențialului său creator pe plan național și internațional. Înfăptuirea unității statului român a realizat cadrul național și social-economic pentru dezvoltarea mai rapidă a forțelor de producție, înmănuncherea laolaltă a energiilor și capacităților creatoare ale poporului nostru, a creat condiții favorabile activității forțelor progresiste ale societății [2]).

Unirea Transilvaniei cu România, desăvîrșirea unificării statului național român, a marcat, în primul rînd un spor sim-

---

[1]) Nicolae Ceaușescu, *Expunere la ședința jubiliară a Marii Adunări Naționale consacrată sărbătoririi semicentenarului unirii Transilvaniei cu România*, 29 noiembrie 1968, în vol. 3, *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, Ed. politică, București, 1969, p. 715—716.

[2]) *Națiunea și contemporaneitatea*, Ed. științifică, București, 1971, p. 166.

Scanned with OKEN Scanner

țitor pentru capacitatea de producție a țării, pentru potențialul ei economic. Înlăturarea barierelor politico-administrative dintre provinciile românești a dat, în perioada ce a urmat, un puternic impuls dezvoltării națiunii române, inclusiv comunității ei de viață economică. Piața națională s-a dezvoltat, schimbul de valori materiale, de bunuri și de activități s-a intensificat între toate teritoriile, unitățile administrativ-teritoriale, și localitățile țării [1]). Comunitatea de viață economică continuă să se dezvolte între cele două războaie mondiale, dar se dezvoltă limitat în funcție de stadiul relațiilor de producție capitaliste, de dezvoltarea anarhică a producției, potrivit dezvoltării forțelor de producție inegal repartizate pe teritoriul țării.

„Unitatea politică a teritoriului carpato-dunărean, a ținuturilor situate de o parte și de alta a Carpaților, unitatea proclamată la 1 decembrie 1918 la Alba Iulia și care dădu putința proletariatului de a se organiza temeinic pe scară națională, se dovedi de o putere extraordinară, capabilă să reziste celor mai mari și mai grele încercări“ [2]).

După încheierea procesului de desăvîrșire a unificării statului național român au apărut condiții mai favorabile pentru dezvoltarea vieții politice a României, pentru intensificarea confruntărilor sociale și politice între forțele progresiste ale națiunii în frunte cu clasa muncitoare condusă de P.C.R. și clasele dominante.

Înfăptuirea statului național unitar a creat condiții mai bune, pentru intensificarea mișcării revoluționare, a stimulat puternic lupta împotriva exploatării, pentru dreptate, justiție și progres social. De asemenea, aceasta a reprezentat o premisă favorabilă pentru osmoza culturii românești din toate provinciile, pentru dezvoltarea creației spirituale și îmbogățirea patrimoniului național și universal cu noi opere de valoare.

Unirea tuturor provinciilor românești într-un singur stat a realizat cadrul național, social-economic și cultural pentru dezvoltarea mai rapidă a patriei noastre, a avut o înrîurire pozitivă asupra întregii evoluții economice, politice și sociale a României [3]).

Unirea realizată în anul 1918 a căpătat sensuri și valențe noi în condițiile apariției pe scena vieții politice românești a Partidului Comunist Român și a intensificării mișcării muncitorești și socialis-

---

[1]) Ștefan Pascu, C. Gh. Marinescu, *Răspunsul internațional al luptei românilor pentru unitate națională*, op. cit. p. 343—344.

[2]) C. C. Giurescu, *Transilvania în istoria poporului român*, Editura științifică, București, 1968, p. 100.

[3]) C. Daicovici, *Atotcuprinzătoarea însemnătate istorică a zilei de 1 Decembrie 1918*, România literară, nr. 8/1968.

Scanned with OKEN Scanner

te din țara noastră. Victoria revoluției socialiste și construcția socialismului au încununat lupta de eliberare socială și națională a poporul român, au ridicat la noi dimensiuni și cote valorice unitatea, independența și suveranitatea noastră națională.

Totodată, socialismul a rezolvat în mod profund democratic problema națională, generată de vechile regimuri politice, în spiritul principiilor marxism-leninismului și a tezelor înscrise în documentele Adunării Naționale de la Alba Iulia. În țara noastră, a fost desființată orice fel de discriminare de ordin național, asigurîndu-se deplina egalitate în drepturi și posibilitatea afirmării plenare în viața social-economică și politică a tuturor cetățenilor fără deosebire de naționalitate[2]).

Socialismul a stimulat toate energiile, întregul potențial creator, constructiv al națiunii române și a naționalităților conlocuitoare, a inaugurat în viața țării o epocă de redeșteptare națională, de afirmare plenară a sentimentelor patriotice și internaționaliste, a grijii pentru prezentul și viitorul țării noastre și totodată pentru destinele socialismului pe plan mondial, în cadrul comunității internaționale.

În fața poporului nostru se deschid, în lumina Programului P.C.R. de edificare a socialismului multilateral dezvoltat, perspective noi, însuflețitoare, care vor determina ridicarea României pe trepte superioare ale progresului și civilizației, afirmarea plurivalentă a potențialului creator, constructiv al națiunii române, a vocației sale milenare de libertate, independență și suveranitate, a dorinței ferme de bună conviețuire cu vecinii, de promovare a unor ample raporturi cu toate statele lumii pe baza respectului reciproc.

---

[2]) Chemarea Consiliului Național al Frontului Unității Socialiste privind aniversarea a 60 de ani de la formarea statului național unitar român, „Scînteia", nr. 11260 din 3 XI 1978.

Scanned with OKEN Scanner

X. independență, libertate, suveranitate — valori fundamentale ale conștiinței naționale

Istoria națiunii române ca și cea universală demonstrează elocvent că un popor nu poate fi îngenuncheat sau înfrînt atunci cînd el luptă cu perseverență pentru conservarea ființei naționale, pentru *apărarea suveranității și independenței sale*. Deci acțiunea fermă, consecventă a popoarelor pentru înlăturarea dominației străine, perseverența și hotărîrea lor în lupta pentru neatîrnare și libertate sînt cerințe imperioase și totodată concluzii care se desprind din analiza proceselor istorice ale evoluției națiunilor.

O patrie lipsită de libertate, o patrie îngenuncheată de puteri opresive străine, prin complicitatea unor monstruoase egoisme antinaționale lăuntrice, reprezintă una dintre cele mai tragice maladii sociale. O patrie nimicită, prin exterminări și deportări în masă este cea mai odioasă crimă de genocid. Nu numai că se aduc astfel atingeri grave unor drepturi fundamentale ale omului, unor sentimente elementare de demnitate și omenie, dar sînt anihilate sau contrariate centre importante de creativitate istorică, incomensurabile puteri modelatoare de cultură. Este ca și cum am otrăvi sau seca fîntîni menite să potolească setea de adevăr și frumusețe a omului. Iată de ce independența patriei la nivelul comunităților etnice și naționale echivalează cu *starea de libertate*, cu *dorul de libertate* al omului ca individualitate și ca ființă socială angajat și integrat într-un proces social-istoric progresiv. Mai mult decît atît, independența este o față a libertății, este libertatea ca atribut politic inalienabil al vieții popoarelor, este însăși *condiția de existență*, de perpetuare și împlinire a acestora. „Mult timp independența a fost confundată cu un concept pe care științele sociale l-au izolat și definit : *contradependența*, adică împotrivirea sistematică la orice amestec din afară, ceea ce implică, fie și negativ, o stare de dependență, programul și modul de viață al celui atacat depinzînd de inițiativele agresorului. Dar independență înseamnă libertate deplină în idealuri, opțiuni și mijloace de a le realiza în condiții care

Scanned with OKEN Scanner

permit unei națiuni angajarea în împlinirea acestor idealuri a tuturor energiilor sale fără continua preocupare pentru piedici venite din afară". [1])

Inegalitatea, nedreptatea și inechitatea — condiții ale progresului economic în societățile întemeiate pe exploatare și autogestiune de clasă au exercitat întotdeauna o influență nefastă asupra raporturilor dintre țări și popoare, îndeosebi între marile puteri și țările mici și mijlocii. Pentru multe dintre acestea din urmă, independența a constituit secole de-a rîndul mai curînd un *ideal* decît o *stare de fapt*, un obiectiv esențial al luptei revoluționare de eliberare. Din cele mai vechi timpuri, nici un popor înrobit, îngenuncheat, resemnat în supunere nu și-a putut înscrie numele în cartea de aur a istoriei. Dimpotrivă, nivelul de creativitate istorică a fost întotdeauna condiționat de statutul de independență și libertate a popoarelor, dar abia în epoca modernă a fost recunoscut, în plan juridic, ceea ce s-a numit *dreptul ginților*. Vor mai fi necesare însă eforturi considerabile, lupte grele și numeroase jertfe pentru a se trece de la un drept formal la o realitate istorică odată cu marile transformări ale secolului nostru, ca rezultat al revoluțiilor socialiste și a mișcării de eliberare națională deși, se poate spune, procesul de emancipare nu a fost încheiat.

Referindu-ne la propria noastră experiență istorică, putem spune că independența nu este un dar al zeilor și nici chiar un *dat* al istoriei — mai ales într-o lume răscolită de patimi egoiste — ci un drept cucerit prin luptă, un efect al voinței dîrze a popoarelor de a-și apăra indentitatea proprie. Ceea ce presupune *conștiință de sine*, o anume maturizare a acelor comunități etnice, care constituie cele mai de seamă nuclee de creativitate umană, cadrele firești în care oamenii își exercită funcția lor civilizatoare asupra mediului înconjurător, destinul lor prometeic, năzuința spre desăvîrșire sufletească.

Se știe ce uriașă ridicare de spirit și vitalizare de conștiință națională s-a produs cu prilejul războiului de independență în toate ținuturile locuite de români din vatra vechii Dacii sau de aiurea, deoarece — așa cum scria „Gazeta Transilvaniei" din 2/14 iunie 1877, „cauza ostașului român e o cauză generală română. Victoria lui e a întregii națiuni — și de aici necesitatea de a uni „întru ajutorul fraților noștri de peste Carpați, care în lupta începută pentru libertatea țării vrea să redeștepte gloria și mărirea română..."[2]).

---

[1]) Virgil Cândea, *Conceptul de independență — o permanență a gîndirii politice românești*, în vol. *Suveranitatea și progresul*, Editura politică, coordonator dr. Nicolae Ecobescu, București, 1977, p. 58.

[2]) *Pagini din lupta poporului român pentru independență națională*, Editura politică, 1967, București, p. 146.

Scanned with OKEN Scanner

Guvernul austro-ungar dizolva de regulă comitetele de sprijin, dar nimic nu-i putea abate din drumul lor pe temerarii patrioți deoarece, cum se exprimau brașovenii, comitetele pot fi dizolvate, dar „simțămîntul de umanitate, iubirea și legătura de sînge nu se dizolvă decît odată cu viața..."[1]). Și aceasta, ca să nu mai vorbim de campaniile de presă, de reflectarea entuziastă a eroismului ostașilor români și de numeroșii voluntari care treceau clandestin frontiera pentru a se înrola alături de frații lor pentru independența țării pe care o socoteau propria lor patrie.

Lupta pentru independență a călăuzit de altfel permanent acțiunile poporului român, a reprezentat o dominantă a existenței sale.

„Un ideal ce domină istoria noastră, începînd cu strămoșii daci care, după cum arăta Dion Hrisostomul, „luptau pentru patrie și libertate", căci marea epopee dacică a prefigurat întreaga noastră epopee națională a luptei pentru libertate, independență și unitate, pentru dreptate și adevăr". [2])

În concepția partidului nostru cucerirea independenței și suveranității naționale este o legitate obiectivă a dezvoltării sociale, o necesitate a progresului civilizației, un imperativ fundamental al istoriei. „Nu poate fi vorba de nici un drept cînd nu există dreptul fundamental de a fi stăpîn la tine acasă, de a fi stăpîn pe destinele tale". [3])

Independența și libertatea națională se integrează într-o constelație de valori care decurg din alta, se interinfluențează și alcătuiesc împreună punctele de lumină ale unei istorii, articulațiile de rezistență ale unei civilizații, manifestările exemplare ale unei conștiințe istorice de sine. Admirabil au fost exprimate aceste idei de acad. Ștefan Pascu : „Patru idei — dreptate, libertate socială și națională, independență și unitate de stat străbat ca un fir roșu istoria poporului român, constituind permanențele acestei istorii, una generînd-o pe cealaltă, una derivînd din alta, toate la un loc constituind coloana vertebrală a corpului național, sintetizînd trecutul, prezentul și viitorul. Dreptate nu se poate închipui fără libertate. De asemenea, nu se poate imagina independență fără dreptate și libertate, după cum nu se poate înfăptui unitatea fără libertate, dreptate și independență... Permanențele istoriei poporului român :

---

[1]) *Ibidem*, p. 166.

[2]) Adela Becleanu Iancu, *Spiritualitatea românească*, Editura politică, București, 1980, p. 108.

[3]) Nicolae Ceaușescu, *Expunere la sesiunea solemnă consacrată aniversării centenarului independenței de stat a României*, Editura politică, București, 1977, p. 21.

Scanned with OKEN Scanner

dreptate, libertate, independență și unitate aveau drept temei o realitate puternică : conștiința unității etnice, lingvistice, culturale, economice, profilul spiritual unitar al întregului popor român". [1])

În perioada contemporană, duhul deșteptării naționale, ascendentul unor probleme globale ale civilizației, precum și a valorilor științei și raționalității în viața indivizilor și a colectivităților au propulsat în contșiința publică, dreptul internațional, nevoia de a reglementa prin norme de drept internațional noile probleme ce se ivesc în relațiile dintre state și națiuni, de a da o fundamentare nouă înnoirilor ce se produc în practica raporturilor interstatale și a comportamentului internațional. Această împrejurare explică probabil de ce conceptul de independență apare unora doar ca un concept juridic, o instituție a dreptului internațional. În realitate este vorba de un atribut de esență a patriei ce vizează *existența* și *devenirea* istorică a popoarelor. O înțelegere mai largă și de adîncime a acestui concept înseamnă cel puțin două lucruri : un *statut de existență* — ca realitate sau ideal, ca stare de fapt sau obiectiv primordial al luptei — potrivit căruia o comunitate umană întocmai ca și o individualitate umană, dispune de atributele personalității (unicitate, identitate, ireductibilă, dreptul de a decide liber în toate chestiunile ce privesc autonomia și organizarea vieții proprii, a relațiilor sale interne și externe) *reflexul de conștiință* al acestui statut, *conștiința de sine* a unei comunități ce este deopotrivă o conștiință politică, socială, etică și axiologică.

Ideea de independență a fost o prezență atît de pregnantă și fortifiantă în existența și conștiința poporului român, deoarece nucleul ei vital, centrul focalizator al valorilor naționale îl constituie *patriotismul,* ca disponibilitate și totodată ca manifestare integrală, revoluționară și angajantă a spiritualității românești, ca rațiune organizatoare și ordonatoare a potențialului creator de care dispune națiunea, ca sentiment de dăinuire și propulsare în istorie, ca voință culturală și civilizatoare. Independența a fost pentru noi nu rezultatul unor tratative și pertractări diplomatice, ci operă de adîncime și durabilitate a poporului român. Tocmai de aceea *țelurile naționale* ale luptei poporului (demnitate, independență, respectul suveranității, neamestecul în treburile interne) s-au împletit atît de organic și firesc cu cele *sociale* — pentru dreptate și echitate socială.

Independența, libertatea, suveranitatea sînt valori fundamentale, de esență ale statului național modern, ale conștiinței națio-

[1]) Ștefan Pascu, *Independența — caracteristică fundamentală a istoriei poporului român,* în vol. *Independența României,* Editura Academiei, București, 1977, p. 9.

Scanned with OKEN Scanner

nale, dar abia în socialism, ca urmare a lichidării politicii de asuprire și aservire națională, de încălcare a drepturilor suverane ale statelor, ele își pot găsi un cîmp de funcționare eficientă. Suveranitatea ca însușire fundamentală a puterii de stat reflectă în conținutul și formele sale de manifestare, transformările ce au loc în caracterul puterii politice, iar esența și funcțiile statului îi conferă noi determinări și valențe, îi sporește rolul și însemnătatea pe plan intern și extern". [1])

Socialismul imprimă o nouă esență de clasă suveranității, ceea ce are drept urmare identificarea ei cu interesele fundamentale ale națiunii și o nouă practică a exercițiului ei plenar radical opusă concepțiilor și practicilor specifice sistemului mondial capitalist. Ca exercițiu exclusiv al puterii de stat pe plan intern și în relațiile internaționale, suveranitatea reprezintă trăsătura esențială, distinctivă a statului socialist, [2]) și exprimă faptul că puterea politică pe care o reprezintă este deplină și de sine stătătoare, neîngrădită și nesubordonată, [3]) că ea se realizează numai în conformitate cu interesele și voința poporului din țara respectivă. Suveranitatea este o trăsătură definitorie a conștiinței naționale, deoarece reflectă particularități naționale proprii, își asumă valorile unui anume specific național pe care le apără și în același timp le proiectează în universal.

Supremația puterii de stat și independența alcătuiesc conținutul esențial al suveranității — fiind deci incompatibilă cu exercitarea în limitele teritoriului național al unei alte puteri, din interior sau exterior. [4]) Supremația puterii de stat este deci exclusivă prin însăși esența sa și presupune deci o independență deplină, integrală, autentică, reală ; dacă supremația este modul de existență și exercitare a puterii, independența apare ca o condiție indispensabilă pentru realizarea supremației.

Avînd în vedere această relație dialectică de interconexiune dintre cele două categorii, supremația puterii și independența — nu putem defini suveranitatea numai prin independența statului socialist. O asemenea definiție care a circulat în trecut și în literatura socil-politică marxistă are un caracter unilateral, limitat, incomplet.

[1]) Gh. Moca, *Socialismul și suveranitatea de stat*, Editura politică, București, 1972, p. 42.

[2]) D. Mazilu, *Independența națională. Gîndire și acțiune românească*, Ed. Militară, București, 1978, p. 186—188 ; 246—258.

[3]) Gh. Moca, *Op. cit.*, p. 47.

[4]) I. Ceterchi (și colab.) *Națiunea și contemporaneitatea*, p. 246 ; cf. și I. Ceterchi, Sofia Popescu, A. Bolintineanu (coordonatori) *Funcțiile statului socialist român, dinamică și perspective*, Ed. Academiei, București, 1980, p. 7—25.

Scanned with OKEN Scanner

Suveranitatea statului socialist se manifestă aşadar, în mod inexorabil sub ambele aspecte, atît în activitatea sa *internă*, cît şi *internaţională*.

Pe plan intern, manifestarea plenară, autentică a suveranităţii presupune dreptul inalienabil al statului de a decide, de a fundamenta politica internă, adică de a stabili strategia dezvoltării economico-sociale, cultural-ştiinţifice etc., în fiecare etapă istorică a devenirii pe coordonatele socialismului, precum şi măsurile ce se impun pentru aplicarea lor la parametrii fixaţi în conformitate cu interesele naţionale. Pe plan extern suveranitatea implică dreptul exclusiv al statului de a-şi defini poziţia sa faţă de fenomenele şi procesele vieţii internaţionale, linia sa directoare în relaţiile internaţionale, de a stabili, adopta o anumită atitudine, distinctă, proprie, sui generis faţă de o problemă sau alta din viaţa internaţională, de a avea iniţiative, de a aduce contribuţii, amendamente de sine stătătoare, la soluţionarea problemelor internaţionale, dreptul de a stabili gradul de reprezentare în relaţiile cu alte state, dimensiunea acestor relaţii economice, politice, diplomatice etc. În concepţia partidului nostru poporul fiecărei ţări socialiste trebuie să-şi exercite prin întreaga organizare statală, puterea ca putere suverană în toate domeniile, sferele de activitate, fără nici o excepţie, folosind formele şi metodele cele mai adecvate de organizare şi conducere socială corespunzătoare particularităţilor naţionale. Supremaţia puterii de stat pe plan intern ca expresie a suveranităţii se exercită, înainte de toate, ca supremaţie teritorială şi aceasta determină însemnătatea capitală a frontierelor statului socialist, a conservării şi apărării integrităţii teritoriale. În articolul 1 al Constituţiei ţării noastre, după ce se precizează că : „Republica Socialistă România este un stat suveran, independent şi unitar“ se subliniază faptul că „teritoriul său este inalienabil şi indivizibil“, [1]) ceea ce reprezintă o consacrare perpetuă a împlinirii unor idealuri naţionale prin luptele de veacuri ale întregului popor şi totodată datoria fundamentală a oricărui cetăţean de a milita pînă la sacrificiul suprem pentru apărarea graniţelor, a integrităţii teritoriale, a unităţii statale, în faţa oricărei ameninţări.

Un atribut esenţial al suveranităţii statului socialist pe plan intern este şi *dreptul său exclusiv de a-şi exercita prerogativele asupra bogăţiilor solului şi subsolului, asupra mijloacelor de producţie, asupra pregătirii şi folosirii forţei de muncă* etc. În plan economic, suveranitatea statului include prerogativa exclusivă şi în acelaşi timp decisivă, fundamentală a acestuia de a valorifica de

[1]) Constituţia R.S.R., art. 1.

Scanned with OKEN Scanner

sine stătător resursele interne în interesul și folosul națiunii respective, de a planifica economia națională, de a asigura dezvoltarea planificată, ascendentă a acesteia în conformitate cu voința și interesele de progres ale națiunii[1]). Argumentele care sînt invocate de unii autori adepți ai teoriilor integraționiste, nu pot determina limitarea sau atenuarea nici chiar temporară, parțială a acestui atribut esențial al statului socialist, care exercită ansamblul atributelor sale suverane în numele poporului suveran.

Calitatea de titular al dreptului de proprietate în forma sa cea mai dezvoltată — proprietatea socialistă — o deține în exclusivitate poporul suveran în mod absolut, permanent și nelimitat. Statul ca instrument al poporului, ca expresie a guvernării destinelor și intereselor sale, are misiunea de a-și exercita în toată plenitudinea prerogativele suverane în domeniul economiei naționale[2]).

Rolul sporit al suveranității în condițiile actuale ale evoluției noastre istorice este determinat și de procesul dezvoltării ascendente a țării pe coordonatele socialismului multilateral dezvoltat, de *Programul* făuririi unei civilizații superioare adoptat de Congresul al XII-lea, a cărui realizare va determina mutații calitative sensibile în structurile economice, sociale, politice și spirituale, transformarea României mai întîi într-o țară mediu dezvoltată și în perspectivă apropierea sa de țările avansate ale lumii contemporane. Cu alte cuvinte, materializarea acestor obiective strategice ale dezvoltării economiei, vieții spirituale în ansamblu, proiectele eflorescenței continue a națiunii române, ale ascensiunii sale pe noi trepte ale civilizației socialiste, pe lîngă accentuarea cooperării internaționale, a participării la diviziunea internațională a muncii, la schimbul de valori materiale și spirituale cu străinătatea, reclamă în mod imperios necesar întărirea continuă a independenței și suveranității naționale în toate sferele și compartimentele sale de manifestare. În mod deosebit, toate acestea impun nu numai întărirea și perfecționarea funcțiilor interne și externe ale statului socialist dar și exercitarea lor în condiții de deplină și autentică independență și suveranitate atît în cadrul relațiilor cu țările socialiste prietene cît și cu ansamblul comunității internaționale.

În condițiile actualei situații internaționale caracterizată prin manifestarea a numeroase contradicții interstatale, a unor tendințe de reîmpărțire a lumii în zone de influență pe cale economică și militară, a exacerbării cursei înarmărilor, precum și a politicii de

---

[1]) C. Gh. Marinescu, *Premise ale democratizării relațiilor internaționale*, „Conica", nr. 29, 22 VII 1977, p. 10.

[2]) Gh. Moca, *Op. cit.*, p. 44.

forță și de amenințare cu forța, apărarea independenței, integrității teritoriale și a suveranității naționale devine un atribut, o prerogativă de însemnătate excepțională. În acest context se pune cu acuitate și necesitate problema atît a luptei împotriva pericolului de război cît și a asigurării tuturor condițiilor de luptă moderne pentru apărarea patriei, a suveranității sale, pentru respingerea, zădărnicirea oricărei manifestări de forță sau amenințare cu forța.

Dreptul de a conduce și organiza forțele armate, de a decide în mod liber, prin organele sale constituționale asupra acestora reprezintă un alt atribut important al suveranității statului socialist.

Numai partidul comunist de guvernămînt și organele de stat din fiecare țară socialistă pot decide în orice problemă care privește organizarea armatei și apărarea națională, ca mandatare ale suveranității poporului. Pornind de la aceste cerințe, forme de manifestare a suveranității, rezultă în mod logic că aceasta exclude, totodată, orice amestec străin, orice ingerință din afară în treburile interne ale statului, în problemele apărării, ale securității naționale.

În ceea ce privește trăsăturile sale perene, esențiale, cu valabilitate permanentă, suveranitatea este *indivizibilă, inalienabilă* și *imprescriptibilă.* Aceste trăsături au o excepțională importanță teoretică și practică, constituind principalele subiecte ale confruntărilor politice și ideologice contemporane, în condițiile recrudescenței nihilismului național, a doctrinelor „mondialiste", „integraționiste", „suveranității limitate", a împărțirii lumii în zone de influență, a extinderii neocolonialismului, hegemonismului marilor puteri imperialiste etc.

Caracterul inalienabil și imprescriptibil al suveranității stă la baza independenței naționale, constituie fundamentul viabil al acesteia. Pe plan intern, inalienabilitatea constă în faptul că puterea aparține poporului și se exercită de către acesta, că suverantiatea nu poate fi exercitată decît de către ansamblul poporului, format din cetățeni egali în drepturi. Statul național nu poate fi supus unor suveranități exterioare, unor organisme pluristatale, supranaționale. Ca stat suveran, ca mandatar al voinței suverane a demosului, statul socialist nu poate admite nici un centru de decizie din afară, nu se poate subordona fie chiar *parțial, ocazional, temporar,* într-o problemă sau alta vreunui organism supranațional, extrateritorial, extranațional.

În numele nici unui argumnet nu se pot justifica anumite compromisuri, cesiuni, în materie de suveranitate, mutatis mutandis, trunchierea suveranității naționale, statale, transferul de prerogative de la organismele naționale către organisme suprastatale. Interesele

Scanned with OKEN Scanner

generale ale socialismului, ale cooperării internaționale impun tocmai respectarea strictă a suveranității interne și externe, plenare, a fiecărui stat socialist indiferent de vechimea, de dimensiunile sau bogățiile sale, de influența și statutul său în viața internațională.

Încălcarea directă sau indirectă, voalată sau nevoalată a suveranității afectează libertatea, interesele, drepturile acelui popor de a-și decide de sine stătător destinul său și totodată aduce prejudicii păcii mondiale, colaborării internaționale.

Unul din elementele care determină în zilele noastre opțiunile politice ale popoarelor din lumea a treia este și modul în care sînt respectate principiile independenței și suveranității naționale în cadrul celor două sisteme mondiale diametral opuse.

De aceea, respectarea strictă, scrupuloasă, a suveranității fiecărui stat socialist în cadrul sistemului mondial socialist, stabilirea unor relații de deplină egalitate între acestea, reprezintă o contribuție substanțială la dezvoltarea socialismului, la extinderea continuă a sferei sale de înrîurire, la schimbarea raportului de forțe în lumea contemporană[1]).

Tocmai pornind de la aceste rațiuni, partidul și statul nostru au acționat și acționează cu fermitate și consecvență pentru respectarea în toate situațiile, în complexitatea relațiilor internaționale, a principiilor sacre ale independenței și suveranității naționale. În apărarea consecventă, teoretică și practică a acestor principii, partidul și guvernul au în vedere atît interesele naționale, cît și cele internaționale, interesele României socialiste, cît și ale socialismului în plan mondial. Partidul și statul nostru au respins în mod principial și ferm o serie de teorii care încercau și încearcă să minimalizeze rolul suveranității naționale și de stat în lumea contemporană, cum ar fi : teoriile „suveranității limitate", teoriile „mondialiste, „ale competenței" etc.[2]) În adoptarea acestei poziții țara noastră pornește de la tezele lui Marx și Engels care au arătat că independența și suveranitatea națională constituie baza oricărei colaborări internaționale[3]), a însănătoșirii și consolidării climatului de pace și destindere.

În Expunerea la Adunarea jubiliară consacrată aniversării Centenarului independenței de stat a României au fost emise conside-

---

[1]) Gilles Masson, *Suveranitatea poporului și democrația socialistă*, Cahier du communisme, nr. 11/1976; Cf. și „Era socialistă" nr. 1/1977, p. 45.

[2]) C. Gh. Marinescu, Al. Tănase, *Cuvînt înainte* la vol. *Confruntări ideologice contemporane*, Ed. „Junimea", Iași, 1981, p. 5—13.

[3]) K. Marx și Fr. Engels, *Despre internaționalismul proletar*, Editura politică, București, 1959, p. 195.

Scanned with OKEN Scanner

rațiuni teoretice noi, de o valoare deosebită care exprimă viziunea partidului și statului în problema suveranității naționale, precum și rolul acesteia în epoca contemporană.

Partidul Comunist Român s-a afirmat de la început și a fost în toată istoria sa, în ciuda unor greșeli comise în anumite perioade — nu numai exponentul cel mai fidel al intereselor sociale ale oamenilor muncii în frunte cu clasa muncitoare, dar și interpretul cel mai autorizat al *cauzei naționale*. Și tocmai de aceea, pe nici un prieten al adevărului istoric nu-l poate surprinde faptul că partidul comunist, călăuzind poporul în înfăptuirea revoluției populare și socialiste, în edificarea noii societăți socialiste în patria noastră, a ridicat *statutul de independență* al României la un nivel de adîncime și consecvență necunoscut în trecut. În viziunea clasicilor marxismului și a partidului nostru, socialismul nu numai că nu înlătură idealul național al independenței, dar îi asigură cea mai autentică întruchipare, reprezentînd totodată un model stimulativ pentru toate națiunile ce mai luptă încă pentru înfăptuirea și desăvîrșirea unui atare ideal.

Pertinența cu care România a apărat și apără ideea de suveranitate națională a determinat creșterea considerabilă a prestigiului său în lumea contemporană, elogierea politicii sale în cadrul unor foruri internaționale de către personalități remarcabile ale vieții politice, îndeosebi din lumea a treia.

Tezele partidului nostru cu privire la rolul suveranității naționale și de stat sînt cu atît mai valoroase cu cît ele sînt arborate într-un moment istoric cînd asistăm la recrudescența nihilismului național, la expansiunea și arbitrariul societăților transnaționale, a cercurilor neofasciste, revizioniste, care contestă rolul suveranității, granițele actuale ale statelor. Ele reprezintă o contribuție de o valoare deosebită în cadrul confruntărilor ideologice contemporane, un aport remarcabil la demonstrarea viabilității, a rolului mereu crescînd al națiunilor și a suveranității naționale, statale în lumea contemporană.

În literatura social-politică burgheză, tendințele de contestare a suveranității naționale și de stat sînt extrem de variate, urmărind în ultimă instanță să ajungă la aceeași matcă : integrarea complexă, economică, politică, spirituală, militară, crearea unor organisme suprastatale, supranaționale. Unii autori burghezi nu se sfiesc să afirme că suveranitatea constituie o splendidă inutilitate. Pentru juristul american R.A. Falk suveranitatea, scopurile și interesele

Scanned with OKEN Scanner

naționale ar reprezenta o manifestare egoistă, ele ar fi unele din cauzele care împietează cooperarea între state [1]).

Invocînd „argumente" similare, Richard Eells, profesor la Universitatea din Columbia, preconizează înlocuirea relațiilor interstatale, bazate pe respectul suveranității naționale cu o așa numită „suveranitate corporativă", adică un organism supranațional, o forță strict transnațională care să treacă peste frontierele și barierele statelor naționale" [2]), după cum ne explică chiar autorul. Unii autori ca W. Ungerer consideră că lichidarea decalajului economic dintre S.U.A. și Europa ar fi posibilă pe calea unificării continentului nostru și a renunțării la suveranitatea națională" [3]). Alți autori ca Henry Owen, susțin că statul național nu corespunde imperativelor epocii, iar publicistul vest-german Herbert Gross își intitulează unul din articolele sale „Să se înlăture frontierele naționale" [4]).

Unii reprezentanți ai ideologiei burgheze acreditează ideea „internaționalizării", vieții economice și social-politice, se pronunță pentru unificarea statelor existente într-o organizație supranațională, într-un sistem politic organizat pe continentul european (așa numitul europenism) sau pe întregul mapamond (așa zisul mondialism). Juristul belgian Charles Vischer declară că națiunea și suveranitatea națională ar fi de-a dreptul primejdioase. El afirmă între altele : „Ideile de ordine și justiție vor triumfa numai într-o organizație supranațională, care va realiza binele comun subordonat unor țeluri care depășesc pe acela ale statului național" [5]).

La rîndul său sociologul francez Pierre Hassner în lucrarea „Nationalisme et relations internationales", susține că statul național este în plină retragere în Europa[6]); iar Jean Diedischeim afirmă în lucrarea *Les patries* că împărțirea lumii în state-națiuni ar împiedica... „amenajarea" rațională a planetei noastre, ordinea și

---

[1]) R. A. Falk, *Toward Equilibrium in world the Order System, Proceedings the Sixty-fourth Annual Meeting o fthe American Society oi International Law*, New-York, 1970, în „American Journal of International Law", nr. 4/1970, p. 218 ; apud Gh. Moca, *Suveranitatea de stat*, Buc. Ed. pol. 1973, p. 117.

[2]) R. Eels, *„Corporrate Sovereignty ; A. Charter for the Seven Seas"*, în „Columbia Journal of Warld Businees", nr. 4/1980, p. 67—68 ; Cf. Gh. Moca *loc. cit.*

[3]) apud, C. Vlad, *Eseuri despre națiune*, Ed. politică, București, 1971, p. 72.

[4]) H. Gross, *Decalajul tehnologic dintre Europa occidentală și S.U.A.* în „Handelsblade" din 22. II. 1968 ; cf. și C. Vlad, Op. *cit.*, p. 71.

[5]) Ch. Vischer, *Theorie et réalité en droit international public*, Paris, 1960, p. 95.

[6]) Pierre Hassner, *Nationalisme et relations internationales* „Revue Française de science politique", Paris, 196 ; cf. și A. Cleja, *Mondialismul, expresie a nihilismului național*, „Forum. Științe sociale" vol. V., 1970, p. 180.

Scanned with OKEN Scanner

prosperitatea popoarelor“ [1]). După André Philipe, solidaritatea internațională reală nu este realizabilă atîta timp cît nu sînt create organe supranaționale permanente, avînd limite determinate, o responsabilitate proprie, pentru definirea și impunerea unui interes comun, superior intereselor naționale.

Și Aurelio Peccei, președintele Clubului de la Roma, consideră ideea de suveranitate, „incongruentă din punct de vedere etic, politic și funcțional“ [2]) sub pretextul că viziunea globală, mondialistă ar pune sub semnul întrebării viabilitatea ei astăzi și cu atît mai mult în perspectiva devenirii societății umane.

Bine cunoscutul economist olandez Jan Tinbergen, autorul celui de al III-lea Raport al Clubului de la Roma, deși constată că actualele relații internaționale sînt dominate de injustiție și inegalitate între state, de aplicarea unor principii perimate cum ar fi dreptul forței celui mai puternic în loc de forța dreptului internațional etc., el ajunge în ultimă instanță la concluzia falsă a necesității promovării, constituirii unui guvern mondial, ca soluție la precaritățile semnalate în viața internațională și care ar avea misiunea să instuareze o pretinsă „ordine mondială“ echitabilă [3]). Aceste opinii îl plasează printre adepții teoriilor mondialiste, cu toate viziunile sale avansate, progresiste în analiza relațiilor economice internaționale în dezvăluirea critică a fenomenului subdezvoltării pe o întinsă parte a planetei.

Asistăm pur și simplu nu numai la o avalanșă de critici împotriva funcționalității statului național dar și la o negare deschisă, globală a rolului său în societatea contemporană.

Unul din cei mai tipici reprezentanți ai nihilismului național este François Ravel care afirmă că statul național ar provoca sentimentul naționalist și nu ar corespunde diviziunilor economice și culturale ale societăților actuale, ar fi o sursă de incitare la conrupție și confruntare. De asemenea, în optica lordului britanic Gladwyn, statul ar reprezenta un factor de anarhie, de instabilitate în lumea contemporană.

François Perroux se referă la o pretinsă alienare a națiunii [4]), a statului național, „la un proces de degradare a conștiinței su-

---

[1]) Jean Diedischeim, *Les patries*, Editions de la Baconnerie, Neu-chatel, 1967, p. 121.

[2]) Aurelio Peccei, *La qualité humaine*, Editions Stark, 1976, p. 335.

[3]) Jan Tinbergen, *Pour une terre vivable*, Paris — Bruxelles, 1970, p. 72.

[4]) Fr. Perroux, *Allienation et société industrielle*, Gallimard, 1980; cf. și Elena Florea, *Națiunea română și socialismul*: p. 12—13.

veranității naționale“ [1]). Autorul arată că nici armamentul, nici industria secolului al XX-lea nu permit patriilor să-și asigure securitatea și viața lor decît în „ansamblul organizat pe picior mondial, într-o nouă ordine militară și economică“, bazată pe ideea integrării multinaționale.

O largă răspîndire cunosc și teoriile care consideră un „concept mitic“ actuala împărțire a lumii în state-națiuni, cu granițe distincte și prerogative suverane. Astfel, Robert A. Klein, scrie că concepția mitică despre egalitatea suverană a statelor, „nu poate înlătura caracterul brutal al comportamentului de grup, vasta gamă a deosebirilor de putere dintre națiunile-stat și faptul că tocmai în funcție de putere acesta își modelează invariabil răspunderile într-o manieră mai mult sau mai puțin respectuoasă“ [2]).

Un loc important în cadrul confruntărilor ideologice contemporane în problema națiunii și a suveranității naționale, ca reacție majoră, împotriva conștiinței naționale îl ocupă și teoria suveranității limitate. Autorii acestei teorii susțin, între altele, că națiunile mici și mijlocii nu ar putea pretinde în această epocă a dominației marilor puteri și a interdependențelor multiple, a perfecționării, sofisticării și extinderii fără precedent a mijloacelor de luptă și de apărare, exercitarea plenară a suveranității lor pe plan intern și internațional. Se mai adaugă și argumentul că în condițiile revoluției tehnico-științifice actuale ele nu ar dispune de potențialul economic și financiar necesar pentru a face față cerințelor moderne de asigurare a securității, de apărare a suveranității naționale și ca atare, în mod fortuit ar trebui să cedeze sau să-și limiteze unele prerogative în favoarea organismelor politice suprastatale, supranaționale[2]).

---

[1]) Al. Cleja, *„Mondialismul“ — expresie a nihilismului*, Forum, Științe sociale, nr. V, 1970, p. 181.

[2]) Robert A. Klein, *Egalitatea suverană între state : istoria unei idei*, Toronto, Canada, 1975 ; cf. I. Mitran, *Op. cit.* p. 56.

[2]) Printre susținătorii cei mai frecvenți ai acestei teorii, din perioada anilor 70, menționăm pe Charles Vischer, fost judecător la Curtea internațională de justiție de la Haga, sociologul american J. Kuntz și M. S. Korowicz. Acesta din urmă face o distincție artificială și tendențioasă între suveranitatea propriu-zisă a statelor și exercițiul acestei suveranități. După opinia sa prima latură a suveranității nu poate fi abandonată întrucît aceasta ar duce la dispariția statului însuși ; cea de a doua ar putea fi restrînsă, limitată „ca o cerință imperioasă a colaborării trainice internaționale, a creșterii interdependențelor statale, naționale în epoca contemporană.“ (Gh. Moca *Op. cit.)*

Dar nu numai argumentul extinderii interdependențelor economice este invocat ci și acela al asigurării, chipurile, a păcii mondiale. Astfel Karl Jaspers pretinde că : „Motivele de a renunța la veto și suveranitate izvorăsc din umanismul care vrea pace“.

Scanned with OKEN Scanner

Mutatis mutandis, promotorii ideii suveranității limitate consideră că suveranitatea națională și de stat în condițiile prezente, nu poate fi decît limitată, estompată, trunchiată mai ales pe plan extern. Se precizează că „în termeni practici și politici, suveranitatea nu are decît o valoare națională pentru majoritatea micilor state slabe, pentru toate statele rămînînd valabil conceptul de suveranitate „limitată sau relativă“ [1]).

De altfel statele membre ale Pieții comune, urmărind să extindă integrarea economică și în plan politic, au creat așa numitul parlament vest-european, problemă care a generat, după cum se știe, puternice reacții, contradicții între parteneri în privința modului de alegere a deputaților (prin vot direct sau indirect). Încă după primul război mondial, în țările occidentale s-a emis ideea creării așa numitelor State Unite ale Europei, cu organe legislative și executive supranaționale, idee care s-a extins în ultimele decenii, fiind stimulată de stipendiile societăților transnaționale direct interesate în estomparea sau limitarea suveranității naționale și de stat. Pozitiv este însă faptul că împotriva unor asemenea aserțiuni teoretice și poziții ale monopolurilor se ridică tot mai mulți reprezentanți de seamă ai cercurilor progresiste, democratice, combătînd vehement inconsistența și caracterul lor tendențios. Pe cît de răspîndite sînt teoriile nihiliste în problema suveranității, tot atît de fermă este riposta celor mai autorizați reprezentanți ai națiunilor. Cunoscutul sociolog francez M. Duverger subliniază că sentimentul național, suveranitatea națională se manifestă cu tot mai multă vigoare ca mijloc de rezistență față de diferitele modalități de suprimare națională. Alfred Groser declară, la rîndul său, că statul național suveran este un corp politic, un participant indispensabil la viața politică pe plan internațional. Sociologul american A. F. Organski consideră națiunea și suveranitatea națională „unitatea politică primordială“. „Este o naivitate — scrie acesta — să se creadă că... națiunile se vor perima și vor fi înlăturate pentru că există căi mai bune de organizare a omenirii“ [2]).

Tendințele de dezvoltare independentă își găsesc expresia în numeroase declarații ale unor reprezentanți ai țărilor din America Latină, ca Emilio Rebaca, fost ministru de externe al Mexicului care afirma : „Este timpul ca fiecare țară din America Latină să-și scoată — cămașa de forță — care i-a fost impusă...“, referindu-se la Organizația Statelor Americane în cadrul căreia un rol domi-

[1]) Elena Florea, *Independența și suveranitatea*, Ed. politică, Buc., 1987, p. 41.

[2]) A. F. K. Organski, *World Politics*, New-York, Alfred A. Knapt, 1978, p. 7.

Scanned with OKEN Scanner

nant, hotărîtor îl exercită S.U.A. El cerea ca popoarele din regiune să acționeze în conformitate cu interesele lor naționale. Dar cea mai fermă poziție în combaterea teoriilor integraționiste, a nihilismului național, în apărarea independenței și suveranității naționale manifestă partidele comuniste și muncitorești, ideologii marxiști din țările capitaliste și socialiste. „Națiunea este o realitate trainică pentru o lungă perioadă istorică — arăta George Marchais. Popoarele îi sînt profund și legitim atașate... Națiunea este o realitate modernă, care e departe de a-și fi epuizat toate posibilitățile"...[1]). Același autor scria sugestiv că „Socialismul pe care îl dorim la noi va purta culorile Franței" [2]). „Activitatea tentaculară a firmelor multinaționale — se arată într-o *Declarație* comună a consfătuirii partidelor comuniste din Europa — lovește în independența economică și chiar politică a statelor capitaliste europene" [3]). Partidul Comunist Francez, ripostînd împotriva sistemului alegerii deputaților în Parlamentul vest-european, a cerut ca legea electorală franceză să precizeze că „suveranitatea nu poate fi decît națională și că singurii care pot exprima această suveranitate sînt numai reprezentanții poporului francez aleși în cadrul instituțiilor Republicii". În Declarația P. C. Francez privind Parlamentul vest-european se subliniază expres că „suveranitatea națională nu poate fi transferată nici în întregime, nici în parte vreunei organizații internaționale, oricare ar fi ea". După cum se cunoaște, Partidul Comunist Român a dobîndit un prestigiu excepțional datorită modului în care a abordat în plan teoretic și în practica relațiilor internaționale această problemă de însemnătate cardinală pentru destinele națiunilor, problemă asupra căreia vom reveni pe larg în acest capitol[4]).

O dominantă a epocii actuale — se arată în documentele partidului nostru — este vocația națiunilor de a-și afirma voința, hotărîrea de a trăi în raporturi de deplină libertate, egalitate, suveranitate și independență. Acestea au devenit prerogative inalienabile ale națiunilor, ele fac parte intrinsecă, organică, din viața acestora, din ființa lor, au dobîndit valoare obiectivă. În viziunea factorilor de decizie politică din țara noastră, epoca în care trăim este

---

[1]) G. Marchais, *Raport al C.C. prezentat la cel de-al XIX-lea Congres al P. C. Francez*. „L'Humanité din 5. II. 1970.

[2]) Idem, *Le defi democratique*, Ed. Grasset et Fasquelle, Paris 1973, cf. „Era socialistă", nr. 22, 1973, p. 49.

[3]) C. Gh. Marinescu, *Valori contemporane ale conștiinței naționale*, în vol. *Națiune, suveranitate, independență*, Ed. politică, București, 1977, p. 260.

[4]) Idem, *Confruntări ideologice în contemporaneitate (Necesitatea dialogului)*, Cronica nr. 7 (733), 15 II 1980, p. 2.

Scanned with OKEN Scanner

o epocă de redeșteptare a conștiinței naționale, de manifestare plenară a personalității, a suveranității unor națiuni care sute de ani la rînd au fost obiecte și nu subiecte de drept internațional, iar altele au avut o poziție fictivă, formală în cadrul marilor confruntări internaționale. Viitorul națiunilor subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu nu este dezagregarea suveranității și independenței lor ci consolidarea și manifestarea plenară a acestora, atribute fundamentale, imprescriptibile și inalienabile.

Ansamblul obiectivelor adoptate de Congresul al XII-lea al P.C.R. care vizează transformarea României dintr-o țară socialistă în curs de dezvoltare într-o țară cu un potențial economic și spiritual apropiat de cel al statelor avansate din lumea contemporană, conferă suveranității de stat noi dimensiuni.

Epoca noastră *este epoca unei puternice reverberații a conștiinței independente și suveranității naționale,* a reacției în lanț a popoarelor, uneori pe deasupra deosebirilor de clasă, atunci cînd pe plan intern sau internațional sînt lezate anumite interese naționale, demnitatea și suveranitatea națională și statală.

Tezele teoretice ca și pozițiile practice ale partidului nostru în problema suveranității au o amplă și profundă rezonanță în lumea contemporană, în cercurile progresiste, antimonopoliste, în conștiința opiniei publice se bucură de o înaltă apreciere pe toate meridianele. Aceste teze vin în sprijinul partizanilor ideii de națiune și stat, a politicii partidelor comuniste și muncitorești din țările capitaliste, a forțelor progresiste din plan mondial.

Formulînd conceptul și modalitățile concrete de înfăptuire *a noii ordini economice și politice internaționale* *), partidul și statul

*) „Concepția românească asupra noii ordini internaționale are în vedere multidimensionalitatea acestui fenomen alcătuit din elemente economice, politice, sociale, juridice și instituționale, precum și necesitatea abordării sale pluridisciplinare. În optica statului nostru instaurarea unei noi structuri democratice în raporturile internaționale presupune luarea în considerare a intereselor fiecărui popor, consolidarea statutului națiunii, a prerogativelor sale în domeniul suveranității, abolirea oricăror forme de aservire, presiune sau ingerință în treburile interne, exercitate de către un stat sau grup de state față de un alt stat sau grupe de state, lichidarea politicii de forță, înlocuirea definitivă a „dreptului forței" cu forța dreptului în relațiile internaționale. Noua ordine trebuie să se reflecte într-o viață de certitudine pentru fiecare națiune, trebuie să fie lipsită de amenințări, să permită națiunilor promovarea și dezvoltarea unor raporturi de largă cooperare democratică.

Experiența universală demonstrează elocvent că o nouă ordine internațională nu poate fi instituită în afara dreptului, ci pe baza consacrării normelor sale chemate să cîrmuiască, să reglementeze raporturile interstatale. În

Scanned with OKEN Scanner

nostru și-au adus o contribuție substanțială la revitalizarea ideii de suveranitate națională, la restabilirea valențelor sale reale, la afirmarea și consacrarea prerogativelor esențiale ale națiunilor și statelor, condiție determinantă a edificării unor raporturi echitabile în cadrul comunității internaționale contemporane.

---

această epocă a interconexiunilor pe multiple planuri, a interdependențelor dintre națiuni, o importanță deosebită o are și extinderea tratatelor, acoperirea planetei cu tratate și convenții diplomatice — cum se exprima ilustrul nostru diplomat N. Titulescu — care să premeargă înfăptuirii unor înțelegeri zonale, continentale și, în perspectivă, înfăptuirii păcii mondiale". (C. Gh. Marinescu, *Premise ale democratizării relațiilor internaționale*, „Cronica", nr. 29, 22 VII 1978, p. 10).

Scanned with OKEN Scanner

XI. dimensiunea culturală a conștiinței naționale

1. Națiune și cultură

Între factorii de geneză și dezvoltare ai națiunii și ai conștiinței naționale, cultura ocupă un loc aparte ; tocmai în și prin cultură se manifestă vocația creatoare a națiunii, cultura este mărturie și măsură a personalității națiunii și a potențialului ei de creativitate, ea reprezintă *nucleul axiologic* peren al oricărei comunități umane, treptele afirmării și încoronarea conștiinței naționale. Este o zidire perpetuă la care au contribuit sute de generații. [1])

În 1869 într-un document ce exprima protestul românilor transilvăneni în lupta pentru drepturile lor naționale se spunea : „Cultura omenească a înaintat în acel grad al dezvoltării încît principiul de naționalitate s-a ridicat la demnitatea unui cult adevărat sacru. Istoria ne învață că popoarele mici au fost mai neliniștite cînd au fost vătămate în cultul lor. Așa stăm astăzi cu principiul de naționalitate“ [2]).

În istoria poporului român, în ciuda vicisitudinilor geo-politice, a fost mereu viu, chiar în cele mai grele împrejurări de viață, un sentiment al valorilor, o impresionantă receptivitate pentru actul de cultură. Într-o scrisoare către Al. Vlahuță din 1910, I. L. Caragiale observa la români, „un neam întreg de peste zece milioane de suflete“, pe lîngă unitatea, frumusețea extraordinară a limbii „un mod de gîndire deosebit, ...o comoară neprețuită de filosofie morală, de humor și de poezie“ — originală avuție, datorită și moștenirii sale antice, grecești, slave, orientale, „pecetluite toate cu netă-

[1]) Cf. pentru această problemă, lucrarea lui Valeriu Rîpeanu, *Cultură și istorie*, Editura militară, București, 1979, *passim*.

[2]) Cf. *Națiunea și problema națională*, Editura politică, 1975, p. 21.

Scanned with OKEN Scanner

găduita lui nobilă pecetie romanică latină..." din care rezultă și „puterea nebănuită de asimilare a acestui popor".[1])

Din cele mai vechi timpuri cultura a constituit principalul mijloc de autoconstrucție a unei conștiințe naționale, încă înainte de constituirea națiunii române moderne. În spațiul civilizației românești chiar religia — necunoscînd fanatismele belicoase, intoleranța și exclusivismul care au zdruncinat temeliile de existență ale altor popoare, a contribuit la conturarea specificului național, fără a avea însă, în această privință, o influență decisivă. Ar fi mai corect să spunem că e vorba de o contribuție a elementelor de cultură ce au evoluat în cadrele ideologice și instituționale ale religiei, mai ales în condițiile în care aceasta a reprezentat forma dominantă de conștiință și cultură spirituală. *) Dumitru Popescu făcea remarca îndreptățită că la noi și creștinismul a avut un caracter mai lumesc, preoții, de sorginte țărănească, ca și învățătorii, erau un fel de sfătuitori moraliști, mai mult îndrumători de conștiințe decît păzitori de dogme. „În general, mistica, în trecutul îndepărtat, păgînă, de aproape două milenii creștină, a secondat valorile esențiale ale spiritualității românești, dar nu le-a influențat în mod hotărîtor".[2])

Este adevărat că mînăstirile au constituit în trecut, în tot cursul Evului Mediu, înainte de a începe procesul de laicizare intensă a culturii, adevărate focare de creație și răspîndire a culturii, de promovare a conștiinței de neam și a unității spirituale a tuturor românilor, ceea ce nu putea să nu contribuie și la întărirea credinței ortodoxe, mai ales atunci cînd se acționa cu silnicie „pentru catolicizarea românilor mai întîi, pentru luteranizarea și calvinizarea lor după aceea" ; în aceste condiții se justifică remarca acad. Șt. Pascu : „Credința ortodoxă se confunda, mai ales în conștiința maselor populare, cu neamul...".[3])

Ca să nu mai vorbim de tipăriturile cu caracter laic și religios realizate în diferite mînăstiri, adevărate lăcașuri și centre de cultură și răspîndite în toate teritoriile locuite de români și con-

---

[1]) Cf. *Națiunea și problema națională*, Din colecția *Antologia gîndirii social-politice revoluționare și democratice românești*. Editura politică, București, 1975, p. 80, 81.

*) Zoe Dumitrescu-Bușulenga remarcă legitim că „Creștinismul și-a adăogat contribuția sa spirituală, de netăgăduit, la forma minții noastre" (Sinteze, *Op. cit.* p. 17)

[2]) Adela Becleanu Iancu, *Spiritualitatea românească. Permanență, devenire*, Editura politică, 1980, p. 137.

[3]) Ștefan Pascu, *Marea Adunare națională de la Alba Iulia — încununarea ideii, a tendințelor și a luptelor de unitate a poporului român*, Cluj, 1968, p. 17.

Scanned with OKEN Scanner

tribuind astfel la întărirea comunității de limbă și la lărgirea cadrului unității spirituale, și pe această temelie, la netezirea drumului spre înfăptuirea unității naționale, politice, statale. Cultura a contribuit în chip decisiv la afirmarea ideii unității de neam în conștiința românilor, la stimularea luptei pentru înfăptuirea idealului unității politice, statale.

În secolul al XIX-lea, numeroase personalități și societăți cultural patriotice din toate provinciile românești și-au propus ca obiectiv răspîndirea culturii naționale în straturi largi populare pentru a contribui astfel la trezirea și dezvoltarea conștiinței naționale și la înfăptuirea idealului unității naționale prin intermediul culturii. Astfel de societăți cultural-patriotice ca „Astra", „Asociația pentru cultura poporului român din Maramureș", „Asociația națională pentru cultura poporului român" (în Transilvania), „Societatea pentru literatura și cultura română" (în Bucovina), „Societatea pentru învățătura poporului român", societatea „Carpați", „Liga pentru unitatea culturală a tuturor românilor" etc. (în Vechea Românie), „România jună" (la Viena), „Societatea academică Petru Maior" (la Pesta), au jucat un rol important în promovarea aspirațiilor naționale, în cultivarea limbii și literaturii românești, a tradițiilor de luptă pentru libertate și unitate națională. Aceste societăți organizau de asemenea conferințe, biblioteci, spectacole, concerte și expoziții, editau reviste, militînd prin toate aceste mijloace pentru afirmarea culturii naționale, pentru formarea și dezvoltarea conștiinței naționale a tuturor românilor ; ele au reușit astfel să polarizeze în jurul lor toate păturile active și progresiste ale națiunii, dincolo de granițele politice ale timpului. „Prin progresul, activitatea și rezultatele dobîndite, societățile național-culturale românești reprezintă o latură esențială a istoriei noastre moderne, o veritabilă școală națională a unității politice a tuturor românilor".[1])

În cadrul acestei activități laborioase, un rol excepțional a revenit Societății „Carpați", fondată la București în 1882, de către un grup de studenți transilvăneni, și societății „Liga pentru unitatea culturală a tuturor românilor" constituită în 1890 din inițiativa studenților și cadrelor didactice din Capitală și care avea să devină un adevărat stat major al luptei românilor pentru desăvîrșirea unificării naționale timp de aproape patru decenii. „Liga culturală", cu cele peste 130 secțiuni ale sale în aproape toate orașele importante ale țării, condusă și reprezentată de per-

[1]) V. Netea, V. Curticăpeanu, *Contribuția asociațiilor cultural-patriotice românești la realizarea unității naționale*, „Analele I.S.I.S.P. de pe lîngă C. C. al P.C.R.", nr. 2/3 din 1968, p. 154.

Scanned with OKEN Scanner

sonalități proeminente ale culturii românești, a reușit să-și cîștige un prestigiu deosebit pe plan intern, dar și pe plan internațional prin contribuția sa culturală politică de mare răsunet în promovarea celor mai de seamă aspirații românești.

Unul dintre cei mai activi președinți ai „Ligii culturale", V. A. Urechia a propus încă din 1864, împreună cu Nicolae Creţulescu, întemeierea *Societății academice* care să stimuleze dezvoltarea spirituală unitară a românilor de pretutindeni, întărirea și îmbogățirea legăturilor culturale existente de multe secole între românii situați de o parte și de cealaltă a Carpaților.[1]) La Congresul „Ligii culturale" din 1893, acest cărturar patriot a expus o amplă conferință pe tema conștiinței naționale, politice arătînd că aceasta n început să seîmanifeste activ din sec. XVI, din epoca lui Vasile Lupu și Matei Basarab, „cînd s-au înregistrat importante acte culturale ca expresie a dorinței de unitate a acestor doi domnitori" [2]).

Manifestările de unitate culturală a românilor din secolele XVI și XVII erau în așa măsură călăuzite de ideea conștiinței și unității naționale încît, spunea V. A. Urechia, „mai nu se tipărește o carte în Brașov, în Orăștie, în București, Govora, Ardeal, Iași, fie chiar carte pentru biserică, care în binecuvîntarea ei să nu spună editorul sau autorul ei, că o destină nu pentru provincia românească în care s-a tipărit, ci pentru crezul a toată românimea". Aceasta era o caracteristică a evoluțiunii noastre culturale, o expresie elocventă „a conștiinței de totalitate a națiunii române și de originea ei romană".[3])

Conștiința culturală ca factor de coeziune națională este privită de redactorii și colaboratorii revistei „Liga română" sub multiplele ei aspecte, inclusiv acele straturi etnice de obiceiuri și datini care alcătuiesc un fond de permanență a sufletului românesc „Datinele și obiceiurile strămoșești au fost temelia, pe care s-a rezemat naționalitatea noastră. Ele ne-au scăpat neatinși printre vitejiile veacurilor trecute. Datinile și obiceiurile poporului român sînt trăsăturile distinctive ale naționalității sale, monumentele vii ale obîrșiei și stăruinței sale pe acest pămînt" [4]). Exponenții și colaboratorii „Ligii culturale" apreciau lumea țărănească a satelor ca principală depozitară a unei zestre de cultură națională, ca factorul de căpetenie al statorniciei și continuității noastre pe pămîntul Daciei și de aceea militau, între altele, pentru „a aduna

[1]) Vistrian Goia, *V. A. Urechia*, Editura „Minerva", București, 1979, p. 202—222.
[2]) *Ibidem*, p. 9.
[3]) *Ibidem*.
[4]) Liga română, nr. 27—32, 31, VII. 1897.

Scanned with OKEN Scanner

la un loc visteria națională, de a ocroti resturile monumentelor de distrugerea timpului și a le reda istoriei, a scăpa moștenirea strămoșească de puhoiul civilizațiunii cosmopolite și de primejdia tendințelor de asimilare etnică". [1]) Exponenții societăților culturale, patriotice își dădeau seama de faptul că numai prin conservarea și dezvoltarea culturii naționale popoarele oprimate pot ajunge la o conștiință națională ca pîrghie a luptei pentru autoderminarea politică, pentru obținerea independenței. „Popoarele fără un oarecare grad de cultură sînt incapabile de o conștiință națională și, pe de altă parte, cu cît un popor a ajuns mai aproape de plenitudinea conștiinței sale naționale, cu atît mai profundă, mai lămurită și mai vie este conștiința valorii sale, și în consecință cu atît mai puternică și mai elementară este pornirea sa de emancipare de sub jugul străin" [2]).

În cuvintele citate se întrevedea o justă înțelegere a raportului dintre cultură și conștiința națională, a necesității dezvoltării culturale a fiecărui popor ca o condiție indispensabilă a libertății și independenței sale.

Astfel, talentatul publicist și sociolog Nerva Codru unul din principalii ideologi ai „Ligii culturale" scria despre acțiunea reciprocă și interinfluența cultură-conștiință națională : „Cu cît deșteptăciunea firească a unui popor este mai înaltă, cu atît conștiința lui națională devine mai vie, pe de altă parte, în măsura în care se dezvoltă această conștiință, cultura poporului capătă o nouă impulsiune și mai profundă, pentru că direcția ei de aici înainte devine națională" [3]). Evoluția conștiinței naționale este determinată de dezvoltarea fiecărui popor, de gradul său de civilizație. „În măsura în care un popor se civilizează, se deșteaptă, scria el, crește și se fortifică sentimentul său național și conștiința națională".[4]) Recunoscînd ceea ce datorăm Franței și culturii sale, N. Codru este un militant neobosit pentru promovarea limbii și literaturii, socotind că atitudinea de desconsiderare a culturii naționale reprezintă un pericol pentru însăși ființa noastră națională „Tocmai pentru ca o cultură străină, fie ea franceză, fie germană sau slavă, să nu poată absorbi ființa noastră națională distinctă, nota fundamentală a culturii noastre trebuie să fie națională, ceea ce nu se poate decît sub impulsiunea conștiinței naționale dezvoltate".[1]) Rolul culturii naționale este, după el, cu atît

---

[1]) *Ibidem.*
[2]) *Ibidem.*
[3]) Nerva Codru, *Momentul național în cultură*, „Liga română", nr. 4 din 26 I 1897, p. 53.
[4]) *Ibidem*, nr. 3 din 19. I. 1897.

Scanned with OKEN Scanner

mai important, cu cît poporul român se află sub ameninţarea unor imperii agresive. Nerva Codru deşi ignora sau minimaliza acţiunea unor factori economici, politici, militari în apărarea şi conservarea fiinţei naţionale, dădea o înaltă preţuire rolului culturii şi exponenţilor ei în dezvoltarea întregii civilizaţii româneşti, „în ridicarea poporului la treapta unei individualităţi de cultură..." [1]. „Îndeosebi românii din provinciile asuprite — scria acesta — au nevoie de şcoli, de cărţi, de sprijin pentru ridicarea generală a nivelului de cultură" [2].

Putem spune că, aproape nu a existat om de cultură — din mai toate domeniile vieţii spirituale — care să nu fi militat, într-un fel sau altul pentru o cultură naţională, pentru a face din cultură un important factor de constituire şi dezvoltare a conştiinţei naţionale .Un loc de seamă ocupă în acest sens şi gîndirea scriitorului moldovean Alecu Russo, care în *Cugetări* scria următoarele" : „Să ne uităm la formele civilizaţiei ; întîi este familia ce se statorniceşte, al doilea familia se preface în neam şi al treilea neamul în popor ; cu neamul se începe limba şi poezia... Ce este literatura de nu chiar expresia vieţii unei naţii".[3] Alecu Russo sublinia, de asemeni, că literatura izvorăşte „din aplecarea naţională, din înrîurirea stării morale, sociale şi politice", [4] elemente determinante privite în unitatea lor indestructibilă. Literatura are misiunea, în viziunea autorului, să trezească, să formeze conştinţa de sine, naţională a poporului.

Autorii celebrului *Memorandum* din 1892 erau de asemenea conştienţi de rolul culturii în dezvoltarea conştiinţei naţionale : „Românii însă, orişicît de grele ar fi fost timpurile trecute, n-au renunţat niciodată la individualitatea lor naţională, n-au încetat niciodată a pretinde respectarea dreptului de liberă dezvoltare culturală... Noi, românii, am făcut în timpul celor din urmă cîtorva decenii, mari opintiri şi am adus mari jertfe ca să propagăm cultura în masele populare şi să scoatem din ele oameni calificaţi pe la înaltele aşezăminte de învăţămînt ale apusului şi sînt azi între noi mii de oameni de cultură apuseană, înzestraţi cu diplome, în toate ramurile de ştiinţă şi pentru toate specialităţile...".[5])

Poetul nepereche al literaturii române, Mihai Eminescu, a vădit, de asemenea, o profundă înţelegere a semnificaţiei şi valen-

[1]) *Ibidem*, nr. 1 din 4 I 1897.
[2]) *Ibidem.*
[3]) Alecu Russo, *Scrieri alese*, Bucureşti, E.S.P.L.A., 1969, p. 108—109.
[4] *Ibidem.*
[5]) *Memorandumul românilor din Transilvania şi Ungaria adresat Împăratului Austro-Ungariei*, Francisc Iosif I, apud., *Naţiunea şi problema naţională*, Editura politică, Bucureşti, 1975, p. 155.

Scanned with OKEN Scanner

țelor educative ale culturii naționale, denunțînd cu mînie cosmopolitismul, cecitatea și indiferența față de tradițiile și particularitățile istorice naționale, față de specificul național și psihologia poporului român. Marele poet se ridica vehement împotriva tendințelor de copiere și implantare necritică a unor instituții și tradiții din alte țări, a unor împrumuturi stereotipe în creația literar-artistică, socotind profund dăunătoare „necunoașterea deplină a țării și ignorarea tuturor întîmplărilor și instituțiilor publice“ [1]), naționale. Sub impulsul unei autentice conștiințe patriotice, incriminează tendințele cosmopolite ale acelor intelectuali care „vin din Franța și publică studii asupra diferitelor ramuri fără a ține cont de cele existente în țară, aplicînd cu formalitate rară legi, principii și instituții străine de români, fără a ști barem cum se află cele românești“. [2])

De altfel contribuția lui Eminescu nu poate fi analizată aici în toată amploarea ei ; ea trebuie văzută mai ales în propria sa creație poetică — cea mai adîncă, mai cuprinzătoare, cu adevărat quintesențială sinteză a sufletului românesc, a civilizației spirituale pe care a durat-o poporul român în spațiul său milenar de existență. O asemenea analiză ar cere o lucrare de sinteză de sine stătătoare. În prezenta carte, în funcție de problematica pe care ne-am propus-o, noi am dori să punem în lumină doar unele idei ale marelui poet, îndeosebi, dar nu exclusiv, în calitatea sa de critic și publicist. Iată, în acest sens, o nouă reflecție a sa : „Credem că nici o literatură puternică și sănătoasă, capabilă să determine spiritul unui popor, nu poate exista decît determinată ea însăși la rîndul ei de spiritul acelui popor, întemeiată adică pe baza largă a geniului național“ [3]).

Ideea ridicării prin cultură a poporului la o ardentă și angajată conștiință națională a pătruns atît de mult în straturile adînci ale maselor populare țărănești, încît din rîndurile ei s-au ridicat figuri devenite legendare, adevărate simboluri ale luptei naționale, cum a fost țăranul transilvănean Badea Cârțan, fost voluntar în războiul de independență, care, timp de aproape 20 de ani, a acționat cu curaj, cu o extraordinară pasiune și destoinicie spre a face din cartea românească un nesecat izvor de cunoaștere și tării lăuntrice pentru conaționalii săi supuși unei duble asupriri — națională și socială, „bombe“ cu explozii întîrziate în sistemul opresiv. El par-

---

[1]) M. Eminescu, *Fragmentarium*, Ediție după manuscrise cu variante, note, addenda și indice de Magdalena D. Vatamaniuc, Editura științifică și enciclopedică, București, 1981, p. 13.

[2]) *Ibidem*.

[3]) Recenzie a *Novelelor din popor* ale lui I. Slavici, „Timpul“, 28. III. 1882, apud — *Antologia gîndirii românești, Secolele* XV — XIX, partea a II-a, București, Editura politică, 1967, p. 556—557.

Scanned with OKEN Scanner

curgea mii de kilometri, trecea prin cele mai ascunse poteci ale munților, înfrunta tot felul de primejdii pentru a transporta în desagi cărți din România liberă în satele transilvănene, îndeplinind voluntar o adevărată misiune de apostol și misionar al aspirațiilor naționale.

După cucerirea *independenței de stat* a României și consolidarea *estetică* și *sociologică* a culturii românești datorită activității lui Maiorescu și Gherea, respectiv a „Junimii" și a cercurilor de la „Contemporanul", țara noastră a intrat într-o fază nouă în care, însăși problemele și imperativele obiective de ordin social și național reclamau o pondere mai mare și un rol sporit al culturalului. Această împrejurare explică, cel puțin parțial, de ce unele curente și unele personalități au apreciat cultura ca factor decisiv în evoluția societății românești. În acest context mișcarea semănătoristă se impune și cucerește adeziuni deoarece ea a exprimat anumite speranțe și iluzii, a fost „de fapt expresia cea mai caracteristică a atmosferei spirituale politico-culturale de la 1895—1910". [1])

Problema caracterului național al culturii, al relației organice dintre națiune și cultură reprezintă o constantă a gîndirii marelui cărturar și istoric care a fost N. Iorga, îndeosebi în perioada sămănătoristă a activității sale cultural-publicistice. Dar, așa cum demonstrează Valeriu Râpeanu, [2]) încă din primele manifestări de critică literară (1890—1894) în care domină confruntarea cu literatura străină, cu momentele de referință ale culturii europene; sub influența lui Taine, tînărul N. Iorga prefigurează *Teoria specificului național,* ia atitudine critică față de curentele literare moderne, dar și o atitudine de critică socială, culturală și literară a realităților anacronice, în spiritul teoriei maioresciene a formelor fără fond. Perioada „Semănătorului" este decisivă în evoluția concepțiilor lui Iorga — dincolo de limitele acestui curent, de virtuțile și servituțile sale — prin faptul că acum și aici reacțiile sale critice față de stările sociale, politice și cultural-literare românești sînt consonante cu desăvîrșirea și afirmarea *idealului său național constructiv,* a convingerilor sale ideologice, vizînd existența unor tradiții de cultură românească anterioare anului 1820, unitatea spirituală a românilor aflați sub dominație străină, dominanta criteriului etic atît în judecățile estetice, cît și în cele istorice. Articolul program al direcției, *O nouă epocă de cultură,* arată nu numai în ce măsură „Sămănătorul" a fost înainte de toate un

[1]) Z. Ornea, *Sămănătorismul.* Editura „Minerva", București, 1971.

[2]) Valeriu Râpeanu, *Cultură și istorie,* Editura „Cartea Românească", București, 1981.

Scanned with OKEN Scanner

program de regenerare culturală (și în mai mică măsură o nouă direcție estetică) dar și ce importanță excesivă, absolutizantă acorda Iorga culturii „ca unicul factor al schimbărilor care trebuiau să intervină în societatea românească de atunci". [1])

În acest articol-directivă, N. Iorga scria : „Dar un popor trebuie să aibă culmi luminoase după care să se îndrepte, către care uitîndu-se, să afle un îndemn la lucru și o mîngîiere în suferințI. Aceasta, fie că poporul e îngrădit în hotarele unui stat național desăvîrșit *încheiat,* fie că statul care-i poartă numele e pentru dînsul o cetățuie de pregătire și așteptare...".[2]) Marele istoric definea totodată căile și mijloacele ce urmau a fi folosite în acest scop, subliniind înainte de toate necesitatea purificării culturii naționale de orice tendințe cosmopolite, întregirea și difuzarea ei în mase, necesitatea creării unei culturi naționale care să exprime aspirațiile poporului român.

„Ce avem de făcut înainte de toate cu purificarea, întregirea, înaintarea și mai ales răspîndirea culturii noastre. Avem în România un stat pentru toți, o cultură pentru boierii și parveniții din funcții. Avem un stat național fără o cultură națională, ci cu o spoială străină, franțuzească. Avem visul de unire națională în aceeași formă politică; îl legănăm în vorbe și nu-l chemăm la noi prin fapte : hotarele mai sînt încă hotare pentru cultura noastră. Ne dorim uniți la un loc, și nu ne cunoaștem nicidecum... Ne trebuie cultură tuturor, de sus pînă jos, dintr-un hotar al românimii pînă la altul, o cultură care să fie a noastră...".[3])

Toate problemele vieții românești — *conștiința* și *unitatea națională, chestia* țărănească, prezentul și viitorul nației — toate se reduc după Iorga la „chestia culturală", toate depind de cultură. Poziția lui Iorga, similară, dacă nu identică celei a lui C. Rădulescu Motru din *Cultura română și politicianismul,* consta în aceea că singura condiție a depășirii împrejurărilor de viață extrem de vitrege ale țărănimii, a înălțării patriei, în primul rînd a mulțimilor muncitoare, la o viață civilizată este — afirma el — cultura. De aici, importanța pe care o acordă *specificului național* al culturii, despre drama înstrăinării, despre pluridimensionalitatea unei culturi ce se dezvoltă pe principiul vaselor comunicante ; despre un ideal etic și un model de cultură cu rădăcini în *existența națională concretă.*

---

[1]) Valeriu Râpeanu, *Op. cit.,* p. 43.

[2]) Nicolae Iorga, *O luptă literară,* vol. I, Ediție de Valeriu Râpeanu și Sanda Râpeanu. Studiu introductiv, note și comentarii de Valeriu Râpeanu, Editura „Minerva", București, 1979, p. 8.

[3]) N. Iorga, *Op. cit.,* p. 9—10.

Scanned with OKEN Scanner

Un mare ecou a avut în epocă lupta sa neobosită din anii 1908—1909 pentru introducerea în repertoriul Teatrului Național a unor creații originale naționale ca instrument de educație patriotică, de formare a conștiinței naționale. De la tribuna Parlamentului, el aprecia aceasta ca un „factor de seamă în cadrul marii acțiuni de ridicare culturală a poporului", relevînd cu indignare faptul că în pofida celor semnalate cu peste un an în urmă, „repertoriul Teatrului de Stat delectează publicul cu piese străine, minore, neserioase". [1])

Cele enunțate mai sus reflectă opinii, opțiuni, manifestări teoretice și practice ale unor personalități proeminente ale culturii românești avînd ca țel subordonarea acesteia idealului național al unității și afirmării neamului, dezvoltării conștiinței naționale și sporirii puterilor spirituale și materiale ale poporului deșteptat la o creație istorică liberă, de sine stătătoare. De la revoluționarii patruzecioptiști și pînă la poeții și prozatorii Unirii și Independenței, de la clasicii literaturii — Mihai Eminescu, V. Alecsandri, G. Coșbuc, M. Sadoveanu, O. Goga pînă la contemporani ca T. Arghezi, Lucian Blaga, G. Călinescu, Camil Petrescu — enumerarea ar putea să continue cu alte zeci și zeci de scriitori, artiști, istorici, filosofi etc. de notorietate · toți, aproape fără excepție, au fost preocupați, într-un fel sau altul de dialectica raportului dintre națiune și cultură, de rolul culturii în formarea conștiinței naționale, de umanismul și etosul spiritual românesc. O tratare consecvent științifică-revoluționară a acestei probleme o găsim în literatura marxistă, îndeosebi în condițiile revoluției și construcției socialiste din patria noastră, cînd conștiința patriotică, națională este eradicată de idoli și fetișuri, devenind o imbatabilă forță socială, creatoare de istorie și cultură.

Viabilitatea și forța națiunii în lumea contemporană și în perspectiva viitorului se referă îndeosebi la energiile producătoare de cultură și civilizație. Împotriva tezei despre dispariția „inevitabilă" a deosebirilor naționale se pronunță mulți autori, între alții filosoful și sociologul J. G. Viatr : „Cred că este tot atît de bine să ne imaginăm un viitor în care diferite culturi naționale se vor dezvolta pe calea schimbului și a conlucrării tot mai vii și mai libere și în care valorile universale ale culturii socialiste mondiale își vor găsi expresia în bogăția culturilor naționale" [2]). Nimic nu îndreptă-

---

[1]) N. Iorga, *Discursuri parlamentare 1907—1917*, Introducere și antologie de Ion Constantinescu, Editura politică, București, 1981, p. 41.

[2]) *Națiunea și statul în societatea socialistă*, în *Națiunea în lumea contemporană*, Academia „Ștefan Gheorghiu", Institutul de științe politice și de studiere a problemei naționale, p. 20.

Scanned with OKEN Scanner

ţeşte concluzia dispariţiei naţiunii. Nu putem să ne imaginăm cultura modernă independent sau în afara puterilor creatoare ale naţiunii şi nici naţiunea ca o formă viabilă de comunitate umană fără manifestare sau autoconstrucţie culturală. „O componentă esenţială şi, totodată, un semn distinctiv al evoluţiei naţiunii socialiste este dezvoltarea continuă a culturii... Dezvoltarea societăţii socialiste include ca un element esenţial *îmbogăţirea spirituală a poporului, înflorirea multilaterală a culturii naţionale ca o cultură socialistă*" [1]. În şi prin cultură se decantează şi se structurează acel fond etnic spiritual al naţiunii alcătuit din moravuri, obiceiuri, tradiţii, mentalităţi de psihologie socială.

Contribuţii relevante, originale a adus la definirea relaţiei cultură-naţiune Elena Florea[2]), care apreciază *unitatea culturii* ca un factor de constituire şi coeziune interioară a comunităţii naţionale. Poporul a resimţit ca o nevoie imperioasă, ca o condiţie a recunoaşterii existenţei şi legitimităţii sale istorice, a păstrării integrităţii sale spirituale, formarea unei culturi proprii.

Nici cultura naţiunii burgheze, nici cultura naţiunii socialiste, nu se formează pe un loc gol, ci presupune o linie de *continuitate istorică,* dar în acelaşi timp ascendentă, progresivă, care realizează mereu *sinteze culturale* superioare ale valorilor trecutului cu cele ale prezentului. Cultura naţională este un fenomen complex şi contradictoriu, un *reflex spiritual al unor structuri de clasă şi naţionale.* Există în lucrarea Elenei Florea trei idei interesante, menite să aducă un plus substanţial de clarificare în înţelegerea culturii naţionale :

— *caracterul naţional* al unei culturi se manifestă nu numai prin intermediul artei şi literaturii, ci şi prin ştiinţă, prin toate formele culturii. Semnul creator, specific al unei naţiuni, potenţialul său de gîndire şi sensibilitate se exprimă în totalitatea manifestărilor sale spirituale, chiar dacă unele forme de cultură — cum e ştiinţa — sînt internaţionale prin însăşi *conţinutul* lor *cognitiv.* Ponderea crescîndă a ştiinţei în ansamblul culturii naţionale este determinată şi de faptul că ea devine un factor esenţial al progresului întregii naţiuni ;

— în raport cu cultura altor forme de comunitate umană, corespunzătoare mai ales orînduirii feudale, cultura naţională — tocmai ca un rezultat al afirmării cu o forţă crescîndă a valorilor ştiinţei, a tendinţelor ideologice progresiste şi umaniste — are un caracter precumpănitor laic datorită unui proces cuprinzător de lai-

---

[1]) Constantin Vlad, *Eseuri despre naţiune,* Editura politică, 1971, p. 126-127.
[2]) Elena Florea, *Naţiunea română şi socialismul,* Editura Academiei, Bucureşti, 1974.

Scanned with OKEN Scanner

cizare. Dacă în cazul poporului, religia a jucat de regulă un rol central ca factor de coeziune culturală, cultura națională este numai cu titlu de excepție dominată de religie. Pe primul plan, ca elemente definitorii și diriguitoare, se afirmă valorile științifice și laice ;

— spre deosebire de vechile comunități în care există o adevărată prăpastie între *cultura elitelor* și starea de mizerie și ignoranță a maselor muncitoare, lipsa aproape totală a unor elementare condiții pentru cultivarea și instruirea lor, cultura națională prin ceea ce reprezintă valoare umanistă, democratică și socialistă din alcătuirea ei, devine o cultură nu numai accesibilă celor mai largi mase de oameni ai muncii, dar și o componentă indispensabilă a existenței și conștiinței lor.

b. Omenia românească și prioritatea lui Orfeu în spațiul culturii românești

Cultura românească s-a caracterizat din totdeauna printr-un profund *sentiment axiologic,* printr-un *orizont umanist* de adîncime și anvergură, prin *conștiință națională patriotică* în stare să vibreze în fața spectacolului cultural al trecutului și să-i decanteze valorile perene. Și dacă astăzi ne putem mîndri cu o foarte bogată recoltă redată contemporanilor din grădina spiritului românesc, aceasta se datorește în bună măsură acelor comori de gînd și sensibilitate, de spirit și omenie românească. O caracteristică de geneză și esență a culturii românești (analizată de Valeriu Râpeanu în planul literaturii) o constituie *mitizarea* în cultura populară a unor evenimente și personalități istorice de mare răsunet, care este atît de profundă încît însăși *creația cultă,* inspirată de asemenea evenimente este asimilată de popor ca a sa, ca o creație folclorică. Se instituie o *turnantă,* un *circuit axiologic* din planul legendei, în cel istoric și invers, astfel încît imaginea mitică sau dimensiunea legendară nu dispare din conștiința culturală românească oricît de multă cunoaștere istorică, documentată și erudită s-ar acumula. Pentru popor faptele lui Ștefan cel Mare din *O sumă de cuvinte* nu sînt mai puțin adevărate decît cele atestate documentar despre care se vorbește în tratatele și studiile de istorie. Nici figura lui Tudor Vladimirescu sau cea a lui Cuza Vodă din legende nu sînt mai puțin adevărate, mai puțin vii și credibile decît cele ce ne-au fost transmise de tradiția istorică exactă ; înzestrarea mitică a acestora cu virtuți supranaturale nu

Scanned with OKEN Scanner

le alterează *adevărul moral,* decisiv în acest plan de referință, omenia funciară ce-i caracterizează.

Tensiunea dintre Prometeu și Orfeu este comună tuturor civilizațiilor, tuturor comunităților umane. În perimetrul de umanitate al poporului român s-a probat din cele mai vechi timpuri, la strămoșii noștri daci, ca și la protoromâni primatul valorilor sufletești, a universului subiectiv interior. Este cunoscută semnificația acordată sufletului în tehnica terapeutică sau în conservarea integrității ființei umane. În dialogul *Charmides,* Platon povestește întîlnirea cu medici magicieni ai regelui dac Zamolxe, reputați pentru terapeutica lor care putea conferi chiar nemurirea. Socrate spune că un medic i-a relatat ceea ce a învățat de la regele lor care este și zeu ; Zamolxe îi învăța că, „așa cum nu trebuie să încerci a vindeca ochii fără cap, ori capul fără corp, tot astfel nu trebuie să încercăm a vindeca corpul fără suflet". Medicii greci nu cunosc remediul multor maladii deoarece ei neglijează ansamblul. Aprecierea este parțial inexactă, dacă avem în vedere *integralismul hipocratic,* dar recunoașterea superiorității „înțelepciunii barbarilor" (după clișeul binecunoscut) asupra științei grecilor este semnificativă. Dealtfel reputația medicilor daci este reală și ea s-a menținut timp de secole. Din dialogul citat al lui Platon rezultă în orice caz importanța acordată de Zamolxe — rege și terapeut (ca Asclepios) — sufletului ; sănătatea nu poate fi păstrată dacă în acțiunea terapeutică sau preventivă, sufletul nu joacă un rol decisiv. Ca să nu mai vorbim de dobîndirea nemuririi care se referă nemijlocit la destinul spiritual al omului. Astfel, încă din cele mai vechi timpuri, la strămoșii noștri îndepărtați, *eroul civilizator* devine concomitent, ceea ce am putea numi, *erou spiritualizator,* un înțelept de natură orfeică, simbolizînd acel fond autohton de valoare și credințe despre a cărui „revoltă" și drept la existență vorbea Lucian Blaga.

Combustia creatoare a omului român ca erou orfeic, ca *om socratic* în multiple ipostaze, simbolizează conștiința creatoare mitico-artistică a poporului din *Meșterul Manole,* este *omul mioritic* din poemul fascinant al *Mioriței* apreciată ca arhetip al spiritualității românești, cea mai reușită întruchipare a eroului de tip orfeic. De ce resurse sufletești trebuia să dispună păstorul din *Miorița,* de fapt omul român în general, pentru a preface evenimentul nefericit al morții în nuntă mitică, asociindu-și elementele naturii la un spectacol feeric de proporții cosmice. Nici teama sau disperarea existențialistă a morții și nici cultul nihilist al morții nu-i îmboldesc cugetul permițîndu-i să triumfe asupra propriului său destin, ci tării morale venite din adîncuri de istorie, din cumplita răstriște

Scanned with OKEN Scanner

a destinului său istorico-geografic, din statornică existență în spațiul carpato-dunărean. „Nu altfel au reacționat românii... în fața invaziilor și catastrofelor istorice. Ceea ce am numit în altă parte «teroarea» istoriei este exact înțelegerea acestui fapt : deși ești gata să săvîrșești orice, cu toate sacrificiile și oricît eroism, ești condamnat de istorie aflîndu-te la răspîntia invaziilor... sau în vecinătatea marilor puteri militare dinamizate de fanatisme imperialiste". [1]) Dată fiind inegalitatea zdrobitoare față de invadatori, nu ar fi fost suficiente apărarea militară și politică, fără forța sufletească de natură morală a poporului român, de a-și asuma și de a valoriza un destin tragic într-un orizont spiritual menit să asigure potențarea și continuitatea unui proces creator în care legenda devine istorie, iar istoria dobîndește caratele de aur ale mitului.

O inedită lucrare a reputatului psiho-sociolog Traian Herseni, *Cultura psihologică românească,* ne ajută să înțelegem mai bine resorturile de tărie sufletească ale poporului român. *Psihicul,* ca *viață interioară* și comportament este dealtfel un resort constitutiv al culturii, al *creației* și *asimilării* culturale. Tocmai în acest sens, ca *fenomen de cultură,* abordează el psihologia românească, începînd cu cea *poporană,* de tip oral — singura modalitate de conștientizare la nivel empiric, timp de multe secole, a dinamicii vieții sufletești, a *nevoii de cunoaștere* și *autocunoaștere* a omului român, a înțelepciunii și meditației sale asupra propriei vieți sufletești. Psihologia poporană, extrem de grăitoare pentru puterea de creație a poporului român, pentru modul în care a conceput el însuși viața sufletească, este apreciată ca „una din cele mai semnificative și judicioase psihologii din lume", prevalînd asupra a ceea ce autorul numea *psihologia clasică* („sumbră, pesimistă, deznădăjduită, care apăsa pe om și-l făcea robul lui Dumnezeu") și anticipînd, pregătind *psihologia filosofică și științifică.*

O sursă esențială a umanismului ce caracterizează toate actele de cultură și civilizație ale poporului român, personalitatea sa este *omenia românească* — determinare de esență a spiritualității sale, caracterizată prin ospitalitate, generozitate, o acută conștiință morală a binelui, aprecierea oamenilor după destoinicia, cinstea și patriotismul lor, un suflet larg deschis spre lumea valorilor autentice, fără crispările fanatice și intoleranțele ce au produs aiurea atîta rău ; este o omenie în care blîndețea, bunătatea, sentimentul de prietenie și frățietate se îmbină cu fermitatea, curajul, neînduplecarea, intransigența, atunci cînd e vorba de interesele fundamentale ale țării, de însăși ființa noastră istorică.

[1]) Mircea Eliade, *De la Zalmoxis la Genghis Han,* Editura științifică și enciclopedică, 1980, p. 249.

Scanned with OKEN Scanner

Grație partidului și ideologiei sale, ce călăuzește ferm poporul spre culmile de lumină și de fericire ale comunismului, grație mai ales „erei Ceaușescu" din istoria contemporană a României (cu o densitate fără precedent a faptelor de cultură și civilizație), [1]) omenia românească — nucleu spiritual focalizator și totodată iradiant de trăiri sufletești, de făclii destrămătoare de bezne în noaptea vitregiilor istorice ale trecutului — devine *omenie comunistă*. Aceasta înseamnă în viziunea tovarășului Nicolae Ceaușescu a promova consecvent, la scara socială și națională, în raporturile dintre oameni și în raporturile dintre națiuni, valorile binelui și demnității, ale umanismului autentic, ale cinstei și omeniei, ale egalității și dreptății. „Întotdeauna poporul român a fost animat de sentimente de prietenie, de colaborare, și-a manifestat în mod propriu sentimentele sale de dreptate națională și respect față de om" se subliniază cu pregnanță în Programul P.C.R.[2]).

A face din umanism, din omenia comunistă, nu numai un principiu al raporturilor dintre oameni, un criteriu fundamental în aprecierea acestora, dar și un principiu al raporturilor dintre națiuni, vădește tărie morală, încredere în capacitatea popoarelor de a-și construi viața așa cum doresc, după propriile lor vocații specifice, fără constrîngere și amestec din afară, încredere mai ales în bunul simț, în maturitatea politică și resursele de conștiință morală și creație spirituală ale propriului popor [3]) Experiența istorică a arătat că poporul nostru a putut să înfrunte și să depășească numeroase momente de grea cumpănă și să se afirme ca o voce distinctă, autonomă și originală datorită însușirilor sale morale — eroism și bărbăție în luptă, hărnicie, onestitate, blîndețe, o înțeleaptă, cumpănită și dreaptă judecată a lucrurilor etc. — decantate și cristalizate în omenia românească, precum și datorită faptului că în toate aceste momente, la bine și la rău, am avut parte la cîrma destinelor națiunii de omul care ne trebuia spre a rămîne noi înșine și a ne proiecta în istorie cu noi și noi disponibilități creatoare. Este o șansă pe care nu toate popoarele o au sau nu o au în acele momente cruciale cînd se hotărăște destinul unei comunități umane. Materialismul istoric respinge ideea eroului providențial al istoriei care exclusiv prin forța geniului său ar determina mersul evenimentelor, dar

---

[1]) Al. Tănase, *Gîndire și acțiune revoluționară*, „România literară", nr. 4, 22 I 1981, p. 3; cf. și *Fiu al poporului*, „România literară", nr. 4, 21 I 1982, p.1—2; cf. și Al. Balaci *„Un om despre oameni"*, „România literară", 21 I 1982, p. 3.

[2]) *Programul P.C.R.*, p. 30, passim.

[3]) Al. Tănase, *Patriotismul și legitimitatea națiunii*, România literară, nr. 4, 21 I 1982, p. 5.

Scanned with OKEN Scanner

nu pe aceea a eroului născut și format din fibrele cele mai alese ale sufletului național, întruchipînd năzuințele cele mai bune ale poporului și asumîndu-și conștient și responsabil menirea de a fi slujitor devotat al poporului, de a realiza în actele sale o sinteză a vrerilor celor mai de preț.

c. Unitatea de stil și trăirea solidară a valorilor

Specificul național nu poate fi redus la o singură însușire de ordin psihologic sau intelectual, de natură morală sau estetică, ci reprezintă o *sinteză* de însușiri și valori *active* sau *potențiale,* care alcătuiesc profilul spiritual sau personalitatea complexă a unei comunități umane. Una dintre cele mai izbutite încercări de a elabora un *concept global, sintetic* al specificului național (rămasă, din păcate, în stadiul de schemă, ca o genială promisiune, de nimeni reluată), aparține lui Athanase Joja, care include în această sinteză : spiritul de toleranță, o remarcabilă plasticitate și forță de absorbție (poporul român e *deschis* contactelor externe rămînînd totuși el *însuși),* sentimentul viu al naturii și melancolia doinei, realism, umor și vivacitate, sentimentul național adînc, dar sobru, spirit de măsură și înțelegere concretă a situațiilor, raționalism și refuzul misticismului. „Consider caracteristică pentru psihologia românului — scria Joja — *apolinizarea fondului dionisiac,* disciplinarea și inflexiunea pathosului violent la exigențele formei și măsurii. În fond, un efect al istoriei sale, al originilor sale, al experienței sale de viață, al vicisitudinilor traversate în geografia unitară și armonioasă a României care ea însăși invită la măsură, cultura română e de tip apolinic". [1])

Substanța culturală a specificului național se caracterizează deci prin *unitatea de stil.* Stilul nu este numai omul ca individualitate creatoare ci și omul ca personalitate colectivă, ca națiune, iar cultura unei națiuni nu este o simplă însumare de cunoștințe, ci o unitate stilistică ; ea e supusă deci unui factor intern de coagulare și orientare. Tocmai această unitate specifică determină gradul de originalitate a unei culturi, iar în cazul nostru aceasta presupune solidarizarea valorilor și organizarea lor funcție de un *centru focalizator* în care binele și frumosul (valorile morale și cele estetice), alcătuiesc un *etos* unic, un echilibru sufletesc potrivnic ten-

[1]) Athanase Joja, *Filosofie și cultură.* Editura „Minerva", Ediție îngrijită de Crizantema Joja, București, 1978, p. 197.

Scanned with OKEN Scanner

dinţelor externe, răvăşitoare, entropice. Este ceea ce M. Ralea numea cu un termen inadecvat *adaptabilitatea* care este de fapt o funcţie biologică comună tuturor vieţuitoarelor, chiar dacă el îi dădea firește o altă accepţie. De pildă atunci cînd spunea că românul e prin excelenţă *bun*, că răutatea, perfidia adîncă şi ipocrită nu e în firea noastră ; a fi rău, răzbunător nu e numai o infirmitate morală, ci înseamnă pînă la un punct, a fi totodată un dezadaptat. După Ralea, *tipologia* morală a adaptării primare ce caracterizează românul ar fi intermediară între *aptitudinea creatoare* a civilizaţiei occidentale, care se ridică deasupra mediului, îl domină şi stăpîneşte prin tehnică, şi *psihologia orientului* caracterizată prin resemnare pasivă, prin supunere faţă de natură pe care o acceptă aşa cum e, prin cufundare în masa anonimă şi absorbantă. În opoziţie cu aceste stări de lucruri „nimic monstruos, nimic disproporţionat la români".

Nicolae Iorga a sesizat mai bine acest etos românesc atunci cînd scria cît de cuprinzător este *conceptul de frumos* în viziunea poporului român. „Este frumoasă pentru ei primăvara, este frumos un cer albastru, este frumoasă o pajişte înflorită, este frumoasă o figură omenească, este frumos un gest care şade bine omului şi pe care el îl face de multe ori..." [1]) Frumosul nu este deci altceva decît forma întreagă, forma armonioasă ; el nu se referă la lucruri de amănunt „ci face parte din concepţia globală şi poporul nostru... nu poate să rostească acest cuvînt de frumuseţe decît în acest chip larg şi deplin sintetic... Deci frumos şi urît sînt elemente de pedagogie populară.[2])

O subtilă analiză a acestei trăsături a specificului naţional românesc găsim în lucrarea de referinţă a prof. Constantin Ciopraga *Personalitatea literaturii române* unde năzuinţa către echilibru şi armonie este explicată prin interdeterminarea între *cadrul natural* şi cel *psihologic*, între viziunea *istorică* şi cea *estetică* asupra realului.

„Cum între cadrul natural şi psihologic, între gîndirea istorică şi cea estetică există determinări reciproce, s-a observat în literatură preferinţa pentru echilibru. Tot ce este aritmic, întîmpină rezistenţă. Rareori asistăm la o exacerbare a stihialului pînă la paroxistic, fapt ce explică precocitatea unei formule ca expresionismul. Nici Van Gogh, nici Kafka, nici Trakl nu s-ar fi putut ivi la noi. Netezit, estompat de timpul nivelator, tragicul devine la

[1]) N. Iorga, *Sfaturi pe întuneric*, în vol. Conferinţe la radio, „Editura militară", Bucureşti, 1976, p. 114 ; cf. şi N. Iorga, *Scrieri despre artă*, Antologie şi Prefaţă de Barbu Teodorescu, Ed. „Meridiane", Bucureşti, 1968, p. 15—19.

[2]) *Ibidem* p. 115—116.

Sadoveanu un *cîntec al amintirii*. Factorul de decizie, de la *Miorița* pînă la Sadoveanu este idealul echilibrului existențial." [1])

Această năzuință se asociază cu orientarea către *organicitatea* surselor naționale, către *construcții* viabile care să unifice în chip propriu „sugestii din străvechi culturi asiatice cu esențe ale culturii europene, sub semnul unei armonizări a fenomenului autohton". [2]) Incandescența spiritului național la marii creatori se caracterizează printr-o mișcare continuă „de la tensiunea dramatică la calmul înțelepciunii", [3]) prin acordul conștiinței cu natura și istoria.

Unitatea de stil și trăirea solidară a valorilor caracterizează cultura românească în toate stadiile sale de evoluție, inclusiv și mai ales în epoca modernă care — prin dezvoltarea disproporționată a unor forme de cultură și rămînerea în urmă a altora — provoacă tulburări grave, fenomene de criză profundă în perimetrul altor culturi.

În lucrarea ce a mai fost citată *(Spiritualitatea românească)* Adela Becleanu Iancu subliniază ca filoane și elemente constitutive ale civilizației românești, *echilibrul, măsura, armonia, dreapta cumpănire,* ca valori de expresivitate estetică, dar și ca modalități de comportament ; cultura însăși reflectă acest echilibru al ființei umane, înțelepciunea poporului, simbolul proporționalității și vocația universalității.

Această unitate de stil a culturii românești și disponibilitatea de a gîndi și trăi solidar valorile nu pot fi compromise prin excese de orice fel, iar atunci cînd acestea apar ele sînt în cele din urmă respinse de etosul echilibrat al acestei culturi căreia îi sînt străine intoleranțele, fanatismele, lipsa de măsură și armonie. Cultul tradiției nu a degenerat în tradiționalism decît în cazuri de excepție și fără durabilitate ; deschiderea spre înnoiri și modernitate nu a degenerat în modernism și avangardism nihilist, lipsit de ax de valori. În acest sens, Adrian Marino scria : „Conștiința „europeană" a culturii române este veche și ea datează încă din perioada primelor contacte umaniste... Valul de occidentalizare al secolului al XIX-lea sporește și mai mult această solidarizare pe multiple planuri care-și așteaptă încă istoricul de adevărată sinteză... Tradițiile europene ale spiritului românesc, sinteza conștiinței naționale și europene, convingerea de a fi și a rămîne ca român „în Europa",

[1]) Const. Ciopraga, *Personalitatea literaturii române*, Editura „Junimea", Iași, p. 265—266.
[2]) *Ibidem*, p. 269.
[3]) *Ibidem*.

Scanned with OKEN Scanner

de a participa cu alte cuvinte la istoria structurilor și valorilor sale, sînt realități indiscutabile". [1])

Specificul național în cultură nu constă în ipostazierea și absolutizarea unor trăsături luate aparte, în proiecția unilaterală și subiectivă a unor dominante, ci într-o anumită *modalitate de organizare*, într-o sinteză originală de trăsături spirituale și psihice. Specificul național este deci o *totalitate*, o *realitate spirituală integrală*, unitară care se realizează diferențiat, progresiv, în grade și forme mai mult sau mai puțin comprehensive, în funcție de geniul sau talentul fiecărui creator de cultură.

Tudor Vianu a încercat să surprindă unele trăsături definitorii ale profilului cultural românesc : în sfera creației și a vieții intelectuale se afirmă tipul omului de cultură care nu cultivă excesiv numai o specialitate ci „reflectează la destinul global al culturii noastre", se simte răspunzător de întreaga orientare a civilizației noastre. Nu trebuie să vedem aici o poziție potrivnică față de dezideratul economic și social al specializării. El este împotriva izolării și claustrării inteleotualilor, specialiștilor la zona lor limitată și închisă, militează pentru participarea și angajarea lor responsabilă la destinele culturale generale ale societății românești. Cultura românească are mai multă nevoie de tipul omului creativ. „Totul ne spune că vrem să ne desăvîrșim. Această desăvîrșire noi știm însă că n-o putem obține prin decretele magice ale rațiunii care descoperă adevărul, convinsă că formulîndu-l el se realizează. Noi trebuie, luînd contact cu marile probleme care ne privesc de-aproape, să devenim oameni de inițiativă și să intervenim activ. Ce ne va conduce, ce trebuie să ne conducă în efortul acesta ? Mai întîi credința în știință, în puterea și eficacitatea rațiunii omenești. Apoi iubirea de oameni și patriotismul, hotărîrea de a veni în ajutorul semenilor cu care sîntem întruniți pe acest pămînt, cu care împărțim moștenirea aceluiași trecut și aspirațiile către același viitor și, în sfîrșit, mișcați de iubirea ordinei și armoniei estetice, hotărîrea de a da civilizației noastre caracterul unei opere de artă" [2]). Printre lucrările din ultimii ani care au realizat o abordare amplă a problemei specificului național în domeniul artei, se cuvine consemnată cartea lui Titu Popescu „Specificul național în doctrinele estetice românești" (Ed. Dacia, Cluj Napoca, 1978) cuprinzînd investigații semnificative asupra gîndirii estetice a

[1]) Adrian Marino, *Prezențe românești și realități europene*, Editura „Albatros" București, 1978, p. 31—32.

[2]) Tudor Vianu, *Filosofia culturii*, Editura „Publicom", București, 1944, p. 292.

Scanned with OKEN Scanner

unor exponenți ai culturii românești ca Titu Maiorescu, C. Dobrogeanu-Gherea, Mihail Dragomirescu, G. Ibrăileanu, Mihai Ralea, E. Lovinescu, Lucian Blaga, Tudor Vianu, G. Călinescu. Lucrarea aduce contribuții semnificative la adîncirea fenomenului complex, original privind specificul național al spiritualității românești.

d. Specific național și universalitate. Vocația de sinteză a civilizației românești

Specificul național nu se opune antinomic universalității sau principiului universal în cultură ci este matca acestuia, singurul său izvor de constituire.

„*Specificul național* reprezintă însăși personalitatea unei culturi, esența acesteia, notele distinctive, originale, proprii profilului spiritual al unui popor exprimate în conștiința sa de sine, formată într-un proces istoric îndelungat. El nu se afirmă în opoziție cu alte popoare, ci se adaogă patrimoniului culturii universale, căreia îi accentuează, în condiții particulare de existență, prin modalități specifice de exprimare și prin anumite accente emoțional-atitudinale, unele trăsături comune esenței umane". [1])

Problema universalității se pune din mai multe unghiuri de vedere :

— *sub raport originar, ontologic și gnoseologic,* ea se referă la unitatea de structură a spiritului uman, la identitatea fundamentală a speciei umane, cultura fiind un proces continuu de descoperire a noului, de condensare a energiei creatoare, laborator de formare a eului, a omului ca personalitate ;

— *sub raport structural-sociologic și axiologic,* avem în vedere factori ai universalismului cultural — conștiința axiologică, libertatea progresivă a omului ca măsură a autonomizării valorilor, solidaritate spirituală a speciei umane în lupta contra barbariei destructive a fascismului și războiului, constituirea unor idealuri comune. Este aspectul *intensiv* al universalității culturale ce vizează operele de cultură, prin conținutul lor de cunoaștere, prin experiența umană pe care o încarnează ;

— *sub raport comunicațional* ne referim la trecerea de la universalitatea *potențială* la cea *reală,* la procesul de formare a conceptului de umanitate ca *ideal* și proces, ca *humanitas,* ca unitate și permanență umană în hățișul faptelor atît de diverse ale istoriei.

---

[1]) Adela Bădeanu Iancu, *Spiritualitatea românească ; permanență, devenire,* 1980, Editura politică, București, p. 12.

Scanned with OKEN Scanner

Relația național-universal[1]) presupune un permanent *circuit axiologic* între cele două planuri : universalul se constituie din decantarea valorilor esențiale ale specificului național, iar acesta din urmă este mereu îmbogățit, fertilizat prin contactul cu valorile universale, prin dialogul cu alte culturi. Sensul primordial al acestei mișcări este însă acela de la național la universal deoarece, așa cum preciza Tudor Vianu, „*Specificul național nu este o particularizare a unui model unic universal,* ci o manifestare concretă diversă a umanului. Universalul în artă nu este o substanță separată de înfățișările naționale, nu este o supraexistență. Literatura universală nu este o sumă a literaturii naționale“ [2]).

Dar cum se poate ajunge la universalitate ? Prin explorări de adîncime în minereurile psihice ale spiritualității naționale. Într-o cunoscută comunicare ținută la Academie cu prilejul comemorării lui Mihai Eminescu, *Eminescu, poet național,* George Călinescu spunea : „Universalitatea unui poet, cînd n-o confundăm cu efemera notorietate, este împrejurarea prin care opera sa, zămislită în timpul și spațiul pe care le exprimă, iese din limitele epocii sale și ale țării unde a luat ființă și devine inteligibilă întregii umanități“ [3]).

O condiție necesară a universalității este deci *originalitatea națională* și *personală,* capacitatea de a descifra și plăsmui noul în perimetrul de umanitate care l-a produs și format pe creator. „Pentru a putea spune ceva nou și original lumii, pentru a putea aduce o contribuție proprie la cunoașterea și atingerea universalului, creatorul de artă trebuie să țină seama și de faptul că el n-o poate face decît dînd expresie artistică lumii care-i este cea mai proprie și mai apropiată, din care el însuși face parte, al cărui produs și modelare este. Pornind numai de pe solul fertil al propriei sale vieți, a poporului și a societății din care face parte, a matricei sale spirituale și stilistice, într-un cuvînt de la specificul național constituit de-a lungul timpului și generațiilor care s-au succedat, artistului i se deschide șansa unică de a intra în universal prin propia sa poartă“ [4].

Dintre autorii moderni, cel ce a pus cu deosebită gravitate și patos al demonstrației această problemă este Adrian Marino. Ple-

---

[1]) Cf. pentru această problemă și lucrarea semnată de eminentul om de cultură, Zoe Dumitrescu-Bușulenga, *Itinerarii prin cultură,* „Editura Eminescu“, București, 1982, *passim.*

[3]) Tudor Vianu, *Studii de literatură universală și comparată,* Editura *Academiei,* București, 1963, p. 603.

[2]) În vol. *Național și universal,* Editura „Eminescu“, București, 1975, p. 157

[4]) Dumitru Ghișe, *Contrapunct,* Editura „Minerva“, București, 1972, p. 320.

Scanned with OKEN Scanner

cînd de la ideea că Europa nu se mai reduce la cîteva centre apusene, iar noțiunea antinomică a universalului este aceea de *provincial* („noțiune morală verificabilă oriunde în timp și spațiu, în Vest și Est") sau *provincialism cultural* care se opune dialogului și interferenței necesare și benefice a culturilor subliniază importanța colosală a „legilor difuziunii" de care trebuie să ținem seama; el ia atitudine față de opinia lui G. Călinescu după care „chestiunea răspîndirii e de ordin cu totul secundar și exterior și depinde numai de legile difuziunii". O politică culturală activă trebuie să țină seama de aceste legi deoarece „Universal, în acest sens actual, concret, practic înseamnă : circulație internațională cît mai intensă, pe cît mai multe planuri și canale de difuziune...",[1]) căci numai astfel este posibilă ieșirea din provincialism cultural, din izolare, din indiferență și opacitate. O cultură ajunsă la deplină maturitate spirituală, cu o superioară conștiință de sine „își caută mereu... formele cele mai potrivite de afirmare internațională a personalității sale, într-o perioadă cînd izolarea, autarhia, provincializarea eternă, înseamnă pur și simplu sclerozare, moarte spirituală, ieșirea iremediabilă din istorie".[2])

Cert este că o cultură, oricît de modernizată axiologic nu pătrunde în universalitate în mod automat, de la sine, fără eforturi conjugate de strategie, a difuziunii și comunicării. În spiritul lui Călinescu, Dan Zamfirescu crede că „Prestigiul unei culturi nu vine niciodată din afară. El este iradierea în afară a unui climat dinlăuntru, al mîndriei, al demnității, al siguranței de sine pe care o degaja la un moment dat creatorii unui popor... Prestigiul unei culturi nu derivă din traduceri, bune și proaste, ci derivă din nevoia ce o resimt... alte culturi de a se îmbogăți, de a se alimenta spiritual din tezaurul și experiența acelei culturi".[3]) Ceea ce este adevărat numai în sensul că prestigiul unei culturi își are temeiul în înălțimea intelectuală, morală, estetică a valorilor ei, dar prestigiul și nevoia pe care ar ajunge s-o resimtă alții spre a se îmbogăți cu aceste valori, presupune *cunoaștere,* datorită circulației, afirmării valorilor naționale, inclusiv prin traduceri, bune nu proaste (cum s-a întîmplat în cazul lui Arghezi).

Goethe a pus cel dintîi problema universalității în înțelesul de circulație mondială a bunurilor culturii, de comprehensiune umană multilaterală. Procesul universalizării depinde de mulți factori : cine este subiectul activ al istoriei : o elită privilegiată sau marile

---

[1]) Adrian Marino, *Op. cit.*, p. 40.
[2]) *Ibidem*, p. 42.
[3]) Dan Zamfirescu, *Via magna*, Editura „Eminescu", București, 1979, p. 77.

Scanned with OKEN Scanner

colectivități umane. Din acest punct de vedere, în epoca noastră au avut și au loc mutații profunde prin vitalizarea și sensibilizarea energiilor creatoare de istorie a celor mai largi colectivități umane deși o mare parte din populația globului trăiește încă sub limitele omenescului, neputînd participa la procesul de universalizare a valorilor culturale, fără putința de a juca un rol activ în marea dramă a civilizației. Dialectica naționalului și universalului cere azi, mai mult ca oricînd, depășirea unor asemenea stări de lucruri, lichidarea fenomenelor de alienare, dezumanizare, mutilare spirituală, de dezagregare a sistemelor de valori.

Umanismul de tip clasic afirma primatul universalului, a ceea ce este general uman, *umanismul de tip romantic* afirma primatul valorilor naționale. Umanismul contemporan năzuiește și în această privință către o sinteză, reunind tendința spre *unitate*, spre acele sinteze de maximă esențialitate gnoseologică și axiologică, tendința de a participa plenitudinar la *humanitas* ca tendință spre diferențiere, specificitate, autonomia valorilor în cadrul sistemelor culturale naționale. Programele UNESCO de salvare a unor mari monumente artistice și de sărbătorire a unor mari personalități reprezintă o admirabilă armonizare a naționalului și universalului în cultură.

Alexandru Duțu a analizat cu pătrundere unele particularități ale culturilor răsăritene, îndeosebi ale culturii românești, în ceea ce privește absența conflictului grav și statornic între puterea temporală și spirituală (religioasă) secularizarea progresivă a gîndirii fiind o cucerire din interior, atașamentul față de „sofia", de literatura sapiențială care „a contribuit masiv la formarea oamenilor și la difuzarea noului model de umanitate",[1]) în care tradiția selectivă funcționează în mod divers, „propensiunea spre luminare (în epoca iluministă) capătă proporțiile unei Renașteri",[2]) iar „Laicizarea gîndirii este progresivă, dar ea nu este urmarea unui conflict dramatic între două viziuni antagoniste asupra lumii, ci a unei deplasări a problematicii tradiționale în sfera științelor sociale".[3]) În aceste condiții, scrie eminentul specialist în filosofia comparată a culturilor, „are loc trecerea de la forma de universalitate dezvoltată de-a lungul unor veacuri în care nu a apărut o Renaștere, spre forma de universalitate inițiată de profundele mișcări revoluționare care, în locul curților imperiale sau princiare, aduceau în primul plan instituțiile menite să elaboreze

[1]) Alexandru Duțu, *Cultura română în civilizația europeană modernă*, Editura „Minerva", București, 1978, p. 70.
[2]) *Ibidem*, p. 98.
[3]) *Ibidem*, p. 102.

Scanned with OKEN Scanner

cultura și să o difuzeze în unități sociale tot mai largi. Dar democratizarea culturii nu va deveni o realitate decît în secolul nostru“ [1]) și mai ales în prezent „în momentul în care universalitatea se impune în conștiința lumii contemporane ca un ansamblu al formelor culturale ce cristalizează aspirațiile profunde ale popoareloir“ [2]).

Această opinie ne-a sugerat însă și un alt mod de a interpreta aceste tipuri de universalitate : o universalitate de tip *renascentist* și *clasicizant* al cărui model cultural se află în antichitatea greco-romană : o cultură națională își poate depăși determinările locale, poate aspira și participa la universalitate numai în măsura în care își asimilează lecția antică, modelul artistic desăvîrșit al Greciei clasice. Celălalt tip de universalitate este *modern ;* el nu-și mai caută modelele în antichitate ci în dezvoltarea contemporană a formelor culturii, îndeosebi a științei este deschis către prezent și viitor, iar pîrghiile de realizare se află pe de o parte în revoluțiile din știință culminînd cu revoluția științifico-tehnică, iar pe de altă parte în mișcările sociale și naționale revoluționare ale popoarelor.

Dezbaterile ce au avut loc în publicistica românească asupra relației dintre *sincronism și protocronism* au pus în lumină aspecte noi ale acestei probleme. Problema nu e de tot nouă. Alexandru Paleologu considera de asemenea că discuția despre sincronism „E un semn bun ; tema aceasta aparține unei polemici serioase a culturii noastre ; o polemică serioasă, adică una în care se confruntă puncte de vedere opuse e totdeauna o polemică durabilă, căci ...e vorba de precizarea și adîncirea unei polarități de poziții, deci a unei dialectici necesare. Faptul că azi, în condiții social-istorice fundamental diferite, pe o structură socialistă integral consolidată, reapare vechea polemică, dovedindu-și rezistența și actualitatea, este o probă de autenticitate și vitalitate a culturii noastre, de realitatea coordonatelor sale“ [3]). M. Ralea în *Fenomenul românesc* vorbea despre o oscilare a atitudinilor ideologice față de specificul național și orginalitatea culturii noastre, între *scepticismul radical,* minimalizator (am fi în urma altor popoare, cu structuri etnice inferioare, cu instituții care nu sînt decît niște maimuțăreli după străinătate, arta, literatura, nu sînt decît imitații ale celor occidentale) și *grandomania iluzionistă,* sincer patriotică, dar obtuză, ce viciază optica observatorului și tot atît de refractară la înțelegerea sufletului românesc prin lipsa spiritului

[1]) *Ibidem,* p. 103—104.
[2]) *Ibidem,* p. 105.
[3]) Alexandru Paleologu, *Ipoteze de lucru,* Editura „Cartea Românească“. București, 1980, p. 214.

Scanned with OKEN Scanner

critic a unei viziuni clare din cauza orgoliului național, iar uneori a grandomaniei șovine.

De altfel, exemple de atitudini protocroniste există numeroase în cultura românească : Lucian Blaga, care se simțea atît de mult atras spre curente moderne, înnoitoare în artă, nu prețuia mai puțin originalitatea și inițiativele culturale românești. „Examenul atent și stăruitor al culturii noastre populare ne-a dus la concluzia reconfortantă despre existența unei matrici stilistice românești. Latențele ei, întrezărite, ne îndreptățesc la afirmarea că avem un înalt potențial cultural. Tot ce putem ști, fără temerea de a fi dezmințiți este că sîntem purtătorii bogați ai unor excepționale posibilități. Tot ce putem crede, fără a săvîrși un atentat împotriva luciditătii este că ni s-a dat să luminăm, cu floarea noastră de mîine un colț de pămînt. Tot ce putem spera, fără a ne lăsa manevrați de iluzii, este mîndria unor inițiative spirituale, istorice, care să sară, din cînd în cînd ca o scînteie și asupra creștetelor altor popoare".[1])

Formula protocronismului și discuțiile pe care le-a stîrnit au meritul de a fi reacționat împotriva unor mentalități și stări de spirit cum ar fi : imitația necritică a unor formule culturale străine, o conștiință culturală provincială, periferială, generatoare a unui dezarmant și cu totul nejustificat complex, de inferioritate, căutarea cu orice preț, chiar și pentru cele mai exemplare fapte de cultură românești a unor modele străine.

Discuția despre protocronism este apreciată și de Adrian Marino ca fiind în esență „Expresia aceleiași nevoi de confruntare a spiritului românesc de depășire a oricăror complexe, ieșirii din provincialism, afirmării personalității și contribuției creatoare a culturii noastre ca formă de participare specifică la universalitate".[2])

Meritul de a fi propus și argumentat această formulă îi revine prof. Edgar Papu în cartea ce a provocat atîtea dezbateri rodnice — *Din clasicii noștri,* unde, referindu-se la alte exegeze și reflecții despre primatul unor fapte de cultură românească în cultura europeană sau universală, scrie în *Cuvînt explicativ :* „În cadrul acestei acțiuni recente eu nu-mi pot revendica decît paternitatea formulei de *protocronism românesc* gîndită în opoziție cu ideea *sincronismului,* adică a năzuinței ce alimentează o conștiință retardatară".[3]) Vom reveni la acest mod de a înțelege protocronismul printre promotorii căruia sînt evocați pe primul plan Paul Anghel și Dan Zamfirescu care „a dat și o cheie fenomenului, adică explicația sa filosofic-culturală", explicînd *cultura română* ca „o realizare

[1]) Lucian Blaga, *Trilogia culturii,* p. 336.
[2]) Adrian Marino, *Op. cit.,* p. 44.
[3]) Edgar Papu, *Din clasicii noștri,* Editura „Eminescu", București, 1977, p. 9.

Scanned with OKEN Scanner

de sinteză originală între două Europe distincte, una de tradiție latină, iar cealaltă bizantino-slavă". Explicația protocronismului produce atsfel „o răsturnare a conștiinței despre poziția noastră în lume. Identitatea de periferie se transformă într-una de centru și răscruce. Am fi rămas în cultură o regiune periferică atît a Orientului, cît și a Occidentului, dacă elementele opuse ale acestor două mari zone s-ar fi menținut la noi într-o pasivă și hibridă stare de amestec". [1])

Pe deplin de acord cu această apreciere despre natura și originalitatea culturii românești pe care și autorii prezentei lucrări au susținut-o în diverse studii și la care vom reveni.

Cum argumentează Edgar Papu teza protocronismului ? Prin *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul lui Theodosie*, „întiia noastră capodoperă" (Dan Zamfirescu), care, deși contemporan cu Machiavelli și Guicciardini, prefigurează psihologic o configurație umană „corespunzătoare unei etape mai tîrzii din umanismul occidental" — aceea de *hombre secreto* a barocului, sufletul baroc ce va apare mult mai tîrziu în cultura occidentală ; prin „dinamismul imagisticii lui Cantemir" — nu numai din filosofia istorică, comparată cu cea a lui Gimbattista Vico, dar și din *Istoria ieroglifică* unde motivul constant al căderii și nimicirii, „capătă inflexiuni de intensă individualizare originală" și anticipează fantasticul de natură romantică, melancolia, vehemența profetică, viziuni cosmice de durere și revoltă proprii viitorului romantism ; întiietatea lui Costache Negruzzi *(Alexandru Lăpușneanu)* în *tratarea realistă* a narațiunii istorice de mare anvergură și strălucire, ceea ce presupune detașare, o mare bază de obiectivitate așa cum va izbuti Flaubert. Negruzzi însă „atinge o asemenea cucerire și la același grad de perfecțiune, cu mult înaintea lui *Salambô*" [2]) și Heliade își depășește veacul și aparține secolului nostru, îndeosebi prin anticiparea sintezei clasicismului și romantismului din *Zburătorul*, iar Alecsandri este protocronic prin *înțelegerea* și *asimilarea* poetică a spiritului Extremului Orient, prin modul în care a tratat motivul iernii. Este de înțeles că cel mai bogat material de reflecție în spiritul protocronismului îl oferă opera poetică a omului quintesențial al culturii noastre — Mihai Eminescu la care „conștiința universală se suprapune și se contopește cu prealabila conștiință națională, germinată într-însul... Pe plan național, Eminescu se dovedește un exponent nedezmințit al pămîntului nostru, mai întîi prin limbă și apoi prin stilul sau curentul stilistic pe care el îl ilustrea-

[1]) *Ibidem*, p. 10—11.
[2]) *Ibidem*, p. 52.

Scanned with OKEN Scanner

ză“ [1]). Orcîte rezerve am avea față de formula protocronismului și mai ales față de argumentele concrete ce o susțin, nu putem să nu fim de acord cu Edgar Papu atunci cînd el respinge aprecierea că Eminescu ar fi fost un „romantic întîrziat“, argumentînd în chip convingător că au existat de fapt mai multe valuri de romantism, unele anticipate de un Dosoftei sau Cantemir, altele contemporane sau posterioare lui Eminescu la care „romantismul este mai puțin o expresie a *timpului* și mai mult una a *spațiului*, adică a pămîntului care l-a zămislit...“ [2]).

Primatul protocronic a lui Eminescu — de data aceasta poate mai mult de superioritate intrinsecă și nu de anticipare cronologică — este văzut de E. Papu în două motive : *titanismul* și *condiția omului superior* „care-l înalță pe Eminescu deasupra tuturor romanticilor lumii“. Și dacă a avut un antecedent genial, el a aparținut tot culturii noastre — Dimitrie Cantemir în *Istoria ieroglifică*. Prin multiple valențe ale liricii sale, Eminescu este și un precursor al poeziei moderne din secolul nostru.

O anticipare a protocronismului eminescian o aflăm într-o lucrare ceva mai veche a lui Edgar Papu, din prisma universalității poetului. Într-adevăr valoarea exemplară a poeziei lui Eminescu nu poate fi stabilită numai prin raportul la cultura sa națională, ci și prin „aflarea locului său în universalitate. „*Prin ce* este Eminescu universal ?“ — se întreabă prof. Papu. Prin toate cele trei căi pe care, socoate el, un poet reușește să se integreze în cîmpul valorilor universale : a) îmbogățirea și desăvîrșirea unor expersii existente deja dar nedesăvîrșite ; b) întregirea substanțială a celor mai reprezentative trăsături ale momentului ; c) promovarea unor „bogați germeni anticipatori care anunță viitorul“ — această din urmă cale fiind tocmai cea a protocronismului. Astfel Eminescu a îmbogățit romantismul și l-a înălțat „pînă la ultima treaptă a desăvîrșirii“, a dat categoriei *departeului* (— deci perspectivei marilor depărtări), o expresie poetică de nimeni atinsă pînă la el, dar și mai important e faptul că este primul mare poet din afara sferei germane prin care filosofia lui Schopenhauer pătrunde în cultura poetică modernă, chiar dacă are la el nu o funcție *constitutivă*, ci una *confirmativă*. Evident, Edgar Papu analizează și alte elemente de conștiință și sensibilitate poetică eminesciană la care rafinamentul romantic și postromantic al motivelor nu duce la izolarea de natură, deoarece privirea sa „pătrunde direct *sufletul* lucrurilor. *Oda (în metru antic)* este apreciată ca o depășire a romantismului și anticipare

[1]) *Ibidem*, p. 87.
[2]) *Ibidem*, p. 88.

a existențialismului. Fără a cunoaște opera lui Kierkegaard și nici drama *Wozzek* de Georg Büchner, deci „În mod cu totul independent, *Oda (în metru antic)* rămîne pe plan mondial poate prima valoroasă piesă lirică a existențialismului“ [1]).

Trecînd peste analogiile care ni se par bizare, care ne aruncă în perplexitate între personajele *Scrisorii pierdute* de I. L. Caragiale și eroii lui Homer, vom mai recurge la un singur exemplu din cele analizate în cartea menționată : *Galaxia Blaga — Brâncuși* din două motive : întîi, pentru că în cazul lui Brâncuși, nimeni nu se poate îndoi de valoarea sa protocronică. El reprezintă unul din acele rare cazuri de *originalitate arhetipală* în sensul că a produs nu doar opere noi, ci a oferit o nouă matrice stilistică a creației, un nou mod de a gîndi și făuri arta, o nouă tipologie artistică. „Brâncuși a vestit astfel lumii o formulă nouă de artă — simbol al unei maniere noi de a percepe realitatea și de a valorifica existența. Brâncuși a operat astfel, cel dintîi, o revoluție copernicană, în sens invers : a desprins spațiul spiritual al culturii române din condiția de satelit și l-a așezat în „centrul universului“, perspectivă proprie tuturor „marilor culturi“ istorice, capabile să recreeze lumea după chipul și asemănarea lor...“ [2]). Arta lui Brâncuși, aprecit ca părintele artei moderne, „a transformat anticul în modern prin acele însușiri pe care le subsumăm de obicei conceptului de clasicitate — organicitate, cosmicitate, savantă modelare a formelor, tendință spre perfecțiune, dorința de a crea nu doar o *artă* ci o *paradigmă* a artei, capabilă a servi ca model sau cel puțin ca punct necesar de referință peste veacuri. Brâncuși este însă mai mult decît atît ; ajutat de experiența milenară a meșterilor țărani, sculptori în lemn și cioplitori în piatră, el pătrunde în arhaic într-un trecut semiistoric, semilegendar, se afundă în acel substrat (început) de germinație, de stihii îmblînzite, de unde extrage și aduce în contemporaneitate pentru sine și pentru ai săi ,pentru întreaga umanitate, secretul nemuririi“ [3]).

În al doilea rînd, Blaga este într-adevăr poetul cel mai apropiat de Brâncuși. La argumentele lui Edgar Papu, despre trăsăturile lor comune (motivul tăcerii — un ritual taoist al tăcerii etc.), am adăuga următoarele aprecieri : „Dorul îl apropie atît de mult pe Blaga de natura țării sale, de matricea acelui univers de viață spirituală ce a produs capodopera *Mioriței*, încît misterul însuși pare

---

[1]) Edgar Papu, *Poezia lui Eminescu*, Editura „Minerva“, București, 1971, p. 184—204.

[2]) Dan Zamfirescu, *Via magna*, Editura „Eminescu“, Buc., 1979, p. 244.

[3]) Al. Tănase, *Unele probleme teoretice și metodologice ale raportului artă - ideologie*, în *Artă și ideologie*, Editura „Junimea“, Iași, 1979, p. 32.

Scanned with OKEN Scanner

a se converti în fapt de cultură și sensibilitate poetică. Ca și Brâncuși, Blaga construiește din substanța dorului o punte între începuturile fabuloase ale aventurii spiritului, incluzînd în ele toate atributele perfecțiunii, ca niște esențe originare nedezvăluite, nerostite și setea de absolut, de perfecțiune, de esențialitate a autenticei modernități... dorul reprezintă ...un constituient al specificității culturii noastre, un mod al omului mioritic de a-și trăi destinul într-un anume spațiu geografic și istoric, starea sufletească fundamentală a acestui om... candela veșnic aprinsă în catedrala de spirit și simțire clădită din cărămizile cele mai trainice ale sufletului popular ; torță aprinsă ce ne-a luminat cărările în răstriștile noastre prin veacuri, cîntare pornită din adîncuri spre a străpunge pîcla de mistere și a îngădui sufletului să se afunde în fîntîni cu apa nemuririi...".[1])

Nu este de competența autorilor prezentei cărți de a discuta argumentele produse de Edgar Papu în favoarea protocronismului ; au făcut-o și o vor mai face specialiștii în literaturi și culturi comparate. Din unghiul nostru de vedere se cuvine să facem însă unele remarci, ținînd seama și de dezbaterile pe care le-a provocat această problemă rămasă, cum era și firesc, o problemă deschisă.

Autorul formulei protocronismului nu pare a fi convins că exsită o distincție majoră între primatul unor descoperiri științifice și tehnice pe de o parte — în care caz contează orice relație cronologică (cînd, din ignoranță, nu s-a ținut seama de acest lucru, s-au produs mari nedreptăți, cum ar fi spre pildă, pierderea de către savanți ai țării noastre a unor premii Nobel, ca I. Paulescu, Șt. Odobleja și alții), și înnoirile culturale mai adînci de stil, de direcție, acele capodopere ale spiritului care se instituie ca modele, ca fapte exemplare de cultură, menite — spre a-l parafraza pe Blaga — să lumineze și cerul altor popoare.

În al doilea rînd, se poate spune că adepții protocronismului nu sînt sensibili la distincția dintre valori culturale create, propuse în contextul unei civilizații și valori culturale acceptate, omologate, integrate în conștiința culturală universală sau în cea europeană, transformate deci la scară universală, în resorturi psihospirituale de creație. În schimb, adversarii protocronismului minimalizează faptul că dincolo de împrejurări istorice vitrege, a pierderii unor mari șanse de propulsare în universal, de felul acelora analizate cu atîta pătrundere de Blaga, poporul nostru a dovedit puteri, disponibilități creatoare, cu nimic inferioare altor popoare.

---

[1]) Alexandru Tănase, *Lucian Blaga — filosoful poet, poetul filosof*. Editura „Cartea Românească", Buc. 1977, p. 374, 380.

Scanned with OKEN Scanner

Dacă prin protocronism înțelegem o conștiință de cultură care nu acceptă fatalitatea rămînerii în urmă, a caracterului provincial și periferial al culturii noastre care își asumă cu mîndrie valorile referențiale și directoare pe care le-a produs, atunci nici un om de cultură patriot adevărat, nici un reprezentant autentic al *etosului spiritual românesc* nu poate refuza această formulă consonantă cu sentimentul mîndriei și demnității naționale. Problema care se pune este însă aceea a interpretării conceptelor de sincronism și protocronism. După cum am văzut, Edgar Papu opune radical cele două noțiuni, asociind sincronismul cu o conștiință retardatară, iar Dan Zamfirescu — ale cărui merite remarcabile în descifrarea și potențarea unor trăsături definitorii ale specificului cultural românesc nu pot fi tăgăduite — își intitulează partea II-a a cărții de eseuri *Via Magna — De la sincronism la protocronism,* ceea ce implică de asemenea nu numai o contrapunere de esență, dar și de evoluție istorică sau mai exact de evoluție a reflecțiilor teoretice asupra locului și rolului culturii românești în contextul culturii europene și universale.

„A discuta, deci, problema sincronismului și a protocronismului înseamnă a gîndi asupra întregii istorii a culturii românești în perspectiva conștiinței noastre prezente despre trecutul, prezentul și viitorul acestei culturi... Sincronismul este, deci, un proces în doi timpi : a) constatarea decalajului „rămînerii în urmă" sau mai „prejos" față de stările de lucruri din țări și civilizații fie favorizate de împrejurări, fie mai vechi decît noi în munca de edificare a științei, literaturii, artei ; b) urmare a acestei „conștiințe retardatare"... hotărîrea de a acționa astfel încît și cultura română viața românească în ansamblu să se ridice la un nivel echivalent celui ce servește ca punct de reper sau ca model."[1]) Dan Zamfirescu este pe drept cuvînt nemulțumit de o anume tendință de minimalizare a tradițiilor culturale românești, a contribuțiilor românești la formarea civilizației europene (prezentă la E. Lovinescu, G. Ibrăileanu). Dar numeroase alte spirite luminate și patriotice pe care le citează — Camil Petrescu, Lucian Blaga, Mihai Ralea, Tudor Vianu, G. Călinescu, N. Iorga etc. nu s-au îndoit (și de fapt nu s-au îndoit cu totul nici „sincroniștii") — că există o *Via magna,* de originalitate și realizări majore, a culturii românești. Dacă sincronismul alimentează o conștiință retardatară, protocronismul este asociat cu *noua conștiință de sine a culturii românești,* capabilă „de a da răspunsuri originale la întrebările și problemele cu care lumea euro-

[1]) Dan Zamfirescu, *Via magna,* Editura „Eminescu", București, 1979, p. 217—218.

Scanned with OKEN Scanner

peană a fost confruntată de-a lungul secolelor“ [1]). Conștiința de sine cu atît mai necesară către acest sfirșit de veac (subtitlul ultimului capitol al cărții lui Edgar Papu — capitol intitulat *Prolog către viitor)* deoarece corespunzător cu însăși vîrsta sa organică, acest secol ne impune o mai intensă și superioară valorizare a domeniului interior, a nevoii și a vocației *maturității,* a funcției de sinteză între cele două Europe „...o încordată și patetică meditație asupra *șanselor culturii române* de a răspunde celor mai apăsătoare întrebări a veacului nostru : există un viitor rațional și luminos pentru o omenire ajunsă în acest secol, pe pragul apocalipsului ?“ Există șanse ca poporul român „să izbutească a deveni factor major în configurația unei noi *modalități universale...*“ [2]).

Tot Dan Zamfirescu ne-a oferit o sinteză a discuțiilor ce au avut loc, îndeosebi în cadrul Muzeului literaturii române și în revista „Luceafărul“ asupra acestei probleme — un istoric succint al discuțiilor și a literaturii în problemă și o sinteză a ideilor pro și contra din care se pot reține : policentrismul cultural și negarea monocentrismului și a influențelor de sens univoc, conștința *imitației* altora nu poate fi înlocuită cu aceea de a oferi altora modele imbatabile de imitat și, deci, complexul de inferioritate cu unul de superioritate ; problema anticipației se pune în chip diferit în diferite domenii ale culturii ; există paralelisme culturale între valori care nu sînt comparabile ci unicate față de care *criteriul cronologic-istoric* și cel *axiologic* sînt departe de a coincide etc., etc.

Există totuși ceva oțios și multe neclarități, ambiguități în această discuție. Policentrismul cultural sau ceea ce numea Blaga echivalența culturilor nu se opune *autonomiei* și originalității lor, iar această autonomie departe de a fi autarhică, monadică, presupune *solidarizarea* valorilor pe plan internațional, un concert al culturilor la care fiecare cultură trebuie să participe nu ca o rudă săracă, nu în funcție de mărimea teritoriului sau puterea economică și militară, ci în funcție de specificul ei ireductibil. Sincronismul nu se asociază cu și nu alimentează o conștiință retardatară, iar protocronismul nu are nimic comun cu șovinismul, cu orgoliul național. După opinia noastră, cei doi termeni — corect înțeleși, interpretați — exprimă dialectica naționalului și universalului, două procese nu antinomic contradictorii, ci complementare[3]).

---

[1]) *Ibidem,* p. 257.
[2]) Dan Zamfirescu, *Op. cit.,* p. 259.
[3]) Adrian Marino propune și un alt termen *pancronism* — simultaneitatea unor fenomene sau inițiative culturale, observînd că orice creație „pancronică“ este implicit sincronică, că există un sincronism creator și unul de pură imitație etc.

Scanned with OKEN Scanner

Sincronismul nu este ca o competiție în care unii o iau înainte, iar alții încearcă să-i ajungă prin imitație, ci un proces firesc și benefic de universalizare a valorilor naționale ; este vorba, desigur, de un proces inegal pentru că inegale sînt condițiile și șansele fiecărei culturi de a se proiecta în universal ; el poate fi cel mult, sincronizarea unor procese cultural quasisimultane și nu postularea întîrzierii fatale a unora care trebuie să alerge gîfîind (și imitînd fără discernămînt) pe cei ce se află în avans. Este adevărat că E. Lovinescu minimalizează sau denaturează influența tradițiilor orientale bizantine și de aici, o anume conștiință retardatară pe care n-o implică însuși conceptul de sincronism. În fond, sincronismul este un fenomen, o deschidere, o tendință comună și necesară pentru toate culturile ce aspiră la universalitate, la dialog și confluențe.

Nu altfel gîndește Al. Paleologu din al cărui articol despre *Sincronism* am mai citat. „Sincronismul se vădește în proporția dezvoltării civilizației în plan universalist. El e cu desăvîrșire absent în formațiile tribale și autarhiile primitive, dar apare în raport cu deschiderile de orizont economic, tehnic și cultural. A existat un sincronism al lumii coloniilor feniciene, al celor grecești, al civilizației alexandrine, al celei romane, al epocii romanice și mai ales gotice etc. În epoca noastră, cu iuțeala aproape instantanee a comunicării, în condițiile așa numitei „explozii informaționale“ și cu constrîngerea economică și tehnică, sub sancțiunea eficienței, sincronismul e un fenomen planetar indiscutabil și evident“[1]).

Protocronismul poate fi înțeles — fie în sensul unor inițiative spirituale ce conferă întîietate unei culturi, deci în sens temporal — dar aceasta poate fi cu adevărat relevant pentru descoperiri cu caracter științific și tehnic, pentru exactitatea istoriografică sau pentru *adevărul epistemologic* al unor fapte de cultură ; fie în sensul originalității unor valori de mare rezonanță, susceptibile de a contribui la constituirea acelui *Saeculum* (Tacit) — spiritul epocii și de a îmbogăți patrimoniul cultural al umanității. În acest caz protocronismul poate desemna însăși quintesența specificului național ; fie în sensul omologării acestor valori, a recunoașterii și pătrunderii lor în conștiința culturală universală — iar în acest caz protocronismul înseamnă de fapt sincronism, în înțelesul pe care i-l dădea E. Lovinescu în *Mutația valorilor estetice*. „Sincronismul înseamnă — spunea el — acțiunea uniformizatoare a timpului asupra vieții sociale și culturale a diferitelor popoare legate între dînsele printr-o interdependență materială și morală.

[1]) Alexandru Paleologu, *Op. cit.*, p. 216.

Scanned with OKEN Scanner

Există cu alte cuvinte, un spirit al veacului sau ceea ce numea Tacit un *saeculum*, adică o totalitate de condiții configuratoare a vieții omenirii" [1]).

Deci nu calcule cronologice, temporalitate exterioară, ci un proces constitutiv de adîncime în care asistăm la un permanent circuit axiologic de la protocronism — *nucleul de originailtate*, de unicitate ireductibilă a unei culturi, personalitatea creatoare a unei națiuni, la sincronism — decantarea valorilor naționale la scară universală, integrarea lor ca o voce inconfundabilă în patrimoniul comun, în concertul cultural internațional. În fond, protocronic este ceea ce se făurește ab novo în spațiul nostru de civilizație, ceea ce nu datorăm în chip esențial imitației, influențelor, împrumuturilor, deși nici acestea nu lipsesc chiar și în cadrul celor mai originale culturi, iar sincronic este ceea ce depășește limitele geografice ale națiunii (fără a-și anula însă caracterul național) și devine bun spiritual al întregii umanități sau al unui continent cultural, cum este cel european.

Secole de-a rîndul a constituit un nonsens istoric și o cumplită nedreptate să i se refuze dreptul la autodeterminare și independență poporului care a făcut atît de mult pentru a asigura ca o stîncă neclintită în fața puzderiei de năvălitori și cuceritori, ce au spulberat în cele patru vînturi atîtea civilizații bolnave sau îmbătrînite — existența liberă și pașnică, răgazul unor plăsmuiri de artă monumentală, a unor fapte de civilizație îndelung elaborate: contribuția noastră la civilizația Europei trebuie apreciată, firește, înainte de toate, prin ceea ce am realizat noi înșine în ordinea culturii materiale și spirituale, dar și prin măsura în care dramatismul existenței noastre ca un avanpost al latinității, uriașul tribut de sînge și suferință pe care l-am dat a prilejuit altor popoare mai puțin expuse să-și realizeze destinul istoric creator.

O cultură este cu atît mai viabilă cu cît realizează o sinteză mai adîncă și mai plină de consecințe între național și universal, între zone și influențe diverse, între protocronic — ca măsură a capacității de creație originală și sincronic ca măsură a capacității și a ritmului de universalizare, de pătrundere în conștiința culturală a umanității.

*

* *

După cum am văzut, civilizația românească a dovedit din cele mai vechi timpuri, încă din etnogeneză, o extraordinară capa-

[1]) Eugen Lovinescu, *Scrieri*, Editura Minerva, Buc., 1973, p. 279, apud *Național și universal*, Editura „Eminescu", 1975, p. 77.

Scanned with OKEN Scanner

citate de asimilare și *sinteză culturală* determinată de însăși *situarea noastră la răscrucea unor mari drumuri de cultură și civilizație,* la punctul de graniță, de interpenetrație a civilizațiilor occidentală și orientală, cu plusurile de cunoaștere, de înțelegere, de capacitate culturală prin care se caracterizează aceste două mari tipuri de civilizație. În cursul *maturizării sale istorice* și al *modernizării* sale, civilizația spirituală românească a știut să îmbine organic în propria sa substanță, elemente provenite din diverse arii de cultură, fără a se înfeuda, fără a exacerba sau absolutiza vreunul din ele. Tocmai situarea la punctul geografic de confluență și dialog între culturi diverse a determinat poporul român să aibă o extraordinară capacitate receptivă și de sinteză în sensul cel mai înalt al cuvîntului. Toate aceste elemente care au interferat au fost contopite într-o *realitate spirituală nouă.* În acest proces de autoconstrucție a spiritualității românești, de formare și dezvoltare a conștiinței naționale ca o conștiință de cultură, un rol de seamă l-a jucat contactul fertil dintre spațiul cultural carpato-dunărean și umanismul culturii eline (care a constituit, cum se știe, un fel de matrice spirituală a întregii culturi europene) — contact ce a înregistrat cîteva momente sau etape mai importante :

— *un prim moment* este cel al antichității clasice, corespunzător dialogului dintre civilizația greacă și cea geto-dacă, înainte de cucerirea romană și formarea poporului român ;

— *al doilea moment decisiv* al dialogului dintre cultura românească și cea elenă cuprinde epoca milenară a imperiului bizantin care pentru noi coincide cu procesul de etnogeneză, culminînd cu constituirea primelor formațiuni statale libere, cu începuturile și primele cristalizări ale civilizației românești, medievale ;

— *al treilea moment* coincide cu *perioada Renașterii* și a *barocului* european. Este perioada de deplină maturitate a culturii românești, ceea ce presupune, între altele, decantarea și asimilarea organică a unor influențe occidentale ;

— *a patra perioadă* corespunde cu *iluminismul* și *redeșteptarea națională* — este perioada intensificării luptei pentru neatîrnare, împotriva jugului otoman, ce se încheie cu constituirea națiunilor și a statelor naționale libere, independente.

Nu este cu putință aici o analiză, fie și sumară a tuturor acestor etape ; ne vom limita, de aceea la unele considerații din unghiul de vedere al *umanismului românesc* ce reprezintă totodată un principiu protocronic de constituire a specificului cultural național și un principiu sincronic de universalizare (a valorilor naționale) și de dialogul culturilor.

Scanned with OKEN Scanner

Este prezent și fertil chiar și ca *fenomen cultural* de tip renascentist ce favorizează o creație culturală efervescentă și examinarea critică a faptelor de cultură datorită unor tendințe și caracteristici progresiste, constructive între care să amintim : procesul de laicizare a culturii și a concepției despre lume, cultul clasicismului antic, greco-roman, îndeosebi a valorilor sale umaniste, promovarea spiritului critic în filosofie, îndeosebi prin reînnoirea unor curente de gîndire atît de puțin „ortodoxe" cum ar fi *stoicismul, epicureismul* și *scepticismul, o* contribuție remarcabilă la formarea limbilor și literaturilor naționale, ceea ce a deschis perspective nebănuite pentru îmbogățirea tezaurului cultural al umanității.

Problema umanismului românesc în contextul umanismului european de tip renascentist a fost studiat abia în ultimele decenii, în sensul definirii particularităților sale, dar prezența sa în istoria culturii din țările române nu mai poate fi contestată, deși lucrările despre Renaștere și umanism se opresc de obicei la Europa apuseană și centrală.

O contribuție deosebit de interesantă și originală la analiza și caracterizarea umanismului românesc ca principiu de unitate și sinteză a valorilor culturale și de dialog al culturilor a adus Virgil Cândea : umanismul e definit ca o doctrină *antropocentrică,* o atitudine ce se opune gîndirii dominante creștine, „readucîndu-l pe om în primul plan al gîndirii, pledînd pentru libertatea de afirmare a geniului uman care fusese pînă atunci sever dirijată de teologie, reintroducînd în circulație operele literare, artistice și științifice ale Antichității". [1])

Cărturarii români au adoptat mai tîrziu ideile umaniste nu datorită ignorării lor, izolării intelectuale față de apus ; ei erau, dimpotrivă, profund atașați de *tradiția bizantină* „singura formă de europenism acceptată de Poartă în cuprinsul Imperiului otoman" și care, dealtfel, a fost cunoscută și a fertilizat umanismul renascentist italian mai tîrziu, după căderea Constantinopolului. Era vorba, în fond, de o chestiune de oportunitate și eficiență politică ; „Cărturarii români nu au ignorat, așadar, umanismul, dar au avut înțelepciunea să aprecieze momentul prielnic adoptării lui. La primele semne de slăbiciune politică a Imperiului otoman de îndată ce presiunea Porții scade, iar dinspre Europa centrală și răsăriteană alte forțe politice... își manifestă dorința de expansiune, românii reacționează cu o armă luată, de astădată, din arsenalul cultural european și umanismul se manifestă în literele ro-

[1]) Virgil Cândea, *Rațiunea dominantă,* Editura „Dacia", Cluj-Napoca, 1979, p. 9.

Scanned with OKEN Scanner

mânești cu o grabă explicată numai prin faptul că era mai dinainte cunoscut de cărturarii locului“ [1]).

De aici rezultă că o caracteristică a umanismului românesc este îmbinarea sa cu o tradiție bizantină consolidată și original asimilată, alături de întîrzierea formării unei pături orășenești. Au existat domnitori luminați cu inițiative culturale importante, mai ales în domeniul școlii, s-au format cărturari umaniști care au publicat texte umaniste chiar în lucrări cu destinație religioasă[2]), ca să nu mai vorbim de lucrări concepute din capul locului în spirit laic și umanist.

Contribuțiile lui Virgil Cândea se referă la trăsăturile distinctive ale umanismului românesc, la cărturarii cei mai de seamă care îl reprezintă (un capitol este consacrat *Umanismul lui Udriște Năsturel),* la ideile sale reprezentative („toate manifestările de seamă ale umanismului european sînt prezente dar adaptate selectiv și critic, ceea ce vădește maturitatea unei culturi“) din care relevă atașamentul față de problemele majore ale poporului român, deci *umanism civic, popular,* originea latină, sentimentul nobleții spirituale și demnității, înnobilarea prin cultură și idealul omului rațional, spiritul critic și lupta pentru valorile patriei, o imagine a cugetării și a creației spirituale, dominată de rațiune și echilibru. Pe primul plan se situează însă vastul capitol *Nicolae Milescu și începuturile traducerilor umaniste în limba română* și mai ales analiza făcută unei opere filosofice din epoca elenistică — *Despre rațiunea dominantă* „prima tălmăcire a unui text filosofic“. Tratatul *Despre rațiunea dominantă* este mai vechi decît lucrarea lui Dimitrie Cantemir, *Divanul sau gîlceava înțeleptului cu lumea sau giudețul sufletului cu trupul,* considerată mult timp ca cea dintîi operă filosofică a unui român. Tratatul menționat, publicat în 1688, a fost în mod eronat atribuit celebrului istoric evreu Z. Josephus Flavius. Virgil Cândea crede însă că autorul este de fapt un cărturar din Alexandria, de limbă și cultură grecească și de tradiție stoică. Faima acestei scrieri nu s-a datorat numai atribuirii ei lui Josephus Flavius ci și umanismului ei filosofic elevat de extracție elenistică, o pledoarie pentru rațiune și forța morală a omului, pentru spiritul ei democratic și popular. „Printr-o rațiune bine orientată, omul este capabil să domine atît plăcerea, cît și

[1]) *Ibidem,* p. 13—14.

[2]) Cf. Antonie Plămădeală, *Dascăli de cuget și simțire românească,* Editura Institutului biblic și de misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1981, p. 155—179; 192—216; 252—325.

Scanned with OKEN Scanner

durerea, poate să reziste presiunilor exterioare, să rămînă fidel idealului său de gîndire şi comportare“ [1]).

Este motivată nu numai libertatea interioară a spiritului, dar şi războiul popular de eliberare împotriva asupritorilor. „În paginile acestei scrieri era înfruntată tirania şi exaltată tăria morală“ [2]), între altele prin primatul raţiunii asupra afectelor. Versiunea românească a acestei lucrări aparţine spătarului Nicolae Milescu (cu titlul *Pentru singurul ţiitoriul gînd).* O carte cu un asemenea mesaj filosofic şi etic a constituit un punct de glorie pentru umanismul românesc şi este meritul pătrunzătorului şi eruditului cercetător român de a repara o nedreaptă şi păgubitoare omisiune a celor mai importante lucrări de referinţă, nu numai prin semnalarea acestui admirabil text filosofic în partea finală a Bibliei lui Şerban, dar mai ales printr-o succintă, dar percutantă analiză a acestui opuscul, a locului şi rolului său în constituirea unei conştiinţe umaniste, filosofice de cultură românească. „În afara interesului pe care îl prezintă ca fapt de cultură — traducerea unei opere celebre în istoria gîndirii antice şi a umanismului medieval — tratatul *Despre raţiunea dominantă* este un document important pentru începuturile filosofiei româneşti. În faza de desprindere a gîndirii de tiparele teologice, de angajare a reflecţiei spre alte orizonturi laice, cîrmuite de raţiune, s-a ivit necesitatea familiarizării cu teorii şi concepţii filosofice sau etice şi, totodată, a formării unei terminologii de specialitate... Versiunea românească a tratatului *Despre raţiunea dominantă* reprezintă un episod caracteristic din perioada de înnoire, umanistă şi laică, a culturii noastre vechi. Traducerea acestei opere a fost datorată valorii ei filosofice şi literare care îi asigurau o mare reputaţie în cultura europeană...“ [3]).

Spre a-i demonstra valoarea filosofică-umanistă, Virgil Cândea publică selectiv această lucrare — textul tradus de Nicolae Milescu şi o versiune a sa, cu comentarii.

Al. Duţu constata, de asemenea, faptul că pînă în ultimele decenii nu s-a vorbit despre o etapă umanistă a culturii româneşti, arătînd totodată că definirea umanismului românesc întîmpină dificultăţi de cronologie, de conţinut, de modul de a se raporta la civilizaţia elină şi la cea latină etc. Dar, arată el după ce examinează succint unele trăsături definitorii ale umanismului renascentist, acesta din urmă este revendicat de culturile europene, chiar în ţările unde persistă mult timp relaţii feudale, aşa cum antichitatea

---

[1]) Virgil Cândea, *Op. cit.*, p. 176.
[2]) *Ibidem*, p. 184.
[3]) *Ibidem*, p. 188—189.

Scanned with OKEN Scanner

greco-romană era revendicată de Renaștere ca revoluție culturală și ca revoluție a ideilor și mentalităților.

Cert este că, beneficiind de cuceririle civilizațiilor antice și de modelul cultural al civilizației bizantine „culturile din sud-estul european se articulează, prin orientările lor, în marele curente ale culturii europene moderne“ [1]). Tocmai de aceea umanismul a jucat în cultura română „un rol similar celui îndeplinit de umanismul Renașterii în cultura europeană : a deplasat solidaritățile fundamentale în sfera activității sociale și politice, a dezvoltat spiritul civic, a conturat și amplificat domeniul (în care s-au implantat faptele de cviilizație“ [2]).

Mircea Eliade dădea o înaltă prețuire tezaurului de creativitate și originalitate al culturii române, dar greșea reducînd această cultură la fondul ei originar preistoric și protoistoric și la nivelul culturii folclorice, socotind că poporul român nu a avut un *ev mediu* glorios (în sens occidental) și nici *Renaștere* și deci nu a participat la istoria și la crearea culturii europene. Este cu totul surprinzătoare negarea unui ev mediu românesc, dar aceasta face parte dintr-o anumită tradiție a gîndirii istorice ce restrînge conceptul de ev mediu la unele zone occidentale de organizare a relațiilor politice între suverani și vasali.

Structurile economice feudale, structura de clasă fundamentală sînt însă prezente și la noi, ca să nu mai vorbim de gloria și bărbăția luptei poporului, sub conducerea unor bravi domnitori nu numai pentru apărarea demnității și ființei proprii, dar și pentru salvgardarea unor valori ale culturii europene. Iată un singur exemplu : deosebit de popular în lumea elenică a fost domnitorul Mihai Viteazul ale cărui izbînzi împotriva armatelor otomane și realizarea — fie și pentru scurt timp — a unui vis secular al românilor — unirea celor trei țări românești într-un singur stat a stîrnit admirația și entuziasmul creștinilor din Peninsula Balcanică, îndeosebi al grecilor care au crezut că cu ajutorul viteazului voievod ar putea scăpa de jugul turcesc : „...faptele sale înălțătoare au fluturat asupra elenismului un suflu de libertate“ — cum scrie C. Th. Dimaras în a sa *Istorie a literaturii neogrecești*.

Așa se explică apariția unor cîntece populare, precum și a două poeme culte care preamăresc faptele sale de vitejie. Una din ele aparține grecului Stavrinos, vistierul lui Mihai și e intitulată *Vitejiile prea piosului și prea viteazului Mihai Voievod ;* autorul înfăți-

[1]) Alexandru Duțu, *Umaniștii români și cultura europeană*, Editura „Minerva“, București, 1974, p. 23.
[2]) *Ibidem*, p. 38.

șează, ca martor ocular, suferințele poporului și luptele eroice ale lui Mihai pentru salvarea poporului român și a celorlalte popoare creștine de sub jugul otoman. Această cronică rimată scrisă în greaca populară s-a bucurat de o imensă popularitate timp de două secole, a stat la baza *Letopisețului Cantacuzinesc* și a inspirat alte opere ale unor autori greci — îndeosebi *Istoria rimată* a lui Matei al Mirelor, prelat grec din Epir, bine primit de domnul Radu Șerban, devenit mai tîrziu mitropolit al Mirelor și *Istoria cuprinzînd toate faptele, vitejiile și războaiele prea strălucitului Mihai Voievod, domnul Țării Românești, Transilvaniei și Moldovei* — cronică rimată, de cretanul Grigorios Palamidis, tipărită însă abia în 1881.

Cel dintîi trebuie menționat aici, în chip special pentru obiectivitatea, progresismul și umanismul opiniilor sale și pentru eforturile depuse în sensul apropierii și înfrățirii românilor și grecilor în lupta comună.

Cu aceste evenimente sîntem însă în plină Renaștere românească, deși Europa apuseană trecea deja în epoca contrareformei și a barocului. Problema Renașterii în spațiul cultural carpato-dunărean este însă mai complexă. Nici izvoarele bizantine și cele slavone ale culturii românești din evul mediu, avînd caracter precumpănitor religios, nici întîrzierea procesului de formare a burgheziei autohtone — care în alte țări a constituit *baza socială* a noii mișcări culturale — nu a împiedicat constituirea unui umanism renascentist care s-a manifestat nu numai prin intensificarea legăturilor multiple cu antichitatea clasică prin introducerea studiilor clasice și a disciplinelor profane în general, dar și prin circulația și afirmarea principalelor motive și principii de gîndire umanistă.

În examinarea acestui principiu trebuie să ținem seama de unele împrejurări istorice și caracteristici specifice.

1. Apariția sa nu la amurgul, ci în faza de apogeu a societății feudale, a cărei ideologie dominantă era de ordin religios, valorile culturale centrale polarizante fiind de inspirație religioasă. De aici dificultatea de a distinge și reliefa valorile laice, profane, nu numai la același autor, dar și în aceeași operă.

2. Marele cărturar român Nicolae Iorga afirma că epoca Renașterii n-a fost străină de noi de vreme ce exista o cultură laică, o cultură latină de tip renascentist, atestată de asemenea personalități ca Luca Stroici, Udriște Năsturel, cumnatul domnitorului iubitor de cultură Matei Basarab, cronicarii Grigore Ureche, Miron Costin. Numeroase elemente umaniste găsim și în *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie* tradusă în grecește probabil de

Scanned with OKEN Scanner

Matei ai Mirelor. Nicolae Iorga, fără a minimaliza aporturile pozitive, constitutive și definitorii ale bizantismului și slavonismului, a militat pentru integrarea culturii românești în contextul valoric al ariei de cultură pe care o reprezintă civilizația europeană. „Am avut și noi o epocă de Renaștere. Această Renaștere este, firește, mai puțin decît în alte țări, dar cu toate acestea, constituie unul din fenomenele cele mai interesante din trecutul nostru cultural și literar... Nu a fost o singură mișcare intelectuală în Apus la care aducînd și noi o producție literară oarecare, să nu ne fi integrat între nevoile noastre și sub apăsarea pe care am suferit-o și de care trebuie să ținem seama. Am mers pas cu pas cu dezvoltarea culturală generală a Europei, chiar în domeniul acesta al Renașterii și anume în faza ei cea din urmă".

3. O trăsătură fundamentală specifică a umanismului românesc, nucleul însuși în jurul căruia s-a cristalizat acest curent a fost *conștiința romanității* poporului român, a unității sale de origine și de limbă, legată de lupta pentru independență și demnitate națională. Arătînd că manifestările de cultură umanistă pe teritoriul țării noastre reprezintă unul din ultimele valuri ale curentelor umanist-renascentiste europene, Tudor Vianu scria că Renașterea și umanismul românesc n-au avut „lungile răstimpuri ale curentelor respective din occident, au avut o evoluție mult mai scurtă și cu caracteristici mult mai puțin numeroase. Renașterea și umanismul românesc au însemnat în primul rînd stabilirea contactelor cu izvoarele culturii clasice și revigorarea conștiinței descendenței latine a acelui sentiment al comunității cu Roma care a avut noi repercusiuni atît de însemnate în cultura românilor". O atare împrejurare i-a apropiat și mai mult pe umaniștii români de cultura umanistă europeană, iar cultul civilizației antice, cu valorile sale clasice umaniste, devenea la ei întreprindere patriotică, fiind legată de cercetarea originilor poporului român.

4. Tendințe umaniste se manifestă chiar în cadrul *culturii religioase*, în *activitatea culturală* a bisericii, mînăstirile îndeosebi fiind adevărate focare de creație culturală originală, de promovare a unor valori sociale și culturale umaniste și patriotice [1]) organizarea de biblioteci, printre primele din țară, traducerea și tipărirea de cărți care au rămas modele neîntrecute de artă grafică, realizarea unor broderii de mare perfecțiune prin colorit și execuția desenului, icoane, manuscrise cu miniaturi, obiecte sculptate în lemn, aur sau argint și, mai ales pictura murală de interior sau exterior, ce-

[1]) Cf. Antonie Plămădeală, *Dascăli de cuget și simțire românească*, Editura Institutului biblic și de misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1981, p. 8—12.

Scanned with OKEN Scanner

ramică — inclusiv cea folosită pentru decorarea unor fațade. Dintre toate manifestările culturale care au cunoscut o deosebită înflorire în cadrele ideologice și instituționale ale bisericii pe primul plan s-a situat arta ca valoare și originalitate. Originile sale îndepărtate se află în arta populațiilor autohtone geto-dace, după care a fost asimilat *stilul romanic,* mai tîrziu cel *bizantin* și *slavon,* pătrunderea unor elemente de *artă orientală* și chiar a unor *influențe gotice* occidentale, totul fiind retopit, metamorfozat într-o *realitate spiritual artistică* inedită, profund originală. Arta românească are meritul de a fi dezvoltat și îmbogățit tradițiile *artei bizantine,* mai ales după căderea Constantinopolului, dar într-un spirit mai apropiat *umanismului Renașterii* — de exemplu în portretistica broderiilor și picturilor murale în care nu numai figurile votive ale ctitorului, dar și cele ale sfinților sînt mai aproape de realitate, mai depărtate de canonul bizantin exprimînd o viață lăuntrică proprie. O adevărată culminație a acestei arte o avem în frescele mînăstirilor moldovenești, îndeosebi acea „Capelă sixtină moldovenească" a Voronețului.

Umanismul românesc apare deci, mai întîi ca atmosferă, ca spirit deschis unor înnoiri culturale, în activitatea cărturărească a unor mînăstiri *) sau pe lîngă unele curți domnești, la principi, domnitori, în scurtele perioade de răgaz în existența istorică atît de zbuciumată, atît de încărcată de primejdii și amenințări a poporului român. Chiar dacă nu am avut o republică a literelor sau numeroși principi de înaltă ținută umanistă, ei înșiși artiști și literați de frunte, ca un Lorenzo Magnificul, spiritul umanismului renascentist a fost prezent nu numai în plăsmuiri artistice, dar și prin unele existențe exemplare, care se situează, în cazul unui Petru Cercel, la granița dintre istorie și legendă, situat în constelația unor mari domnitori ca Mihai Viteazul, fratele său, și Neagoe Basarab ale cărui *Învățături către fiul său Theodosie* se încadrează în aceeași atmosferă a umanismului renascentist. *Cadrul ideologic* este cel al filosofiei creștine, dar răzbate prin ele un filon umanist mai ales sub raport politic și pedagogic. Comparația cu *Principele* lui Machiavelli se susține tocmai prin prezența acestui spirit umanist și prin

*) Un loc aparte, excepțional ocupă în spiritualitatea românească *Mînăstirea Putna,* care reprezintă nu numai un autentic Panteon național (întrucît între zidurile sale odihnesc întru vecie cei mai mari voievozi și domnitori ai Moldovei) ci și un puternic centru de creație și difuzare a culturii românești în celelalte provincii istorice, un loc sacru în conștiința noastră națională de unde au iradiat idei înălțătoare care au sensibilizat și dinamizat simțirea și acțiunea tuturor românilor pentru înfăptuirea idealurilor supreme de libertate, independență și unitate politică.

Scanned with OKEN Scanner

năzuința politică spre un stat centralizat puternic, ca factor de realizare și organizare a tuturor energiilor spirituale ale poporului, împotriva dezunirii și a tendințelor centrifuge feudale. Deosebirile față de *Principele* sînt legate mai ales de ceea ce am putea numi filosofia poporului român și unele trăsături specifice ale umanismului românesc — cum ar fi toleranța, lipsa de fanatism, o atitudine morală analoagă cu cea a umanismului clasic, de prețuire a măsurii și echilibrului care ne-a ferit de excese, de extreme dezagregante, a justiției și omeniei.

Manifestările umanismului românesc ca principiu de sinteză culturală sînt numeroase și diverse, dar neputînd să ne oprim fie și în treacăt, asupra lor, vom mai menționa doar că cel care a ridicat *umanismul* la rangul unui adevărat principiu de cunoaștere și valorificare istorică și culturală a fost principele Dimitrie Cantemir, primul cărturar român de talie europeană. Umanismul lui s-a apropiat cel mai mult de *umanismul Renașterii* pe care J. Michelet l-a enunțat, iar apoi I. Burckhardt l-a caracterizat atît de fericit ca „descoperire a lumii și descoperire a omului". Este vorba de una dintre cele mai mari aventuri ale cunoașterii, o aventuroasă călătorie în lumea din afara noastră, pentru a o descoperi sau redescoperi — o călătorie în timp și spațiu, și în lumea noastră interioară, în ceea ce reprezintă omul nu numai ca alcătuire biologică, dar și ca subiectivitate și interioritate, ca individualitate creatoare.

Cantemir a constituit un moment de răscruce în lupta pentru emanciparea culturii române de cătușele ortodoxismului medieval, în primul rînd prin afirmarea clară și răspicată a ideii demnității omului ca ființă rațională căreia îi este proprie înclinarea spre bine și *cunoaștere*. Între cele două valori există de altfel o corelație intimă : cunoașterea este condiția binelui și virtuții, iar ignoranța e izvor al răului, al viciului. Această teză din *Divanul sau gîlceava înțeleptului cu lumea* (1698) se opune dogmei religioase despre înclinarea firească spre rău din cauza păcatului originar, a naturii pervertite a omului.

La Cantemir, cultul umanist al civilizației antice, în primul rînd eline a avut o semnificație patriotică, s-a împletit cu teoria originii romane și a unității de neam a poporului român pentru a pleda astfel în fața puterilor europene asupra dreptului poporului român la o viață liberă și independentă, a egalității cu celelalte popoare europene. [1])

Cele două filoane ale culturii antice, cultul civilizației eline, format sub influența culturii grecești și cultul Romei antice, legat

[1]) Petre Vaida, *Dimitrie Cantemir și umanismul*, București, 1972, p. 31.

Scanned with OKEN Scanner

de problematica originii românilor au fost conciliate de Cantemir cu ajutorul legendei despre *Enea* ca strămoș al romanilor. Dacă romanii sînt prin Enea, descendenți ai grecilor, limba latină însăși provine din cea elină, iar civilizația romană e împrumutată de la greci, românii sînt moștenitorii nu numai ai gloriei romane, dar, prin intermediul romanilor, și ai gloriei elinilor ori ai civilizației lor.

După Nicolae Milescu Spătarul, Dimitrie Cantemir a realizat cea dintîi punte solidă între Orient și Occident. Atît formația sa intelectuală cît și opera sa istorică atestă nu doar o influență orientală conjuncturală ci o prezență constantă și temeinică a culturii orientale, ca un element important al marii sinteze de cultură pe care a întocmit-o. Prin el pătrunde mai puternic în conștiința europeană, interesul pentru Orient și pentru valorile și limbile orientale.

„Însă Cantemir nu este doar primul cărturar român a cărui operă a fost puternic marcată de contactul substanțial cu valorile culturale ale orientului, ci primul din primii scriitori români tradus într-o limbă orientală“ [1]).

*

* * *

Cultura joacă un rol esențial în propulsarea progresului și cooperării națiunilor libere și egale în drepturi prin intensificarea și organizarea puterilor creatoare ale fiecărei națiuni, sporind astfel capacitatea lor de participare la marele concert al națiunilor, la opera de cooperare pentru a edifica o lume mai dreaptă și mai umană. Cultura este expresia cea mai specifică a geniului unui popor, a originalității și identității sale spirituale ; temeiul oricărui dialog viabil pe plan internațional. Echivalentul politic al acestei realități proprii, ireductibile și totodată condiția politică a dezvoltării sale o constituie *politica culturală* ce trebuie să îmbrățișeze — în condiții de deplină *libertate, egalitate* și *suveranitate* a statelor independente — toate domeniile creației și activității culturale. Politica culturii trebuie să asigure concentrarea și valorizarea optimă a puterilor creatoare ale unui popor, circulația și integrarea valorilor din spațiul unei culturi, cooperarea culturală internațională. „Din momentul în care dialogul cultural nu mai este considerat o variație pe o temă fixă, ci o comunicare între personalități care-și angajează în discuție întreaga experiență, alături de convergențele vădite, de influențele reciproce și de receptări, vor fi consemnate di-

[1]) Mircea Anghelescu, *Literatura română și Orientul*, Editura Minerva, București, 1975, p. 31.

Scanned with OKEN Scanner

vergențele, antinomiile ce reliefează moduri deosebite de a înțelege rosturile și destinul omului". [1]) Dialogul culturilor nu poate fi realizat prin *uniformizare,* ce echivalează cu sărăcirea spirituală, negarea originalității etc., ci, dimpotrivă, pe temeiul îmbogățirii continue a unor geografii spirituale distincte, a unor modalități distincte de a trăi și densifica valoric timpul istoric ; el presupune, deci, originalitate, specificitate, vitalitate, maximă diversitate. Într-o alocuțiune rostită cu prilejul vizitei oficiale în Mexic, tovarășul Nicolae Ceaușescu spunea : „Privind la minunatele dansuri și ascultînd minunata muzică de aseară, comparînd cu muzica și dansurile românești, mă gîndeam ce s-ar întîmpla dacă am uniformiza muzica, dansul, cultura ; oare, într-adevăr, ar fi o viață mai plăcută ? Nu, dimpotrivă, ar deveni mai plictisitoare. Noi trebuie să dezvoltăm relațiile dintre popoare plecînd de la păstrarea individualității, a specificului fiecărui popor, fiecărei națiuni. Numai atunci prietenia și colaborarea vor fi puternice ! Fiecare popor, fiecare națiune a adus, aduce și va aduce cîte ceva specific la civilizația și cultura universală. Uniformizarea ar însemna moartea civilizației. Iată de ce trebuie să încurajăm dezvoltarea specificului fiecărui popor, a culturii fiecărei națiuni și în această diversitate să asigurăm o viață liberă, demnă, fericită fiecărei națiuni !".

Cercetările arheologice, etnografice și folclorice au scos la iveală inepuizabile comori de civilizație, la făurirea cărora diverse popoare și comunități și-au adus contribuția, infirmînd anumite teze despre popoare istorice și „neistorice", sau ideile greșite ale *monocentrismului cultural* și mai ales cele ale *europocentrismului* ce postulează existența unor centre unice (sau a unui centru unic) creatoare ale tuturor monumentelor valoroase de cultură, de iradiere a luminilor culturii — teorii ce neagă sau minimalizează aportul altor popoare și centre culturale la crearea unei strălucite moșteniri culturale, premisă de bază a unor mari civilizații. Izolarea împiedică procesul de universalizare a unor valori culturale, uneori pierdute pentru totdeauna, alteori rămase secole întregi neștiute și descoperite apoi cu uimire de arheologi și etnografi.

Unii autori socot atît de importantă cultura pentru *ființa națională* și *identitatea* unui popor încît vorbesc despre o formă de tortură și crimă oficială mai puțin cunoscută, cum este distrugerea unor popoare prin distrugerea culturii lor — cum a fost *genocidul cultural* practicat de conchistadori în Lumea nouă, unde au

[1]) Alexandru Duțu, *Umaniștii români și cultura europeană,* Editura „Minerva", București, 1974, p. 59.

Scanned with OKEN Scanner

distrus arte, limbi, civilizații — deci cultura vie, practicată, trăită și nu relicve de muzeu sau produse folclorice pentru uzul turiștilor. Un factor de distrugere a unității culturale îl constituie piața marilor producători de arme.

Scanned with OKEN Scanner

XII ideal național și conștiință națională în condițiile civilizației socialiste

a. Conștiința națională în concepția și politica P.C.R.

Încă din ultimele decenii ale secolului trecut, socialiștii români au adoptat o atitudine profund patriotică în problema unității naționale, acționînd cu consecvență și fermitate — pentru unirea cu Țara (vechea Românie) a provinciilor românești din Imperiul austro-ungar, Transilvania și Bucovina, ceea ce reflectă o înaltă conștiință națională — conștiința responsabilității politice, istorice față de destinele națiunii.

Tradițiile patriotice ale luptei pentru unitatea națională, ale conștiinței naționale au fost continuate și ridicate pe un plan superior de către Partidul Comunist Român care a manifestat de la începuturile apariției sale pe scena vieții sociale, o puternică conștiință politică, a luptat pentru salvgardarea intereselor vitale ale națiunii, pentru apărarea drepturilor și libertăților fundamentale ale oamenilor muncii, a independenței și suveranității naționale, pentru ca România să iasă din situația de „țară subdezvoltată, ineficientă, balcanică", așa cum era caracterizată în publicațiile străine, pentru creșterea gradului de cultură și civilizație a națiunii române.

Conștiința națională, patriotică a comuniștilor români s-a manifestat atît în apărarea intereselor clasei muncitoare, a oamenilor muncii în general, cît și în acțiunile întreprinse pentru interesele fundamentale ale întregii națiuni ; este vorba de luptele eroice ale C.F.R.-iștilor și petroliștilor, dar și de lupta împotriva fascismului intern și internațional, a Dictatului de la Viena, de organizarea și conducerea revoluției de eliberare socială și națională, antifasciste și antiimperialiste. În documentele adoptate de congrese, plenare, declarații, manifeste ale P.C.R. din perioada interbelică găsim numeroase mărturii de conștiință națională, patriotică, referințe la ideea de suveranitate și independență națională, opinii critice față de politica trădătoare de concesii economice și politice, de concesii și cedări teritoriale etc., dar și unele aprecieri deformante ale realităților naționale, sub influența Internaționalei a III-a ; era vorba,

Scanned with OKEN Scanner

mai ales, de adoptarea necritică, mimetică și dogmatică a unor modele de rezolvare a problemei naționale, specifice statelor multinaționale, de aprecierea profund eronată a componenței, a structurii naționale a statului român — stat uninațional, constituit după înfăptuirea actului istoric al desăvîrșirii unității naționale, prin hotărîrile de la Alba Iulia (1 decembrie 1918), dar cuprinzînd și unele naționalități conlocuitoare — ca un stat multinațional și imperialist. [1]) În ciuda acestor aprecieri, reconsiderate ulterior, P.C.R. a reușit să se impună ca *partid național*, exponent fidel al intereselor vitale ale națiunii, sinteză a gîndirii și acțiunii progresiste a mișcării muncitorești și socialiste din România, purtător al tradițiilor înaintate, revoluționare ale națiunii. Tocmai de aceea a reușit să depășească — încă de la începutul deceniului al patrulea — practica dirijismului și hegemonismului, interpretările dogmatice ale unor fenomene naționale, să-și elaboreze de sine stătătoare strategia și programul politic, să emită aprecieri proprii pe baza cunoașterii profunde a realităților naționale — fiind astfel cel mai consecvent apărător al intereselor naționale, îndeosebi a integrității teritoriale în perioada fascizării, a presiunii puterilor fasciste. În pofida unor teze și orientări greșite, din acea perioadă, în sensul că principalul pericol pentru mișcarea muncitorească și comunistă și pentru independența națiunilor ar fi imperialismul anglo-francez, P. C. R. a mobilizat masele largi ale națiunii la luptă deschisă și hotărîtă împotriva fascismului și revizionismului, [2]) împotriva propagandei pronaziste din interiorul țării, ceea ce dezvăluia o înaltă conștiință națională, patriotică și arăta cît de important este pentru fiecare partid al clasei muncitoare să-și elaboreze în deplină libertate și independență linia politică și programul propriu prin conștientizarea celor mai de seamă interese ale întregii națiuni, prin formarea de alianțe politice largi care să contracareze forțele reacționare interne și internaționale și să salvgardeze independența și suveranitatea națională. Se degajă de aici o valoroasă experiență politică privind raportul dintre național și internațional în formarea conștiinței naționale — o conștiință a răspunderilor și demnității naționale — grav ultragiată prin odiosul Dictat de la Viena și prin politica antinațională a dictaturii fasciste.

Politica de alianțe s-a intensificat în următorii ani pînă la constituirea unui larg front patriotic la care au aderat principalele par-

---

[1]) Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. I, Ed. politică, București, p. 258—259.

[2]) *Programul P.C.R. de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, p. 45.

Scanned with OKEN Scanner

tide și organizații politice, cei mai de seamă oameni politici și de cultură, o bună parte din cadrele conducătoare ale armatei, precum și regele, cercurile palatului, pentru redobîndirea independenței naționale și a integrității teritoriale pentru restaurarea libertăților civice și a democrației constituționale. [1])

În ce măsură Partidul Comunist Român s-a manifestat ca un partid național și s-a identificat cu interesele fundamentale ale națiunii o dovedește și faptul că, deși supus unei cumplite prigoane și înfruntînd cu eroism regimul de exterminare a lagărelor de concentrare și a închisorilor dictaturii, tocmai partidul comunist a fost acela care și-a asumat cu deplină capacitate organizatorică, forță morală și conștiință națională, răspunderea conducerii luptei pentru realizarea acestor obiective, înainte de toate prin pregătirea minuțioasă și înfăptuirea insurecției armate de la 23 August 1944, a revoluției de eliberare națională și socială. „Acțiunile partidului în deceniile al treilea și al patrulea, Congresul al V-lea din 1931, marile greve din 1932 și 1933, al căror suflet și organizator a fost, rezistența îndîrjită la fascizarea țării, apoi la teroarea și războiul antonescian, inițiativele hotărîtoare pe care le-a promovat pentru salvarea țării de la dezastru, rolul determinant în actul de la 23 August 1944, preluarea frînelor puterii politice în anii ce au urmat, călăuzirea țării pe calea revoluției socialiste, succesele istorice ale poporului român, înfăptuirea noii orînduiri — iată ceea ce marchează istoria poporului și a patriei sub semnul a ceea ce e mai decisiv în epoca noastră : eliberarea maselor largi de sub împilarea socială și națională...". [2]) Și aceasta tocmai pentru că politica partidului de conștientizare a idealului național, a imperativelor istorice, factor esențial de coalizare și organizare a forțelor națiunii, a jucat un rol proeminent în cadrul mișcării de rezistență națională, antifascistă, în salvgardarea ființei naționale, a independenței și suveranității naționale.

După ce a devenit partid de guvernămînt, P.C.R. a dovedit de asemeni că rațiunea sa de a fi, scopul fundamental al întregii sale activități constau în slujirea devotată a poporului, în dezvoltarea vieții materiale și spirituale a întregii națiuni, în afirmarea valențelor sale creatoare în lumea contemporană.

Un moment de răscruce în istoria politică a României postbelice, inclusiv în ceea ce privește modul de interpretare a conștiin-

---

[1]) Gh. Zaharia, Valter Roman (coordonatori), *Marea conflagrație a secolului al XX-lea*, Editura politică, București, 1974.

[2]) George Ivașcu, *Partidul*, „Contemporanul" din 23. VII. 1965, în *Profil de epocă. Din cronica anilor 1965—1981*, Editura „Eminescu", București, 1981, p. 8.

Scanned with OKEN Scanner

ței naționale, a idealului național, a relației dintre național și universal, l-a constituit Congresul al IX-lea al partidului și opera tovarășului Nicolae Ceaușescu în care găsim cea mai semnificativă elaborare și dezvoltare creatoare a acestei problematici, respectiv toate acele elemente componente ce-i conferă acesteia personalitate, originalitate : a) conștiința apartenenței etnico-istorice, b) conștiința trecutului istoric, c) conștiința unității naționale, d) conștiința valorilor materiale și spirituale, a tradițiilor sale, a contribuției la cauza dezvoltării civilizației, e) conștiința independenței, suveranității, a intereselor și demnității naționale, f) conștiința necesității propășirii și afirmării pe multiple planuri a națiunii române, g) conștiința internaționalistă.

Referindu-se la Congresul al IX-lea, George Ivașcu scria încă de pe atunci, în zilele ce au urmat desfășurării sale. „Niciodată în istoria contemporană poporul român nu s-a simțit mai el însuși, stăpîn pe soarta sa, mai deplin conștient de capacitatea și forța sa de progres, mai încrezător în puterea muncii și priceperii proprii, mai competent — prin aceasta — în a-și apropia ceea ce consideră sieși folositor din experiența altor popoare, cărora le-o împărtășește pe a sa.

Partidul demnității umane în ce are ea mai autentic, al restituirii și proiectării ei la scara viitorului întregii umanități, partidul comuniștilor a adîncit și înnobilat sentimentul dragostei de patrie, *România* vibrînd ca numele cel mai scump și mai trainic din universul fiecăruia din noi". [1])

Spiritul novator, creator inaugurat de Congresul al IX-lea a fost dezvoltat în anii următori în gîndirea filosofică și social-politică românească, în primul rînd în documentele de partid, în opera tovarășului Ceaușescu, ceea ce a dus la îmbogățirea teoriei marxiste despre națiune și conștiința națională, despre locul și rolul lor în epoca contemporană și în perspectivă istorică a viitorului. A fost lichidată astfel perioada dogmatică ce canonizase definiția restrictivă, schematică și unilaterală a lui I. V. Stalin și în care era etichetat cu epitetul de naționalist oricine afirma valoarea conștiinței de origine etnică, a conștiinței și demnității naționale. Aceasta a dus la revitalizarea conștiinței naționale, la reconsiderarea unei problematici de mare eficiență productivă în conștiința culturală și politică românească — aceea a *specificului național.*

În noua etapă istorică de dedogmatizare a vieții cultural-ideologice s-a realizat un vast program de măsuri privind o autentică „restitutio in integrum" a valorilor spirituale naționale și progre-

[1]) George Ivașcu, *loc. cit.*, p. 9.

Scanned with OKEN Scanner

siste — multă vreme ignorate, eludate sau puse la index. Nu ne putem propune analiza acestui program, devenit realitate, şi vizind nu numai repararea unor grave nedreptăţi făcute istoriei culturii naţionale, ci trăinicia şi frumuseţea perenă a întregii opere constructive a poporului devenit stăpîn pe destinul său. E suficient să menţionăm că în climatul ideologic de după 1965 a fost posibilă reintegrarea în patrimoniul culturii naţionale a operei unor creatori de marcă : O. Goga, Titu Maiorescu, Lucian Blaga, Nicolae Iorga etc. Aceasta a însemnat nu numai un act de justiţie, de echitate în domeniul valorificării moştenirii culturale, dar, în acelaşi timp şi un mare act naţional şi de cultură, dacă ţinem seama ce uriaşe prejudicii ar fi adus culturii naţionale continuarea unei politici mioape de eliminare a unor atari personalităţi din istoria şi geografia fiinţei spirituale româneşti, de sărăcire a patriei prin ostracizarea atîtora din valorile ei definitorii. De la o perioadă de interdicţie sau de mutilare a atîtor opere de cultură, precum şi a unor însufleţitoare cîntece patriotice — aflate pe buzele atîtor generaţii de revoluţionari patrioţi — se trece la o adevărată preţuire a valorilor patriei, o perioadă în care, unul din aceste cîntece patriotice, *Trei culori* ajunge Imn naţional — ceea ce arată că partidul clasei muncitoare ca partid al demnităţii şi conştiinţei naţionale, eliberat de toate servituţile dogmatismului şi de implicaţiile nefaste ale împrumutului necreator este singurul în stare să promoveze cu consecvenţă tradiţiile progresiste şi umaniste, adevăratele valori ale patriei, să asigure îmbinarea creatoare a tradiţiei şi înnoirii, a naţionalului şi universalului. Numeroase iniţiative patriotice vizînd cunoaşterea mai profundă şi valorificarea în cultura contemporană a unor valori de referinţă şi a unor momente cruciale din istoria poporului român au pornit de la partidul comuniştilor. Ultimii şaptesprezece ani se caracterizează printr-o impresionantă şi continuă preocupare a partidului şi a secretarului său general pentru cunoaşterea obiectivă şi afirmarea istoriei naţionale în lucrări ştiinţifice de prestigiu, în tratate care să pună capăt ignoranţei, falsificărilor, denaturării adevărului istoric, deprecierii rolului istoriei în formarea conştiinţei de sine a poporului nostru, în dezvoltarea conştiinţei naţionale. Niciodată în trecut nu s-a făcut apel atît de pertinent şi de argumentat ştiinţific la istorie, la adevărul istoric pentru a dezavua inconsistenţa unor pseudo-teorii de factură rasistă privind originea şi continuitatea românilor, legătimitatea idealului şi a eforturilor lor de unitate naţională. În Mesajul Preşedintelui României la Congresul Mondial al istoricilor din 1980 se exprimă din nou viziunea profund umanistă a poporului nostru a cărui conştiinţă naţională este deschisă către universali-

Scanned with OKEN Scanner

tate, îmbină grija pentru destinul propriu cu preocuparea pentru destinul general al umanității.

Nu este deloc întîmplător că într-un document de importanță istorică a Expunerii la Plenara lărgită a Comitetului Central al Partidului Comunist Român din 1—2 iunie 1982, tovarășul Nicolae Ceaușescu dedica un capitol aparte, deosebit de dens în idei, *cunoașterii istoriei milenare a poporului român* ca istorie a făuririi unei înfloritoare civilizații materiale și spirituale pe pămîntul României, de la civilizația dacilor care a atins o mare dezvoltare sub Burebista și pînă la civilizația socialistă de azi. Încă din acele vremuri îndepărtate s-au statornicit relații fertile cu alte civilizații indeosebi „contactele și conlucrarea cu civilizațiile greacă și romană au exercitat o influență puternică asupra modului de viață și gîndire al dacilor... Victoria romanilor a deschis o perioadă lungă de convietuire, în care s-a accentuat împletirea civilizației dace și romane. După cum atestă scrierile vremurilor respective, cercetările arheologice, datele științifice, în această perioadă s-a realizat simbioza daco-romană și a început formarea unui nou popor bazat pe cele mai înalte virtuți ale dacilor și romanilor". [1])

Din cele spuse rezultă ce loc important continuă să ocupe *conștiința originilor* în conștiința națională socialistă, ca dimensiune de esență a specificului național. Secretarul general al partidului schițează în linii rembrandtiene devenirea istorică a poporului român — continuitatea și statornicia în spațiul carpato-dunărean, organizarea primelor formațiuni statale și apoi a celor trei principate, lupta eroică a poporului, condus de cei mai viteji voievozi, împotriva dominației străine și apărarea ființei proprii, marile evenimente ce jalonează și prefigurează lupta pentru unitate națională, pentru formarea statului național unitar modern — răscoalele țărănești, revoluția lui Tudor Vladimirescu, revoluția burghezo-democrată din 1848, unirea principatelor, războiul de independență, afirmarea voinței naționale libere a maselor populare din Ardeal, din 1918 — Alba Iulia de unire cu România. Ideea forță a acestor pagini continuă să fie însă aceea a originilor comune daco-romane, a locului de etnogeneză deoarece, atunci cînd continuă voci, interpretări aberante, neprietenoase și neștiințifice, tendențioase, contrarii adevărului, ce ne contestă permanența și legitimitatea pe pămîntul străbun, este firesc ca partidul comunist și conducătorul său, ce-și fac din slujirea cauzei naționale rațiunea de a fi, idealul lor cel mai mă-

[1]) Nicolae Ceaușescu, *Expunere cu privire la stadiul actual al edificării socialismului în țara noastră, la problemele teoretice, ideologice și activitatea politică, educativă a partidului*, Editura politică, București, 1982, p. 11—12.

Scanned with OKEN Scanner

reț, să considere *problema originilor* o chestiune esențială de *educație patriotică* și de conștiință națională. „Cei care l-au învins pe Baiazid, care au ținut piept atîtor cuceritori, care au realizat primul stat centralizat al românilor din Țara Românească, Moldova și Transilvania... nu au venit din altă parte, nu au căzut din cer, ei au trăit și s-au născut aici pe acest pămînt și l-au apărat cu sîngele lor. Ei și-au continuat existența comună pe aceste meleaguri de-a lungul a sute și sute de ani, s-au organizat, s-au dezvoltat și au luptat pentru a trăi liberi și independenți. În această perioadă s-a format conștiința de sine a poporului nostru, conștiința continuității, a unității de origine și cultură a tuturor locuitorilor din cele trei principate“ [1]). Și mai departe: „Putem afirma, pe baza datelor istorice, că poporul nostru s-a plămădit de-a lungul mileniilor în spațiul carpato-dunărean, că fiecare metru de pămînt și fiecare piatră sînt stropite cu sudoarea și sîngele moșilor și strămoșilor noștri. În cele mai grele timpuri, înaintașii nu și-au părăsit pămîntul unde s-au născut, ci înfrățindu-se cu el, cu munții și cîmpiile, cu rîurile și codrii falnici, au rămas neclintiți pe aceste meleaguri, apărîndu-și ființa, dreptul la existență liberă.

Originea daco-romană și continuitatea existenței pe aceste meleaguri constituie caracteristici fundamentale ale poporului român. Stabilirea locului în istorie, a originii și continuității în bazinul carpato-dunărean ale poporului român constituie fundamentul oricărei activități ideologice, teoretice și politico-educative. Nu se poate vorbi de educație patriotică socialistă fără cunoașterea și cinstirea trecutului, a muncii și a luptei înaintașilor noștri. Avem un trecut glorios care reprezintă cea mai prețioasă moștenire a poporului nostru. Avem datoria să ridicăm pe o treaptă nouă și să îmbogățim cu noi cuceriri materiale și spirituale această prețioasă moștenire, să ridicăm pe noi culmi de civilizație poporul, națiunea noastră socialistă“. [2])

b. Socialismul și idealul național

În viziunea partidului nostru și a Președintelui țării, tovarășul Nicolae Ceaușescu, civilizația socialistă aduce cu sine cea mai deplină realizare istorică a idealului național, creează condițiile pentru o dezvoltare optimă a conștiinței naționale. Întreagă această lucrare a fost inspirată de concepția românească asupra

[1]) Nicolae Ceaușescu, *Op. cit.*, p. 13.
[2]) *Ibidem*, p. 15.

Scanned with OKEN Scanner

unei probleme esențiale a contemporaneității, toate capitolele anterioare au încercat să țină seama nu numai de contribuțiile teoretice ale filosofiei marxiste, dar și de etosul practic-moral al socialismului, de mutațiile radicale pe care le aduce noua civilizație în dinamica istorică a valorilor patriei, a specificului național și a conștiinței naționale. Iată de ce noua experiență revoluționară a socialismului trebuie raportată la întreaga lucrare și nu doar la acest capitol care are un rol concluziv.

Ca societate a dreptății și echității în raporturile dintre clase, dar și în raporturile dintre națiuni, popoare, socialismul dă un conținut nou și ridică la noi cote valorice, idealul național pentru care au militat cele mai luminate spirite patriotice din trecut. Astfel, un mare istoric patriot ca Vasile Pârvan, angajat cu energiile sufletului său, cu întreaga sa competență științifică în afirmarea idealului național, scria că românii nu au luptat decît pentru cauza lor dreaptă, atunci cînd însăși ființa noastră era în joc. Ca să nu piară, poporul nostru trebuia să se ridice la nivelul culturii apusene, dar pe baze naționale. „Singura scăpare a noastră e idealul național. Căci aceasta e ideea sfîntă pentru care au luptat fără să aibă conștiința ei, strămunii noștri". [1])

V. Pârvan respinge cosmopolitismul ca opus idealului național, mai ales în situațiile de grave primejdii ce ne amenință, și elogiază inteligența activă ce ar trebui să predomine asupra discuțiilor sterile. Pentru realizarea idealului național este necesară :

— muncă sinceră, dezinteresată și cinstită a fiecăruia în parte, în ramura sa de activitate, o muncă statornică și dezinteresată, pe ogorul neamului, inclusiv muncă de apostoli luminători ai poporului, care nu așteaptă altă răsplată și nu urmărește altă glorie decît binele neamului, ridicarea sa la înălțimea marilor națiuni ale Europei ;

— subordonarea interesului personal intereselor generale naționale ;

— înnoirea morală a opiniei publice prin eliminarea elementelor nocive ; alături de cultivarea și răspîndirea științei, Pârvan situează la loc de frunte *educația cetățenească* de interes obștesc și patriotic ;

— extirparea favoritismului și politicianismului, încurajarea oamenilor bine înzestrați, valorizarea optimă a energiilor naționale, organizarea armonică a forțelor naționale.

Rezultă din cele spuse un concept activ, angajat al conștiinței naționale, mai presus de retorismul patriotard, de industria vorbelor sunătoare. Interesele adînci și durabile ale poporului reclamă

[1]) Vasile Pârvan, *Scrieri*, Text stabilit, studiu introductiv și note de Alexandru Zub, Editura științifică și enciclopedică, București, 1981.

Scanned with OKEN Scanner

fapte concrete de civilizație, muncă pasionată pentru a ridica chipul patriei în consens cu o tablă superioară de valori. Numai așa atmosfera „omorîtoare" a orașelor de provincie, lăsate sub raport economic și intelectual în cel mai rușinos „de azi pe mîine" va putea fi lichidată. Căci sporirea energiei naționale nu se face doar prin conferințe, discursuri, proclamații etc. prin folosirea la tot pasul a cuvintelor patriotism, ideal național. „Puteri nemăsurate zac ascunse în sufletul poporului nostru..." și de aceea avem nevoie nu de vorbe, ci de fapte, de concentrarea puterilor, de stimularea și valorizarea unor modele de caracter și de energie. Același autor, acuzat de atîtea ori de tot felul de păcate mistice, arăta de asemeni că nu trebuie să confundăm conștiința națională, fără de care nu este cu putință perpetuarea neatîrnării noastre, cu conștiința frăției ortodoxe, cu toate urmările ei dăunătoare. Nimeni nu se mai poate îndoi de incalculabilele puteri ce zac ascunse în sufletul poporului nostru, capabil „de a fi trezit la o viață mai bună și mai frumoasă", [1]) iar atunci cînd a fost chemat să lupte pentru o idee mîntuitoare, el a luptat cu un entuziasm, cu o jertfire de sine și cu o siguranță, precum puține alte neamuri mai stau drept pildă în curgerea vremilor. [2])

Idealul național a fost întotdeauna — și este și azi — un factor de coeziune, de întărire și solidarizare în lupta împotriva a numeroase primejdii care ne-au amenințat ființa națională. Idealul național „...nu e nimic altceva decît expresia cea mai înaltă a tendințelor de mărire și de înălțare a unui neam în limitele întinderii sale etnice și geografice...". Idealul național trebuie să fie deci ridicarea *din toate punctele de vedere* a neamului nostru — într-o viață în care el în deplină libertate să-și poată desfășura întregile puteri ale sufletului său, așa de deosebit de al altor popoare, împlinindu-și astfel misiunea sa". [3]) Opera de redeșteptare națională și de înfăptuire a idealului național cere conlucrarea conștientă a tuturor elementelor ce compun neamul nostru, ceea ce reclamă curmarea ignoranței, a prejudecăților vătămătoare ; realizarea idealului național este condiționată de cultură care ne luminează toate silințele, dar și de îmbunătățirea stării economice și social-politice. Toate puterile culturii trebuiesc puse în slujba idealului național, cu atît mai mult atunci cînd cultura își are izvorul original în dăinuirea atîtor generații care au lucrat cu rîvnă la construcția sufletului național. „Căci cultura trecutului nostru, fie în manifestările ei mai

[1]) Vasile Pârvan, *Op. cit.*, p. 119.
[2]) *Ibidem.*
[3]) *Ibidem*, p. 116—117.

Scanned with OKEN Scanner

modeste de viață statornic orînduită, fie în cele mai mîndre, de adevărată înălțare sufletească, e singura îndreptățire a existenței noastre în prezent și a silințelor noastre pentru viitor“ [1]). Cultura unui neam nu se poate lipsi de lucrări de popularizare, de opera civilizatoare pe care o realizează răspîndirea binefacerilor culturii în masele largi ale poporului, dar nici nu se poate limita la aceasta ; la vîrsta maturității conștiinței de sine, o cultură este ea însăși prin noutatea creațiilor, prin dezvoltarea originală și organică a puterilor ei creatoare, o cultură a *poporului românesc* și nu a *aleșilor lui.*

Am stăruit asupra acestor opinii despre idealul național, deoarece ni se par simbolice pentru o întreagă pleiadă de personalități reprezentative ce au dat expresie *etosului național-cultural* românesc și au prefigurat modul actual de a înțelege idealul național, sinteză de gînd și simțire cu rădăcini în trecut, proiecție și anticipare a viitorului. A fost dintotdeauna un vis, o speranță, un gînd de dăinuire a omului român de a pune, de a întruchipa în idealul național cea mai bună parte a sufletului său, cele mai înălțătoare valori ale patriei. Numai adversarii ideii de națiune, de libertate și independență națională pot născoci contrarietăți și incompatibilități între marxism și chiar socialism și idealul național, „O prejudecată adînc înrădăcinată atribuie operei lui Marx, explicit sau implicit, subaprecierea statului și valorilor naționale în dezvoltarea istorică a societății, a poporului“ [2]). Există însă, în orizontul gîndirii marxiste, o *teorie a națiunii,* a relațiilor dialectice dintre idealul național — idealul social, dintre național — internațional etc. Marx a insistat de pildă asupra unor elemente ale specificului național în politică și cultură. În concepția sa — cum arată Radu Florian în articolul citat — există nu numai un specific național în domeniul creației literare, artistice, muzicale etc. ci și în alte domenii ale culturii, în creația filosofică de pildă. Clasicii marxismului au subliniat legătura organică, interdependența dintre idealul național și emanciparea clasei muncitoare, între lupta de eliberare socială și lupta pentru realizarea aspirațiilor de libertate și independență națională și au transformat ideea dreptului la autodeterminare și de lichidare a dominației unui popor de către altul într-un adevărat postulat teoretic și strategic.

În ciuda unor răstălmăciri răuvoitoare a unor texte marxiste, îndeosebi din *Manifestul Partidului Comunist,* Marx și Engels au smuls vălul înșelător de pe chipul patriei burgheze, au denunțat sis-

[1]) *Ibidem,* p. 137.

[2]) Radu Florian, *Marxismul și valorile naționale, „România literară“,* nr. 6/1980.

Scanned with OKEN Scanner

temul său de guvernare în flagrantă contradicție cu interesele fundamentale ale națiunii, dar nu negau cîtuși de puțin nici idealul național, nici patria cu întreaga sa încărcătură de valori politice, social-economice, spirituale ; ea reprezintă dimpotrivă, idealul suprem al clasei muncitoare care probează astfel un înălțător sentiment patriotic de puternică vibrație și rezonanță psihologică. Crearea unei patrii socialiste a devenit visul de aur al tuturor muncitorilor, iar apărarea patriei, chiar și în condițiile dominației burgheziei, o realitate palpitantă și un țel sublim", [1]) ilustrat de nenumărate ori, în ceasuri de mari primejdii, în istoria poporului nostru ca și al altor popoare. Este adevărat că într-o anume perioadă a revoluției s-au produs erori de apreciere și de politică culturală în ceea ce privește *valorile naționale,* dar aceste stări de lucruri sînt de domeniul trecutului. Cert este că socialismul marchează și în această privință un salt calitativ de la vechea formă de comunitate etnică, la o formă nouă, superioară — națiunea socialistă, a cărei constituire și dezvoltare constituie parte integrantă a procesului de edificare a noii societăți și are repercusiuni transformatoare de esență asupra întregii istorii contemporane. La baza acestui proces se află cucerirea puterii politice de către clasa muncitoare, deoarece, după cuvintele lui Marx și Engels, „Proletariatul trebuie să cucerească mai întîi puterea politică, să se ridice la rangul de clasă națională, să se constituie el însuși în națiune" [2]) precum și transformarea socialistă a relațiilor de producție, în primul rînd a relațiilor de proprietate.

Chiar în condițiile capitalismului dezvoltat, majoritatea covîrșitoare a națiunii este formată din forțe sociale progresiste cu o mare putere de înrîurire asupra vieții politice, a deciziilor adoptate de cercurile guvernante. Nu poate fi vorba în epoca contemporană de un proces de degenerare a națiunii, de tocire a conștiinței naționale ; asistăm, dimpotrivă, la intensificarea și vitalizarea valorilor naționale, în primul rînd a *independenței* și *suveranității* naționale, mai ales atunci cînd aceste valori sînt lezate pe plan intern sau internațional. Viitorul națiunilor existente în capitalism nu este dezagregarea și dispariția treptată, ci transformarea lor în națiuni socialiste ca urmare a victoriei inevitabile a revoluției socialiste, dar și prin maturizarea politică și spirituală a forțelor progresiste revoluționare din sînul națiunii.

---

[1]) Cf. Mihnea Gheorghiu, *Scrisori din imediata apropiere,* Editura „Albatros", București, 1971, p. 42.

[2]) K. Marx și Fr. Engels, *Opere,* vol. 4, 1958, Editura politică, București, p. 485.

Scanned with OKEN Scanner

Dezvoltarea impetuoasă a forțelor actuale de producție sub imperiul revoluției tehnico-științifice, intensificarea schimburilor de valori materiale și spirituale, creșterea interdependențelor economice între popoare, ascendentul unor probleme de nivel planetar în conștiința politică și culturală a lumii contemporane, nu estompează și nu anulează valorile conștiinței naționale, în primul rînd *independența, suveranitatea, libertatea,* drepturile popoarelor de a decide asupra destinului lor și de a coopera la edificarea unei lumi a păcii și dezvoltării ; socialismul asigură pentru prima dată triumful deplin al acestor valori care configurează un ideal național demn de epoca noastră.

c. Națiunea socialistă, continuitate și discontinuitate

Prin însăși natura sa, clasa muncitoare este internaționalistă, dar întreaga sa activitate este națională nu numai pentru că se desfășoară într-un cadru național, ci mai ales pentru că este forța cea mai înaintată, mai dinamică și revoluționară a națiunii, exponenta cea mai fidelă a intereselor fundamentale ale națiunii, clasa prin intermediul căreia națiunea ajunge la o deplină conștiință de sine sub raport politic, dar și social-cultural.

În cadrul imensului proces de transformare a tuturor structurilor sociale, a tuturor articulațiilor vechi, are loc și transformarea revoluționară a națiunii în națiune socialistă.

Socialismul a determinat un profund proces revoluționar, novator, care a cuprins, diferențiat și specific, toate trăsăturile obiective și subiective ale națiunii chiar dacă unele din ele, la prima vedere par a fi foarte stabile, neschimbate. Altfel spus, sub imperiul prefacerilor substanțiale, revoluționare pe care le-a generat opera de edificare a noii societăți, a avut lor adîncirea trăsăturilor fundamentale ale națiunii noastre și, totodată, dobîndirea unor elemente noi definitorii, specifice, atît în cadrul fiecărei trăsături, cît și în ansamblul acestora.

În condițiile capitalismului, *exploatarea de clasă* este însoțită de *asuprirea națională* ce tinde să anihileze unitatea de acțiune a oamenilor muncii, să le abată atenția de la lupta revoluționară prin mijloace diversioniste, pornindu-se de la principiul meschin, „divide et impera". De aceea, o rezolvare autentică a probelmei naționale, întemeiată pe deplina egalitate și colaborare a tuturor națiunilor și naționalităților, este posibilă numai în socialism, care lichidează atît

Scanned with OKEN Scanner

asuprirea socială, cît și cea națională, desființînd proprietatea privată asupra mijloacelor de producție și clasele exploatatoare, noua societate lichidează implicit cauzele economice și politice ale asupririi naționale, creează condiții pentru instaurarea unor relații principial noi între oamenii muncii de diferite naționalități. [1]) Își găsesc astfel o confirmare aprecierea clasicilor marxismului potrivit căreia „în măsura în care va fi desființată exploatarea unui individ de către celălalt, va fi desființată și exploatarea unei națiuni de către alta. Odată cu dispariția antagonismului dintre clase, în sînul națiunii, va dispare și dușmănia dintre națiuni" [2]).

Rezolvarea problemei naționale, în concordanță cu concepția partidului nostru despre viabilitatea și rolul crescînd al națiunii în epoca noastră, reprezintă un succes remarcabil de mare însemnătate internă și internațională. Îndeosebi experiența ultimelor trei decenii a evidențiat superioritatea modelului românesc de a gîndi și rezolva această problemă nu numai pe plan constituțional, juridic, dar și prin întreaga politică economică (dezvoltarea industrial-agrară a tuturor regiunilor și zonelor țării), culturală (printr-un larg sistem instituțional, cultural, prin crearea condițiilor de valorizare optimă a întregului potențial de creativitate a oamenilor muncii aparținînd națiunii române și naționalităților conlocuitoare) etc. Pe plan politic, rezolvarea problemei naționale își găsește expresia în participarea reprezentanților oamenilor muncii de toate naționalitățile, în organele centrale și locale ale puterii de stat, în întreaga activitate economică, politică și socială a țării, precum și în crearea consiliilor oamenilor muncii a unor naționalități din țara noastră.

Nu este întîmplător faptul că Partea a III-a a *Programului P.C.R.* este consacrată *Politicii partidului în problema națională*, iar principiul călăuzitor fundamental este inspirat de teza lui Marx că nu poate fi liber un popor care asuprește alte popoare. Afirmarea superiorității economice, politice, culturale și morale a noii orînduiri presupune nu diminuarea și dispariția națiunii și a conștiinței naționale ci, dimpotrivă, creșterea și îmbogățirea lor, „dezvoltarea pe o treaptă superioară a națiunii, ...întărirea continuă a statului național, a independenței și suveranității sale" [3]).

Cu alte cuvinte, socialismul nu duce la împuținarea, la scăderea forțelor creatoare de civilizație și cultură a națiunii ci, dimpotri-

---

[1]) C. Gh. Marinescu, *Politica P.C.R. și afirmarea națiunii*, „Cronica", nr. 52 (361), 29 XI 1972, p. 10.

[2]) K. Marx și Fr. Engels, *Opere alese*, vol. I, Ediția a III-a, Editura politică, București, 1966, p. 30.

[3]) *Programul P.C.R.*, p. 206—207.

Scanned with OKEN Scanner

vă, asigură dezvoltarea maximă a potențialului ei creator, asigură o organizare superioară a puterilor ei civilizatorii... Tocmai în acest sens apreciază tovarășul Nicolae Ceaușescu națiunea socialistă ca „o puternică forță motrice a dezvoltării". Socialismul lichidează nedreptatea, inegalitatea și inechitatea de orice fel, *socială* și *națională*. Ceea ce decide (sau trebuie să decidă) asupra locului și rolului fiecărei națiuni în lume nu este nici mărimea teritoriului, nici forța militară, ci capacitatea de creație spirituală, contribuția la îmbogățirea patrimoniului cultural al umanității.

Socialismul nu numai că nu diminuează semnificația și însemnătatea culturii naționale, ci, dimpotrivă, creează condiții tot mai prielnice pentru realizarea deplină a potențialului ei creator. Procesul de dezvoltare al culturii naționale socialiste se realizează în două direcții complementare : a) de *asimilare* (pe orizontala unei geografii spirituale de interferențe și confluențe, dar și pe verticala unei istorii în care tradiția reprezintă un factor de reconstrucție culturală) deoarece nici o cultură nu funcționează *in vitro*, în absența unor vase comunicante cu alte culturi ; b) *de diferențiere*, latură mai importantă deoarece valorizează particularitățile specifice ale fiecărei comunități umane, resorturile ei de originalitate. Tocmai prevalența proceselor de diferențiere face cu neputință *uniformizarea* culturilor naționale în perioada de trecere la comunism așa cum preconizează unii sau cum se tem alții că se va întîmpla. Modul de viață socialist presupune unitatea și colaborarea tuturor claselor și grupurilor sociale, apropierea națiunilor și naționalităților, deplina lor egalitate, democratism și comunism, dar nu ștergerea deosebirilor distinctive, anularea diferențelor calitative și a originalității.

Acțiunea revoluționară de transformare a proprietății privat-capitaliste, în proprietate socialistă, opera de industrializare, cooperativizarea agriculturii, strategia dezvoltării și modernizării forțelor de producție, crearea noilor relații de producție etc. au avut un rol determinant, decisiv, în prefacerea vechilor structuri economico-sociale ale națiunii, în crearea unei comunități de viață economică de tip nou, viabile, expresie a identității poziției membrilor națiunii față de mijloacele de producție, a concordanței intereselor lor. [1])

Revoluția în domeniul culturii și al ideologiei a determinat, de asemenea, apariția unor elemente noi, caracteristice, în sfera

[1]) A. Loghin, C. Gh. Marinescu, *Națiunea socialistă română pe coordonatele progresului*, Analele științifice ale Universității „Al. I. Cuza" Iași, Istorie, T. XX, S. III-a, 1974, p. I—X.

Scanned with OKEN Scanner

conștiinței naționale, a culturii și psihologiei naționale, a unei noi spiritualități. [1]) Dacă în capitalism comunitatea privește mai cu seamă forma națională a culturii și se grefează pe fondul opoziției profunde dintre ideologia burgheză și cea proletară, în socialism se creează o adevărată comunitate a națiunii, care, se exprimă în ideologia marxistă, ideologia patriotismului și internaționalismului socialist, a prieteniei și respectului reciproc între popoare, între națiuni[2]). Se afirmă un nou principiu de unitate națională, se cristalizează și se maturizează toți acei factori care conferă omogenitate, dinamism interior și capacitate de autodezvoltare națiunii socialiste și care își găsesc laolaltă expresia în conștiința națională. Prin toate aceste transformări, națiunea socialistă se înfățișează ca un tip de comunitate etnică incomparabil mai puternică și mai omogenă decît națiunea burgheză.

De aici nu se poate trage concluzia că între aceste două tipuri de comunitate nu există nici o legătură, nici un raport de continuitate. În acest sens, este nefondată teza lui I. V. Stalin după care națiunea socialistă se naște, se formează pe ruinele națiunii burgheze. El relevă prin această afirmație, în mod unilateral și neverosimil doar raportul de discontinuitate dintre națiunea burgheză și națiunea socialistă, doar aspectul negator, în sens nedialectic. A admite teza discontinuității totale ar însemna că națiunea socialistă să trăiască pe un alt teritoriu decît națiunea din capitalism, să vorbească altă limbă sau să conteste, să nege în întregime, în bloc, valorile culturii spirituale naționale create în vechea societate, precum și elementele perene ale conștiinței de sine, ale conștiinței etnice, naționale[3]).

Experiența universală demonstrează că între aceste două tipuri de comunitate etnică umană, respectiv, între națiunea din societatea capitalistă și națiunea socialistă, între conștiința națională din capitalism și cea din socialism, există un raport dialectic, de continuitate și discontinuitate.

Astfel, în procesul de trecere de la capitalism la socialism națiunea socialistă preia o serie de elemente, de trăsături în globalitatea lor, de la națiunea burgheză dezvoltîndu-le mai departe, în cadrul structurii sale calitativ diferite. Spre exemplu, națiunea so-

---

[1]) Al. Tănase, *Cultură și umanism*, Editura „Junimea" Iași, 1973, p. 86.

[2]) M. Chioreanu, *Rolul națiunii în epoca contemporană*, „Era socialistă" nr. 3/1976; vezi și P. Pânzaru, *Considerații privind conștiința de sine a poporului român*, „Era socialistă", nr. 14/1976, p. 27.

[3]) I. Rebedeu, *Națiunea, factor al progresului contemporan*, Era socialistă nr. 4/1974, p. 31.

Scanned with OKEN Scanner

cialistă va continua să folosească limba națională care a fost proprie și națiunii burgheze, și o va dezvolta, pe planuri superioare, o va îmbogăți sub raportul lexicului, cu un fond nou de cuvinte, expresii noi sub influența noilor relații de producție și sociale specifice orînduirii socialiste[1]). Tot astfel, națiunea socialistă continuă să trăiască pe același teritoriu național, dar va acționa în sensul valorificării mai raționale a bogățiilor, a organizării sale administrative potrivit intereselor membrilor națiunii și principiilor socialismului, va asigura o repartizare teritorială echitabilă, judicioasă a forțelor de producție etc. De asemenea, națiunea socialistă își va dezvolta viața economică plecînd de la nivelul realizat de națiunea burgheză, care va reprezenta, totodată, și un proces negator, precum și un salt calitativ : va lichida relațiile de producție proprii capitalismului, creînd o economie nouă, superioară celei capitaliste. În ceea ce privește domeniul politic, națiunea socialistă va continua o serie de elemente din cadrul vieții politice a națiunii burgheze — instituții, laturi ale funcționalității politicului etc., dar va realiza și o discontinuitate, o transformare radicală : *suprimarea puterii burgheziei, lichidarea revoluționară* a aparatului de stat, a limitelor democrației burgheze și crearea regimului politic socialist, cu dominanta sa, democrația socialistă[2]). În ceea ce privește *statul* ca principal element al suprastructurii politice, componentă esențială a națiunii, trebuie relevat că discontinuitatea constă în lichidarea aparatului de stat burghez, a conținutului puterii politice, iar continuitatea este dată de faptul că se menține, se continuă caracterul național al statului. Statul socialist continuă să rămînă un stat național, el poartă amprenta, particularitățile națiunii socialiste. Socialismul nu suprimă caracterul național al statului, el poartă amprenta națiunii socialiste române, exprimă și apără interesele sale[3]). Același lucru se poate afirma și în legătură cu celelalte componente ale națiunii, care își vor accentua caracterul lor național, pecetea și fizionomia națiunii respective, fie că este vorba de *cultură, conștiință* sau *limba națională*.

Această dialectică a continuității și discontinuității la nivelul formei de comunitate etnică umană se manifestă cu precădere, firește, în faza inițială a edificării societății socialiste, națiunea socialistă urmînd să-și cristalizeze structura proprie într-un proces istoric îndelungat, ținînd seama de faptul că națiunile vor dăinui

[1]) *Ibidem.*
[2]) *Ibidem.*
[3]) C. Gh. Marinescu, *Socialismul și națiunea*, „Cronica", nr. 47 (460) 22 XI 1974, p. 7.

Scanned with OKEN Scanner

pe deasupra timpului, vor continua să rămînă viabile, o puternică forță propulsivă, regeneratoare și stimulativă, chiar în condițiile comunismului victorios pe plan mondial.

Noua esență a puterii de stat, instaurată în urma victoriei revoluției socialiste, relațiile socialiste de tip superior, create ca urmare a formării proprietății socialiste, noua structură socială și de clasă statornicită ca rezultat al mutațiilor revoluționare intervenite în baza economică, al procesului treptat de omogenizare a societății socialiste etc., unitatea oamenilor muncii, indiferent de naționalitate și noul profil spiritual al creatorilor care edifică noua orînduire, toate acestea sînt condiții care dimensionează noua formă de comunitate etnică socialistă.

Procesul de dezvoltare a națiunii început în epoca burgheză, a fost continuat și ridicat pe trepte valorice incomparabil superioare în condițiile socialismului. Formarea națiunii socialiste române este rezultatul unui amplu și complex proces de prefaceri structurale calitative, în cadrul cărora, deși fiecare element caracteristic, fiecare componentă, trăsătură, joacă un rol activ, determinantă este, în ultimă instanță noua comunitate de viață economică, ca expresie a proprietății socialiste, obștești asupra mijloacelor de producție. Transformările înfăptuite de revoluția și construcția socialistă în viața economică, politică și spirituală a societății, au imprimat națiunii și naționalităților conlocuitoare un conținut nou, socialist, au creat condițiile propice pentru afirmarea multilaterală a personalității și demnității naționale, a ființei naționale, pentru punerea plenară în valoare a capacității creatoare, pentru dezvoltarea și înflorirea continuă a acestora. [1]) Națiunea română întrunește în prezent noi trăsături generate de noua orînduire, care-i asigură condiții obiective și subiective favorabile, stimulative pentru evoluția sa viitoare, pe coordonatele civilizației socialiste multilateral dezvoltate, pentru afirmarea plenară a independenței și suveranității sale în viața internațională.

Are loc deci un vast proces de construcție și reconstrucție națională, de așezare a națiunii pe baze socialiste în care rolul partidului comunist, ca principal factor subiectiv al procesului istoric obiectiv, se manifestă cu pregnanță și competență în conducerea științifică a dezvoltării politice, economice și spirituale, ceea ce duce la perfecționarea și totodată la închegarea și consolidarea continuă a structurilor națiunii socialiste, la ridicarea la cote valorice

[1]) *Programul P.C.R.*, Cap. *Socialismul și națiunea*, p. 144—147.

Scanned with OKEN Scanner

superioare a prestigiului și rolului său în lumea contemporană, în ansamblul comunității internaționale[1]).

Programul P.C.R. de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și de înaintare a României spre comunism, întreprinde o analiză amplă, magistrală a rolului și perspectivelor națiunii și statului național în condițiile etapei actuale cît și în perspectiva victoriei și instaurării comunismului pe arena mondială.

Un aspect nou care se degajă din această analiză este faptul că națiunea ca formă de comunitate umană este raportată sistematic la statul național, ambele categorii fiind tratate într-o viziune dialectică, de interdependență și intercondiționare reciprocă. În felul acesta s-a făcut încă o dată sublinierea expresă a ideii deosebit de valoroase a marxismului creator, emisă mai pregnant în ultimii ani, după care statul este o trăsătură fundamentală a națiunii, instrumentul prin care aceasta își manifestă plenar suveranitatea, își materializează idealurile și năzuințele sale de progres.

În concepția partidului nostru, națiunea socialistă va reprezenta încă multă vreme baza dezvoltării societății socialiste și comuniste, va continua să aibă un rol deosebit de important atît în perioada construirii socialismului multilateral dezvoltat, cît și în societatea comunistă.

Socialismul descătușează toate energiile creatoare ale poporului, constituie în viața fiecărei țări o epocă de redeșteptare națională, de afirmare plenară a sentimentelor patriotice ale maselor largi, ceea ce infirmă peroratiile teoriilor nihiliste, defetiste, cu privire la presupusa perimare a rolului și destinului națiunii. În condițiile socialismului asistăm, pe de o parte, la consolidarea națiunii, la manifestarea expresă a tuturor trăsăturilor sale, iar pe de altă parte, națiunea cu întreaga sa încărcătură de valori materiale, spirituale etc. exercită o influență puternică asupra dezvoltării conștiinței sociale și îndeosebi a componentei sale esențiale, conștiința națională, care la rîndul ei influențează substanțial procesul de afirmare, de înflorire a națiunii, constituie un factor propulsor, o forță motrice a dezvoltării națiunii socialiste în ansamblu, de punere în valoare, în relief a spiritului și capacității sale constructive, creative.

Pe această bază, *Programul* subliniază faptul că națiunea abia în socialism găsește condițiile cele mai favorabile pentru înflorirea și dezvoltarea sa multilaterală, pentru etalarea valențelor, a personalității și a aspirațiilor seculare de independență autentică.

---

[1]) C. Gh. Marinescu, *Națiunea socialistă, factor de progres și civilizație*, „Cronica", nr. 52 (622), 30 XII 1971, p. 1—2.

Scanned with OKEN Scanner

De asemenea, reține atenția mențiunea expresă din acest document, în sensul că întărirea națiunii și a statelor naționale independente constituie o necesitate legică, factor primordial al dezvoltării lumii contemporane, o condiție sine qua non a edificării cu succes a socialismului și comunismului, a promovării progresului în actuala epocă pe care o străbate omenirea.

Construcția socialismului și comunismului — această operă gigantică, adînc revoluționară menită să transforme din temelii o societate dominată în trecut de atîtea paradoxuri și contradicții și să pună bazele unei orînduiri noi, radical deosebite, care trebuie să-și demonstreze superioritatea pe toate planurile — nu poate fi concepută și realizată cu succes decît în condițiile stimulării vieții naționale, a redeșteptării sentimentului și conștiinței naționale, a consolidării și perfecționării continui a statului național. Expresie a unei puteri politice profund democratice, aparținînd întregului popor, statul național este totodată instrumentul principal atît al edificării socialismului cît și a comunismului, o forță mobilizatoare și constructiv creatoare, stimulatoare de noi valori materiale și spirituale.

Oricare alte supoziții cu privire la rolul statului socialist, oricare alte interpretări minimalizatoare, sînt deformante, tendențioase și în contradicție cu spiritul marxismului, cu experiența universală a făuririi societății socialiste, cu cerințele dialecticii naționalului și universului, cu interesele reale ale socialismului.

Poziția partidului nostru în această problemă, este clar exprimată în *Program,* care precizează că : „În îndeplinirea misiunii sale istorice, a rolului său politic conducător în societate, P.C.R. va asigura condiții optime pentru dezvoltarea pe o treaptă superioară a națiunii, pentru întărirea continuă a statului național, a independenței și suveranității sale“, [1]) ceea ce reliefează cu pregnanță că nu este vorba despre o politică conjuncturală.

Într-o epocă istorică în care de pe poziții diverse asistăm la recrudescența nihilismului național, la contestarea valențelor națiunii, Partidul Comunist Român consideră de datoria sa să-și aducă contribuția la aprofundarea și demonstrarea rolului și locului imens al națiunii în lumea contemporană și în perspectiva devenirii istorice — ceea ce are incontestabil o excepțională însemnătate națională și internațională, teoretică și practică[2]). Conștiința desti-

[1]) *Programul P.C.R.* p. 145.

[2]) C. Gh. Marinescu, *Valori ale conștiinței naționale,* în vol. *Națiune, suveranitate, independență,* Ed. pol. București, 1977, p. 264—265 ; Idem, *Socialismul și națiunea,* loc. cit.

Scanned with OKEN Scanner

nelor naţiunii, a intereselor sale fundamentale apare cu deosebită pregnanţă din conţinutul documentelor Congresului al XII-lea al P.C.R., din ansamblul prevederilor şi motivaţiilor sale profund ştiinţifice, menite să determine un puternic *salt calitativ* al societăţii româneşti pînă la finele acestui veac, să determine transformarea României într-o ţară cu un înalt grad de cultură şi civilizaţie. Naţiunea socialistă este o forţă a progresului social, care la nivelul membrilor ce o alcătuiesc, se manifestă sub forma unor acţiuni şi sentimente puternice privind apărarea şi dezvoltarea valorilor naţionale materiale şi spirituale, păstrarea integrităţii teritoriale, a independenţei şi suveranităţii naţionale.

În *Programul P.C.R.* se face pentru prima dată aprecierea de către un partid comunist de guvernămînt, că naţiunea ca formă de comunitate umană, va continua să existe în perioada victoriei comunismului pe întreaga planetă, tocmai datorită viabilităţii sale perene, capacităţii sale excepţionale de a exprima şi promova continuu aspiraţiile de progres ale oamenilor. Unele deosebiri esenţiale între naţiuni vor dispare, probabil, naţiunile vor cunoaşte, inerent, anumite mutaţii calitative, dar ele vor continua să existe, să conserve anumite particularităţi, o identitate proprie, distinctă, vor reprezenta tot timpul o forţă creatoare şi stimulatoare a progresului. Este o concluzie desprinsă din analiza profundă a evoluţiei naţionale a popoarelor, a tendinţelor şi forţelor dominante ale acestora, a proceselor revoluţionare care transformă geografia politică, economică şi spirituală a planetei, ceea ce probează gîndirea creatoare a P.C.R., a frontului ideologic naţional. şi se înscrie ca o contribuţie inestimabilă la creşterea prestigiului socialismului în lumea contemporană, la influenţarea opţiunilor politice ale ţărilor din „lumea a treia" deosebit de sensibile faţă de perspectivele naţiunii şi independenţei naţional-statale.

c. Conştiinţa naţională socialistă; patriotism şi internaţionalism

Conştiinţa naţională în socialism este conştiinţa comunităţii şi personalităţii unei naţiuni în raport cu diversitatea naţiunilor, este chintesenţa naţiunii şi nu pur şi simplu una din trăsăturile sale.

Conştiinţa naţională nu poate fi limitată, pe bună dreptate, după cum remarcă numeroşi autori, doar la conştiinţa apartenen-

Scanned with OKEN Scanner

ței etnice, a apartenenței la un anumit neam, grup etnic etc. [1]) Manifestarea plenară a conștiinței naționale presupune o receptivitate profundă și permanentă, o atitudine militantă și responsabilă a oamenilor față de interesele și destinele națiunii pe care o compun, din care fac parte, față de problemele cu care aceasta se confruntă în fiecare etapă istorică.

Conștiința națională în socialism grupează un ansamblu de sentimente, de idei și idealuri, de năzuințe și țeluri, de concepții și poziții, de orientări și atitudini [2]) etc., privitoare la națiunea respectivă, la prerogativele sale sacre de independență și suveranitate, la evoluția și destinele ei pe coordonatele civilizației socialiste. În acest ansamblu se integrează elemente de continuitate și discontinuitate, cum ar fi : a) conștiința originii comune, sentimentele, concepțiile și atitudinea față de trecutul istoric, față de tradițiile națiunii și, în genere, ale poporului țării respective ; b) conștiința apartenenței etnice, naționale ; c) atitudinea față de evoluția națiunii în contemporaneitate ; d) conștiința perpetuării și dezvoltării în perspectivă a națiunii, aspirația oamenilor care o compun de a continua să conviețuiască în aceeași formă de comunitate umană ; e) conștiința coeziunii și a unității întregii națiuni, ca și a întregului popor (masele de oameni ai muncii, indiferent de naționalitate ; * f) conștiința personalității ; g) a demnității și a prestigiului națiunii ; h) a locului și rolului său în concertul celorlalte națiuni și popoare ; i) conștiința intereselor naționale, a independenței și suveranității statale etc[3]).

Conștiința națională este cea mai importantă trăsătură a națiunii socialiste datorită „forței" pe care o are de a exprima aspirațiile și personalitatea națiunii, rolul ei dinamizator, propulsiv în viața națională a unui popor. Clasa muncitoare, oamenii muncii, forțele sociale avansate, nu au o simplă conștiință a apartenenței la națiune, a necesității continuității națiunii în perspectivă, ci sînt profund atașate celor mai nobile idealuri de progres ale națiunii, conștiente că acest progres este indisolubil legat de înaintarea națiunii pe făgașul civilizației socialiste, de înflorirea și afirmarea sa multilaterală, continuă și că el trebuie continuat, ridicat la cote valorice mereu superioare.

---

[1]) Elena Florea, *Op. cit.*, p. 97.

[2]) C. Vlad, *Op. cit.*, p. 33.

*) În condițiile societății noastre, unitatea socialistă a poporului cuprinde ca o latură esențială, unitatea și coeziunea națiunii, precum și relațiile de prietenie și frăție dintre români și naționalitățile conlocuitoare.

pect față de celelalte popoare, Ed. politică, București, 1974, passim.

[3]) C. Vlad, *Op cit.* p. 33 ; Cf. și Elena Florea, *Demnitate națională și res-*

Scanned with OKEN Scanner

Multă vreme, în literatura social-politică din țările socialiste s-a manifestat reticență în legătură cu folosirea noțiunii de etnic și etnicitate. Reticența venea în primul rînd din dorința sinceră de a rupe cu trecutul perioadei fasciste cînd cercetarea originii etnice a fost folosită în scopuri discriminatorii, șovine, naționaliste, rasiste.

Pe de altă parte însă reticența vremelnică a politologiei marxiste în legătură cu folosirea *noțiunii de etnic* este rezultatul orientărilor stîngiste, din perioada dogmatismului. După cum se știe, evocarea etnicității sau afirmarea mai nuanțată a naționalului, a particularului, în diverse domenii ale edificării noii societăți au atras mecanic blamarea și etichetarea persoanelor respective ca naționaliști,, inclusiv a unor reprezentanți de seamă ai partidelor comuniste și muncitorești.

În ultimii ani sînt tot mai numeroase studiile marxiste din România și din alte țări socialiste care consideră printre trăsăturile definitorii ale națiunii, *conștiința națională* și în cadrul componentelor acesteia *conștiința apartenenței etnice, apartenența individului la o anumită etnie.* [1]) Cei mai mulți autori sovietici, între care Sverdlin și Rogaciov, subliniază în mod expres această teză, semnificația și implicațiile sale, corectînd și dezvoltînd creator definiția națiunii formulată de I. V. Stalin, care eludează dintre trăsăturile acestei forme de comunitate umană, conștiința națională, respectiv conștiința apartenenței etnice.

În literatura social-politică românească din ultimii cincisprezece ani s-a adus o contribuție substanțială, remarcabilă din acest punct de vedere, relevîndu-se nu numai caracterul lacunar al definiției marxiste a națiunii, dar și faptul că națiunea nu poate fi caracterizată doar ca o formă de comunitate umană istoricește constituită, ci, ca o formă etnică de comunitate umană, ceea ce permite o delimitare netă, calitativă, de alte comunități etnice umane.

Evocarea etnicului, a etnicității, raportarea la aceasta a individului aparținînd unei națiuni socialiste sau naționalități conlocuitoare constituie un act legitim, profund științific, uman și patriotic. În același timp, aceasta exclude orice tendință de emfază, de discriminare națională, de manifestare șovină și naționalistă, care este străină concepției marxiste.

Atît tendințele de atrofiere, de estompare a etnicului cît și cele de exacerbare pe acest temei a unor sentimente naționalist-șovine sînt în mod necesar, firesc, aproric respinse și condamnate,

[1]) Dionisie Petcu, *Op. cit.*; Cf. și Ov. Trăsnea, *Bazele politico-ideologice ale conștiinței naționale* „Era socialistă", nr. 23/1982, p. 10—14.

Scanned with OKEN Scanner

incriminate de partid, de politica sa în relațiile naționale ca și în procesul de educație patriotică și internaționalistă a maselor.

În condițiile societății socialiste, conștiința națională reprezintă una din acele trăsături, elemente componente care marchează deosebirea de esență dintre națiunile burgheze și națiunile socialiste, având o nouă încărcătură politică, morală, spirituală. În legătură cu valențele conștiinței naționale, a acestei trăsături esențiale a națiunii socialiste, cu dimensiunile și formele sale de manifestare, credem că se pot remarca următoarele [1]) : a) majoritatea națiunilor socialiste, preluînd o anumită înapoiere economică și chiar spirituală de la vechea societate, cunosc o manifestare vibrantă, specifică a conștiinței naționale, reflectată în voința, hotărîrea, perseverența acestor națiuni de a eradica, într-un timp scurt, această moștenire și de a recepta toate cuceririle progresului tehnico-științific contemporan ; b) originalitatea și viabilitatea manifestării conștiinței naționale în condițiile națiunilor socialiste trebuie interpretată și prin prisma modului în care au triumfat revoluțiile socialiste, care au fost precedate de revoluții populare, naționale, antifasciste, antiimperialiste în prima etapă a procesului revoluționar ; c) în ceea ce privește valențele conștiinței naționale în socialism, aceste probleme trebuie interpretate și în legătură cu procesul istoric în care s-a afirmat noua orînduire. Astfel, după cum este cunoscut, socialismul nu a triumfat printr-o revoluție mondială, simultană, a proletariatului internațional, cum opinau Marx și Engels, la jumătatea secolului trecut, ci prin prăbușirea capitalismului, la început într-o țară și apoi într-un grup de țări, prin acțiunea revoluționară a proletariatului național avînd ca aliat imensa majoritate a poporului, ceea ce a dus la apariția unor națiuni socialiste, suverane, independente ; d) apoi, trebuie avută în vedere preocuparea pentru promovarea R.S.T., implicațiile acesteia în procesul edificării noii societăți, precum și competiția cu țările capitaliste dezvoltate.

Conștiința națională în socialism implică, în mod dialectic, conștiința patriotică, sentimentul patriotic, precum și conștiința internaționalistă. Patriotismul socialist este o osmoză și o identificare a sarcinilor construcției socialiste cu cele incumbate de propășirea patriei, a națiunii. Atașamentul față de socialism, față de cuceririle sale revoluționare, înseamnă implicit atașament față de propria-ți pa-

[1]) C. Gh. Marinescu, *Valori contemporane ale conștiinței naționale*, în vol. *Națiune, suveranitate, independență*, Ed. politică, 1978, p. 263 ; Idem, *Valoriale conștiinței naționale*, „Era socialistă", nr. 12/1977, p. 59—60 ; Idem, „Cronica", nr. 52 (788) din 26 XII 1980, p. 2 ; Idem, *Înnoiri teoretice în gîndirea noastră socialistă*, „Cronica", nr. 50 (828) din 11 XII 1981, p. 2.

Scanned with OKEN Scanner

trie și în același timp față de cauza socialismului internațional, față de cauza clasei muncitoare internaționale. Conștiința patriotică se interferează într-un proces dialectic cu conștiința internaționalistă în cadrul ansamblului de manifestări ale acesteia. Ea exclude orice manifestare de emfază, de claustrare, de izolare națională.

Conștiința națională nu cuprinde numai idei, sentimente, idealuri, concepții, poziții referitoare la națiunea respectivă, ci și sentimente, atitudini privitoare la comunitatea internațională, conștiința apartenenței la sistemul mondial socialist, conștiința răspunderii pentru destinele socialismului mondial, solidaritatea militantă cu clasa muncitoare internațională, cu mișcarea comunistă mondială, cu toate forțele progresiste din lumea contemporană. [1])

Conștiința națională în socialism reprezintă o importantă forță motrice care propulsează dezvoltarea societății, dinamizează membrii națiunii, îi unește în jurul marilor idealuri naționale cuprinse în documentele programatice ale societății noastre. Ea determină o unitate de acțiune, o angajare fermă a celor ce muncesc la aplicarea în viață a *Programului de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare spre comunism*, o mobilizare a energiilor creatoare ale întregului popor.

Conștiința națională socialistă este o forță *de cunoaștere și autocunoaștere, de anticipație, de creare și transformare a realității naționale*, de ridicare la noi cote valorice a structurilor economice, politice și spirituale. Potențele active, înnoitoare ale conștiinței naționale se cristalizează în funcțiile sale : a) cognitivă ; b) axiologică ; c) pragmatică ; d) de conduită națională [2]) și care laolaltă își găsesc o strălucită manifestare în strategia generală a P.C.R., în proiectele sale de dezvoltare multilaterală a societății socialiste românești și de afirmare plenară a națiunii române în comunitatea țărilor socialiste și într-un plan mai larg în viața internațională contemporană.

Contribuind la schimbările care au avut loc în viața națională, conștiința națională se modifică pe sine neîncetat, se primenește și îmbogățește continuu.

Gradul de manifestare a conștiinței naționale este nemijlocit legat de dezvoltarea nivelului conștiințelor individuale, de participarea indivizilor la cunoașterea și rezolvarea treburilor națiunii. De aceea, națiunii socialiste nu-i este indiferent individul, ea trăiește și se afirmă prin indivizii ce o compun, după cum conștiința națională există prin și în conștiințele individuale. Modelarea con-

[1]) Ilie Rădulescu, *Dialectica intereselor naționale și internaționale*, „Revista de filosofie", nr. 8/1973, p. 888.

[2]) Ana Gavrilă, *Op. cit.*, p. 21.

Scanned with OKEN Scanner

științei fiecărui om în parte este un proces perfectibil și de durată din care rezultă treptat o conștiință națională cu un profund conținut socialist. [1]) Este un conținut care implică atitudinea de responsabilitatea față de cuceririle socialismului, de promovare a progresului științific și tehnic contemporan, „de mîndrie și demnitate aflată la antipodul trufiei, a emfazei ; recunoașterea lucidă a realităților noastre naționale împotriva complexelor de inferioritate și a lipsei de demnitate ; ideile păcii, înțelegerii și colaborării împotriva agresivității ; prețuirea valorilor materiale și spirituale naționale și internaționale prin care resimțim nevoia delimitărilor și respingem izolarea ; atașamentul pentru idealurile socialismului, prin care ne propășim ca națiune și ne înnobilăm ca indivizi". [2]) Exacerbarea conștiinței naționale — așa cum am mai subliniat — este străină socialismului deoarece aceasta duce la naționalism, ceea ce implică respingerea oricărei tendințe discriminatorii față de alte națiuni și naționalități, a manifestărilor de autarhie națională, a șovinismului de orice nuanță și factură. Documentele P.C.R. reprezintă o expresie elocventă a îmbinării indestructibile a conștiinței naționale și totodată a celei internaționale, a grijii pentru destinele națiunii și pentru cele ale sistemului mondial socialist, ale mișcării muncitorești și comuniste internaționale, ale mișcării progresiste din întreaga lume. Aceste aprecieri sînt strălucit confirmate în următoarea apreciere făcută de secretarul general al partidului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu : „Fiind comuniști români, noi sîntem apărătorii hotărîți ai intereselor naționale ale poporului nostru, nu precupețim nimic pentru a asigura edificarea socialismului în România și în același timp ne aducem întreaga contribuție la întărirea forțelor mondiale ale socialismului, la întărirea pozițiilor comunismului în lume. Tocmai ca internaționaliști, noi sîntem pentru înfăptuirea deplină și în fapt a egalității între națiuni, între partide" [3]).

Conceptul de conștiință națională socialistă desemnează sentimentele, idealurile și aspirațiile comune ale tuturor oamenilor muncii, indiferent de naționalitate. Desigur că interesele, sentimentele și aspirațiile specifice, proprii naționalităților conlocuitoare, sînt pînă la un anumit punct identice cu cele ale națiunii, iar pe de altă parte, ele nu pot fi materializate, chiar cele strict specifice, decît în condițiile satisfacerii în ansamblu a aspirațiilor generale, ale națiunii ca entitate și etnicitate dominantă în structura poporului

[1]) *Ibidem.*
[2]) Elena Florea, *Op. cit.*, p. 231.
[3]) Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 4, București, Editura politică, 1970, p. 96.

Scanned with OKEN Scanner

socialist. Desigur, în etapa actuală a edificării civilizației socialiste și chiar în perspectiva făuririi comunismului, nu poate fi pus semnul identității depline între conștiința naționalităților și conștiința națiunii, nu pot fi estompate elementele particulare, sui generis, existente în componența acestor noțiuni, după cum nu pot fi absolutizate sau exacerbate, ceea ce ar duce la minimalizarea elementelor comune, predominante valoric, atît sub raport cantitativ, cît și calitativ și care se exprimă, sînt reflectate pe planul conștiinței comune, respectiv a conștiinței patriotice socialiste a întregului popor.

Patriotismul este sentimentul de dragoste față de patria comună, aparținînd atît națiunii cît și naționalităților conlocuitoare pe pămîntul căreia trăiesc, atașamentul și respectul față de valorile materiale și spirituale, față de tradițiile și virtuțile sale. Acesta este un fenomen istoric vechi de milenii. Lenin definea patriotismul ca fiind „unul dintre sentimentele cele mai profunde pe care le-a făurit existența seculară și milenară a unor patrii separate“ [1]). Romanii, cu peste două milenii înainte, exprimau acest sentiment prin cuvintele : „Dulce et decorum est pro patria mori“, împingînd astfel dragostea de patrie pînă la sacrificiul suprem.

Patriotismul se manifestă deci în strînsă legătură cu noțiunea de patrie. *Patria,* așa cum am văzut, este mediul economic, social-politic, spiritual, edificat pe un anumit teritoriu, în care trăiește, muncește și își desfășoară lupta pentru progres social și național fiecare popor ; conceptul de patrie include atît teritoriul locuit de un anumit popor, cît și civilizația construită pe acest teritoriu, ansamblul valorilor materiale și spirituale.

Patria în concepția socialismului științific nu poate fi confundată cu statul sau națiunea. În primul rînd nu poate fi identificată cu statul deoarece acesta reprezintă, după cum se cunoaște, puterea politică, aflată în mîna uneia sau alteia dintre clasele sociale. De asemenea, patria nu este tot una cu națiunea, deoarece așa cum am subliniat, în interiorul patriei pot exista mai multe națiuni sau naționalități conlocuitoare.

Clasele dominante, în genere, leagă această noțiune de orînduirea socială care le asigură privilegiile. Clasele progresiste, dimpotrivă au legat întotdeauna patria de lupta pentru neatîrnare, libertatea și independența țării, de transformarea revoluționară, progresistă a acesteia, fiind bine cunoscute reflecțiile lui T. Vladimirescu și N. Bălcescu în sensul la care ne referim. Deci, conținutul, înțelesul noțiunii de patriotism cunoaște schimbări esențiale în funcție de diversele epoci, cît și în funcție de subiecți, respectiv de diverse

[1]) V. I. Lenin, *Opere complete,* vol. 3, Ed. politică, București, p. 195.

Scanned with OKEN Scanner

interpretări date acestui fenomen de către comunități umane, clase sau pături sociale.

Patriotismul oamenilor muncii a avut un rol proeminent în promovarea progresului social, a stimulat puternic lupta popoarelor pentru libertatea și independența patriei în procesul istoric îndelungat, multisecular, contradictoriu și dominat de numeroase vicisitudini, ce a stat la baza evoluției lor pe coordonatele civilizației.

O semnificație excepțională a dobîndit patriotismul, conștiința națională în perioada formării națiunilor și statelor naționale, a destrămării feudalismului. Se știe însă că și în această perioadă patriotismul diferitelor forțe antifeudale nu a avut același conținut social. Astfel, patriotismul marii burghezii era legat și subordonat intereselor sale de clasă. Proclamînd, bunăoară, o serie de drepturi și libertăți, de principii nobile, profund umaniste ca de pildă: *libertate, egalitate, fraternitate, dreptul de vot universal* etc., burghezia acționa de fapt pro domo, înțelegea practic dobîndirea libertății convenților și a comerțului, prezența sa în sfera vieții social-politice în deplină egalitate alături de clasa nobililor și a clerului etc.

Clasa muncitoare, țărănimea, intelectualitatea, au situat chiar în condițiile societății capitaliste, pe o treaptă superioară, tradițiile patriotice înaintate ale poporului, au ridicat la noi cote valorice sentimentele și manifestările patriotice fiind elocvente manifestările conștiinței naționale ale acestor forțe sociale în lupta pentru eliberare socială și națională, aportul lor la înfăptuirea marilor idealuri naționale ale independenței și unității politice, statale, precum și la lupta antifascistă.

Una din trăsăturile perene, dominante ale spiritualității și psihologiei poporului român a constituit-o și o constituie *patriotismul înflăcărat,* sentimentul dragostei nețărmurite față de glia străbună, de valorile materiale și spirituale ale patriei, de tradițiile și aspirațiile sale, conjugate cu grija nestrămutată pentru conservarea și apărarea integrității teritoriale, a independenței și suveranității naționale.

Forța de vibrație, de manifestare a conștiinței patriotice a românilor din toate timpurile își are originea în specificitatea condițiilor istorice, de viață, în particularismul poziției noastre geografice, în lupta neîntreruptă purtată cu o excepțională dîrzenie pentru înfăptuirea idealurilor național-statale.[1])

[1]) C. Gh. Marinescu, *Dimensiunea conștiinței patriotice românești,* „Cronica", nr. 53 (883), 31 XII 1982, p. 2.

Scanned with OKEN Scanner

În pofida opreliștilor de tot felul, poporul român a reușit să conserve nealterat sentimentul național, să manifeste o viguroasă conștiință de neam.

Românii și-au format o concepție de viață în care ideea națională, conștiință patriotică, exprimînd în primul rînd conștiința originii daco-române, latinitatea limbii și culturii, aspirațiile de libertate, independență și unitate statală, îmbinate cu ideile de emancipare națională, umanitate și dreptate socială au constituit laolaltă elementele esențiale ale crezului lor politic și filosofic[1]).

Conștiința patriotică a poporului român s-a manifestat timp de veacuri în acte de demnitate și fermitate politică, în acte de civilizație și cultură, de independență și unitate națională. Patriotismul oamenilor muncii a avut, de asemenea, un rol determinant în procesul dezvoltării sociale, al luptei pentru promovarea progresului, echității și dreptății sociale în confruntarea cu forțele retrograde ale diverselor perioade din istorie.

Patriotismul reprezintă un mod de a înțelege specificul civilizației românești, o atitudine intelectual-emoțională, este cea mai nobilă, cea mai autentică floare a sufletului, răsădită pe solul unei spiritualități naționale, născută și crescută odată cu poporul care — timp de milenii — a știut să facă dintr-un spațiu geografic, o geografie spirituală. Patriotismul este, în cazul poporului român, acea flacără lăuntrică a gîndului, a sensibilității și acțiunii, care a transformat un *spațiu fizic,* neutral, un cadru natural de viață, într-o entitate complexă de *etnopsihologie* și *sociologie,* factor activ al unei civilizații dinamice, nu numai prin *folosirea intensivă a resurselor naturale* care sînt atrase în circuitul economic activ al producției de bunuri materiale, dar și prin acele *valențe estetice* ale mediului în raport cu oamenii — ceea ce a contribuit la modelarea unei anumite psihologii sociale, a unor profiluri spirituale distincte de tip etnic și național. *Ethosul spiritual* al poporului român nu poate fi desprins de acele însușiri de *etnos* care s-au născut prin legătura sa activă și intimă cu pămîntul în care s-a plămădit și pe care și-a durat viața, și-a făurit istoria. Istoria vieții spirituale a poporului român, lupta sa pentru neatîrnare și păstrarea nealterată a ființei proprii nu poate fi desprinsă de *codri* și *plaiuri,* nu poate fi înțeleasă, prin ignorarea unor exemplare fapte de cultură cum ar fi *Scrisoarea a III-a* (îndeosebi dialogul dintre Mircea și Baiazid) și alte capodopere ale lui Eminescu a căror semnificație n-o putem reduce la procedeele de personalizare poetică a unor

[1]) *Ibidem.*

Scanned with OKEN Scanner

date și forțe naturale, ci exprimă valențe estetice spirituale ale teritoriului în care s-a născut și a ființat neamul românesc.[1])

Patriotismul este și *sentiment, rațiune* și *voință* de împlinire, este sentiment de dăruire și propulsare în istorie, este rațiune organizatoare și ordonatoare a potențialului creator, de care dispune națiunea, este voință culturală și civilizatoare.

Patriotismul este o manifestare integrală, revoluționară, angajată a spiritualității românești, sentimentul de răspundere ce decurge din *conștiința istorică* de sine a poporului față de trecut, față de prezent, față de viitor :

a) *Conștiința patriotică a trecutului istoric,* ca una din acele verigi intermediare sau momente cheie între *conștiința individuală* a insului care se raportează la lume într-o manieră mai mult sau mai puțin originală și *conștiința istorică a umanității* care vizează marile drumuri ale cugetării și rațiunii omului în raport cu cele mai tulburătoare drame ale istoriei.

b) *Conștiința istorică a prezentului social* — cu toate acele însușiri de individualitate istorică, de personalitate liberă a *națiunii* socialiste, de suveranitate și demnitate. În socialism, patriotismul își schimbă radical nu numai *baza economică,* dar și *forța spirituală,* gradul de *unitate interioară,* deoarece noua orînduire este creația conștientă a maselor, iar *ideologia marxistă* reprezintă un principiu eficient de coordonare și structurare a valorilor conștiinței, de ierarhizare a lor în funcție de exigențele *cunoașterii* și ale *acțiunii.*

c) *Conștiința prospectivă* a viitorului, ca o *conștiință multilaterală de sine* a unei națiuni libere, încrezătoare în viitorul ei, a unei națiuni ce dă viață și transformă în destin istoric visul celui mai strălucit exponent al simțirii sale în planul *conștiinței poetice* și *filosofice* — Mihai Eminescu.

„Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie
Țara mea de glorii, țara mea de dor !
Brațele nervoase, arma de tărie
La trecutu-ți mare, mare viitor !

. . . . . .

Fiii tăi trăiască numai în frăție,
Ca a nopții stele, ca a zilei zori,
Viață în vecie, glorii, bucurie

[1]) Cf. Ioan Alexandru, *Iubirea de patrie, Jurnal de poet,* Ed. „Dacia" Cluj-Napoca, 1978, *passim.*

Scanned with OKEN Scanner

Arme cu tărie, suflet românesc,
Vis de vitejie, fală și mîndrie,
Dulce Românie, asta ți-o doresc".

Pentru ca acest vis să devină realitate socială și culturală a fost nevoie însă ca patriotismul să se îmbogățească cu noi trăsături, în concordanță cu *umanismul* care fac din devotamentul față de cauza poporului, din apărarea cuceririlor sale, din munca neobosită pentru înflorirea patriei — îndatoriri de onoare, titluri de noblețe, cauză personală a fiecăruia. Nu am putea înțelege marca de distincție și originalitate a spiritualității românești din trecut fără acea dimensiune patriotică polivalentă care i-a fost din veacuri izvor de tărie, de consistență lăuntrică și dăinuire în timp, în ciuda tuturor restriștilor prin care a trecut ; nu am putea înțelege nivelul contemporan al acestei spiritualități fără a surprinde substanța națională și patriotică a *sistemului de valori* prin care se caracterizează cultura românească, pentru care conștiința de sine, ca realitate originală, ireductibilă, mîndria, demnitatea, afirmarea cu putere a unui crez umanist revoluționar se îmbină armonios cu respectul altor popoare și națiuni, cu conștiința internațională a solidarității și cooperării, cu promovarea consecventă a dialogului culturilor, a circulației și interdependenței valorilor.

În condițiile edificării civilizației socialiste apare și se manifestă într-o formă distinctă patriotismul socialist, sentimentul nobil care animă deopotrivă întregul popor. Patriotismul, dragostea și devotamentul față de țară sînt o expresie a conștiinței revoluționare, comuniste, o manifestare în primul rînd a îndatoririi de onoare a fiecărui membru al societății față de glia strămoșească și față de valorile promovate de noua orînduire.

Socialismul a ridicat la noi cote valorice conștiința națională, patriotică care devine o conștiință comună, necontradictorie, cu o manifestare identică la toate clasele și categoriile sociale, date fiind transformările profunde intervenite în structurile politice economice și spirituale ale națiunii, cea mai ilustrativă și semnificativă, determinantă, fiind calitatea tuturor cetățenilor de proprietari, producători și beneficiari. Această mutație profundă, de structură a influențat pozitiv, gîndirea, simțirea, conștiința patriotică, a stimulat și stimulează aportul lor la progresul general al națiunii, la ridicarea potențialului său economic și spiritual, la afirmarea valențelor sale creative în lumea contemporană. Avîndu-și izvorul în tradițiile înaintate ale poporului român, patriotismul socialist contopește indisolubil, organic dragostea pentru frumusețile și bogățiile patriei, pentru limba și cultura progresistă a poporului, pentru

Scanned with OKEN Scanner

ansamblul valorilor materiale și spirituale, cu devotamentul și dragostea fierbinte față de orînduirea socialistă, față de partidul comunist, forța conducătoare, centrul gravitațional al națiunii, față de independența și suveranitatea patriei socialiste. Acest sentiment se manifestă, de asemenea, sub forma mîndriei de a fi cetățenii unei țări suverane și independente, a dorinței și năzuinței arzătoare de a promova progresul în toate compartimentele societății și de a asigura prosperitatea patriei. Ca element component al conștiinței politice a tuturor membrilor societății indiferent de naționalitate, patriotismul socialist se exprimă printr-o nouă atitudine față de muncă, prin hotărîrea de a nu precupeți nici un efort pentru promovarea și apărarea cuceririlor și valorilor socialismului și comunismului. Totodată, patriotismul socialist presupune grijă, preocupare pentru dezvoltarea și apărarea avuției naționale, pentru materializarea programelor de transformare a României într-o țară cu un înalt nivel economic, tehnico-științific, de civilizație și cultură. Națiunea, întregul popor manifestîndu-și dragostea față de patrie, în conștiințele lor operează judecăți de valoare privind orînduirea economică și de stat, structura sa națională, viața spirituală. Au loc transformări radicale ale realităților patriei socialiste, comparativ cu patria din vechile orînduiri,[1]) cu valențele din trecut ale valorilor patriei.

O contribuție teoretică de o valoare excepțională a adus în ultimii ani secretarul general al P.C.R., prin abordarea multidimensională a conceptului de patriotism socialist, a valențelor și funcțiilor sale, precum și raportului dialectic, de intercondiționare cu internaționalismul socialist. În concepția sa patriotismul reprezintă sentimentul de cea mai profundă vibrație psihologică, avînd o manifestare și o trăire vie în conștiința și psihologia fiecărui individ printr-o raportare permanentă la patrie, la problemele cu care se confruntă aceasta în fiecare moment istoric, presupunînd nu numai receptarea și conștientizarea lor, ci și acțiunea faptică, dăruire pentru materializarea acestora [2]). Patriotismul, în viziunea partidului nostru nu este un sentiment „de zile mari", ci de fiecare zi, de fiecare ceas, de fiecare clipă și al fiecărui om care trăiește, viețuiește pe pămîntul țării, al României socialiste, indiferent de apartenența de clasă și națională.

Desigur, faptele, actele de patriotism cunosc dimensiunile și rezonanțele, imperativele lor în funcție de condițiile istorice, de mobilurile care le determină.

---

[1]) P. Nichitelea, *Patriotismul socialist*, „Era socialistă" nr. 12, 1976.

[2]) Cf. Ecaterina Deliman, *Sensul și importanța educației patriotice*, Ed. politică, București, 1975, passim.

Așa de pildă, apărarea patriei în fața oricărei primejdii din exterior la adresa integrității, independenței și suveranității naționale reprezintă îndatorirea patriotică supremă, a oricărui cetățean, care trebuie dusă pînă la sacrificiul suprem, pînă la jertfirea vieții.

Apărarea patriei reprezintă datoria fundamentală, primordială a fiecărui membru al societății fiind statornicită în chip de obligație în Legea noastră fundamentală, respectiv în Constituția țării.

Aceste cerințe multiple, imperioase ale patriotismului socialist au fost strălucit sintetizate de secretarul general al P.C.R., care sublinia :

„A fi patriot, a-ți iubi țara, înseamnă : a face totul pentru a spori avuția națională, proprietatea socialistă, a nu precupeți nimic pentru înfăptuirea politicii partidului comunist ce corespunde pe deplin intereselor vitale ale întregii națiuni, înseamnă a fi oricînd gata să faci totul, mergînd pînă la supremul sacrificiu, pentru a apăra libertatea, independența, integritatea țării". [1])

Acestea sînt în viziunea societății noastre, a forței sale conducătoare, caracteristicile de bază ale patriotismului revoluționar, fiecare dintre ele presupunînd, desigur, o suită, o gamă amplă de implicații, comandamente politice, morale, comportamentale etc.

Patriotismul socialist, revoluționar, cuprinde în sine și modul în care grupurile naționale situate în aceeași patrie se raportează unele la altele, el presupune conștiința acestora că formează împreună o singură familie, realizînd într-o deplină egalitate și colaborare frățească aceeași societate și același destin.

Desigur, patriotismul socialist nu este o valoare înnăscută ci se formează în mod treptat prin efortul susținut al statului, familiei, școlii, organizațiilor politice și obștești, al întregii societăți.

În condițiile societății socialiste, educația patriotică are un caracter conștient și ea formează o problemă de stat, principalul obiectiv strategic al factorilor educaționali. Codul familiei înscrie printre alte obligații ale părinților și pe aceea privind educarea copiilor în spiritul dragostei față de patrie[2]), a slujirii cu devoțiune totală a intereselor sale[3]). A cultiva creator sentimentul pa-

---

[1]) Nicolae Ceaușescu, *Expunere la Congresul educației politice și al culturii socialiste*, Editura politică, București, 1976, p. 61.

[2]) *Națiunea și contemporaneitatea*, Editura științifică, București, 1971, p. 335.

[3]) Întreaga politică a partidului și statului nostru direcționată în aceste sensuri, concentrată asupra acestor idealuri nobile, ansamblul măsurilor destinate să asigure dezvoltarea rapidă a bazei economice și a suprastructurii, la nivelul imperativelor epocii actuale, a revoluției tehnico-științifice, să influenteze educația revoluționară, sînt o expresie vie, a unui înalt și profund patriotism, a unei tulburătoare griji pentru destinele națiunii în perspectiva is-

Scanned with OKEN Scanner

triotic înseamnă, pe de o parte, a dezvolta recunoștința și prețuirea față de strămoșii care, cu sacrificii și jertfe uriașe au apărat ființa națională a poporului, libertatea și independența patriei, iar pe de altă parte, a cultiva în conștiința națiunii, sentimentul răspunderii față de moștenirea înaintașilor, a hotărîrii de a duce mai departe, în noile condiții istorice ale orînduirii socialiste, făclia progresului, grija permanentă pentru conservarea valorilor naționale, moștenite de la înaintași, precum și pentru dezvoltarea la cote superioare a civilizaiei socialiste contemporane.

Patriotismul socialist nu este un sentiment în sine, un simplu crez, ci o forță motrice propulsoare a dezvoltării națiunii noastre pe trepte superioare ale civilizației socialiste, un factor care dinamizează, înnobilează conștiințele și propulsează masele în lupta pentru promovarea progresului în toate sferele vieții economico-sociale, spirituale, creative.

Patriotismul socialist, revoluționar își găsește expresia în întreaga activitate a maselor din societatea noastră pentru materializarea proiectelor devenirii României pe coordonatele civilizației socialiste multilateral dezvoltate, Programul P.C.R. dimensionează tocmai devoțiunea cu care clasa muncitoare, țărănimea, intelectualitatea, dau expresie acelor obiective strategice menite să determine creșterea productivității muncii, a eficienței economico-sociale, a rentabilității, competitivității produselor românești pe piața internațională, să asigure atingerea parametrilor specifici țărilor dezvoltate, cu un înalt grad de cultură și civilizație din lumea contemporană. Conștiința patriotică se reflectă în multitudinea faptelor și actelor de creație din sfera producției materiale și spirituale, respectiv în aportul creator al fiecărui membru al națiunii de la muncitor și țăran pînă la savant.

Ansamblul mutațiilor cantitative și calitative care au intervenit în structurile economico-sociale ale țării, marile înfăptuiri din toate compartimentele societății noastre probează, elocvent, viabilitatea și dinamismul conștiinței patriotice, naționale. Aceasta reprezintă nu numai o forță de cunoaștere și autocunoaștere a trecutului istoric al națiunii și a imperativelor prezentului, dar și de proiectare a viitorului, de anticipație, de creare și transformare a realității naționale, de mobilizare a energiilor în scopul materia-

---

toriei sale. Sentimentul patriotic al oamenilor muncii din țara noastră s-a făcut simțit în multe momente dificile cu care am fost confruntați în anii edificării noii societăți. El s-a făcut simțit, deopotrivă, în viața de stat, obștească, în activitatea economică, în activitatea social-științifică, în rezolvarea multiplelor probleme de stat și civice.

Scanned with OKEN Scanner

lizării obiectivelor Programului P.C.R. în fiecare etapă a evoluției sociale.

Potențele active, înnoitoare ale conștiinței naționale, patriotice se cristalizează în funcțiile sale *cognitivă, axiologică, pragmatică, de conduită națională,* care, laolaltă își găsesc o strălucită manifestare în strategia generală a P.C.R., în proiectele și acțiunile sale de dezvoltare a societății românești și de afirmare plenară a națiunii române în comunitatea internațională.

Sentimentul istoriei naționale, a originii etnice, a originii daco-romane, a locului și rolului românilor în istoria europeană, a luptelor și jertfelor înaintașilor pentru conservarea ființei naționale etc. reprezintă o dominantă a procesului complex de formare și dezvoltare a conștiinței naționale, patriotice, socialiste.

O dimensiune a conștiinței patriotice, naționale o constituie totodată și participarea celor mai prestigioși istorici români la confruntările de idei din cadrul frontului internațional al istoricilor pentru combaterea și respingerea inconsistenței științifice a unor teze neoröslerienе privind problema genezei și continuității românilor în spațiul carpato-danubian. În cadrul acestor preocupări un loc aparte îl ocupă lucrările academicienilor Constantin Daicoviciu, Șt. Pascu, Em. Condurachi, ale profesorilor universitari M. Berza, M. Mușat, I. Berciu, H. Daicovici, M. Petrescu-Dîmbovița, H. Crișan și ale altora, care cuprind argumentele și fundamentările profund obiective ce se constituie ca instrumente de o valoare excepțională în demonstrarea veracității originii daco-romane a poporului român, a caracterului latin al limbii, culturii, precum și a continuității sale istorice.

Efortul științific al istoricilor români de a prezenta adevărul în publicistica de specialitate de peste hotare este o expresie elocventă a manifestării conștiinței naționale, prin faptul că în ultimii ani s-au înmulțit încercările de deformare a istoriei poporului român, susținîndu-se teoria falsă, a existenței într-o anumită perioadă, a unui vid în spațiul carpato-dunărean[1]).

După cum remarcă cu legitim și solid temei științific, președintele Republicii noastre, tovarășul Nicolae Ceaușescu, aceste pseudoteorii, aceste peroratii tendențioase au primit de mult timp o puternică ripostă, demonstrîndu-se profund argumentat totala lor inconsistență, natura lor aberantă, fantezistă. „În primul rînd, înșiși oamenii mai înaintați și de cultură din acele vremuri au răspuns la aceasta vorbind despre locuitorii și voievodatele (românești n.n.)

[1]) Nicolae Ceaușescu, *Expunere la Plenara C. C. al P.C.R. din 1—2 iunie 1982*, p. 12.

Scanned with OKEN Scanner

existente în spațiul carpato-dunărean — și cred că erau mai în cunoștință decît unii istorici de astăzi care încearcă să se facă atotștiutori și să nege realitățile, să nege ceea ce este rezultatul dezvoltării istorice“ [1]). Despre prezența permanentă a poporului nostru în spațiul fostei Dacii vorbesc elocvent documentele, mărturiile istorice, faptele, luptele sociale și naționale desfășurate secole de-a rîndul, faptul că pe teritoriul țării noastre s-au succedat toate orînduirile economico-sociale cunoscute de omenire.

Autorii contemporani ai negării continuității istorice a românilor își bazează peroratiile lor pe teoriile lui R. Rösler și J. C. Engel spulberate încă acum 200 de ani de către istorici de prestigiu pe plan național și internațional. După cum remarcă acad. Ștefan Pascu, atît Rösler cît și Engel prin susținerea tezei „vidului etnic“, după retragerea romanilor la Sud de Dunăre, satisfăceau „interesele de dominație ale Curții imperiale habsburgice“ [2]).

Omul de știință român probează caracterul tendențios al teoriilor neorösleriene contemporane, referindu-se în acest sens la conținutul unei dezbateri, sub formă de masă rotundă, organizată în anul 1979 la Budapesta și la care au participat patru istorici maghiari *), dezbatere publicată apoi în revista „Historia“.

Participanții la dezbatere susțin nefondat că dacii nu ar fi supraviețuit stăpînirii romane, ei fiind asimilați ca popor de romani, că dacii ar fi dispărut ca element etnic (A. Mocsy). Aceștia contestă, de asemenea, existența în bazinul carpatic a vreunei culturi arheologice sau a unor așezări anterioare epocii romane. Istoricii menționați contestă același lucru pentru perioada post romană, îndeosebi în secolele VIII—IX, susținînd că în această perioadă în bazinul carpatic ar fi trăit doar avarii și slavii.

Aceiași istorici pretind că ideea continuității romanilor în Dacia, evocată și demonstrată cu atîta pertinență de toți cronicarii români, ar fi fost inspirată din „vechile legende“, că aceștia ar fi „îmbrăcat vechile legende și mituri în straie istorice“. Întreaga istoriografie din secolul al XIX-lea, în viziunea autorilor maghiari, ar fi dat chipurile mitului istoric, „o aureolă științifică, în scopul stimulării sentimentului național“ [3]).

Laszlo Makkai, în cadrul mesei rotunde la care ne-am referit afirmă următoarele : „Continuitatea fie că este vorba de corelația cu hunii în ideea Marelui imperiu al Moraviei, fie că este vorba de descendenții dacilor — a fost inventată de cronicari și istorici

---

[1]) *Ibidem*, p. 12—13.
[2]) Șt. Pascu, *Cui folosește ?* Magazin istoric, nr. 3, 1980, p. 44.
*) Andras Mocsy, György Görffy, Laszlo Makkai, și Péter Hanák.
[3]) St. Pascu, *Op. cit.*, p. 45.

Scanned with OKEN Scanner

(...) pentru a conștientiza națiunea, în scopul de a trezi interesul pentru trecutul istoric, păşind în ideologia romantică a acestui trecut, în mit". În continuare, autorul declară total nefondat că : „Aceasta a fost o atitudine propagandistă a erei conştiinţei naţionale, dar astăzi cercetarea ştiinţifică ne determină la analiza critică a acestor mituri" [1]).

Apelînd la argumente profund ştiinţifice, invulnerabile, la istoria reală, ca „sol al trecutelor vremuri", cum se exprima Cicero, cu peste două mii de ani în urmă, acad. Ştefan Pascu demonstrează că : „Pe temeiul cercetărilor din secolul nostru şi, mai cu seamă, din ultimele trei-patru decenii, istoria Daciei libere, dinainte de cucerirea romană, istoria Daciei romane şi a celei din perioada de după retragerea aureliană pot fi reconstituite, în datele lor esenţiale, în chip „cu totul relevant pentru orice cercetător obiectiv".

Perioada dominaţiei romane în Dacia ca şi faptul că autohtonii daci au continuat să trăiască în spaţiul carpato-danubian după venirea şi retragerea romanilor este azi amplu ilustrată pe temeiul documentării ştiinţifice, atît de către istoricii români cît şi de numeroşi istorici străini. Mărturia acestor realităţi sînt numeroasele şi variatele izvoare istorice : inscripţii, monumente sculpturale, divinităţi, onomastică *) etc.

Analizînd amplu procesul formării poporului român şi al desăvîrşirii acestuia, ca şi a limbii române din latina populară, acad. Ştefan Pascu conchide prin a sublinia că „prezenţa noii etnii româneşti este atestată de numeroase vestigii de cultură materială şi spirituală, fără întrerupere, pînă în secolele X—XI, cînd ungurii,

---

[1]) Elena Florea, *Probleme ale originii şi continuităţii limbii şi poporului român în interpretarea unor istorici străini*, în Biblioteca Institutului de ştiinţe politice şi studierea probemei naţiunii, Academia „Ştefan Gheorghiu", Bucureşti, 1979, p. 5—6.

*) Mai cu seamă în ultimele decenii au fost date la iveală descoperiri arheologice de o valoare intestimabilă : complexul fortificat din Munţii Orăştiei, un şir întreg de cetăţi amplasate pe întreg cuprinsul Daciei, îndeosebi cele de la : Pecica — Ziridava, Tilişca şi Munţii Sebesului etc. (Transilvania), Popeşti (Muntenia), Bîtca Doamnei (Moldova) ş. a. Mai recent a fost descoperit un impresionant mormînt princiar la Cugir - Alba care modifică radical optica specialiştilor cu privire la nivelul de civilizaţie al dacilor, al căpeteniilor acestora, De asemenea, s-a descoperit un calendar, de o perfecţie uimitoare la Grădiştea Muncelului precum şi o însemnată cantitate de unelte din fier, obiecte de podoabă de o valoare artistică deosebită, inscripţii cu alfabet grecesc şi latin, numeroase obiecte de ceramică, monede proprii etc. (Cf. Nicolae Ceauşescu, *Expunere la Plenara C. C. al P.C.R. din 1—2 iunie 1982*, p. 14—15; cf. şi Ştefan Pascu, *Op. cit.*)

Scanned with OKEN Scanner

„descălecați" în actuala lor patrie, au început luptele pentru cucerirea Transilvaniei" [1]).

Elaborarea și difuzarea largă în țară și străinătate a unor lucrări cu caracter istoric, temeinic fundamentate, prin care să se demonstreze pe baza noilor descoperiri științifice originea poporului nostru, continuitatea sa istorică în spațiul carpato-dunărean-pontic, latinitatea limbii și culturii naționale etc. infirmînd astfel toate tendințele denaturante în aceste probleme, ori de unde ar veni, s-ar manifesta, reprezintă nu numai o strictă datorie, responsabilitate științifică a istoricilor români, ci totodată *o datorie patriotică primordială*, în spiritul *Expunerii* tovarășului Nicolae Ceaușescu, secretarul general al P.C.R., la *Plenara lărgită din 1—2 iunie 1982* consacrată dezbaterii *activității politico-ideologice* din țara noastră, ca și a documentelor *Congresului educației și culturii socialiste.*

Patriotismul socialist, implică în mod dialectic, necesar, *internaționalismul*. Patriotismul socialist apare trunchiat, lacunar, unilateral, dacă nu se împletește indestructibil, nu se manifestă într-o unitate organică, dialectică cu internaționalismul. Cu alte cuvinte, conștiința patriotică, națională se îmbină cu conștiința internaționalistă, care presupune solidaritatea militantă cu mișcarea muncitorească și comunistă, cu toate forțele democratice, progresiste, antiimperialiste contemporane.

Reputatul om politic, socialistul Jean Jaurès exprima această dialectică a patriotismului și internaționalismului prin cuvintele : „puțin internaționalism te îndepărtează de patrie, mult internaționalism te apropie" [2]). În realitate nu trebuie exagerat nici într-un sens nici în altul. Clasicii marxismului subliniau importanța internaționalismului arătînd că acesta reprezintă o teorie rezultată din necesitatea obiectivă, [3]) din interesele reale ale oamenilor muncii, ale fiecărei națiuni, ținînd seama de faptul că politica de autarhie, de izolare națională, de închidere în propria cochilie, dăunează în cele din urmă propriului popor, creează prejudicii schimbului de valori materiale și spirituale cu alte națiuni, promovării unei politici externe bazate pe alianțe și cooperare multilaterală, care, să garanteze independența și suveranitatea națională.

Este adevărat însă, așa cum am mai subliniat, că Marx și Engels mai ales în lucrările de tinerețe au acordat un loc prioritar internaționalismului în raport cu problematica naționalului și a patriotismului. Parcurgînd aceste lucrări, inclusiv *Manifestul Partidului Co-*

---

[1]) Șt. Pascu, *Op. cit.*, p. 45.
[2]) *Națiunea și contemporaneitatea*, p. 335.
[3]) *Ibidem.*

Scanned with OKEN Scanner

munist, se constată o anumită pondere acordată internaționalismului proletar, în timp ce problema în sine a patriotismului este abordată sporadic și lacunar. Explicația trebuie găsită în sistemul conceptual al lui Marx privind modul de organizare și înfăptuire a revoluției socialiste, respectiv viziunea sa mondialistă în această problemă și de aici exacerbarea locului și rolului internaționalului, respectiv al internaționalismului proletar în conștientizarea și coalizarea forțelor participante la revoluție.

Internaționalismul, în concepția partidului nostru, constituie o noțiune amplă și cuprinzătoare, care, trebuie să corespundă schimbărilor petrecute în lumea contemporană, trebuie să includă solidaritatea cu toate forțele progresiste, antiimperialiste, democratice.

Considerăm imperios necesar ca în stadiul cercetărilor științifice actuale din domeniul politologiei marxiste, respectiv pe baza studierii fenomenelor politice, a practicii politice, a realităților politice mondiale să facem o distincție între noțiunea de *internaționalism proletar, socialist* și aceea de *internaționalism în general*, cuprinzînd o sferă mult mai largă de sentimente, procese și fenomene. *Internaționalismul proletar* reprezintă conștiința solidarității oamenilor muncii din toate țările lumii în lupta generală împotriva capitalismului, pentru libertate socială și națională, unul dintre principiile politice după care se călăuzește clasa muncitoare și partidul său în revoluția și construcția socialismului. Într-o viziune sintetică, prin *internaționalism socialist*, înțelegem solidaritatea și unitatea țărilor socialiste. „Desigur, subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu, în condițiile existenței în lume a mai multor state socialiste, un criteriu important al internaționalismului este atitudinea de solidaritate a acestor state între ele, promovarea unor relații de deplină egalitate și întrajutorare tovărășească între toate țările respective, în scopul înfloririi multilaterale a fiecărei națiuni socialiste, a victoriei socialismului și comunismului în fiecare țară". [1])

Noțiunea de solidaritate internațională are însă o accepțiune mult mai largă în lumea contemporană, în epoca actuală caracterizată prin accentuarea fără precedent nu numai a independențelor naționale, ci și a interdependențelor multiple, economice, politice și spirituale. În interpretarea sensului larg al noțiunii de internaționalism trebuie pornit de la una din caracteristicile esențiale, definitorii ale epocii postbelice și anume de la planetizarea, globalizarea relațiilor internaționale, interstatale, respectiv trebuie ținut

[1]) Nicolae Ceaușescu, *Expunere la Congresul Educației Politice și al Culturii Socialiste*, Ed. politică, București, 1976, p. 100—101.

Scanned with OKEN Scanner

seama de faptul că trăim într-o epocă a universalizării istoriei umane. În acest sens, o latură importantă a spiritului internaționalist o reprezintă atitudinea de solidaritate față de mișcările de eliberare națională, precum și lupta împotriva imperialismului, colonialismului și neocolonialismului, pentru emanciparea și dezvoltarea independentă, de sine stătătoare a tuturor națiunilor, susținerea neabătută a luptei pentru democratizarea relațiilor internaționale și promovarea unei noi ordini economice și politice între popoare etc.

Internaționalismul cuprinde ca o cerință nouă și imperioasă solidaritatea militantă, activă cu țările socialiste, cu cele recent eliberate cu toate națiunile din lumea a treia pentru eradicarea subdezvoltării și crearea unor economii moderne, eficiente bazate pe valorificarea superioară și suverană a bogățiilor naționale, pentru promovarea unor schimbări echivalente cu țările dezvoltate, industrializate. În același spirit internaționalist se integrează și sprijinirea luptei acestor națiuni pentru promovarea unor noi raporturi interstatale, mai ales cu fostele metropole, bazate pe principiile „Cartei O.N.U., în primul rînd pe justiție și echitate" [1]), precum și susținerea eforturilor pertinente ale tuturor forțelor progresiste contemporane pentru promovarea noii ordini economice care să țină seama de interesele economice ale întregii comunități internaționale, să limiteze și să lichideze în perspectivă rolul nefast al societăților multinaționale, a organismelor supranaționale, a actualei diviziuni a lumii în bogați și săraci, precum și al altor inechități flagrante.

Internaționalismul presupune, în mod necondiționat, existența liberă și egală în drepturi a națiunilor, dezvoltarea partidelor comuniste independente ca premisă fundamentală și hotărîtoare a legăturilor de solidaritate între acestea. El este străin de orice *atitudine de inegalitate, de hegemonism și dictat* în cadrul mișcării muncitorești și comuniste internaționale, în cadrul sistemului mondial socialist, este în contradicție cu orice tendință de desconsiderare și subordonare a altor națiuni, popoare, partide politice. Sentimentul de grijă pentru înflorirea și consolidarea socialismului din fiecare țară socialistă exprimă atît o îndatorire națională internă, cît și internațională[2]), reprezintă o contribuție la afirmarea multidimensională și întărirea națiunii, precum și a sistemului mondial socialist în ansamblu, la creșterea prestigiului socialismului în lume. În felul acesta fiecare partid comunist manifestîndu-și în mod legitim sentimente patriotice, îndeplinește atît îndatoririle naționale,

[1]) Nicolae Ceaușescu, *Expunere la Plenara din 1—2 iunie a C. C. al P.C.R.*, p. 75—76.

[2]) *Programul P.C.R.*, p. 146.

Scanned with OKEN Scanner

cît și cele internaționale.*) Numai apropiindu-și în mod indisolubil ambele răspunderi, partidele comuniste, socialiste, națiunile în ansamblu, se pot considera adevărați purtători ai internaționalismului proletar în lupta pentru socialism. Absolutizarea, exacerbarea uneia sau alteia dintre aceste două laturi poate să ducă fie la izolare, închistare națională, fie la subordonarea și încălcarea intereselor naționale în numele internaționalismului, ambele posibilități, tendințe fiind la fel de dăunătoare cauzei socialismului.

Prin urmare, preocuparea pentru întărirea și înflorirea propriei națiuni nu reprezintă nicidecum expresia unei îngustimi, nu contravine nici într-un fel cerințelor internaționalismului proletar... Nu poți fi internaționalist dacă nu lupți pentru eliberarea patriei, pentru dezvotarea și afirmarea sa continuă social-economică, politică și spirituală. Tot astfel, nu poți fi un patriot autentic, un bun militant pentru interesele propiei națiuni, dacă nu acționezi cu fermitate pentru adîncirea continuă a colaborării cu celelalte popoare pe baza respectării stricte a independenței și suveranității naționale, a deplinei egalități în drepturi, a avantajului reciproc și întrajutorării etc. pentru solidaritate cu toate forțele antiimperialiste[1]). „Solidaritatea internațională este incompatibilă cu amestecul în treburile interne sau cu sprijinirea unor grupuri sau elemente fracționiste dintr-un partid sau altul“ [2]), ceea ce ar dăuna intereselor reale chiar ale poporului respectiv, ar crea precedente, pretext pentru încălcarea propriei suveranități de către alte puteri politice.

În decursul întregii sale activități, P.C.R. a manifestat și manifestă o atitudine consecvent internaționalistă de solidaritate profundă, multilaterală cu cauza mișcării muncitorești și comuniste, a socialismului, a acordat și acordă un sprijin moral, politic și chiar material mișcărilor de eliberare națională și popoarelor recent eliberate de sub dominația imperialismului. La rîndul lor, P.C.R., mișcarea muncitorească și socialistă din țara noastră au primit în decursul istoriei un sprijin moral-politic, internaționalist, substanțial din partea mișcării muncitorești și socialiste mondiale, din partea primului stat socialist din lume, Uniunea Sovietică, a mișcării progresiste, democratice, a opiniei publice, în lupta împotriva do-

---

*) Un adevărat etos internaționalist, o autentică vocație a universalității nu se pot constitui nici în afară, nici împotriva națiunilor, ci, dimpotrivă la nivelul și în cadrul diferitelor țări, prin participarea marii majorități a națiunii.

[1]) *Rezoluția Conferinței Naționale a P.C.R. cu privire la înflorirea națiunii socialiste și la problema națională în R.S.R.*, Editura politică, București, 1972, p. 517.

[2]) *Programul P.C.R.*, p. 208; Cf. și I. Șerbănescu, *General și particular, național și internațional în politica P.C.R.*, Ed. politică, București, 1973, p. 80.

Scanned with OKEN Scanner

minației străine, a capitalismului și fascismului etc. sau pentru făurirea unității naționale și dobîndirea independenței statale, ca și în construirea socialismului.

Concepția privind raportul de interdependență dialectică dintre *național și internațional* constituie o constantă, un postulat al politicii partidului nostru în procesul edificării socialismului multilateral dezvoltat. Programul P.C.R. și documentele adoptate de Congresul al XII-lea relevă faptul că între patriotism și internaționalism nu este nici o contradicție, nici o incompatibilitate, ci dimpotrivă, o unitate dialectică. Internaționalul nu poate fi identificat sau opus naționalului. „Tendința de a contrapune într-o formă sau alta internaționalismul propășirii națiunii și statului național independent, ar fi o gravă eroare, care ar aduce mari daune intereselor făuririi socialismului în fiecare țară și, totodată, întăririi solidarității țărilor socialiste, creșterii prestigiului socialismului în lume“ [1]).

Procesul de înfăptuire a revoluției și construcției socialiste cuprinde într-o sinteză unitară atît naționalul, cît și internaționalul, ele cunosc în același timp și sub același raport determinări obiective naționale, particulare, specifice și internaționale, comune aflate într-o interdependență dialectică.

P.C.R. studiază și aplică în mod creator legitățile generale ale construcției socialismului, se preocupă consecvent de cunoașterea și folosirea experienței acumulate de societatea umană, cu atît mai mult, în mod deosebit a experienței pozitive a țărilor socialiste. Această experiență reprezintă un bun comun și aprofundarea ei are o mare importanță pentru găsirea și adoptarea formelor celor mai bune de edificare a noii societăți și de aplicare creatoare a acestora la condițiile țării noastre.

Experiența unei țări socialiste poate prezenta interes și pentru alte țări. Dar aplicarea acestei experiențe, a unor metode sau practici în organizarea și construcția societății socialiste trebuie să fie rezultatul unei depline corespondențe cu nevoile, cu interesele și particularitățile naționale, iar nu al aplicării lor mecanice ; problemele construcției socialiste, comune în esența lor, necesită, în mod firesc, logic, o rezolvare concretă de la țară la țară, potrivit particularităților lor istorice și naționale[2]).

Internaționalismul nu este și nu trebuie considerat ca fiind suma aritmetică a naționalului, ci, generalizarea acestuia și ca atare

---

[1]) *Programul P.C.R.*, p. 146.

[2]) I. Șerbănescu, *op. cit.* ; Cf. și Mihai Arsene, Dialectica naționalismului și internaționalismului, în vol. *Națiune, suveranitate, independență*, Ed. politică, București, 1977, p. 332—345.

Scanned with OKEN Scanner

el trebuie interpretat și apreciat mai puțin ca existență concretă și mai mult ca produs, ca experiență, ceea ce implică din partea partidelor comuniste și muncitorești obligația de generalizare, în primul rînd pe plan teoretic, a propriei experiențe în făurirea noii societăți, necesitatea îmbinării armonioase a experienței naționale cu cea internațională în practica edificării socialismului.

P.C.R. și statul nostru socialist acordă o permanentă atenție educării tineretului, a tuturor oamenilor muncii în spiritul ideilor nobile ale patriotismului socialist și, totodată, în organică și armonioasă îmbinare, în spiritul internaționalismului. De asemenea, întreaga politică a României socialiste este expresia vie, manifestarea nemijlocită a îmbinării de către partidul de guvernămînt, a patriotismului fierbinte cu internaționalismul consecvent.

P.C.R. a respins și dezavuat manifestările de naționalism, de șovinism, rasiale, orice tendință de izolare, de claustrare națională, de discriminare în relațiile internaționale etc., s-a preocupat și se preocupă de cultivarea conștiinței patriotice și internaționaliste a maselor de oameni ai muncii, în mod special de promovare a sentimentului de devotiune pentru ansamblul valorilor naționale, a conștiinței prețuirii și apărării cuceririlor socialismului[1]), a promovat o politică națională profund democratică care a dus la formarea unor raporturi trainice, stabile de colaborare frățească și respect reciproc între națiunea română și naționalitățile conlocuitoare, între țara noastră și celelalte state socialiste.

O ilustrare vie, edificatoare a spiritului profund democratic, internaționalist, a strategiei politice a P.C.R. o constituie modul în care *a rezolvat problema națională,* prin acordarea unor ample drepturi și libertăți naționalităților conlocuitoare în *toate sferele vieții social-economice, politice și spirituale, drepturi pe deplin egale, identice cu cele de care beneficiază națiunea română.* De asemenea, aceeași concluzie elocventă se degajă pe baza dimensionării cantitative și calitative a relațiilor externe ale partidului și statului nostru cu țările socialiste ,în mod deosebit cu *Uniunea Sovietică, primul și cel mai puternic stat socialist*[2]), cu mișcarea comunistă și socialistă mondială, cu mișcările și forțele progresiste, democratice și revoluționare din lumea contemporană.

În lumina documentelor *Plenarei lărgite a C.C. al P.C.R. din 1—2 iunie 1982,* factorilor educaționali din toate sferele activității

---

[1]) Nicolae Ceaușescu, *Expunere la Plenara C. C .al P.C.R. din 1—2 iunie 1982,* p. 42—45, 37—38.

[2]) A. Loghin, C. Gh. Marinescu, *U.R.S.S. la a 50-a aniversare,* „Cronica", nr. 51 (360), 22 XII 1972, p. 11 ; Idem, *Importanța istorică a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie,* „Cronica", nr. 44 (614), din 4 XI 1977, p. 10.

Scanned with OKEN Scanner

sociale le revin sarcini noi pe linia formării și *dezvoltării conștiinței patriotice, a cultivării patriotismului revoluționar,* în etapa istorică pe care o parcurgem, și tocmai de aceea reclamă o solicitare în plan superior a activității acestora, a militantismului patriotic, revoluționar. Cel de-al doilea Congres al educației politice și culturii socialiste ca și Conferința Națională a P.C.R. *au jalonat o nouă tablă de valori,* direcțiile noi în care trebuie concentrate eforturile școlii, organizațiilor de tineret, de masă și obștești, sub conducerea partidului, pentru ridicarea actului educației patriotice la dimensiunile și exigențele actualei etape de edificare a civilizației socialiste și a cerințelor de modelare a conștiinței omului nou, care, în consonanță cu filosofia și morala noastră reprezintă valoarea supremă a demersului istoric.

*
* *

Trăim o epocă în care, mai mult ca oricînd în trecut, națiunile se afirmă ca factori de civilizație și progres, ca izvor și principiu al creației istorice. Nu este întîmplător faptul că Partea a III-a a *Programului P.C.R.* este consacrată *Politicii partidului în problema națională,* iar principiul călăuzitor fundamental este inspirat de teza lui Marx conform căreia *nu poate fi liber un popor care asuprește alte popoare.* Afirmarea superiorității economice, politice, culturale și morale a noii orînduiri presupune nu diminuarea și dispariția națiunii și a conștinței naționale, ci dimpotrivă, creșterea și îmbogățirea lor, „dezvoltarea pe o treaptă superioară a națiunii... întărirea continuă a statului național, a independenței și suveranității sale.“ [1])

Cu alte cuvinte, socialismul nu duce la împuținarea, la scăderea valențelor, a forțelor creatoare de cultură ale națiunii ci, dimpotrivă, asigură dezvoltarea maximă a potențialului ei creator, asigură o organizare superioară a puterilor ei civilizatorii, stimulează un amplu proces de renaștere națională, de ridicare la cote superioare a ansamblului de valori materiale și spirituale. Tocmai în acest sens apreciază tovarășul Nicolae Ceaușescu națiunea socialistă c a„o puternică forță motrice a dezvoltării“ [2]). Socialismul lichidează nedreptatea, inegalitatea și inechitatea de orice fel, *socială* și *națională.* Ceea ce decide (sau trebuie să decidă) asupra locului și rolului fiecărei națiuni în lume nu este nici mărimea teritoriului, nici forța

[1]) *Programul P.C.R.,* p. 206—207.
[2]) Nicolae Ceaușescu, *Expunere la Plenara C .C. al P.C.R. din 1—2 iunie 1982* ; p. 37—38.

Scanned with OKEN Scanner

militară, ci capacitatea de creație spirituală, contribuția sa la îmbogățirea patrimoniului cultural al umanității.

Socialismul nu numai că nu diminuează semnificația și însemnătatea culturii naționale, ci, dimpotrivă, creează condiții tot mai prielnice pentru realizarea deplină a potențialului ei creator, condiție sine qua non a promovării progresului științific și tehnic în toate compartimentele vieții sociale. Procesul de dezvoltare al culturii naționale se realizează în două direcții complementare: a) de *asimilare* (pe orizontala unei geografii spirituale de interferențe și confluențe, dar și pe verticala unei istorii în care tradiția reprezintă un factor de reconstrucție culturală) deoarece nici o cultură nu funcționează *in vitro,* în absența unor vase comunicante cu alte culturi; b) *de diferențiere,* latură mai importantă deoarece valorizează particularitățile specifice ale fiecărei comunități etnice, umane, resorturile ei de originalitate. Tocmai prevalența proceselor de diferențiere face cu neputință *uniformizarea* culturilor naționale în perioada de trecere la comunism, așa cum preconizează unii sau cum se tem alții că se va întîmpla. Pe un plan mai larg, de aici rezultă inconsistența totală a peroraților unor autori contemporani privind presupusa inevitabilitate a contopirii și apoi a dispariției națiunilor și a culturilor naționale [1]). Modul de viață socialist presupune unitatea și colaborarea tuturor claselor și grupurilor sociale, apropierea națiunilor și naționalităților, deplina lor egalitate ,democratism autentic, dar nu ștergerea deosebirilor distinctive, anularea diferențelor calitative și a originalității, a personalității și identității naționale. [2])

În perspectiva evoluției societății românești, partidul va acționa neabătut, în spiritul *Programului* său, pentru dezvoltarea, ridicarea la noi cote valorice a națiunii române, a colaborării sale internaționale cu toate țările socialiste, cu celelalte națiuni indiferent de orînduirea socială, cu clasa muncitoare internațională, cu toate forțele progresiste, în lupta consacrată dezvoltării progresului social-economic continuu, promovării unei noi ordini economice și politice, a încrederii reciproce între națiuni, a cauzei păcii în lumea contemporană.

---

[1]) Elena Florea, *Controverse privind rolul și perspectivele națiunii și naționalităților conlocuitoare,* în vol. *Confruntări ideologice contemporane,* Ed. Junimea, Iași, 1981, p. 142—161.

[2]) *Națiunea și statul în relațiile internaționale* (Coordonatori: Ion Florea, Victor Duculescu, Victor Opaschi) Ed. politică, București 1982, *passim.*

Scanned with OKEN Scanner

INDICE DE NUME*

A

Alecsandri, Vasile — 70, 81, 111, 113, 114, 120, 138, 153, 154, 223, 239.
Alexandru cel Bun — 135, 138.
Alexandru cel Mare — 138
Alexandru, Ioan — 9, 287.
Alexandru Lăpușneanu — 103, 239.
Anghel, Paul — 238.
Anghelescu, Mircea — 256.
Arghezi, Tudor — 223, 235.
Armbruster A. — 54, 105, 106, 107
Arsene, Mihai — 299.
Asachi, Gh. — 111.
Aurelian — 103.

B

Bacalbașa, C. G. — 172.
Bacalbașa, frații — 46
Balaci, Alexandru — 120, 228.
Banu, Ion — 104.
Barițiu, George — 149, 150.
Bauer, Otto — 63, 75.
Bălan, Ion Dodu — 16
Bălcescu, Nicolae — 111, 136, 137, 152, 153, 154, 155, 157, 189, 284.
Bănescu, N. — 96.
Bărnuțiu, Simion — 56, 57, 154.
Beiu-Palade, Gh. — 183.
Beniuc, M. — 120.
Berciu, I. — 292.
Berza, M. — 292.
Biondo, Flavio — 23, 131.
Blaga, Lucian — 11, 83, 84, 85, 86, 120, 192, 223, 226, 233, 238, 241, 242, 243, 244, 263.
Bodea, Cornelia — 152, 153.
Bodea, Gheorghe — 160.
Bogdan Vodă — 99.
Boicu, Leonid — 157.
Bojan, I. — 111.
Bolintineanu, A. — 201.
Bolintineanu, Dimitrie — 56, 57, 58, 59, 111, 112.
Bonaparte, Napoleon — 112.
Bonfini, Antonio — 23, 128.
Bourceanu, Gh. — 8, 36.
Bracciolini, Poggio — 23, 131.
Brătianu, D. — 150.
Brătianu, Gh. I. — 94, 95, 97, 98, 99, 100, 129, 130, 139.
Brătianu, I. I. C. — 182.
Brâncoveanu, Constantin — 24.
Brâncuși, C. — 82, 83, 241, 242.
Brezeanu, I. — 154.
Büchner, Georg — 241.
Budai-Deleanu, Ion — 109.
Bugnariu, T. — 42, 43.
Bujor, Em. — 8, 36.
Bulgăr, Gh. — 103, 116.
Burckhardt, I. — 255.
Burebista — 110, 113, 147, 264.
Bușulenga-Dumitrescu, Zoe — 101, 105, 120, 121, 122, 134, 215, 234.
Buzatu, Gh. — 179.
Buzdugan, C. Z. — 56, 60.

C

Cantacuzino, Constantin — 24, 107.
Cantemir, Dimitrie — 24, 25, 99, 108, 109, 239, 240, 249, 255, 256.
Capidan, Th. — 130.
Caragiale, I. L. — 214, 241.
Carol, I. — 48.
Carp, P. P. — 48, 49, 178.
Cassou, Jean — 82.
Călinescu, G. — 14, 102, 104, 112, 120, 121, 223, 233, 234, 235, 243.
Căpreanu, I. — 55.
Cândea, Virgil — 22, 23, 24, 54, 55, 96, 97, 198, 248, 249, 250.
Cârțan, Gh. — 118, 119, 220.
Ceaușescu, Nicolae — 5, 7, 11, 18, 55, 86, 87, 88, 123, 141, 142, 149, 151, 194, 199, 212, 228, 257, 260, 262, 264, 265, 272, 283, 290, 292, 294, 295, 296, 297, 300, 301.
Ceterchi, I. — 201.

*) Întocmit de Corneliu Pandele

Scanned with OKEN Scanner

Charter, A. — 207.
Chioreanu, M. — 273
Cicero — 294.
Cihac, Alexandru — 132.
Ciopraga, Constantin — 230, 231.
Cipariu, Timotei — 159.
Cleja, A. — 207, 209.
Codru Nerva — 56, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 70, 218, 219.
Coja, I. — 55, 105, 106, 114.
Comarnescu, Petru — 83.
Condurachi, Emil — 92, 292.
Constantin, Marin — 104.
Constantinescu, Ion — 223.
Constantinescu, Miron — 45, 47.
Copoiu, N. — 173.
Corbu, C. — 171.
Coresi — 132.
Cornea, Paul — 137.
Costin, Miron — 23, 24, 107, 252.
Coșbuc, G. — 223.
Coteanu, I. — 23.
Creangă, I. —14.
Crețulescu, Nicolae — 217.
Crișan, Horațiu I. — 292.
Curticăpeanu, V. — 118, 124, 166, 216.
Cuza, Al. I. — 113, 155, 158, 159, 191, 225.

D

Daicoviciu, C. — 120, 195, 292.
Daicoviciu, H. — 120, 292.
D'Alambert — 26.
de Gaulle Charles — 51.
Deac, A. — 171.
Decebal — 100, 101, 110, 111, 113, 114, 117, 119.
Deliman, Ecaterina — 289.
Diedischeim, Jean — 207, 208.
Dimaras, Th. C. — 251.
Dinu, Ion — 119.
Dobrogeanu-Gherea, C. — 46, 172, 221, 233.
Dosoftei — 107, 240.
Dragomirescu, Mihail — 233.
Dragoș Vodă — 93, 99, 102.
Drăgan, Constantin Iosif — 55, 103, 105, 108.
Duțu, Alexandru — 236, 250, 251, 257.
Duverger, M. — 210.

E

Ecobescu, Nicolae — 97, 198.
Eells, Richard — 207.
Eliade, Mircea — 90, 91, 92, 93, 94, 227, 251.
Eminescu, Mihai — 17, 56, 70, 100, 101, 102, 103, 111, 120, 121, 124, 126, 133, 164, 219, 220, 223, 234, 239, 240, 241, 286, 287.
Engel, Christian — 103, 293.
Engels, Friedrich — 28, 29, 33, 60, 77, 205, 268, 269, 271, 281, 295.
Erdmann, Karl — 122.

F

Falk, R. A. — 206, 207
Ferdinand I. — 106, 132.
Filipescu, Constantin — 154.
Filipescu, N. — 131.
Filitis, C. A. — 172.
Flaubert, G. — 239.
Flavius Josephus, Z. — 249.
Florea, Elena — 8, 22, 35, 39, 41, 42, 51, 208, 210, 224, 279, 283, 294, 302.
Florian, Radu — 268.
Frunzeanu, E. A. — 272.

G

Gauguin, P. — 20.
Gavrilă, Ana — 35, 36, 37, 282.
Genghis Han — 91, 92, 227.
Georgescu, Valentin — 26.
Georgiu, Grigore — 18.
Gheorghiu, I. — 167.
Gheorghiu, Mihnea — 113, 269.
Ghica, Ion — 56, 154.
Ghișe, Dumitru — 234.
Girardin, Saint-Marc — 154.
Giurescu, C. C. — 155, 195.
Giurescu, Dinu — 105.
Goethe — 235.
Goga, Octavian — 82, 131, 223, 263.
Goia, Vistrian — 217.
Goldenberg, I. — 62.
Goldiș, Vasile — 49, 50.
Golescu, Dimitrie — 56.
Görffy, György — 293
Grădișteanu, I. — 166.
Grigorescu, N. — 120.
Grigorian, Mihail — 107.
Groser, Alfred — 210.
Gross, Herbert — 207.
Groza, Moise —161.
Gumplowicz, Ludwig — 63.

Scanned with OKEN Scanner

H

Hanák, Péter — 293.
Haret, Spiru — 182.
Hassner, Pierre — 207.
Hasdeu, B. P. — 110, 112, 132, 159, 160.
Herlea, N. — 119
Herseni, Tr. — 36, 227.
Homer — 100, 241
Horea — 24, 62, 77, 103, 139.
Hrisostomul, Dion — 199.
Hurezeanu, D. — 48.

I

Iancu, Avram — 103, 139, 155, 189.
Iancu Becleanu, Adela — 199, 215, 231, 233.
Ibrăileanu, G. — 13, 233, 243.
Imbriani, Matteo — 119.
Inocențiu al III-lea — 105.
Ioan de Hunedoara — 53.
Ioan Vodă cel Viteaz — 53, 148.
Ionescu de la Brad, Ion — 154.
Ionescu, Take — 178, 179, 181.
Ioniță cel Frumos — 105.
Iorga, N. — 56, 110, 115, 120, 127, 128, 139, 140, 141, 166, 173, 179, 181, 182, 189, 190, 221, 222, 223, 230, 243, 252, 253, 263.
Irimia, D. — 17.
Ivașcu, George — 261, 262.
Ivănescu, G. — 130, 131.

J

Jaspers, Karl — 209.
Juarès, Jean — 295.
Joja, Athanase — 229.
Joja, Crizantema — 229.
Jung, Iulius — 103.
Justinian — 113.

K

Kállos, Nicolae — 12.
Kautski, Karl — 124.
Kierkegaard — 241.
Klain de Sadu, Ioan Inochentie — 109.
Klein, A. Robert — 209.
Knapt, A. Alfred — 210.
Kogălniceanu, Mihail — 95, 114, 123, 137, 150, 154, 155, 156, 158, 160.
Korowicz, M. S. — 209.
Kuntz, J. — 209.

L

Laurian, August Treboniu — 110, 160.
Lăncrănjan, Ion — 90, 98.
Lemny, Ștefan — 54, 55.
Lenin, V. I. — 41, 42, 75, 284.
Liveanu, V. — 171.
Loghin, A. — 178, 191, 272, 300.
Lorenzo Magnificul — 254.
Lot, Ferdinand — 94, 95.
Lotreanu, Nicolae — 12, 18, 133
Lovinescu, E. — 233, 243, 245, 246.
Lucaciu, V. — 56, 166, 177, 178.

M

Machiavelli — 239, 254.
Maior, Petru — 109, 115.
Maiorescu, Titu — 49, 56, 58, 221, 233, 263.
Makkai, Laszlo — 293.
Malhraux, A. — 51.
Maniu, V. — 159.
Marcea, Pompiliu — 10, 82, 88, 89.
Marchais, George — 211.
Marghiloman, Al. — 48, 178.
Marin, Dinuța — 128.
Marinescu, C. Gh. — 1, 3, 5, 6, 8, 37, 45, 47, 50, 53, 55, 62, 75, 78, 80, 118, 149, 154, 155, 158, 159, 160, 162, 165, 168, 170, 190, 191, 193, 195, 203, 205, 211, 213, 271, 272, 274, 276, 277, 281, 285, 300.
Marino, Adrian — 231, 232, 234, 235, 238, 244.
Marx, Karl — 24, 28, 29, 33, 60, 77, 205, 268, 269, 271, 281, 295, 296, 301.
Masson, Gilles — 205.
Matei Basarab — 217, 252.
Maurer, Ion Gheorghe — 151.
Maurois, A. — 129.
Mazilu, D. — 201.
Mehedinți, S. — 10.
Metea, Octavian — 118.
Michelet, J. — 255.
Micu, Samuel — 109, 115.
Mihai Viteazul — 24, 53, 138, 139, 147, 148, 151, 251, 252, 254.
Mihăilescu, Florin — 81, 135.
Milescu, Nicolae — 24, 249, 250, 256.
Mille, Constantin — 46, 172.
Mircea cel Bătrîn — 24, 53, 286.
Mitran, Ion — 12, 18, 133, 209.

C-da 5767 coala 20

Scanned with OKEN Scanner

Moca, Gh. — 201, 203, 207.
Mocsy, Andras — 293
Moroianu, George — 166.
Morțun, Vasile — 172.
Munteanu-Bîrlad, Gh. N. — 154.
Mureșanu, Andrei — 103.
Mureșanu, Aurel — 161.
Mușat, Mircea — 91, 292.
Mușoiu, Panait — 46.

N

Naum, C. — 125.
Nădejde, frații — 46.
Năsturel, Udriște — 249, 252.
Neagoe, Basarab — 24, 35, 106, 239, 252, 254.
Neagoe, Manole — 109.
Negri, Costache — 154, 155.
Negruzzi, C. — 154, 239.
Negruzzi, Iacob — 113, 114.
Nestor, cronicar — 97.
Netea, V. — 55, 75, 99, 106, 110, 111, 118, 121, 149, 158, 168, 174, 192, 216.
Nichita, V. — 103, 121, 124.
Nichițelea, P. — 289.
Nicoleanu, N. — 133, 134.
Noica, Constantin — 90.

O

Ocășanu, Gh. — 162.
Odobescu, Al. 104.
Odobleja, Ștefan — 242.
Olahus, Nicolaus — 106.
Orfeu — 52, 225, 226.
Organski, A. F. K. — 210.
Ornea, Z. — 10, 13, 48, 221.
Oțetea, A. — 77.
Owen, Henry — 207.

P

Palamidis, Grigorios — 252.
Paleologu, Alexandru — 237, 245.
Palma, Luigi — 63.
Panaitescu, P. P. — 106, 107.
Papadima, Ovidiu — 112.
Papiu-Ilarion, Al. — 159.
Papu, Edgar — 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244.
Pascu, Ștefan — 27, 28, 45, 46, 47, 55, 118, 149, 155, 158, 159, 160, 168, 187, 190, 193, 195, 199, 200, 215, 292, 293, 294, 295.
Paulescu, I. — 242.
Pânzaru, P. — 8, 21, 40, 273.
Pârvan V. — 56, 114, 120, 139, 148, 266, 267.
Peccei, Aurelio — 208.
Perroux, François — 208.
Petcu, Dionisie — 30, 31, 280.
Petrescu, Camil — 223, 243.
Petrescu, C. Titel — 46, 111, 171.
Petrescu-Dîmbovița, M. — 292.
Petrescu, Gh. — 160.
Petru Cercel — 254.
Petru Rareș — 102.
Philipe, André — 208.
Philippide, Al. — 134.
Picolomini, Enea Silvio — 23.
Platon — 226.
Platon, Gh. — 23, 26, 27, 55, 155.
Platon, Maria — 113, 138.
Plămădeală, Antonie — 249, 253.
Polverejan, Șerban — 80, 166.
Popa, Gr. T. — 44.
Popescu, Dumitru — 10, 88, 89, 215.
Popescu, Sofia — 201.
Popescu, Titu — 232.
Popovici, A. C. — 47, 48, 56, 68, 69, 70, 71, 166.
Popovici, P. D. — 154.
Pumnul, Aron — 103.
Pușcariu, Sextil — 115, 116, 129.

R

Rainer, Fr. — 45.
Ralea, Mihail — 10, 13, 36, 88, 120, 135, 230, 233, 237, 243.
Ralet, N. — 154.
Radu, Șerban — 252.
Rațiu, Ion — 192.
Ravel, François — 208.
Răcilă, Emil — 185.
Rădulescu, Ilie — 39, 186, 282.
Rădulescu, Ion Heliade — 105, 156, 239.
Rădulescu-Motru, C. — 222.
Răduțiu, A. — 167.
Râpeanu, Sanda — 222.
Râpeanu, Valeriu — 94, 214, 221, 222, 225.
Rebaca, Emilio — 210.
Rebedeu, I. — 273.
Rebreanu Liviu — 13, 86, 87, 120, 130.
Remus — 93.
Renner, K. (Springer, R.) — 75.

Scanned with OKEN Scanner

Rösler — 95, 103, 115, 293.
Rogacev, P. M. — 42, 280.
Roman, Valter — 261.
Romulus — 93.
Rosenberg, Alfred — 44, 45.
Rosetti, Al. — 120.
Rosetti, C. A. — 112, 153, 157.
Rosetti, Lascăr — 154.
Russo, Alecu — 56, 132, 154, 219.
Russu, I. I. — 132.

S

Sadoveanu, Mihail — 99, 111, 140 146, 176, 185, 186, 223, 231.
Sângeorzan, Zaharia — 120.
Schopenhauer — 240.
Scorțeanu, P. — 172.
Secășanu, Gh. — 162.
Slavici, I. — 220.
Socrate — 226.
Springer, Richard — 63, 75.
Stalin, I. V. — 262, 273, 280.
Stavrinos — 251.
Stănescu, Eugen — 54.
Stoian, Mihai — 167.
Streinu, Vladimir — 81.
Stroici, Luca — 252.
Sulzer, F. I. — 103.
Sverdlin M. A. — 42, 280.

Ș

Șendrulescu, I. — 157.
Șerban, Vodă — 250.
Șerbănescu, I. — 298, 299.
Șincai, Gh. — 109, 115.
Ștefan cel Mare — 24, 53, 99, 138, 139, 148, 225.
Ștefan cel Tînăr — 102.
Ștefan, Eugenia — 132, 133.
Ștefan, Mircea — 125, 152.
Ștefănescu-Delavrancea, B. — 56, 74, 166, 176, 177 181, 182.

T

Tacit — 245, 246.
Tănase, Alexandru — 1, 3, 5, 6, 205, 228, 241, 242, 273.
Teodor, Pompiliu — 167.
Teodorescu, Barbu — 110, 115, 128, 140, 173, 180, 230.
Theodosie — fiul lui Neagoe Basarab — 35, 106, 239, 252 254.
Tinbergen, Jan — 208.
Titulescu, Nicolae — 177, 178, 213.
Tocilescu, Grigore — 118.
Todoran, Eugen — 101, 102.
Togan, T. — 109.
Traian — 102, 109, 112, 114, 117, 118, 119, 160, 178.
Tudor Vladimirescu — 112, 151, 152, 225, 264, 284.

U

Ungerer, W. — 207.
Ureche, Grigore — 24, 106, 107, 252.
Urechia, V. A. — 56, 116, 117, 118, 119, 124, 125, 160, 166, 193, 217.
Urseanu, Valeriu — 56, 71, 72, 73.

V

Vaida, Petre — 255.
Vaida-Voevod, Al. — 47.
Van Gogh — 230.
Vasile Lupu — 217.
Vatamaniuc, D. Magdalena — 220.
Văcărescu, Enăchiță — 126, 127.
Vianu, Tudor — 120, 232, 233, 234, 243, 253.
Viatr, J. G. — 223.
Vico, Gimbattista — 239.
Vischer, Charles — 207, 209.
Virtosu, Emil — 152.
Vlad, Constantin — 8, 33, 34, 35, 39, 42, 43, 44, 186, 207, 224, 279.
Vlad, Țepeș — 53.
Vlahuță, Al. — 214.
Vlaicu-Vodă — 15.
Vlădescu, M. — 127.
Voinescu, Ion — 156.
Vuia, R. — 94.
Vulcănescu, Romulus — 21.

X

Xenopol, A. D. — 133, 139, 148, 161, 166.

Z

Zaharia, Gh. — 261.
Zalmoxis (Zalmoxe) — 91, 92, 93, 226, 227.
Zamfir, Mihai — 137
Zamfirescu, Dan — 235, 238, 239, 241, 243, 244.
Zane, G. — 152.
Zărnescu, Constantin — 82.
Zosin, Panait — 46, 61, 62.
Zub, Alexandru — 148, 266.

Scanned with OKEN Scanner

CUPRINS

I. Conștiința națională, specificul național și ideea de patrie. 7
II. Conștiința de neam sau nivelul etnic al conștiinței naționale. 20
III. Conștiință națională — conștiință de clasă 32
IV. Problematica națiunii și conștiinței naționale în gîndirea social-politică românească 54
V. Sentimentul naturii și geografia spirituală a patriei. . . 81
VI. Conștiința originii daco-romane și a valorilor arhetipale . 91
VII. Limba — coloana vertebrală a patriei și conștiinței naționale 123
VIII. Dimensiunea istorică a conștiinței naționale, unitatea dintre tradiție și înnoire 135
IX. Conștiința unității naționale 147
X. Independență, libertate, suveranitate — valori fundamentale ale conștiinței naționale. 197
XI. Dimensiunea culturală a conștiinței naționale:
a) Națiune și cultură 214
b) Omenia românească și prioritatea lui Orfeu în spațiul culturii românești 225
c) Unitatea de stil și trăirea solidară a valorilor . . . 229
d) Specific național și universalitate. Vocația de sinteză a civilizației românești 233
XII. Ideal național și conștiință națională în condițiile civilizației socialiste 259
a) Conștiința națională în concepția și politica P.C.R. .
b) Socialismul și idealul național 265
c) Națiunea socialistă: continuitate și discontinuitate . 270
d) Conștiința națională socialistă; patriotism și internaționalism 278
Indice de nume 303

Scanned with OKEN Scanner

SOMMAIRE

Avant-propos 5

I. La Conscience nationale, le spécifique national et l'idée de patrie 7

II. La Conscience de nation ou le niveau ethnique de la conscience nationale 20

III. La Conscience nationale — conscience de classe 32

IV. La Problématique de la nation et de la conscience nationale dans la pensée social-politique roumaine 51

V. Le Sentiment de la nature et la géographie spirituelle de la patrie . 81

VI. La Conscience de l'origine daco-romane et des valeurs-archétypes . 91

VII. La Langue. épine dorsale de la patrie et de la conscience nationale . 123

VIII. La Dimension historique de la conscience nationale, l'unité entre la tradition et l'inovation 135

IX. La Conscience de l'unité nationale 147

X. L Indépendance, liberté, souvéranité, valeurs fondamentales de la conscience nationale 197

XI. La Dimension culturelle de la conscience nationale 214

a) La Nation et la culture 214

b) L'humanisme roumain et la priorité d'Orphée dans l'espace de la culture roumaine 225

c) L'unité de style et le sentiment solidaire des valeurs . . . 229

d) Le Spécifique national et l'universalité : La Vocation synthétique de la civilisation roumaine 233

XII. L'Idéal national et la conscience national dans les conditions de la civilisation socialiste 259

a) La Conscience nationale dans la conception et la politique du P.C.R. 259

b) Le Socialisme et l'idéal national 265

c) La Nation socialiste : continuité et discontinuité 270

d) La Conscience nationale socialiste ; patriotisme et internationalisme 278

Index 303

Scanned with OKEN Scanner

CONTENTS

Foreword 5
I. National Conscience, National Particularity and the Idea of Homeland 7
II. The Conscience of Kin or the Ethnic Level of National Conscience . 20
III. National Conscience — Class Conscience; 32
IV. The Question of Nation and National Conscience in the Romanian Social Political Thinking 54
V. The Feeling of Nature and the Spiritual Geography of Homeland . 81
VI. The Conscience of Daco-Roman Origine and Archetype Values . 91
VII. Language — the „Spine" of Homeland and National Conscience . 123
VIII. The Historical Dimension of National Conscience — the Unity between Tradition and Renewal 135
IX. The Conscience of National Unity 147
X. Independence. Liberty, Sovereignity — Fundamental Values of National Conscience 197
XI. Culture and the National Conscience 214
a) Nation and Culture 214
b) The Romanian Humanity and Orpheus' Priority withim the Romanian Culture Space 214
c) Style Unity an the Solidary Living of Values 229
d) National Particularity and Universality — the Synthesis Vocation the Romanian Civilization 233
XII. National Ideal and the National Conscience in the Conditions of Socialist Civilization 259
a) The National Conscience in the view and the policy of the Comunist Romanian Party 259
b) Socialism and the National Ideal 265
c) The Socialist Nation: Continuity and Discontinuity 270
d) The Socialist National Conscience: Patriotism and Internationalism 278
Index 303

Scanned with OKEN Scanner

JUNIMEA
IAȘI - ROMÂNIA

Un popor nu-și poate înscrie numele în cartea de aur a istoriei și nu-și poate construi ființa spirituală decît încărcînd propria sa lume spațial-geografică și temporal-istorică cu sensuri, cu valori ce se constituie ca valori ale patriei, aprinzînd deci pe cerul existenței sale luminile cunoașterii și ale culturii naționale.

Lei 20,50

Scanned with OKEN Scanner